

ПРАВО

теорија и пракса

2 / 2026

- Кривичноправна заштита од дискриминације
- Однос забране дискриминације и забране злостављања на раду и при запошљавању
- Улога спорта у интеграцији имиграната
- Примери федералног бикамерализма и босанскохерцеговачка уставна решења
- Индивидуализована процена ризика радикализације у кривичноправним системима
- Очување заштићених подручја и одрживи развој руралног туризма
- Злостављање и занемаривање деце
- Заштита материнства у Србији
- Римски правни темељи савременог института личних службености
- Етика породичних односа у савременој Србији
- Правни положај дигиталне имовине у стечајном поступку
- Утицај глобализације и дигитализације на пословање предузећа
- Правна регулатива – управљање фармацеутским отпадом

ПРАВО

теорија и пракса

Година XLIII

Нови Сад, 2026.

Бр. 2

ИЗДАВАЧ:
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ
И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ
УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА

Гери Кароља 1, 21000 Нови Сад
Тел.: 021/400-484, локал 109; 021/400-499

СУИЗДАВАЧ:
„ПРАВО“ ДОО
Нови Сад, Гери Кароља 1, 21000 Нови Сад

Главни уредник:
Проф. др Јелена Матијашевић

Одговорни уредник:
Др Снежана Лакићевић

Секретар редакције:
Проф. др Ненад Стефановић

Лектор и коректор:
Мр Мара Деспотов
Мср Даница Томаш

Лектор и коректор за енглески језик:
Мр Кристина Марић

Техничка реализација и штампа:
Фелтон, Нови Сад

ПРАВНО

теорија и пракса

Година XLIII

Нови Сад, 2026.

Бр. 2

Уређивачки одбор:

- Др Симеон Гелевски, професор у пензији, Правни факултет у Скопљу, Северна Македонија
Др Милан Почуча, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Др Владимир Чоловић, редовни професор и научни саветник, Правни факултет Универзитета Унион у Београду
Др Мирослав Витез, редовни професор, Економски факултет у Суботици, Универзитет у Новом Саду
Др Kouropis Konstantinos, доцент, Department of Law, Frederick University, Cyprus
Др Valentina Rinaldi, ванредни професор, "Niccolò Cusano" University – Faculty of Law
Др Душанка Ђурђевић, редовни професор у пензији, члан Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Др Славко Богдановић, редовни професор и консултант за водно право и политику
Др Здравко Петровић, редовни професор и адвокат, Београд
Др Милан Палевић, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу
Др Cristina Elena Pora Tache, ванредни професор, Faculty of Psychology, Behavioral and Legal Sciences of "Andrei Saguna"
University of Romania, Faculty of Law of the Bucharest Academy of Economic Studies
Др Sanja Gongeta, проф. струч. студ., Veleučilište Lavoslav Ružička, Vukovar
Др Amer Fakhoury, редовни професор, College of Law, American University in the Emirates (AUE)
Др George Gabeledava, ванредни професор, Batumi Navigation Teaching University
Др Лазар Стошић, водећи научни истраживач, Don State Technical University, Rostov on Don, Russia
Др Предраг Мирковић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Издавачки савет:

- Др Марко Царић, редовни професор, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Др Милош Трифковић, академик, председник Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине
Др Миодраг Орлић, редовни професор у пензији
Др Александар Радованов, професор емеритус, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Др Небојша Шаркић, редовни професор, Правни факултет Универзитета Унион, Београд
Др Wolfgang Rohrbach, академик, St. Elizabeth University of Health and Social Sciences, Austria
Др Арсен Јаневски, редовни професор, Правни факултет Универзитета Јустинијан Први, Скопље, Македонија
Др Горлана Станковић, редовни професор, Правни факултет Универзитета у Нишу
Др Драго Цвијановић, редовни професор, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, Универзитет у Крагујевцу
Др Славољуб Царић, начелник Одељења за међународноправне послове, Министарство спољних послова

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

34

PRAVO : teorija i praksa = Law: Theory and Practice / glavni urednik Jelena Matijašević; odgovorni urednik Snežana Lakićević. – God. 1, br. 1 (1984) -. – Novi Sad : Univerzitet Privredna akademija, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu : „Pravo“ doo, 1984-. – 24 cm

Tromesečno.

ISSN 0352-3713

COBISS.SR-ID 5442050

ПРАВО – теорија и пракса

Година XLIII

Нови Сад, 2026.

Бр. 2

С А Д Р Ж А Ј

Матијашевић Јелена

Драгојловић Јоко

Копривица Ања

Кривичноправна заштита од дискриминације у Републици Србији..... 1

Шкорић Сања

Однос забране дискриминације и забране злостављања на раду
и при запошљавању 19

Матеша Бланка

Качер Бруно

Рашетина Петар

Улога спорта у интеграцији имиграната 34

Голић Дарко

Особени примери федералног бикамерализма и босанскохерцеговачка
уставна решења 64

Тешовић Олга

Бабаноски Кире

Индивидуализована процена ризика радикализације у кривичноправним
системима – правнофорензички приступ 77

Рашевић Милица

Очување заштићених подручја и одрживи развој руралног туризма
– изазови привредноправне регулативе 94

Павловић Зоран

Злостављање и занемаривање деце – превенција и кривичноправна реакција 110

Логарушић Дејан

Рапајић Милан

Митрић Видоје

Радноправно уређење заштите материнства у Србији и кривичноправни
третман повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања 128

Стефановић Ненад Вулетић Владимир Милојевић Горан Римски правни темељи савременог института личних службености.....	144
Крстинић Далибор Санчанин Ђорђе Ваван Зоран Етика породичних односа у савременој Србији и утицај Српске православне цркве	158
Ђурић М. Ђуро Јовановић М. Владимир „Ухвати ме ако можеш!” – правни положај дигиталне имовине у стечајном поступку у Републици Србији.....	170
Ковачевић Маја Пантић Немања Милојевић Иван Утицај глобализације и дигитализације на пословање малих и средњих предузећа – економски изазови и правна регулатива	190
Џицмил Јована Правна регулатива и стандарди добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом	209

C O N T E N T S

Matijašević Jelena

Dragojlović Joko

Koprivica Anja

Criminal-law protection against discrimination in the Republic of Serbia 1

Škorić Sanja

The relationship between the prohibition of discrimination and the prohibition of harassment at work and during recruitment 19

Mateša Blanka

Kačer Bruno

Rašetina Petar

The role of sport in the integration of immigrants 34

Golić Darko

Particular examples of federal bicameralism and constitutional solutions in Bosnia and Herzegovina 64

Tešović Olga

Babanoski Kire

Individualized risk assessment of radicalization in criminal justice systems – A legal-forensic approach 77

Rašević Milica

Conservation of protected areas and the sustainable development of rural tourism – Challenges in business law regulation 94

Pavlović Zoran

Child abuse and neglect – Prevention and criminal law response 110

Logarušić Dejan

Rapajić Milan

Mitrić Vidoje

Labor law regulation of maternity protection in Serbia and the criminal-law treatment of violations of rights arising from employment and social insurance 128

Stefanović Nenad Vuletić Vladimir Milojević Goran	Roman law foundations of the modern institution of personal servitudes	144
Krstinić Dalibor Sančanin Đorđe Vavan Zoran	The ethics of family relations in Contemporary Serbia and the influence of the Serbian Orthodox Church	158
Đurić M. Đuro Jovanović M. Vladimir	“Catch me if you can!” – Legal status of digital assets in bankruptcy proceedings in the Republic of Serbia.....	170
Kovačević Maja Pantić Nemanja Milojević Ivan	The impact of globalization and digitalization on the operations of small and medium-sized enterprises – Economic challenges and legal regulation	190
Cicmil Jovana	Legal framework and standards of good pharmacy practice in pharmaceutical waste management	209

Матијашевић Јелена*
<https://orcid.org/0000-0001-8068-0816>
Драгојловић Јоко**
<https://orcid.org/0000-0002-4713-1855>
Копривица Ања***
<https://orcid.org/0000-0001-6188-5605>

УДК: 343.85:343.412(497.11)
Оригинални научни рад
DOI: 10.5937/ptp2602001M
Примљено: 5. фебруар 2026.
Одобрено за објаву: 21. април 2026.
Странице: 1–18

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

АПСТРАКТ: Дискриминација је један од најтежих облика угрожавања људских права. Правила о забрани дискриминације садржана су у бројним међународним документима о људским правима, а државе су донеле законе којима су изричито забраниле дискриминацију и прописале заштиту од дискриминације. Сходно међународним документима, као и уставним и законским одредбама, закључује се да је забрана дискриминације темељ сваког демократског друштва. У нашем правном систему прописани су разноврсни облици грађанскоправне, кривичноправне, прекршајноправне и уставносудске заштите од дискриминације. Кривичноправна заштита од дискриминације у Србији уређена је Кривичним закоником (2005), који прописује читав низ кривичних дела у вези са забраном дискриминације, као и са елементима дискриминације, и која пружају заштиту у случајевима дискриминације и повреде начела једнакости. Многа недозвољена поступања која су прописана Кривичним закоником као кривична дела настала су из кривичног дела повреде равноправности. Због

---

*Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: jelena@pravni-fakultet.info

**Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: jdragojlovic@pravni-fakultet.info

***Доцент, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: anja.koprivica@pravni-fakultet.info

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

тога се ова инкриминација сматра основном у корпусу кривичних дела којима се штити равноправност грађана, и сходно овоме, била је и предмет анализе у овом раду. Ипак треба нагласити да је кривичнопроцесни одговор на проблем дискриминације (у односу на друге начине заштите) секундарног карактера, што се из прегледа заступљености кривичног дела повреда равноправности у пракси правосудних органа у Републици Србији може закључити.

Кључне речи: повреда равноправности, дискриминација, кривичноправна заштита, пракса правосудних органа.

1. Увод

Чланом 21 Устава Републике Србије (2006) уређено је да су сви пред Уставом и законом једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, те да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било којем основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Истим чланом прописано је и то да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима. Дискриминација је „кључни термин у разумевању различитости. То је довођење једне друштвене групе или појединца у положај мање вредних особа, оних којима се укидају или умањују права или којима се оспоравају вредности. То је једнако третирање неједнаких и неједнак третман једнаких“ (Видаковић и др., 2020, стр. 11). Дискриминација је „један од најтежих облика угрожавања људских права и лоша је по појединце и друштво у целини“ (Ђукановић & Милаш, 2018, стр. 7).

Реч *дискриминација* „је латинског порекла (лат. *discriminare*) и значи *одвајати, разликовати*. Временом је у пракси, а нарочито у области права, реч *дискриминација* добила значење – *недозвољено разликовање*“ (Петрушић, 2012, стр. 7). У пракси се дискриминација уобичајено означава различитим терминима: „неједнак третман, прављење разлике с обзиром на лична својства, повреда начела једнакости, неједнако поступање, обесправљивање, стављање у гори положај, привилеговање, повлашћивање, стављање у бољи положај и слично“ (Пажин и др., 2012, стр. 13). У теорији се често истиче да дискриминација значи „поступање

са неким другачије и неправедно због специфичних карактеристика које особа поседује“ (Ђуковић, 2021, стр. 12). Дискриминација може бити „заснована на различитим личним својствима, која су стварна или се само претпоставља да она постоје. Дискриминација се може испољити у различитим областима друштвеног живота и може је извршити свако, може се десити било где и може се десити било коме – појединцима, групама људи, али и правним лицима“ (Јанковић, Котевић & Пајванчић, 2016, стр. 10). Дакле, у питању је такво „разликовање (искључење, ограничење или фаворизовање) лица у истој или сличној ситуацији, извршено због личног својства (расе, националности, пола, инвалидитета и др.), које угрожава, ограничава или онемогућава права и слободе, без оправданог, разумног разлога и несразмерно“ (Водинелић, 2008, стр. 29).

Чланом 4, ставом 1 Закона о забрани дискриминације (2009) прописано је да су сви једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства. Сходно уставним и законским одредбама закључује се да је забрана дискриминације темељ сваког демократског друштва. Чланом 2, ставом 1, тачком 1 Закона о забрани дискриминације (2009) дефинисани су изрази *дискриминација* и *дискриминаторско поступање*. Према наведеним одредбама, ови изрази означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, полним карактеристикама, нивоом прихода, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

Имајући у виду да „у конкретним животним ситуацијама дискриминација нема само једну појавну форму, већ је углавном садржана у десетак различитих облика недозвољеног понашања, задатак права је да све те недозвољене облике дискриминаторског поступања попише и забрани“ (Гајин, 2008, стр. 17). Закон о забрани дискриминације (2009) у члановима 5 и 13 прописује облике и тешке облике дискриминације. Према овим законским одредбама, облици дискриминације јесу непосредна и посредна дискриминација, као и повреда начела једнаких права и обавеза, позивање на одговорност, удруживање ради вршења дискриминације,

говор мржње, узнемиравање, понижавајуће поступање и полно и родно узнемиравање и навођење на дискриминацију. Такође, сегрегација је сваки акт којим физичко или правно лице раздваја без објективног и разумног оправдања друга лица или групу лица на основу личног својства (добровољно одвајање од других лица на основу личног својства не представља сегрегацију). Такође, облик дискриминације јесте и навођење на дискриминацију. Поред основних форми, закон препознаје и тешке облике дискриминације, као што су: изазивање и подстицање неравноправности, мржње и нетрпељивости по основу националне, расне или верске припадности, језика, политичког опредељења, пола, родног идентитета, сексуалне оријентације и инвалидитета и старосног доба; пропагирање или вршење дискриминације од стране органа јавне власти и у поступцима пред органима јавне власти; пропагирање дискриминације путем јавних гласила; ропство, трговина људима, сегрегација, апартхејд, геноцид, етничко чишћење и њихово пропагирање; дискриминација лица по основу два или више личних својстава без обзира на то да ли се утицај појединих личних својстава може разграничити (вишеструка дискриминација) или се не може разграничити (интерсекцијска дискриминација); дискриминација која је извршена више пута (поновљена дискриминација) или која се чини у дужем временском периоду (продужена дискриминација) према истом лицу или групи лица; дискриминација која доводи до тешких последица по дискриминисаног, друга лица или имовину, а нарочито ако се ради о кажњивом делу код којег је претежна или искључива побуда за извршење била мржња, односно нетрпељивост према оштећеном која је заснована на његовом личном својству.

2. Правни оквир заштите од дискриминације

На почетку овог поднасловa треба истаћи да дискриминација није била одувек забрањена. Познато је да се појава дискриминације „везује за најстарије државе и њихове прве правне акте, односно законике. Истовремено, дискриминација се протеже кроз читав средњи век, све до савременог доба“ (Јоксић, 2011, стр. 323). Такође, „у појединим историјским периодима развоја људског друштва неки облици дискриминације били су уобичајени и широко друштвено прихваћени (нпр. робовласништво, систем касти у Индији, сегрегација црнаца у Америци и сл.). Међутим, развојем модерних друштава, многи облици дискриминације постали су неприхватљиви и забрањени. Данас су правила о забрани дискриминације садржана у бројним међународним

документима о људским правима, а државе су донеле законе којима су изричито забраниле дискриминацију и прописале заштиту од дискриминације“ (Петрушић & Бекер, 2012, стр. 15).

Република Србија ратификовала је најважније универзалне и регионалне споразуме у области људских права и забране дискриминације. Наиме, као чланица Уједињених нација и правни следбеник некадашњих држава – Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Савезне Републике Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора – Република Србија је потписник најзначајнијих међународних уговора који се односе на забрану дискриминације: Повеље Уједињених нација из 1945. године, Универзалне декларације о људским правима из 1948. године, Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године, Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима из 1966. године, Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације из 1965. године.

Поред поменутих, за забрану дискриминације значајне су и друге конвенције Уједињених нација, као на пример, Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена, Конвенција о правима детета, Конвенција против мучења и других свирепих, нечовечних или понижавајућих казни и поступака и др. (Миленковић, 2010, стр. 12).

Значајни документи Савета Европе у овој области свакако су: Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године, која је ратификована 2003. године, Конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања (тзв. Ланзарот конвенција), коју је Република Србија ратификовала 2010. године, као и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици из априла 2011. године, коју је Република Србија ратификовала 2013. године (тзв. Истанбулска конвенција). Поред примарних извора права Европске уније, који садрже начелну опредељеност за забрану дискриминације, најзначајније директиве Европске уније у овој области јесу: Директива број 2000/43/ЕЦ од 29. јуна 2000. године о спровођењу принципа једнаког поступања без обзира на расно или етничко порекло; Директива број 2000/78/ЕЦ од 27. новембра 2000. године о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду; Директива број 2006/54/ЕЦ о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања.

Имајући у виду да Европска конвенција о људским правима има у Србији статус ратификованог међународног документа (Закон о ратификацији

Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, 2003) „од изузетног значаја за примену антидискриминационог права у земљи јесте и пракса Европског суда за људска права“ (Николић, 2008, стр. 65).

У теорији се истиче да питање људских права и заштите од дискриминације представља релативно нову област права у нашем националном законодавству, „чије је регулисање и спровођење, како у систему грађанскоправне заштите, тако и у кривичним поступцима, често праћено политички и друштвено осетљивим темама“ (Дробњак, 2008, стр. 51). Посматрајући аспект нашег легислативног оквира, у Србији су у последње две деценије усвојени антидискриминациони закони и одредбе, што се временом показало као солидан антидискриминациони правни оквир, односно један целовит систем правне заштите од дискриминације, који се темељи на грађанскоправној, кривичноправној и прекршајној заштити.

Донети су општи и посебни антидискриминациони закони, као што су Закон о забрани дискриминације (2009), Закон о заштити права и слобода националних мањина (2002), Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006), Закон о родној равноправности (2021), Закон о кретању уз помоћ пса водича (2015), Закон о употреби знаковног језика (2015). Поред наведених закона, антидискриминационе одредбе садржане су и у другим законима – Закон о раду (2005), Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (2009), Закон о здравственој заштити (2019), Закон о правима пацијената (2013), Закон о заштити лица са менталним сметњама (2013), Закон о полицији (2016) и др. Кривичноправна заштита од дискриминације уређена је Кривичним закоником (2005), који прописује кривична дела која пружају заштиту у случајевима дискриминације и повреде начела једнакости. На овом месту треба поменути и Стратегију превенције и заштите од дискриминације у периоду од 2022. до 2030. године (2022), која се заснива на принципима равноправности и недискриминације, једнаких могућности и инклузивне једнакости, родне равноправности, међусекторског и мултидисциплинарног приступа кроз сталну сарадњу у деловању свих актера на свим нивоима, партиципативности, сталног прикупљања статистичких података, анализе и евалуације постигнутих резултата ради креирања нових мера и активности, те поштовања људских права и слобода свих грађанки и грађана Републике Србије. Стратегија полази од става да је Република Србија инклузивно друштво, са нултом толеранцијом на дискриминацију, у којем сви грађани и грађанке, без обзира на своја лична својства, имају једнаке могућности

и на равноправној основи уживају сва права и слободе гарантоване Уставом, законима и међународним уговорима.

3. Кривичноправна заштита од дискриминације

Кривичноправна одговорност дискриминатора „у упоредном праву предвиђена је као изузетак” (Петрушић и др., 2012, стр. 27). Међународна добра пракса „захтева, у већини случајева, да се дискриминација третира као део грађанске а не кривичне материје. Међутим, како би се пружила свеобухватна заштита од дискриминације, одређени тешки појавни облици дискриминације могу се сврстати под кривично право” (Equal Rights Trust, 2019, стр. 71).

У нашем правном систему „да би правна заштита од дискриминације била ефикасна и делотворна, прописани су разноврсни облици грађанскоправне, кривичноправне, прекршајноправне и уставносудске заштите” (Петрушић, 2014, стр. 28). Кривичноправна заштита од дискриминације у Србији уређена је Кривичним закоником (2005), који прописује читав низ кривичних дела у вези са забраном дискриминације, као и са елементима дискриминације, и која пружају заштиту у случајевима дискриминације и повреде начела једнакости. У питању су следећа кривична дела: повреда равноправности (члан 128), повреда права употребе језика и писма (члан 129), повреда слободе изражавања националне или етничке припадности (члан 130), повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда (члан 131), изнуђивање исказа (члан 136) и злостављање и мучење (члан 137) из групе кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, затим, повреда угледа због расне, верске, националне или друге припадности (члан 174) из групе кривичних дела против части и угледа, затим, изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317), из групе кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, затим, насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу (члан 344а) из групе кривичних дела против јавног реда и мира, као и кривично дело расна и друга дискриминација (члан 387) из групе кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

Као што се може уочити, кривичноправне норме којима се инкриминише дискриминаторно понашање налазе се у различитим групама кривичних дела, и иако свако наведено кривично дело, по себи, завређује да буде предмет посебне анализе, у наставку ће бити ближе представљено кривично дело повреда равноправности (члан 128

Кривичног законика, 2005), које „на неки начин представља једну општу, основну инкриминацију из које и све друге инкриминације, у ствари, јесу изведене, као неки вид посебног облика ове опште инкриминације” (Петрушић и др., 2012, стр. 29; Драгојловић & Грујић, 2018, стр. 38). Ако се права човека схвате као скуп права које људско биће има самим тим што је људско биће, онда се може закључити да целокупно кривично право служи заштити основних права човека. Међутим, већином прописаних кривичних дела штите се добра која су јасно ограничена у односу на друга добра (Стојановић, 2012, стр. 440). Прописивањем кривичних дела из главе XIV Кривичног законика (2005) штите се лична права и слободе, односно права која су везана за личност титулара тих права. Кривично дело повреде равноправности, „имајући у виду заштитни објекат, спада у врсту кривичних дела против права на законито поступање у односима са службеним лицима” (Чејовић & Кулић, 2014, стр. 402).

Посматрајући са гледишта социјалне филозофије, равноправност представља постојање једнаких могућности за све појединце одређеног друштва, како у погледу њихових доприноса економском, културном, социјалном напретку тако и у погледу уживања у добробити од напретка тог друштва. Равноправност значи да су сви људи, без обзира на разлике које међу њима постоје, једнаки у правима. Принцип једнакости људи један је од најважнијих принципа савременог друштва, који значи да правна регулатива не прави никакву разлику између појединаца или група људи чија су нека својства по којима се разликују од других неотуђив део њиховог идентитета. Међутим, природно право на једнакост никада није била стварност за све људе. Једнакост захтева недискриминацију, односно забрану политике која наноси штету појединцу или групи због националне, расне, верске, полне, старосне или било које друге различитости. Један од најефикаснијих и најзначајнијих начина спречавања дискриминације ипак је кривичноправна заштита.

Кривично дело повреда равноправности јесте „на неки начин класична дефиниција дискриминације” (Петрушић и др., 2012, стр. 29–30). Састоји се из основног облика, који је прописан у ставу 1, и тежег облика, који је прописан у ставу 2. Објекат заштите представљају права човека и грађанина која су утврђена Уставом Републике Србије, законима или другим прописима или општим актима или потврђеним међународним уговорима. Или, другим речима, овде се, према схватањима правне теорије, „као објект заштите јавља правна једнакост грађана, али не у целини, већ само један њен, одређени сегмент. Та се правна једнакост грађана – уставно начело једнакости грађана, штити под

одређеним условима“ (Драгојловић, 2025, стр. 55). Овим се кривичним делом пружа кривичноправна заштита од дискриминације.

У ставу 1 прописан је основни облик и чини га онај ко због националне или етничке припадности, расе или вероисповести или због одсуства те припадности или због разлика у погледу политичког или другог убеђења, пола, инвалидитета, сексуалне оријентације, родног идентитета, језика, образовања, друштвеног положаја, социјалног порекла, имовног стања или неког другог личног својства, другоме ускрати или ограничи права човека и грађанина утврђена Уставом, законима или другим прописима или општим актима или потврђеним међународним уговорима или му на основу ове разлике даје повластице или погодности (Драгојловић & Грујић, 2018; Миладиновић Стефановић, 2017).

Ова инкриминација представља реализацију већ поменуте уставне забране дискриминације. Радња извршења састоји се у ускраћивању или ограничењу, односно у давању повластица или погодности. Ускраћивање – представља потпуно лишење одређеног права неком лицу. Наиме, Уставом гарантовано, а законима или другим прописима утврђено људско право, у целини се ускраћује или се неком лицу у потпуности онемогућава његова реализација (уживање). Ограничење – које се састоји у делимичном лишењу одређеног људског права. Ово се право неком лицу сужава, па оно није у могућности да одређено право реализује у пуном обиму или на одговарајући начин. Давање повластице – означава омогућавање коришћења неког права као привилегије. Давање погодности – сматра се било која делатност која омогућава повољније прилике (могућности) за реализацију неког права. Наведене радње предузимају се због одређеног личног својства лица којем се то чини. У теорији се изричито истиче „да повластица или погодност, која се некоме даје, не сме да буде прописана или предвиђена неким законским или подзаконским актом“ (Стојановић, 2006, стр. 364). Овде се ради о последичном кривичном делу. Наиме, последица дела јавља се као повреда права грађана на равноправност у остваривању гарантованих права или као повреда њиховог правног интереса. То је свака повреда равноправности лица према коме се ово дело чини у односу на друга лица. Као извршилац може да се јави свако лице. Субјективно обележје дела представља умишљај као облик кривице учиниоца. За ово је дело прописана казна затвора до три године. Тежи облик дела који је прописан у ставу 2 јавља се као дело квалификовано посебним личним својством учиниоца (*delicta propria*). Ово дело постоји ако је радњу извршења учинило: службено лице и на посебан начин – у вршењу службе, дакле, у редовном обављању послова, задатака или

овлашћења у службеној дужности приликом одлучивања о правима или слободама других лица. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од три месеца до пет година.

4. Кривично дело повреда равноправности у пракси правосудних органа у Србији

У овом поднаслову представиће се подаци о заступљености кривичног дела повреда равноправности у пракси правосудних органа у Републици Србији, кроз следеће параметре: кривичне пријаве пунолетних лица у периоду 2021–2023. године; оптужења пунолетних лица у периоду 2021–2023. године; осуде пунолетних лица у периоду 2021–2023. године. Дакле, заступљеност кривичног дела повреда равноправности у Србији на најбољи се начин може сагледати кроз анализу званичног броја поднетих кривичних пријава и оптужница, те донетих осуђујућих пресуда према пунолетним учиниоцима у односу на податке који су статистички евидентирани за групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, као и у односу на податке који су евидентирани за сва кривична дела на нивоу Републике Србије.

У теоријском делу рада примарно је примењен метод теоријске анализе садржаја уз основне методе конкретизације и специјализације, док су у истраживачком делу рада примењени статистички и аналитичко-дедуктивни методи, те метод квантитативне анализе података. Истраживање је засновано на званичним статистичким подацима Републичког завода за статистику.

Табела 1. Број поднетих кривичних пријава против пунолетних лица према кривичном делу у периоду 2021–2023. године

	2021. година		2022. година		2023. година	
	Укупно	Познати учиниоци	Укупно	Познати учиниоци	Укупно	Познати учиниоци
Република Србија	80.632	54.240	82.958	51.414	74.504	47.760
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	3.811	3.445	3.779	3.345	3.352	3.015
Повреда равноправности	17	17	15	15	2	1

Извор: Билтен, 714, 2024; Билтен, 702, 2023; Билтен, 689, 2022.

Из претходне табеле може се видети да број поднетих кривичних пријава против пунолетних лица за кривично дело повреда равноправности значајно одступа у 2023. години у односу на претходне године. Такође, у области поднетих кривичних пријава, у односу на укупан криминалитет и у односу на групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, кривично дело повреда равноправности нема значајнију заступљеност.

Табела 2. Број оптужених пунолетних лица према кривичном делу у периоду 2021–2023. године

	2021. година		2022. година		2023. година	
	Укупно	Жене	Укупно	Жене	Укупно	Жене
Република Србија	31.870	3.496	30.406	3.342	31.101	3.557
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	1.351	115	1.354	129	1.486	128
Поведа равноправности	–	–	1	1	1	–

Извор: Билтен, 714, 2024; Билтен, 702, 2023; Билтен, 689, 2022.

Из претходне табеле може се видети да број подигнутих оптужница у посматраном трогодишњем периоду против пунолетних лица за кривично дело повреда равноправности не одступа значајно. Такође, у поменутој области, у односу на укупан криминалитет и у односу на групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, кривично дело повреда равноправности нема значајнију заступљеност.

Табела 3. Број донетих осуђујућих, одбијајућих и ослобађајућих пресуда према кривичном делу у периоду 2021–2023. године

	2021. година	2022. година	2023. година
	Осуђујуће пресуде	Осуђујуће пресуде	Осуђујуће пресуде
Република Србија	27.508	26.200	26.919
Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	1.051	1.086	1.164
Поведа равноправности	–	1	1

Извор: Билтен, 714, 2024; Билтен, 702, 2023; Билтен, 689, 2022.

Из претходне табеле може се видети да број донетих осуђујућих пресуда у посматраном трогодишњем периоду против пунолетних лица за кривично дело повреда равноправности не одступа значајно. Такође, у

поменутој области, у односу на укупан криминалитет и у односу на групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, кривично дело повреда равноправности нема значајнију заступљеност.

5. Закључак

Иако су могућности за вршење дискриминације многобројне, многобројне су и могућности за заштиту од ње. Савремени трендови усмерени су ка превенцији која треба да обухвати образовање и информисање грађана о људским правима и слободама почевши од најранијег доба. Правна заштита, као репресивна мера заштите, примењује се кад до повреде равноправности дође. Иако се у упоредном праву грађанскоправној одговорности даје примарни значај, у Републици Србији најчешће се одговорност тражи у кривичном поступку. Разлог томе лежи у чињеници да је дискриминација ушла у наше законодавство кроз кривичноправно санкционисање њених облика. Многа недозвољена поступања која су прописана Кривичним закоником (2005) као кривична дела настала су из кривичног дела повреде равноправности. Због тога се ова инкриминација сматра основном у корпусу кривичних дела којима се штити равноправност грађана.

Оно што ипак треба нарочито нагласити јесте да је кривичнопроцесни одговор на проблем дискриминације (у односу на друге начине заштите) секундарног карактера, што се из прегледа заступљености кривичног дела повреда равноправности у пракси правосудних органа у Републици Србији у представљеном трогодишњем периоду лако може сагледати. Наиме, број поднетих кривичних пријава, број подигнутих оптужница и број донетих осуђујућих пресуда у посматраном трогодишњем периоду против пунолетних лица за кривично дело повреда равноправности не одступа значајно по годинама. Међутим, у односу на укупан криминалитет и у односу на групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, кривично дело повреда равноправности нема значајнију заступљеност ни према једном анализираном критеријуму. Ово свакако доводи до закључка да је на плану борбе против дискриминације, у односу на кривичноправни и кривичнопроцесни третман повреде равноправности ипак претежнији одговор читавог низа општедруштвених, политичких, културолошких и свакако економских фактора.

Захвалница

Аутори су захвални академској заједници Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду на подршци у објављивању овог рукописа.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Доприноси аутора

Концептуализација, Ј. М., Ј. Д. и А. К.; методологија, Ј. М. и Ј. Д.; средства, Ј. М. и А. К.; формална анализа, Ј. М., Ј. Д. и А. К.; писање – припрема оригиналног нацрта, Ј. М.; писање – преглед и уређивање, Ј. М. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Финансирање

Рад је резултат научноистраживачког пројекта „Дискриминација у вези са радом и запошљавањем”, који финансира Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне Покрајине Војводине (број пројекта 003788094 2025 09418 003 000 000 001 04 002).

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис, а додатна питања могу се упутити ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Matijašević Jelena

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Dragojlović Joko

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Koprivica Anja

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

CRIMINAL-LAW PROTECTION AGAINST DISCRIMINATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT: Discrimination represents one of the most severe forms of violation of human rights. Rules prohibiting discrimination are contained in numerous international human rights instruments, while states have enacted laws explicitly prohibiting discrimination and providing protection against it. In accordance with international instruments, as well as constitutional and statutory provisions, it may be concluded that the prohibition of discrimination constitutes a fundamental principle of every democratic society. The legal system of the Republic of Serbia provides various forms of civil-law, criminal-law, misdemeanor, and constitutional-court protection against discrimination. Criminal-law protection against discrimination in Serbia is regulated by the Criminal Code (2005), which prescribes a number of criminal offences related to the prohibition of discrimination, as well as offences containing elements of discrimination, thereby providing protection in cases of discrimination and violations of the principle of equality. Many unlawful acts prescribed as criminal offences by the Criminal Code originated from the criminal offence of violation of equality. For this reason, this incrimination is considered fundamental within the corpus of criminal offences protecting the equality of citizens and, accordingly, it constituted the subject of analysis in this paper. Nevertheless, it should be emphasized that the criminal-procedural

response to the problem of discrimination, in comparison with other forms of protection, is of a secondary nature, as may be concluded from the overview of the presence of the criminal offence of violation of equality in the practice of judicial authorities in the Republic of Serbia.

Keywords: *violation of equality, discrimination, criminal-law protection, practice of judicial authorities.*

Литература

1. Чејовић, Б., & Кулић, М. (2014). *Кривично право*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
2. Директива број 2000/43/ЕЦ од 29. јуна 2000. године о спровођењу принципа једнаког поступања без обзира на расно или етничко порекло
3. Директива број 2000/78/ЕЦ од 27. новембра 2000. године о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду
4. Директива број 2006/54/ЕЦ о имплементацији начела једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у вези са питањима запошљавања и обављања занимања
5. Драгојловић, Ј., & Грујић, Г. (2018). Кривично дело повреде равноправности – обележја и специфичности. *Право – теорија и пракса*, 35(10-12), стр. 32–45
6. Драгојловић, Ј. (2025). *Кривично право, посебни део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
7. Дробњак, Т. (2008). Кривичноправна заштита од дискриминације. У: Гајин, С. (уред.), *Антидискриминационо право – водич* (стр. 51–64). Београд: Центар за унапређивање правних студија
8. Ђукановић, П., & Милаш, Т. (2018). *Образовањем против дискриминације – приручник за рад на превенцији и превазилажењу дискриминације за професионалце који раде у области образовања и васпитања*. Подгорица: Центар за грађанско образовање
9. Ђуковић, М. (2021). *Приручник за антидискриминационо право*. Strasbourg: Council of Europe
10. Equal Rights Trust (2019). *Primena antidiskriminacionih zakona u Srbiji – ravnopravnost u praksi*. London: Equal Rights Trust
11. Гајин, С. (2008). Шта је то што је забрањено чинити – појам, облици и случајеви дискриминације У: Гајин, С. (уред.), *Антидискриминационо*

- право – водич (стр. 9–28). Београд: Центар за унапређивање правних студија
12. Јанковић, Б., Котевић, Ј., & Пајванчић, М. (2016). *Приручник за препознавање случајева дискриминације пред органима јавне власти*. Београд: Повереник за заштиту равноправности
  13. Јоксић, И. (2011). Кривичноправна заштита од дискриминације у Србији. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 83(6), стр. 311–326
  14. Кривични законик. *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24
  15. Миладиновић Стефановић, Д. (2017). Кривичноправна заштита од дискриминације У: Петрушић, Н. (уред.), *Антидискриминационо право – прописи, пракса и стварност* (стр. 144–163). Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу
  16. Миленковић, Д. (2010). *Водич кроз Закон о забрани дискриминације*. Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији
  17. Николић, Б. (2008). Европски стандарди забране дискриминације У: Гајин, С. (уред.), *Антидискриминационо право – водич* (стр. 65–76). Београд: Центар за унапређивање правних студија
  18. Пажин, З., Лаковић, М., Ивановић, А., Гајин, С., & Braithwait, В. (2012). *Забрана дискриминације – прописи и пракса у Црној Гори*. Подгорица: Центар за демократију и људска права (ЦЕДЕМ)
  19. Петрушић, Н. (2012). *Приручник за борбу против дискриминације на раду – међународни стандарди, национално законодавство, судска пракса*. Београд: Повереник за заштиту равноправности
  20. Петрушић, Н., & Бекер, К. (2012). *Практикум за заштиту од дискриминације*. Београд: Партнери за демократске промене Србија, Центар за алтернативно решавање сукоба
  21. Петрушић, Н., Илић, Г., Рељановић, М., Ћирић, Ј., Матић, М., Бекер, К., Ненадић, С., & Грнинић, В. (2012). *Примена антидискриминационог законодавства и кривичноправна заштита – студија случаја, пракса и препоруке*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије
  22. Петрушић, Н. (2014). Правни статус, улога и надлежност Повереника за заштиту равноправности. *Темид*, 17(2), стр. 27–44. DOI: 10.2298/TEM1402027P
  23. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2023. – Пријаве, оптужења и осуде (2024). *Билтен*, 714. Приступљено 15. 12. 2025. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245714.pdf>

24. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2022. – Пријаве, оптужења и осуде (2023). *Билтен*, 702. Приступљено 15. 12. 2025. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20235702.pdf>
25. Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2021. – Пријаве, оптужења и осуде (2022). *Билтен*, 689. Приступљено 15. 12. 2025. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225689.pdf>
26. Стојановић, З. (2006). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник
27. Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник
28. Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2022. до 2030. године. *Службени гласник РС*, бр. 12/22
29. Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 98/06 и 115/21
30. Видаковић, Б., Димитријевић, М., Ђорђевић, В., Кличковић, Г., Королија, М., Малешевић, Д., Марковић, Д., Мирковић Новаковић, Ј., & Топаловић, Г. (2020). *Превенција и заштита од дискриминације и насиља у Министарству одбране и Војсци Србије*. Београд: Медија центар „Одбрана“
31. Водинелић, В. (2008). Тужбе за заштиту од дискриминације У: Гајин, С. (уред.), *Антидискриминационо право – водич* (стр. 29–50). Београд: Центар за унапређивање правних студија
32. Закон о забрани дискриминације. *Службени гласник РС*, бр. 22/09 и 52/21
33. Закон о заштити права и слобода националних мањина. *Службени лист СРЈ*, бр. 11/02, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/03 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 72/09 – др. закон, 97/13 – одлука УС и 47/18
34. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС*, бр. 33/06 и 13/16
35. Закон о родној равноправности. *Службени гласник РС*, бр. 52/21
36. Закон о кретању уз помоћ пса водича. *Службени гласник РС*, бр. 29/15
37. Закон о употреби знаковног језика. *Службени гласник РС*, бр. 38/15
38. Закон о раду. *Службени гласник РС*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – одлука УС, 113/17 и 95/18 – аутентично тумачење
39. Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС*, бр. 36/09, 32/13 и 14/22 – др. закон

40. Закон о здравственој заштити. *Службени гласник РС*, бр. 25/19, 92/23 – аутентично тумачење и 29/25 – одлука УС
41. Закон о правима пацијената. *Службени гласник РС*, бр. 45/13 и 25/19 – др. закон
42. Закон о заштити лица са менталним сметњама. *Службени гласник РС*, бр. 45/13
43. Закон о полицији. *Службени гласник РС*, бр. 6/16, 24/18 и 87/18
44. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима. *Службени лист СЦГ* – Међународни уговори, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – испр. и *Службени гласник РС* – Међународни уговори, бр. 12/10 и 10/15

ОДНОС ЗАБРАНЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И ЗАБРАНЕ ЗЛОСТАВЉАЊА НА РАДУ И ПРИ ЗАПОШЉАВАЊУ

АПСТРАКТ: Овај рад анализира однос између забране дискриминације и забране злостављања на раду и при запошљавању у оквиру савременог радног права. Како је забрана дискриминације, правно посматрано, широко постављена и нужно ју је примењивати у свим областима друштвено-политичког и економског система, у раду се анализира део забране дискриминације и део могућих разлога неједнаког третмана одређених категорија лица, и то запослених лица и лица која траже запослење. Управо на том месту долази до значајног преплитања забране дискриминације и забране злостављања и, иако представљају различите правне институте, оба института имају заједнички циљ, а то је заштита достојанства запослених на раду и у вези с радом, као и једнако поступање према свима. Рад садржи преглед релевантног законодавства Републике Србије, теоријска тумачења, као и упоредноправну анализу решења у праву Европске уније и у међународном праву. Посебан акценат стављен је на практичне аспекте преклапања дискриминаторских и злостављачких понашања, као и на значај бављења овим темама и спровођење превентивних механизма послодавца у стварању безбедног и достојанственог радног окружења.

Кључне речи: *дискриминација, злостављање на раду, мобинг, достојанство запослених.*

---

*Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: sanja@pravni-fakultet.info

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Увод

Однос забране дискриминације и забране злостављања може да се посматра са више аспеката. Први и почетни аспект свакако је однос општег и посебног правног института. Наиме, забрана дискриминације у Републици Србији много је шире постављена од забране злостављања и као таква подигнута на ниво уставног начела, у оквиру *Људских и мањинских права* (члан 21, Устав Републике Србије, 2006), док забрана злостављања на раду то није, али се системским тумачењем уставних одредаба, посебно оних у оквиру *Људских права и слобода* (достојанствен и слободан развој личности, право на рад и сл.), може пронаћи основ за забрану злостављања на раду и у вези са радом (чланови 23 и 60, Устав РС, 2006).

У прилог горенаведеном, тј. односу општег и посебног правног института, слично је правно регулисано и у највишем правном акту Републике Хрватске, са извесним разликама у односу на Устав Републике Србије. Наиме, Устав Републике Хрватске забрану дискриминације такође подиже на ниво уставног начела, али не користи термин *дискриминација*, већ одредба сама по себи дефинише једнакост: „Грађани Републике Хрватске имају иста права и слободе, неовисно о њиховој раси, боји коже, spolu, језику, вјери, политичком или другом увјерењу, националном или социјалном подријетлу, имовини, рођењу, наобразби, друштвеном положају или другим особинама. Сви су пред законом једнаки“ (члан 14, *Ustav Republike Hrvatske*, 1990). На цитирану одредбу, наставља се она која се тиче националних мањина, којима се гарантује равноправност. Разлика у односу на Устав Републике Србије односи се и на одредбе везане за рад наведене у оквиру *Господарских, социјалних и културних права*, а не у људским правима и слободама, иза одредаба где су загарантовани право предузетништва и тржишних слобода, право на рад, слобода рада, право на штрајк, право на минималну зараду и одмор и сл. (чланови 55–61, *Ustav RH*, 1990).

И у праву ЕУ општа забрана дискриминације стоји у одредбама члана 13 Уговора којим се оснива Европска заједница (Ђукић, Петрушић & Јанковић, 2020, стр. 28). У пречишћеној верзији уговора о Европској унији и уговора о функционисању Европске уније забрана дискриминације наводи се већ у члану 2 и напред, у великом броју одредаба уговора (Пречишћена верзија уговора о Европској унији и уговора о функционисању Европске уније).

Дакле, након наведеног, када је говор о односу забране дискриминације и забране злостављања, може се поставити хипотеза

да они јесу различити, али да је њихово разликовање у пракси понекад тешко и да та флуидна разлика заправо тежи својеврсном сусретању у појму достојанства личности које мора правно постојати у свим сферама живота, па и на раду и у вези са радом. Дакле, однос подразумева и разлике, али и сличности, те сусретање и једних и других у истом циљу, а то је заштита достојанства лица на раду и у вези са радом.

2. Правни оквир

Правни прописи којима се регулишу забрана дискриминације и забрана злостављања на раду могу се поделити на домаће и на међународне. Већину међународних прописа Република Србија јесте ратификовала, те су домаћи прописи из ове области у складу са међународним стандардима и обавезама које је наша земља преузела потписивањем бројних међународних уговора и ратификацијом међународних конвенција.

Од великог броја декларација, конвенција, директива и међународних уговора, поменуће се само најважније и оне које се у међународним круговима означавају као фундаменталне у области забране дискриминације и забране злостављања на раду и у вези са радом.

- 1) Повеља Уједињених нација, у члану 55, у тачки Ц обавезује све чланице на „поштовање људских права и основних слобода за све, без разликовања расе, пола, језика или вере“ (1945).
- 2) Универзална декларација о људским правима, у члановима 1 и 2 свим људима јамчи слободу и једнакост у достојанству и правима, без обзира на „било какву разлику као што је раса, боја коже, пол, језик, вера, политичко или неко друго опредељење, национално или друштвено порекло, власништво, рођење или неки други статус“. Уједно, у оквиру ње је у основна људска права уврштено и право на рад, члан 23 (Шкорић, 2016).
- 3) Конвенција УН о укидању свих облика расне дискриминације, основни је документ УН у борби против расизма и дискриминације (Закон о ратификацији Конвенције УН о укидању свих облика расне дискриминације, 1967).
- 4) Међународни пакт о грађанским и политичким правима (Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, 1971).

- 5) Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, 1971).
- 6) Конвенција о правима детета (Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, 1990).
- 7) Међународна конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (1979) прописује одговорност држава чланица да елиминишу све видове дискриминације жена у остваривању грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права, и то не само у јавном, већ и у приватном животу, укључујући и породицу (Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, 2002).
- 8) Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом (Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, 2009).

У области заштите од дискриминације од значаја су и секундарни извори права – директиве ЕУ, међу којима су најзначајније: Директива Савета Европске уније 2000/43/ЕЦ, за спровођење принципа једнаког третмана особа без обзира на расно и етничко порекло; Директива Савета Европске уније 2000/78/ЕЦ, која успоставља општи оквир за равноправан третман у запошљавању и професији; Директива Савета Европске уније 2002/73/ЕЦ за спровођење принципа једнаког третмана жена и мушкараца у погледу запошљавања, стручне обуке и напредовања и услова рада; Директива Савета Европске уније 2004/113/ЕЦ о имплементацији принципа једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у приступу добрима и услугама; Директива Савета Европске уније 2006/54/ЕЦ о имплементацији принципа једнаких могућности и једнаког третмана мушкараца и жена у области запошљавања и занимања; Директива Савета Европске уније 2010/41/ЕУ о примени принципа једнаког третмана мушкараца и жена који су samozапослени и др. (Ђукић, Петрушић & Јанковић, 2020, стр. 29).

У међународним оквирима, а посебно за тему овог рада, веома су важне и конвенције и препоруке Међународне организације рада (МОР). Од конвенција које су усвојене новијег датума, издваја се Ц190, Конвенција против насиља и узнемиравања, усвојена 2019. године, ступила на снагу 2021. године, коју Република Србија још увек није ратификовала (Међународна организација рада). Што се забране

дискриминације тиче, најзначајнија је Конвенција Ц111 из 1958. године, која је ступила на снагу 1960. године и ратификована је од стране свих држава чланица МОП-а (Singh, 2025).

На основу међународног правног оквира, Република Србија донела је и усвојила сет законских прописа који се тичу забране дискриминације и забране злостављања на раду. Иако су сетови закона за оба института независни и на први поглед различити, у великом броју чланова закона, они су међусобно испреплетани. На првом месту, заједничка забрана постоји у Закону о раду (2005, чланови 18–23), као једном општеправном пропису. У њему се, под делом који је назван *Забрана дискриминације*, правно третирају и дискриминација запослених лица и лица која траже запослење, али и забрана узнемиравања и сексуалног узнемиравања истих лица, што би била – забрана злостављања на раду (Кулић & Шкорић, 2020, стр. 89–92).

Као посебан институт, забрана дискриминације касније је регулисана Законом о забрани дискриминације (2009), у оквиру којег се, опет као општег прописа, посебно издваја и забрана дискриминације у области рада (члан 16).

Закон којим је забрањено злостављање на раду донет је 2010. године под називом Закон о спречавању злостављања на раду, као посебан закон који детаљније третира ову забрану која је првобитно прописана Законом о раду (2005) и то у оквиру дела опште забране дискриминације. У правном систему Србије постоји извесна термилошка неусклађеност института забране злостављања на раду, јер су упоредо на снази различити правни прописи, који имају различите називе за, рекло би се, исти институт (Škorić & Matijašević, 2018). Међутим, да ли је то баш само термилошки? Анализирајући одредбе Закона о раду (2005), у којима се у оквиру забране дискриминације третирају узнемиравање и сексуално узнемиравање на следећи начин: „Забрањено је узнемиравање и сексуално узнемиравање. Узнемиравање, у смислу овог закона, јесте свако нежељено понашање узроковано неким од основа из члана 18 овог закона које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење. Сексуално узнемиравање, у смислу овог закона, јесте свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење“ (члан 21, Закона о раду, 2005); и анализирајући одредбе Закона о спречавању злостављања на раду (2010), у којима се

забране злостављања дефинишу на следећи начин: „Злостављање, у смислу овог закона, јесте свако активно или пасивно понашање према запосленом или групи запослених код послодавца које се понавља, а које за циљ има или представља повреду достојанства, угледа, личног и професионалног интегритета, здравља, положаја запосленог и које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење, погоршава услове рада или доводи до тога да се запослени изолује или наведе да на сопствену иницијативу раскине радни однос или откаже уговор о раду или други уговор. Злостављање, у смислу овог закона, јесте и подстицање или навођење других на понашање из става 1 овог члана. Извршиоцем злостављања сматра се послодавац са својствима физичког лица или одговорно лице код послодавца са својством правног лица, запослени или група запослених код послодавца, који врши злостављање из става 1 и 2 овог члана“. (члан 6, Закона о спречавању злостављања на раду, 2010); могу се пронаћи многе сличности, али и разлике. Наиме, прва и поменута разлика јесте термин који се користи – *узнемиравање* наспрам *злостављање*. Затим, Закон о спречавању злостављања на раду (2010) прецизније дефинише ово понашање и уводи још један вид, а то је „подстицање или навођење других на понашање...“ Даље, према систематизацији и дефинисању из Закона о раду (2005), произилази да је злостављање део дискриминације, јер се регулише у том делу. Такође, према Закону о раду (2005), од злостављања, односно узнемиравања, како се наводи у тексту, заштићени су и запослени, али и лица која траже запослење (члан 23, Закона о раду, 2005), док у Закону о спречавању злостављања (2010) то није случај, јер ову заштиту уживају запослена лица и радно ангажована лица по било којем основу код послодавца, али не и лица која траже запослење (члан 2, Закона о спречавању злостављања РС, 2010). Оно што је заједничко и једном и другом одређењу јесте то да је понашање негативно, непожељно и да утиче на достојанство запослених или лица која траже запослење. Управо у термину *достојанство* и свему што оно представља, као цивилизацијска тековина јесте кључ који је спона између забране дискриминације и забране злостављања на раду и у вези са радом. Горенаведене разлике могу се делимично оправдати и тиме да је Закон о раду (2005) донет раније, у односу на законе који спречавају дискриминацију и злостављање на раду, али и тиме што су важећи закон и многе његове одредбе, прилике у којима живимо, као и појава нових облика рада и флексибилизација рада, учиниле превазиђеним и спремним за измене, па и за потпуно нови Закон о раду (Gligorić & Škorić, 2021).

Такође, термилошке разлике нису само специфичне за домаће законодавство. Наиме, и у упоредном праву постоје приметне семантичке разлике, те се ради означавања те појаве користе различити изрази. Тако се, на пример, у Аустралији, у Уједињеном Краљевству и у САД користи термин *булинг* (у смислу упорног малтретирања запосленог које оставља последице по физичко и душевно здравље те особе), у Француској, у Белгији и у Шпанији употребљава се израз *психолошко узнемиравање*, док се у Немачкој, у Италији, у Норвешкој и у Данској користи израз *мобинг*, што је случај и у Републици Северној Македонији и у Републици Црној Гори. У Шведској се користи појам *виктимизација на раду*, још од 1993. године (Глигорић & Стојковић Златановић, 2020, стр. 35). Наравно, не треба губити из вида да се појам *узнемиравање* користи као кривни израз за сва понашања која могу представљати злостављање или насиље на раду (De Stefano, Durri, Stylogiannis & Wouters, 2020, стр. 13).

У правном систему Републике Србије постоји велики број посебних закона који на првом месту забрањују дискриминацију као уставно начело, те би навођење свих њих додатно оптеретило рад и удаљило од главне теме и хипотезе, а то је однос забране дискриминације и забране злостављања на раду и у вези са радом.

3. Дискусија

Након прегледа правног оквира, међународног и домаћег, везаног за забрану дискриминације и забрану злостављања на раду и у вези са радом, поставља се историјскоправно питање, а то је – На који начин је на раду била гарантована забрана дискриминације, а посебно забрана злостављања? Дакле, на који начин је у Србији било гарантовано поштовање достојанства запослених на раду пре доношења сета закона који су прецизније регулисали 2009. и 2010. године? Такође, позитивноправно, отвара се још једна дилема. Наиме, уколико и забрана дискриминације и забрана злостављања на раду, на првом месту штити достојанство личности, на који закон ће се лица позивати уколико им је повређено право на достојанствен рад? Која је то разлика која прави дистинкцију између ова два правна института, када је анализом важећег закона о раду утврђено да се та разлика у њему и не прави, већ је то начињено тек неколико година касније, доношењем посебних закона?

Ако се пође редом, од историјскоправног аспекта, пре важећег Закона о раду из 2005. године, према Рељановић и Петровић (2011): „Српски и претходно југословенски правни систем дуго је био лишен

регулативе која би санкционисала дискриминаторско понашање“ (стр. 186). Исти аутори наводе да су и дискриминација и злостављање постојали и пре доношења тренутно важећих законских прописа, али је њихово санкционисање било „ограничено тумачењем кривичноправних одредби, односно подвођењем различитих кривичних дела под овакво недозвољено понашање. Злостављање је, такође било *увијено* у институт *шиканозног понашања*, који се деценијама развија искључиво у судској пракси, без изричите законске потпоре“ (Рељановић & Петровић, 2011, стр. 187). Ако се осврнемо на тренутна кривичноправна решења и одредбе Кривичног законика Републике Србије, може се утврдити да у оквиру 14. главе Кривична дела против слободе и права човека и грађанина, постоји прописано кривично дело Повреда равноправности и тиме заштита свих од дискриминаторских понашања (члан 128, Кривични законик РС, 2005). Даљом анализом истог закона, утврђено је да не постоји кривично дело које санкционише злостављање на раду и у вези са радом, али да постоји кривично дело у оквиру исте главе, *злостављање и мучење* у чијем се бићу налази људско достојанство које се штити забраном злостављања другог лица (члан 137, Кривични законик РС, 2005). Ипак, злостављање на раду нити друга права по основу рада не уживају кривичноправну заштиту. У суседној Републици Хрватској, на пример, то није случај. Наиме, Казнени закон има посебну главу 12, посвећену кривичним делима против радних односа и социјалног осигурања, где се наводи неколико кривичних дела, као што су: повреда права на рад, неисплата плате, злостављање на раду, повреда права на социјално осигурање и противзаконито запошљавање (чланови 131–134. *Kazneni zakon RH*, 2011). Такође, у глави 11, у оквиру кривичних дела против људских права и темељних слобода, прописано је кривично дело повреда равноправности (члан 125, *Kazneni zakon RH*, 2011), слично како то постоји и у Кривичном законнику Републике Србије, са једнаком запређеном казном – затвором до 3 године, са разликом што у нашем законнику постоји још један облик овог кривичног дела, односно уколико је извршилац службено лице у вршењу службе.

Након одговора на више претходно постављених питања која се тичу историјскоправног елемента и додатне анализе позитивног кривичног законодавства, на ред су дошла практична питања која се тичу примене прописа који регулишу забрану дискриминације и забрану злостављања на раду. О извесним недоследностима у домаћем позитивном законодавству било је напред речи, док ће се на овом месту истаћи једно од основних правила у примени прописа – *Lex specialis derogat legi generali*. Наиме, у

складу са тим, Закон о раду РС (2005) може се сматрати општим законом, док су Закон о забрани дискриминације (2009) и Закон о спречавању злостављања на раду (2010) посебни закони. Посебни закони имају предност над општим законом, те за питања која један од њих не уређује, примењује се онај који дата питања уређује, с тим да уколико и општи и посебни закони уређују исту материју на различит начин, предност има посебан закон. Дакле, то што је Законом о раду материја забране дискриминације и забрана злостављања (узнемиравања) регулисана тако да се може закључити да су они један институт, доношење посебних закона о дискриминацији и о забрани злостављања, решава дату дилему и потврђује једну од почетних хипотеза, а то је да су ова два института посебна и различита, али да је та разлика често флуидна и тешко уочљива.

Као још један аргумент који иде у прилог претходно написаном, јесу и бројни извештаји Повереника за равноправност¹, у којима се најчешће за област дискриминације наводи рад и запошљавање, те табеларно, за период од 2022. до 2024, област дискриминације рад и запошљавање у односу на остале области дискриминације (Повереник за заштиту равноправности), изгледа овако:

Табела 1. Учеће у % према различитим областима дискриминације²

Област дискриминације	2022.	2023.	2024.
Рад и запошљавање	20,7%	26,8%	20,3%
Поступање пред органима јавне власти	23%	23%	23%
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	16,1%	10,5%	8%
Јавна сфера / општа јавност	11,4%	1,3%	2,7%
Здравствена заштита	7%	7%	7%
Образовање и стручно оспособљавање	7,8%	13%	8%
Јавно информисање и медији	4,0%	4,5%	2,5%
Остале области (социјална заштита, приватни односи, становање, правосуђе, култура, уметност, спорт, други односи)	10%	13,9%	28,5%

Извор: Годишњи извештаји Повереника за заштиту равноправности за 2022, 2023. и 2024. годину.

¹ Посебно установљеног Законом о забрани дискриминације 2009. године, којим законом су утврђене и који су услови за његов избор, мандат, надлежности и др., чланови 28–34, као и поступак пред повереником, чланови 35–40б Закона о забрани дискриминације.

² Табелу је израдио аутор према подацима који се налазе у Годишњим извештајима Повереника за заштиту равноправности.

На основу табеле, може се извести закључак да је област рада и запошљавања, нажалост, једна од области где је дискриминација и те како присутна. Тренд из последњих годишњих извештаја такав је да је она или прва по уделу или друга, одмах иза области поступања пред органима јавне власти, с тим што је највиши проценат био 2023. године, са извесним падом у 2024. години. Међутим, како је за правилно тумачење свих извештаја, бројева и статистике, потребно имати и ширу друштвену слику и прилике које у једном друштву постоје, веома ће бити занимљиви подаци који ће се наћи у Годишњем извештају Повереника за 2025. годину. За сада је, на основу доступних података, јасно и зашто су рад и запошљавање неодвојиви од института забране дискриминације, а, самим тим, и са забраном злостављања на раду.

Злостављање на раду, осим у судском поступку, може се утврдити, али и решити у неком вансудском поступку и то у поступку пред послодавцем³, посредовањем – медијацијом, арбитражом пред Републичком агенцијом за мирно решавање радних спорова. Како су поступци пред послодавцем и посредовањем поверљиви, немогуће је утврдити њихов број и њихову садржину. Међутим, интересантан је податак који је објављен на званичној интернет презентацији Агенције за мирно решавање радних спорова, а тиче се управо злостављања на раду: „Агенција, од ступања на снагу Закона о спречавању злостављања на раду, има највише Предлога за покретање поступка индивидуалног радног спора поводом мобинга. Дobar показатељ јесте податак да се у прва 2 месеца 2015. године свих 20 Предлога односило на мобинг. Сагласност послодавца добија се за 1/5 предлога, што је сразмерно добијању сагласности и у другим радним споровима. Интересантан је податак да је у 30% случајева утврђен мобинг, у 50% случајева ради се о повреди других радних права, а у 20% случајева има сумње да је у питању злоупотреба права на заштиту“ (Републичка агенција за мирно решавање радних спорова). Дакле, из наведеног, може се закључити да се злостављање код запослених тумачи далеко шире него што је то прописано теоријом, правом и праксом, те се под ово дело, сврставају и друге повреде радних права која се не могу сматрати злостављањем у смислу законских прописа Републике Србије. Претходно би се могло приписати неадекватној пословној политици

³ Што је и обавеза да запослени прво покрене поступак за заштиту од злостављања пред послодавцем, уколико послодавац, односно овлашћено лице код правног лица, није онај који је вршио радње злостављања (члан 13, Закона о спречавању злостављања на раду, 2010).

послодаваца, која би у великој мери могла допринети елиминацији оваквих појава или бар њиховом смањивању на радном месту уколико би биле јасно дефинисане, не само правним прописима државе већ и унутрашњим правилницима послодаваца (Saram, Hasan & Aburumman, 2024).

4. Закључак

У складу са свим напред написаним, те са постављеном хипотезом у уводном делу овог рада, може се несумњиво закључити следеће: забрана дискриминације на раду и у вези са радом и забрана злостављања на раду и при запошљавању представљају два комплементарна института заштите радних права. Њихово разликовање има теоријски значај, правну дистинкцију, али се у пракси често преплићу. Ефикасна заштита запослених захтева јасне процедуре, институционалну подршку и континуирано усклађивање домаћег законодавства са радноправним стандардима Европске уније, али и Међународне организације рада. Она може у великој мери допринети побољшању положаја запослених лица и лица која траже запослење. Примена начела достојанственог рада и једнаке шансе кључни је предуслов за развој савремених и праведних радних односа у Републици Србији. Правни оквир постоји и он је усклађен са свим међународно познатим стандардима који спречавају и дискриминацију и злостављање на раду. Потребно је, међутим, да се прописи доследно и континуирано спроводе у пракси, да се убрза поступак којим се такви спорови решавају, а најпре, да се настави едукација запослених лица и лица која траже запослење о њиховим радним правима и основном праву на достојанствен рад и поштовање достојанства личности. Наведена едукација потребна је и послодавцима, готово једнако колико је потребан и одлучан став државе у оштром кажњавању оних који се не придржавају забране законом прописане.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор изјављује да нема сукоб интереса.

Финансирање

Овај рад представља резултат пројекта, под називом „Дискриминација у вези са радом и запошљавањем“, који је финансиран од стране Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне Покрајине Војводине (Број пројекта 003788094 2025 09418 003 000 000 001 04 002).

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити аутору.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Škorić Sanja

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PROHIBITION OF DISCRIMINATION AND THE PROHIBITION OF HARASSMENT AT WORK AND DURING RECRUITMENT

ABSTRACT: This paper analyzes the relationship between the prohibition of discrimination and the prohibition of harassment at work and during recruitment within the framework of contemporary labor law. Since the prohibition of discrimination is broadly conceived from a legal perspective, and must be applied across all areas of the socio-political and economic system, the paper examines certain aspects of the prohibition of discrimination and some of the possible grounds for unequal treatment

of particular categories of persons, namely employees and job applicants. It is precisely in this area that the prohibition of discrimination and the prohibition of harassment significantly overlap, and although they constitute distinct legal institutions, they share a common objective—the protection of employees’ dignity at work and in connection with work, as well as the principle of equal treatment for all. The paper provides an overview of the relevant legislation of the Republic of Serbia, theoretical interpretations, and a comparative legal analysis of solutions adopted in European Union law and international law. Special emphasis is placed on the practical aspects of the overlap between discriminatory and harassing conduct, as well as on the importance of addressing these issues and implementing preventive mechanisms by employers in order to create a safe and dignified working environment.

Keywords: *discrimination, workplace harassment, mobbing, employee dignity.*

Литература

1. Gligorić, S., & Škorić, S. (2021). Flexible forms of work and work engagement. *Pravo – teorija i praksa*, 38(4), pp. 87–100
2. Глигорић, С., & Стојковић Златановић, С. (2020). Савремени облици повреде достојанства личности на раду – основне сличности и разлике. *Страни правни живот* 64(3), стр. 31–42
3. Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности 2022. Приступљено 25. 2. 2026. <https://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>
4. Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности 2023. Приступљено 25. 2. 2026. <https://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>
5. Годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности 2024. Приступљено 25. 2. 2026. <https://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>
6. De Stefano, V., Durri, I., Stylogiannis, C., & Wouters, M. (2020). *‘System needs update: Upgrading protection against cyberbullying and ICT-enabled violence and harassment in the world of work*. Geneva: International Labour Organization
7. Ђукић, Л., Петрушић, Н., & Јанковић, Б. (2020). *Истраживање судске праксе у парницама за заштиту од дискриминације и појам и значај стратешких парница Повереника за заштиту*

- равноправности*. Београд: Правосудна академија; Повереник за заштиту равноправности
8. Закон о раду. *Службени гласник РС*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – одлука УС, 113/17, 95/18 – аутентично тумачење и 109/25 – др. закон
  9. Закон о забрани дискриминације. *Службени гласник РС*, бр. 22/09 и 52/21
  10. Закон о спречавању злостављања на раду. *Службени гласник РС*, бр. 36/10
  11. Закон о ратификацији Конвенције УН о укидању свих облика расне дискриминације. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 31/67
  12. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 7/71
  13. Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима. *Службени лист СФРЈ – међународни уговори* бр. 7/71
  14. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и 2/97
  15. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81
  16. Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена. *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 13/02
  17. Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС*, бр. 42/09
  18. Kazneni zakon. *Narodne novine RH*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24 i 136/25
  19. Конвенција Међународне организације рада против дискриминације на раду и у вези са радом (1958). бр. Ц 111. Приступљено 15. 2. 2026. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312256
  20. Конвенција Међународне организације рада против насиља и узнемиравања (2019). бр. Ц 190. Приступљено 15. 2. 2026. https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:3999810

21. Кривични законик. *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24
22. Кулић, Ж., & Шкорић, С. (2020). *Радно право* (друго измењено и допуњено издање). Нови Сад: Правни факултет за привреде и правосуђе у Новом Саду
23. Повеља Уједињених нација. *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори ФНРЈ*, бр. 5/45
24. Пречишћена верзија уговора о Европској унији и уговора о функционисању Европске уније. Приступљено 17. 2. 2026. https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/ugovor_eu.pdf
25. Рељановић, М., & Петровић, К. А. (2011). Шиканозно вршење права, дискриминација и злостављање на раду – законска регулатива и пракса. *Правни записи*, 2(1) стр. 186–196
26. Saram, M., Hasan, A.A.H., & Aburumman, O. J. (2024). Workplace Harassment Among Employees: A Systematic Review. In: Al Mubarak, M., & Hamdan, A. (eds), *Innovative and Intelligent Digital Technologies; Towards an Increased Efficiency. Studies in Systems, Decision and Control* (pp. 737–746). Cham: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-031-71649-2_61
27. Singh, A. (2025). Discrimination at the workplace: Global provisions and implications. *Journal of Legal Research and Juridical Sciences*, 4(4), pp. 1569–1586
28. Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 98/06 и 115/21
29. Устав Републике Хрватске. *Народне новине РН*, бр. 56/90, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 и 05/14
30. Шкорић, С. (2016). Право на рад у теорији и у пракси. *Култура полиса*, 13(31), стр. 457–465
31. Škorić, S., & Matijašević, J. (2018). Zlostavljanje na radu – osvrt na javni sektor. U: *Zbornik sa VIII međunarodne konferencije „Razvoj javne uprave“* (стр. 230–238). Vukovar: Veleučilište „Lavoslav Ružička“
32. Међународна организација рада. Приступљено 15. 2. 2026. <https://www.ilo.org/>
33. Повереник за заштиту равноправности. Приступљено 22. 2. 2026. <https://ravnopravnost.gov.rs/>
34. Републичка агенција за мирно решавање радних спорова. Приступљено 25. 2. 2026. <https://www.ramrrs.gov.rs/sr-cyr>

Mateša Blanka*

<https://orcid.org/0000-0002-7591-7484>

Kačer Bruno**

<https://orcid.org/0009-0009-1399-0107>

Rašetina Petar***

<https://orcid.org/0009-0006-1198-1969>

UDC: 796.011-054.73

Original scientific paper

DOI: 10.5937/ptp2602035M

Received on: April 15, 2026

Approved for publication on:

May 5, 2026

Pages: 34–53

THE ROLE OF SPORT IN THE INTEGRATION OF IMMIGRANTS

ABSTRACT: The topic of this paper is highly relevant and of great importance. There is a large number of immigrants worldwide, particularly in Europe, and it is necessary to identify mechanisms that will ensure their successful adaptation to the society into which they have immigrated, both for their own benefit and psychological well-being and for the benefit of society as a whole, including legal certainty and the rule of law. Therefore, this topic requires a multidisciplinary approach, and the authors of this paper are experts in the fields of psychology and law. The aim of the paper is to examine whether and to what extent sport can contribute to the integration of migrants into the host society, particularly in terms of their social inclusion, connection with the local community, reduction of social distance, and development of a sense of belonging. The paper analyzes the psychological role of sport in the integration of migrants, drawing on European research as well as specific Croatian examples, such as Filipino basketball and Indian cricket initiatives, which foster social connectedness, resilience, and cultural adaptation.

---

*LLD, Associate Professor, Head of the Chair of Civil Law, Head of the Postgraduate University Specialist Study Program in Sports Law, University of Split, Faculty of Law, Split, Croatia, e-mail: blanka.matesa@pravst.hr

**Student, University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, Split, Croatia, e-mail: bkacer@ffst.hr

***Mag. iur., Assistant, University of Split, Faculty of Law, Split, Croatia, e-mail: petar.rasetina@pravst.hr

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Various scientific methods have been applied in the paper, particularly the inductive and deductive methods; the methods of analysis and synthesis, abstraction and concretization, generalization and specialization; the methods of proof and refutation, classification, and description; as well as the historical, compilation, and comparative methods. The paper concludes with findings that confirm the proposed hypothesis.

Keywords: *immigrants, sport, personality rights, psychological aspect, civil law aspect.*

1. Introduction

Increased population mobility has led to a growing need to develop effective mechanisms for the inclusion of migrants into society, and the subject of this paper is the analysis of the role of sport in their integration. Sport and physical activity have historically received very little attention within the field of refugee and forced migration studies (Spaaij et al., 2019). Although sport is traditionally associated with competitive, recreational, and health-related functions, its significance in contemporary social relations is much broader, and the question of its role in integration processes deserves special scholarly attention. Sport is a powerful but underutilized tool for migrant integration in multicultural Europe. This paper synthesizes academic findings with Croatian case studies to evaluate its practical effectiveness. The aim of this paper is to examine whether and to what extent sport can contribute to the integration of migrants into the host society, through both psychological and civil law perspectives. Various scientific methods have been applied in this paper, particularly the inductive and deductive methods, methods of analysis and synthesis, abstraction and concretization, generalization and specialization, methods of proof and refutation, classification, description, the historical method, and the method of compilation.

2. Migration and the Integration Process

Before analyzing the specific relationship between sport and integration processes, it is necessary to define the concept of migration, distinguish its basic types, and clarify the concept of migrant integration. It is also essential to point out the most common challenges that accompany integration processes, such as language barriers and discrimination (Rajković & Magdalenić, 2024).

2.1. Concept and Types of Migration

Migration can be defined as the movement of people from their usual place of residence to a new place of residence, either within the borders of the same country or across an international border, on a temporary or permanent basis. A migrant is considered to be a person who moves from their usual place of residence to another place or country for various reasons, such as employment, education, family, or better living conditions (International Organization for Migration [IOM]. n.d. Key migration terms). Based on the motives and circumstances of their occurrence, migrations are most commonly divided into economic and forced migration.

2.2. The Concept of Immigrant Integration

Integration can be defined as a dynamic and two-way process of change that places demands on both migrants and the host society. In general, integration can be characterized as the process through which an individual becomes accepted into a society (Gregurović, 2019). At its core, integration involves two parties: migrants, with their characteristics, efforts, and adaptations, and the host society, with its own characteristics and responses to newcomers (Penninx, 2007). However, although integration is typically described as a two-way process involving migrants and the receiving society, more recent approaches suggest the inclusion of a third party: the migrants' country of origin (Blagojević, 2020).

Migrant integration is a complex process of incorporating migrants into the host society (Jurić, 2024). It entails the obligation of the host society to ensure formal rights that enable migrants to participate in the economic, social, cultural, and civic life of the community, as well as migrants' adaptation to the values and standards of that society and their active participation in the integration process, without requiring them to renounce their own cultural identity (Lalić Novak, 2019). In this context, the social connections that refugees establish with members of the local community are particularly important for understanding the integrative role of sport (Jurković, 2023). Integration begins at the moment of arrival in the host country and is considered complete when a migrant becomes an active member of society from legal, sociological, economic, educational, and cultural perspectives (Jurić, 2024).

One of the most important dimensions of integration is social integration (IOM. n.d. Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration). Social integration can be defined as the extent to which

individuals are included in community life and develop relationships with members of the host society (Jennissen, Bovens, Engbersen, & Bokhorst, 2023). It focuses on incorporating individuals into social systems, building relationships, and shaping attitudes toward society as a result of consciously motivated interactions and cooperation between individuals and groups (Gregurović, 2019). In this sense, social integration represents a process of mutual acculturation between two different sociocultural groups that, despite their differences, are equal in rights and obligations (Arjona Garrido, Checa Olmos, Garcia-Arjona, & Pardo, 2012). Cultural integration refers to the inclusion of migrants in the cultural life of the host society, with the degree of adaptation depending on the integration model adopted by that society (Council of Europe [CoE], 1997). Sport and physical activity can provide a space for developing new forms of cultural capital, while simultaneously preserving migrant-specific cultural capital that strengthens identity and helps reduce social exclusion (Smith, Spaaij, & McDonald, 2019). In addition to social and cultural integration, economic integration is particularly important. It involves migrants' effective participation in the labor market, recognition and utilization of their knowledge, skills, and qualifications, and access to employment, training, and career advancement opportunities. The European Commission, in its Action Plan on Integration and Inclusion 2021–2027, emphasizes that migrants constitute a significant part of the European Union's workforce, but often face difficulties in having their competencies recognized and in finding jobs that match their level of knowledge and experience (European Commission [EC], 2020). Finally, migrant integration can also be viewed through the dimension of political participation, that is, involvement in the public and social life of the community (Šimunović, 2024).

2.3. Challenges of Migrant Integration

Immigrants often face numerous difficulties that hinder their full inclusion in society. These challenges may be legal, social, cultural, linguistic, and economic in nature, and they are often interconnected and cumulative. Migrant integration is measured in terms of employment, education, health, social inclusion, and active citizenship in the receiving country (European Union [EU], n.d.). However, while citizens of the European Union have the formal possibility of free access to the labor market, migrants from third countries must obtain work permits, and integration mechanisms across EU member states condition various migrant rights such as social rights, education

and schooling, political participation, and others on the possession of a valid work permit (Pajnik, 2012).

Without a work permit, it is not possible to obtain a residence permit; without an individual work permit, it is not possible to obtain permanent residence; without permanent residence, it is not possible to acquire citizenship; without an individual work permit, it is not possible to register with the Employment Office; without permanent residence, it is not possible to access the healthcare system (Pajnik, 2012). Discrimination and stereotypes also represent a serious challenge (Jennissen et al., 2023), which are closely linked to the social isolation of migrants. Additionally, one of the particularly significant challenges is economic marginalization (Penninx, 2007). This is reflected in limited access to employment, insecure and low-paid jobs, lower incomes, and fewer opportunities for professional advancement (Vukojičić Tomić, 2018).

3. Sport and Psychological Well-being of Immigrants

3.1. Sport's Psychological Role in Migrant Integration Pathways

Research has consistently shown positive results when sports programs are actively designed with inclusion in mind. To ensure the highest possible quality of migrant integration in the future we must first understand that sport isn't just a leisure activity, but a deeply intricate system that supports integration in several levels. Firstly, on the individual level it creates opportunities for many social interactions and identity development. Secondly, at the organizational level clubs can act as spaces where inclusion of migrants can be actively facilitated. It is important to mention that their effectiveness depends on inclusive program designs and organizational support, which highlights the fact that integration through sport is not something automatic but needs to be actively facilitated (Borgogni & Digennaro, 2015). These perspectives are supported by findings made by Middleton, Petersen, Schinke, Kao, & Giffin in 2020. Sports, aside from their benefits on physical health, can also be seen as a form of learning where migrants gradually pick up on social norms, expectations and usual behaviours that help them fit in with locals. Integration does not happen immediately; it takes time and effort. If we consider the long-term nature of integration through sports, we can see it provides a structured and continuous environment where relationships can develop over time. For example, stability is created through regular participation in training or club activities, which is important for migrants

who have experienced disruption or uncertainty. Sport should be understood as a gradual and ongoing process, rather than just a quick solution for many integration challenges (Middleton et al., 2020; Doidge, Keech, & Sandri, 2020).

Studies view sport as a socializing agent fostering respect for diversity and belonging to the community. Activities such as participating in clubs or programs help migrants build new friendships, learn local customs and develop skills like teamwork (Nagel, Elmoose-Østerlund, Adler Zwahlen, & Schlesinger, 2020). Key similarities across the studies were the integration mechanisms that were used, such as active coaching, team-based activities, welcoming environments and a focus on acceptance. Target groups put a focus on refugees, youth, forced migrants and emphasized fun over competition. Participating in sport activities like that enhances their social capital, psychological well-being and improved their physical health. Sport fosters respect for diversity and multicultural dialogue in European societies, serving as a strategic public health and cohesion tool. It promotes shared values like fair play and teamwork, thus helping migrants adapt to local cultures while also reducing prejudice among locals (Hatzigeorgiadis, Morela, Elbe, Kouli, & Sanchez, 2013). Another study shows that in Brighton, UK, sport clubs actively drive refugee inclusion through tailored coaching, team activities, and welcoming environments, stating that refugees reported forming friendships with the locals, learning social norms and gaining confidence in doing so. Those are key steps toward societal integration. Football and multisport programs have proven especially effective when it came to building trust (Doidge et al., 2020). An interesting meta-synthesis of over 40 studies has positioned community sports as vital “sites of integration” for forced migrants. Participants have experienced improvement in the sense of belonging, psychological well-being, all through safe, non-competitive spaces that foster intercultural interactions and skill development like teamwork and communication (Middleton et al., 2020). Refugees in sports clubs described participation as something empowering, saying it is “what makes us strong.” Facilitating community ties, self-esteem, and practical skills, outweighed physical benefits in integration outcomes (Stura, 2019). When it comes to youth, especially teenage refugees, findings show improved peer relationship, greater societal adaptation and reduced feeling of isolation from sports programs. They leverage teamwork and cultural exchanges to bridge social gaps and position sports as a great and easily accessible entry point for vulnerable youth (Kölbel, 2025).

We must also take several important limitations into consideration. First and foremost, sport is not automatically inclusive. As stated in “Integration by Sport Activities: Resource or Only a Paradox?”, aside from its positive aspects when it comes to the integration of migrants, sports can sometimes also reinforce some existing inequalities. Some of those include barriers such as skill differences, participation costs and cultural expectations, all of which can limit access for migrants. Another limitation would be that the success of sport in promoting integrations is highly dependent on context. Varying factors such as program design, coaching style and even institutional support all play a major role. Without intentional efforts to include migrants, those programs may lead to separation rather than integration with migrants forming their own groups instead of forming meaningful interactions with the wider community. This is supported by Stura (2019), whose findings show that while participants often felt personally empowered, the broader impact on integration was inconsistent.

Some of the strongest and most consistent findings were about the psychological benefits of sport. Participation in sports can provide migrants with a sense of normality, and a sense of structure. Those are particularly important for those who have experienced displacement or trauma. In their study, Middleton et al. (2020) have found that participating in sports is linked to improved wellbeing, which includes better mood, stronger sense of belonging and lower stress levels. All these benefits are closely related to the social nature of sport since individuals can build supportive relationships and feel like they are part of a group. Sport also plays a very important role when it comes to rebuilding confidence and identity. Migrants often face stigmatization and often feel defined by their status of a “migrant”. Sport allows them to take on new, and more positive roles like that of a teammate or athlete. Stura (2019) has highlighted how participants described sport as something that made them feel more capable than before, it made them feel stronger. This can also have positive effects that spill over into other areas of life like education or even employment. Lastly, taking part in sports can support emotional coping and mental health. Physical activity is known to reduce levels of depression and anxiety, with these effects being even stronger in group settings due to social support. For the youth in particular, sport can act as a protective factor in reducing the feeling of isolation while helping them build relationships with the local youth (Flensner, Korp, & Lindgren, 2020).

3.2. Examination of Real-World Cases

For the purpose of a comprehensive analysis of the topic, the following will examine several real-life examples, first the Refugee Olympic Team, and subsequently the state of immigrant integration in the Republic of Croatia, with concrete examples. Prior to high profile initiatives, community level interventions demonstrate sport's tangible integrative effects. In Kakuma Refugee Camp, Deng Dak's 'Sports for Cohesion' football program had united 1,500 youth across rival ethnic groups, and in doing so reduced resource conflicts while also facilitating psychological restoration and friendships across the communities (World Economic Forum [WEF], 2024). This micro-level evidence of belonging and trauma mitigation provides essential context for understanding larger scale efforts.

According to the Olympic Charter, "Any competitor in the Olympic Games must be a national of the country of the NOC which registers them", which means that any refugee athlete does not have the right to represent their host country whose passport they do not hold yet (International Olympic Committee [IOC], 2024). The International Olympic Committee (IOC) then, in partnership with the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), created the Refugee Olympic Team. The goal was to allow and help refugee athletes continue their training, and to compete. Those athletes represent a symbol of hope to any and all refugees around the whole world, showing how sports can lead to their dreams becoming reality. The number of members keeps growing each year.

Foreign workers in Croatia, in particular ones from India and the Philippines holding temporary or permanent residence permits, have increasingly turned to sports as an important mechanism for developing community ties, lessening work-related stress and facilitating cultural integration into the Croatian society. Integration is also influenced by the interaction between work and leisure domains, with employment providing stability while sport supports social participation and well-being. This then highlights that sport complements work by addressing the social and psychological aspects of integration (Schmieder, 2025). Participation in group activities such as those addressed key challenges often faced by migrants and refugees alike, from social isolation to diminished self-efficacy by promoting resilience through shared experiences (JRS Croatia, 2024; Šušac, Babić, Franjić & Babić, 2022). This trend aligns very well with the previously mentioned research on the integrative power of sports, where activities like team sports can create a safe space for bonding, intercultural dialogue and empowerment among

migrants and refugees (Pinoy385, 2025). In Croatia, the increased influx of these workers has led to the emergence of sport-based initiatives that while preserving cultural identities also bridge the gaps with the local population. For example, the Filipino community shows this through the Philippine Croatia Basketball League (PHBL), an amateur league that is primarily based in Zagreb, and has become a cornerstone of social life for those workers (Pinoy385, 2025). Basketball, which has been deeply embedded in Philippine culture ever since its introduction by American colonizers back in the early 20th century holds unparalleled popularity in the archipelago nation of 117 million people. The Philippine men's national basketball team (which is also known as Gilas Pilipinas) has been a member of the International Basketball Federation (FIBA) since 1936, finishing fifth at the Berlin Olympics that year. Their participation in the 1954 World Championship in Brazil marked the first time an Asian national team has ever competed in the event, and earning the bronze medal have achieved the best-ever finish by any Asian country at the FIBA World Cup to this day. The Philippines hosted the World Championship twice: first in 1978, when Yugoslavia claimed gold and the recently deceased Dražen Dalipagić was named the tournament's best player; the second time was two years ago, co-hosting with Japan and Indonesia. They established the world's first professional Asian league (PBA, est. 1975), which was the second in the whole world after the NBA, and proudly hold historic FIBA achievements like the 1954 World Championship bronze. The PHBL, initiated by Delmar Pulman, was explicitly designed to connect Filipino workers, encouraging interactions with Croats, promoting relaxation from demanding jobs, and has become a major social event (Pinoy385, 2025). It is important to mention its growth from 8 teams in their first season to a record 19 teams in the second season (2024/2025), with Batang Zagreb's 2-1 final series victory over Center Hoops. The matches are often live-streamed, providing their families back home with the ability to cheer them on.

Developments are also evident among Indian workers, who are infusing new energy into Croatian cricket, a sport with niche but historic roots tracing back over 200 years to British naval stations on Vis Island during the Napoleonic Wars (HRT Sport, 2026). Cricket's rhythmic, strategic play offers multiple psychological benefits like improved focus, stress coping via routine, and collective identity reinforcement, and building self-esteem through skill progression (HRT Sport, 2026; Steady Project, 2022). Out of over 200 cricket players in Croatia, out of which over 100 are active, around 70 of them are foreign players. Active foreign players make up 30% of junior players as well. Two emerging clubs include predominantly foreign workers, first being the

Indian Šibenik club, which is yet to be officially registered (pre-registration) and Ludbreg (HRT Sport, 2026). These sport-driven gatherings occur against a backdrop of surging migrant numbers, as documented by Croatia's Ministry of the Interior (MUP). Filipinos have received 10,999 residence and work permits in 2023, rising to 14,680 in 2024 and then 17,629 in 2025 (5,648 by February 2026), while Indians saw 15,627 (2023), a peak of 20,502 (2024), 15,400 (2025), and 2,097 in early 2026. That places both nations in the top five right alongside Bosnia and Herzegovina, Nepal and Serbia with annual totals of 172,499–206,529 permits (2023–2025) (Ministry of the Interior of the Republic of Croatia [MUP], 2026). This large demographic shift amplifies the low-barrier utility of sport in combating psychological strain from migration, such as anxiety, positioning it as a public health ally per Croatia's mental health strategy (Ministry of Health Croatia, 2023).

4. Personality Rights as the Foundation for Migrant Protection

According to one perspective, personality rights today represent an increasingly significant portion of civil law worldwide approximately 30% of civil law with a tendency for this proportion to grow (Radolović, 2014). Personality rights are defined as a set of entitlements recognized by norms of objective law over an individual's personal, non-property interests (Klarić & Vedriš, 2025). In the objective sense, personality rights constitute a set of norms within the ethical-legal order that regulate every legal subject's right to express and develop their personality in accordance with their psychosocial development. In the subjective sense, they represent the right of a specific legal subject to demand and ensure that others respect and support the development of their personality, again in accordance with their level of psycho-social development (Radolović, 2006). Thus, each individual, as the holder of subjective rights over their personal interests, may choose to exercise these rights or not, based on their own judgment (Gavella, 2000). Personality rights are defined as rights inherent to a natural person, acquired at birth, while the personality rights of legal entities arise from the nature and social purpose of those entities (Crnić, 2016). They primarily concern the individual sphere of a person, protecting personal attributes and uniqueness in relation to their environment and in public, economic, and official activities (Gorenc et al., 2014).

At the European Union level, the Charter of Fundamental Rights of the European Union was solemnly proclaimed on December 7, 2000, in Nice and became legally binding on December 1, 2009, upon the entry into force of the

Lisbon Treaty. This document is of particular importance as it outlines the core values of the EU human dignity, freedom, equality, solidarity, democracy, and the rule of law emphasizing the protection of fundamental rights and respect for the diversity of member states.

In the Republic of Croatia, personality rights are regulated under the Law of Obligations (2005), which stipulates that every natural and legal person has the right to protect their personality rights under conditions defined by law (Law of Obligations, 2005, Art. 19, para. 1). It also specifies which personality rights belong to natural persons and which to legal entities (Law of Obligations, 2005, Art. 19, para. 2.-3.). The reference to “etc.” in these provisions indicates that the protection of personality rights also covers other situations where personality rights are violated. Certain personality rights not listed in Articles 19, paragraphs 2 and 3, are recognized only when their content is established through judicial practice. In such cases, courts determine whether a particular personality right has been violated, potentially establishing a new personality right not explicitly listed in the law. However, courts may occasionally mistakenly treat something as a personality right when it is not (Kačer, 2021).

In the context of sport, personality rights acquire an additional dimension as they are exercised within a specific social space characterized by public visibility, market relations, and strong media presence. Sport is not only a domain of competition but also a space of intensive social interaction, where the respect for athletes’ dignity, protection of their identity, and preservation of their reputation come to the forefront. Migrants participating in sports activities are particularly exposed to the risk of violations of personality rights, for example through racist incidents, hate speech, or inappropriate media portrayals, which requires effective legal protection. In this sense, personality rights act as a corrective to sporting and market relations, ensuring that economic and competitive interests do not override the fundamental rights of the individual. The right to identity is of particular importance, encompassing migrants’ national, cultural, and personal identity, which in sport often manifests through affiliation with a specific community or national team. At the same time, the right to reputation and honour protects athletes from unfounded accusations, discriminatory statements, and media manipulation that can have serious consequences for their professional careers and personal lives. The right to privacy becomes even more significant in the context of pervasive media attention, especially for migrants who are often the focus of public interest precisely because of their origin. The European Court of

Human Rights has emphasized that private life is “a broad concept that is not susceptible to exhaustive definition” (Da Lomba, 2017).

Migrants in sport occupy a dual legal position, as they simultaneously participate in contractual relationships as athletes and enjoy protection as holders of personality rights. This dual dimension requires the balancing of different legal interests, with civil law providing protection mechanisms through remedies such as compensation for damages, personality rights protection, and anti-discrimination measures. In practice, personality rights have proven to be a key instrument in combating inequalities and ensuring equal participation of migrants in sport, thereby contributing to their social integration. In this context, sport can be viewed as an important integration mechanism that facilitates the inclusion of migrants in society, but only if their personality rights are effectively protected. Without such protection, there is a risk that sport, instead of serving as a means of integration, becomes a space for reproducing social inequalities and discrimination. Therefore, personality rights are not only individual rights but also a broader social instrument that enables the realization of equality, dignity, and social inclusion in the modern legal system.

The case *Slivenko and Others v. Latvia*¹ represents a key ruling of the European Court of Human Rights regarding the protection of migrants’ personality rights under Article 8 of the European Convention on Human Rights. The Court examined the lawfulness of the applicants’ expulsion from Latvia and determined that, although formally foreigners, they had developed strong personal, social, and family ties in the host country. In its reasoning, the Court emphasized that “the concept of ‘private life’ is not susceptible to exhaustive definition; it covers the physical and psychological integrity of a person and can sometimes embrace aspects of an individual’s physical and social identity” (§§ 94–95). The Court highlighted that private life includes the right of a person to develop their identity and social relationships in the country where they reside, especially in cases of long-term residence and genuine integration into the host society (§§ 96–98). This position is particularly significant for migrants, as it confirms that their integration into society, including professional and social activities, constitutes a legally protected aspect of their personality. In the context of sport, this interpretation allows the conclusion that migrants’ participation in sports activities, as a form of social inclusion and identity building, forms an integral part of their

---

¹ *Slivenko and Others v. Latvia*, no. 48321/99, decision of 23 January 2002, European Court of Human rights.

personality rights, further emphasizing the necessity of legal protection within the civil law framework.

5. Conclusion

Migration is one of the most complex features of contemporary societies, and the issue of integrating migrants represents not only a legal and political challenge but also a social and psychological one. In this context, sport emerges as a field that goes beyond its recreational and competitive functions and can serve as an important instrument for social inclusion, connection, and the development of a sense of belonging. The analysis presented in this study confirms the initial assumption that sport can play a significant role in the integration of migrants, particularly in establishing social contacts and reducing social distance within communities.

At the same time, the study shows that the integrative effects of sport are neither automatic nor uniform across all circumstances. The mere opportunity to participate in sports activities is not sufficient if appropriate social and institutional conditions are lacking to enable the genuine inclusion of migrants. The success of sport as an integration mechanism largely depends on the openness of the social environment, the activity of sports clubs and recreational groups, the availability of sports programs, the removal of discriminatory barriers, and the existence of public policies that view sport not only through the lens of elite performance but also as a means of social cohesion and inclusivity. For these reasons, sport should be regarded as an important integrative element.

A particular value of sport lies in its ability to provide migrants with direct contact with the local community in a less formal and more accessible environment than many other social domains. Through joint training sessions, competitions, and sports programs, opportunities are created for communication and mutual acquaintance. In this way, sport can contribute not only to the individual well-being of migrants but also to strengthening social connectedness and mutual understanding between migrant populations and the host community. Additionally, the psychological aspects of sport such as the development of self-confidence, emotional stability, and a sense of acceptance, further confirm that sport can play a vital role in the process of migrants adapting to a new environment. On the other hand, legal analysis shows that the integration of migrants through sport cannot be complete without effective protection of their personality rights. Civil law protection of personality rights ensures that integration is based on respect

for the fundamental rights of every individual. Croatian examples, such as Filipino basketball programs and initiatives involving Indian communities, have demonstrated results consistent with European research, showing that sport can build resilience and trust across different cultures while providing significant psychological benefits. These sport programs should not be seen as optional; they are essential for the psychological well-being of migrants and are key to fostering social cohesion. Since migrant integration through sport encompasses social, legal, and psychological dimensions simultaneously, understanding and practically improving it requires collaboration among experts from different fields, particularly lawyers and psychologists, but also kinesiologists, sociologists, educators, and sports professionals.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

Author Contributions

Conceptualization, B. M. and B. K.; formal analysis, B. M. and B. K.; investigation, B. M. and B. K.; methodology, B. M.; validation, B. M and B. K.; visualization, B. M. and P. R.; writing – original draft, B. M., B. K. and P. R.; writing – review & editing, B. M., B. K. and P. R. All authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding

This paper was written within the framework of the institutional research project of the Faculty of Law, University in Split – „Managing Migrations – Experiences and Perspectives (UMIP)”, financed from the source 581 – The Recovery and Resilience Mechanism.

Data availability statement

The original contributions presented in the study are included in the article and/or supplementary material. Further inquiries may be directed to the corresponding author(s).

Informed Consent for Participation in the Study / Institutional Review Board Statement

Not applicable.

Матеша Бланка

Свеучилиште у Сплиту, Правни факултет, Сплит, Хрватска

Качер Бруно

Свеучилиште у Сплиту, Филозофски факултет, Сплит, Хрватска

Рашићина Петар

Свеучилиште у Сплиту, Правни факултет, Сплит, Хрватска

УЛОГА СПОРТА У ИНТЕГРАЦИЈИ ИМИГРАНАТА

АПСТРАКТ: Тема овог рада веома је актуелна и од великог значаја. У свету, а нарочито у Европи, постоји велик број имиграната, те је неопходно пронаћи механизме који ће обезбедити њихову успешну адаптацију у друштво у које су имигрирали, како ради њихове сопствене користи и психолошког благостања тако и ради добробити друштва у целини, укључујући правну сигурност и владавину права. Стога ова тема захтева мултидисциплинарни приступ, а аутори овог рада јесу стручњаци из области психологије и права. Циљ рада је да се испита да ли и у којој мери спорт може допринети интеграцији миграната у друштво пријема, нарочито у погледу њихове социјалне укључености, повезивања са локалном заједницом, смањења социјалне дистанце и развоја осећаја припадности. У раду се анализира психолошка улога спорта у интеграцији миграната, ослањајући се на европска истраживања, као и на конкретне хрватске примере, као што су иницијативе филипинске кошарке и индијског крикета, које подстичу социјално повезивање, отпорност и културну адаптацију. У раду су примењене различите научне методе, нарочито индуктивна и дедуктивна метода, методе анализе и синтезе, апстракције и конкретизације, генерализације и специјализације, методе доказивања и оповргавања, класификације, дескрипције, историјски метод, метод компилације и компаративни метод. Рад се завршава налазима који потврђују постављену хипотезу.

Кључне речи: имигранти, спорт, права личности, психолошки аспект, грађанскоправни аспект.

References

1. Arjona Garrido, A., Checa Olmos, J. C., Garcia-Arjona, N., & Pardo, R. (2012). Immigration, school, physical activity and sport: Analysis of sport acculturation in Spain. *Kinesiology*, 44(1), pp. 83–93. Downloaded 2026, March 15 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/124407>
2. Blagojević, A. (2020). Pravni i institucionalni okvir integracije migranata u hrvatsko društvo [Legal and institutional framework of migrant integration in Croatian society]. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 57(3), pp. 707–737. <https://doi.org/10.31141/zrpf.2020.57.137.707>
3. Borgogni, A., & Digennaro, S. (2015). Playing together: The role of sport organisations in supporting migrants' integration. *Empiria. Revista de Metodología de Ciencias Sociales*, 30, pp. 109–131. DOI:10.5944/empiria.30.2015.13887
4. Council of Europe. (1997). Measurement and indicators of integration. Downloaded 2026, March 15 from https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf
5. Crnić, I. (2016). *Zakon o obveznim odnosima [Law of Obligations]*. Zagreb: Organizator
6. Da Lomba, S. (2017). Vulnerability and the right to respect for private life as an autonomous source of protection against expulsion under Article 8 ECHR. *Laws*, 6(4), p. 32. Downloaded 2026, March 22 from <https://strathprints.strath.ac.uk/62877/>
7. Doidge, M., Keech, M., & Sandri, E. (2020). 'Active integration': Sport clubs taking an active role in the integration of refugees. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 12(2), pp. 305–319. <https://doi.org/10.1080/19406940.2020.1717580>
8. European Commission. (2020, November 24). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action plan on Integration and Inclusion 2021–2027. Downloaded 2026, March 22 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0758>
9. European Union. (n.d.). Migrant integration statistics introduced. Downloaded 2026, March 22 from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_introduced&utm_source=

10. Flensner, K. K., Korp, P., & Lindgren, E.-C. (2020). Integration into and through sports? Sport activities for migrant children and youths. *European Journal for Sport and Society*, 18(1), pp. 64–81. <https://doi.org/10.1080/16138171.2020.1823689>
11. Gavella, N. (2000). *Osobna prava – dio prvi [Personal Rights – Part I]*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
12. Gorenc, V., et al. (2014). *Komentar Zakona o obveznim odnosima [Commentary on the Law of Obligations]*. Zagreb: Narodne novine
13. Gregurović, S. (2019). The impact of EU citizenship on migrant integration: The case of highly skilled migrants from Southeast Europe in Brussels. *Etnološka tribina*, 49(42), pp. 102–121. <https://doi.org/10.15378/1848-9540.2019.42.03>
14. Hatzigeorgiadis, A., Morela, E., Elbe, A.-M., Kouli, O., & Sanchez, X. (2013). The integrative role of sport in multicultural societies. *European Psychologist*, 18(3), pp. 191–202. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000155>
15. *HRT Sport*. (2026). Šibenik dobio kriket klub [Šibenik received a cricket club]. Downloaded 2026, March 24 from <https://sport.hrt.hr/vise-sportova/sibenik-dobio-kriket-klub--12378442>
16. International Olympic Committee. (2024). *Olympic charter*. Downloaded 2026, March 22 from <https://stillmed.olympics.com/media/Document%20Library/OlympicOrg/General/EN-Olympic-Charter.pdf>
17. International Organization for Migration. (n.d.). *Key migration terms*. Downloaded 2026, March 24 from https://www.iom.int/key-migration-terms?utm_source
18. International Organization for Migration. (n.d.). *Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration*. Downloaded 2026, March 25 from <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/2018-07/IOM-Thematic-Paper-Integration-and-Social-Cohesion.pdf>
19. Jennissen, R., Bovens, M., Engbersen, G., & Bokhorst, M. (2023). *Migration diversity and social cohesion: Reassessing the Dutch policy agenda*. Cham: Springer
20. JRS Croatia. (2024, February 19). Sport kao put integracije u hrvatsko društvo [Sport as a path to integration into Croatian society]. Downloaded 2026, March 25 from <https://hrv.jrs.net/story/sport-kao-put-integracije-u-hrvatsko-drustvo/>
21. Jurić, T. (2024). Integracija imigranata u Hrvatskoj: načela učinkovitog integracijskog modela [Integration of immigrants in Croatia: Principles

- of an effective integration model]. *Crkva u svijetu: CUS*, 59(3), pp. 483–517. <https://doi.org/10.34075/cs.59.3.2>
22. Jurković, R. (2023). *Sport i migranti u Hrvatskoj: kulturnoantropološka studija integracije izbjeglica* [*Sport and migrants in Croatia: Cultural-anthropological study of refugee integration*]. Zagreb: FF Press. Downloaded 2026, March 25 from <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/book/157>
  23. Kačer, B. (2021). Farmaceutsko pravo i odgovornost za štetu, posebno s aspekta povrede prava osobnosti [Pharmaceutical law and liability for damage, especially regarding violations of personality rights]. In: Rijavec, V., Kraljić, S., & Reberšek Gorišek J. (eds.), *Medicina, pravo & družba* [*Medicine, Law & Society*] (pp. 289–317). Maribor: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.18690/978-961-286-478-1>
  24. Klarić, M., & Kačer, B. (2020). Poseban aspekt prava osobnosti u sportu vezan uz zlouporabu dobi izbjeglica [Special aspect of personality rights in sport related to abuse of refugee rights]. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 57(2), pp. 305–319. <https://doi.org/10.31141/zrpf.2020.57.136.305>
  25. Klarić, P., & Vedriš, M. (2025). *Građansko pravo* [*Civil Law*]. Zagreb: Narodne novine
  26. Kölbel, M. (2025). Sport as a bridge: Exploring the role of sports programs in the social integration of teenage refugees. *Policy Futures in Education*, 23(7), pp. 1236–1253. <https://doi.org/10.1177/14782103251327941>
  27. Lalić Novak, G., & Giljević, T. (2019). Pravno i institucionalno uređenje integracije migranata u Republici Hrvatskoj – prema europskom modelu [Legal and institutional regulation of migrant integration in the Republic of Croatia – Towards a European model]. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 10(1), pp. 163–184. <https://doi.org/10.32984/gapzh.10.1.8>
  28. Middleton, T. R. F., Petersen, B., Schinke, R. J., Kao, S. F., & Giffin, C. (2020). Community sport and physical activity programs as sites of integration: A meta-synthesis of qualitative research conducted with forced migrants. *Psychology of Sport and Exercise*, 51, 101769. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2020.101769>
  29. Ministry of the Interior of the Republic of Croatia. (2026). Statistika dozvola boravka i rada [Statistics on residence and work permits]. Downloaded 2026, March 27 from <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/stranci-333/statistika-169019/169019>

30. Ministry of Health of the Republic of Croatia. (2023). Strateški okvir mentalnog zdravlja do 2030. godine [Strategic framework for mental health development until 2030].
31. Nagel, S., Elmoose-Østerlund, K., Adler Zwahlen, J., & Schlesinger, T. (2020). Social integration of people with a migration background in European sports clubs. *Sociology of Sport Journal*, 37(4), pp. 355–365. <https://doi.org/10.1123/ssj.2019-0106>
32. Pajnik, M. (2012). Migrants as cheap labourers in Europe: Towards critical assessment of integration. *Migration and Ethnic Issues*, 28(2), pp. 143–163. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/129436>
33. Penninx, R. (2007). Integration processes of migrants: Research findings and policy challenges. *Migration and Ethnic Issues*, 23(1/2), pp. 7–32. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/22132>
34. Pinoy385. (2025, March 19). *Filipinci i košarka u Hrvatskoj: Strast, zajedništvo i život [Filipinos and basketball in Croatia: Passion, community, and life]*. Downloaded 2026, March 28 from <https://pinoy385.hr/filipinci-i-kosarka-u-hrvatskoj-strast-zajednistvo-i-zivot/>
35. Radolović, A. (2006). Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima [Personality rights in the new Law of Obligations]. *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 27(1), pp. 129–170. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/12466>
36. Radolović, A. (2014). Pravni poslovi prava osobnosti [Legal affairs of personality rights]. *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 35(1), pp. 95–118. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/193214>
37. Rajković I., M., & Magdalenić V., A. (2024). Uzroci migracija i integracijska iskustva suvremenih migranata iz Indije u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji [Causes of migration and integration experiences of contemporary migrants from India in Zagreb and Zagreb County]. *Migracijske i etničke teme*, 40(2), pp. 337–366. <https://doi.org/10.11567/met.40.2.8>
38. Schmieder, J. (2025). *Sports and work and their importance in immigrant integration*. Theseus. Downloaded 2026, March 28 from <https://www.theseus.fi/handle/10024/906267>
39. Smith, R., Spaaij, R., & McDonald, B. (2019). Migrant integration and cultural capital in the context of sport and physical activity: A systematic review. *Journal of International Migration and Integration*, 20(3), pp. 851–868. <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0634-5>

40. Spaaij, R., Broerse, J., Oxford, S., Luguetti, C., McLachlan, F., McDonald, B., Klepac, B., Lymbery, L., Bishara, J., & Pankowiak, A. (2019). Sport, refugees, and forced migration: A critical review of the literature. *Frontiers in Sports and Active Living*, 1, pp. 1–18. <https://doi.org/10.3389/fspor.2019.00047>
41. Steady Project. (2022). Manual: Sport as a tool for empowering young and displaced persons with disabilities. Downloaded 2026, March 28 from https://www.steady-project.eu/wp-content/uploads/2022/08/Manual_SRB.pdf
42. Stura, C. (2019). “What makes us strong” – The role of sports clubs in facilitating integration of refugees. *European Journal for Sport and Society*, 16(2), pp. 128–145. <https://doi.org/10.1080/16138171.2019.1625584>
43. Šimunović, R. (2024). Sociopolitičke perspektive integracije migranata – multikulturalizam u teoriji i praksi [Sociopolitical perspectives on migrant integration – Multiculturalism in theory and practice]. *Pravnik*, 58(110), pp. 335–345. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/474762>
44. Šušac, A., Babić, M., Franjić, D., & Babić, D. (2023). Zadovoljstvo životom i duševno zdravlje profesionalnih sportaša [Life satisfaction and mental health of professional athletes]. *Zdravstveni glasnik*, 8(1), pp. 12–23. Downloaded 2026, March 28 from <https://hrcak.srce.hr/en/file/403445>
45. Vukojičić Tomić, T. (2018). The challenges of diversity management to migrant integration in the European Union. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, 18(2), pp. 223–246. <https://doi.org/10.31297/hkju.18.2.1>
46. World Economic Forum. (2024). How sport can unify and inspire refugees worldwide. Downloaded 2026, March 28 from <https://www.weforum.org/stories/2024/06/how-sport-can-unify-and-inspire-refugees-worldwide/>
47. Zakon o obveznim odnosima [Law of Obligations]. (2005). *Narodne novine*, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23

Голић Дарко*

<https://orcid.org/0000-0003-2315-5040>

УДК: 342.56:342.4(497.6)

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/ptp2602055G

Примљено: 16. фебруар 2026.

Одобрено за објаву: 2. април 2026.

Странице: 54–76

ОСОБЕНИ ПРИМЕРИ ФЕДЕРАЛНОГ БИКАМЕРАЛИЗМА И БОСАНСКОХЕРЦЕГОВАЧКА УСТАВНА РЕШЕЊА

АПСТРАКТ: Сваки бикамерализам садржи неку посебност, јер представља одраз посебности неке политичке заједнице и интереса унутар ње, које је потребно институционално изразити. У раду су као особени изабрани примери са кооперативним федералним и консоцијативним моделима (Немачка и Белгија), који ефикасно изражавају већи ниво сложености. Ипак, тежиште је на решењима у БиХ, као атипичним. БиХ још увек представља државу са политички конфликтним потенцијалом, а уставни баланс условљен њеном сложенем етничком структуром и данас је пред озбиљним правним и политичким изазовима. Циљ рада јесте да се укаже на специфичност и смисао решења, одступања од узора или разлике у односу на стандардна решења. Балансирање међу различитим интересима, тј. страх од мајоризације, у држави која је доживела и дисолуцију и агрегацију, а садржи конфликтни потенцијал већи него у другим државама, изискује тако сложен механизам. Ипак, нужну сложеност механизма мора пратити и одговарајућа политичка култура – трајно опредељење за постизање договора међу конституентима.

Кључне речи: бикамерализам, федерација, консоцијација, БиХ, ентитети.

---

*Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: darko@pravni-fakultet.info

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Увод

Појава бикамерализма везана је за дубоке друштвене и политичке промене или доминацију нове идеологије, а његов развојни пут није био једноличан нити једносмеран. Физиономију бикамерализма детерминисали су различити фактори, негде дуготрајна политичка пракса, некада компромиси којима је отклањан унутрашњи конфликт, обезбеђивана политичка равнотежа или коегзистенција различитих колективитета, ређе и доктринарни налази. Домови су временом мењали функцију и састав. Некада су одражавали ново друштвено уређење, политички експеримент, били део борбе за власт између старих и нових политичких снага, носећи стуб федерализма, заштита од моћнијих фактора политичког процеса итд. Ипак, упркос амбицији, велики захвати у иновативности нису давали очекиване резултате. Бројна су питања која чине физиономију бикамерализма, од којих су многа временом стандардизована, те се може говорити о његовим облицима, моделима унутар њих и специфичним примерима по појединим питањима (Де Верготини, 2015, стр. 564).

Иако је сваки бикамерализам у нечему посебан, у овом раду изабрани су федерални облици са кооперативним и консоцијативним моделима (Немачка и Белгија), чија логика може бити корисна у разумевању бикамерализма у БиХ. У анализи појединих питања (састав, избор, односи, одлучивање) осврнућемо се и на решења која су стандарди, али и специфичности код сложених држава. Ипак, тежиште је на решењима у БиХ, као комплексним и специфичним, у којима се комбинује или преплиће и консоцијативно и федерално, кооперативно, у делу који постоји као право, иако је у њој много прописа и пракси који то нису, јер БиХ још увек представља државу са политички конфликтним потенцијалом и вануставним чиниоцима уставног процеса. У тим условима уставна норма и уставноправна интерпретација не могу имати пуног и правог ефекта.

2. Консоцијативни бикамерализам

Од 70-их година 20. века започет је процес уставних реформи које су кроз 6 фаза трансформисале Белгију из унитарне у (асиметрично) федералну државу састављену од заједница и региона, са јасном поделом надлежности (Станковић, 2014). Пут од унитарне до федералне државе, са тенденцијом даље деволуције (чак и конфедерализације) условљен је потребом управљања међуетничким разликама (Popelier,

2018, стр. 224). Вишенационалне државе у циљу превазилажења конфликтног потенцијала уводе елементе консоцијације, у најважнијем: 1) хоризонталну поделу власти између заједница (пропорционално, паритетно); 2) аутономност сегмената, поготово у питањима која се тичу идентитета; 3) право вета или квалификована већина у одлучивању; 4) пропорционални изборни систем и велике коалиције (Lijphart, 1977; Савановић, 2012). Белгијски бикамерализам представља и елемент консоцијативног уређења. Поред њега, консоцијативност подразумева и статус заједница и региона, паритетни састав Владе, састав Уставног суда, положај Брисела (Swenden, 2006, стр. 258). Развој бикамерализма детерминисан је поделом белгијског друштва по етнојезичкој основи на фламанску и француску заједницу¹. Законодавну власт врше заједнички краљ, Представнички дом и Сенат (чл. 36 Устава, 2021). Међутим, стварна моћ Сената лимитирана је већ у чл. 74 – законодавну власт, осим у случајевима из чл. 77–78, врше краљ и Представнички дом.

Сенат, као горњи дом, обавезно учествује само у односу на две категорије питања: 1) питања наведена у чл. 77 Устава (2021) – Сенат има иста овлашћења као и Представнички дом: у погледу измене и допуне Устава, као и питања која директно утичу на федералну структуру, положај заједница и региона, изборни систем, организацију Уставног суда; 2) у односу на законе наведене у члану 78 Устава (2021) – Сенат има право да расправља о предлозима закона које је усвојио Представнички дом и да предлаже амандмане, али нема право ни вета нити иницијативе и Представнички дом коначно одлучује. Остале нормативне послове обавља Представнички дом, укључујући питање пореза и буџета. Влада је политички одговорна Представничком дому, који, у случајевима утврђеним Уставом (2021), краљ може распустити.

У погледу састава федералних домова, максимално је наглашен принцип консоцијативности. Такође, у овој држави не постоје политичке партије које покривају територију целе Белгије (Swenden, 2006, стр. 142), те се увек формирају велике коалиције. Након спроведене шесте реформе и Лептировог споразума (Станковић, 2014, стр. 129), Сенат, замишљен као чувар федерализма, састоји се од 60 сенатора. Састав му је веома

---

¹ Устав Белгије ни у једној одредби не говори о федералном парламенту интегрално. Уставни текст говори о краљу и федералним домовима (Представничком дому и Сенату), а на одговарајућим местима о *домовима заједничким*. Чини се да се, с аспекта уставног текста, говори о два одвојена органа, а не о два дома једног. С друге стране, Устав САД изричито наводи Конгрес – штавише, већ први члан Устава изричито наводи да законодавна власт припада Конгресу САД, а који је састављен од Сената и Представничког дома.

сложен, али се он још увек примарно састоји од етнојезичких група. То значи да и представници бриселске регије морају бити распоређени на две језичке групе. Оно што додатно компликује овај систем јесте да су се фламанска заједница и Фламмански регион спојили, са само једним парламентом, док су француска заједница и Валонски регион различити ентитети са различитим парламентима. Устав (2021, чл. 67) прописује да је 29 сенатора изабрано из фламанског парламента или холандске језичке групе у региону Брисела; 10 сенатора именује парламент француске заједнице, 8 сенатора бира валонски парламент; 2 сенатора бирају се од стране групе француског језика бриселског парламента, а једног именује, из својих чланова, Парламент заједнице немачког говорног подручја. Ова сенаторска места распоређују се по већинском систему (уз специфичне варијације). Такође, 10 сенатора се кооптира од стране осталих 50 сенатора (6 : 4). Заступљеност кооптираних сенатора је, ипак, у супротности са логиком дома федералних ентитета.

Представнички дом броји 150 чланова (чл. 63), који се бирају пропорционално, по Донтовом методу. За избор чланова овог дома, формирано је 10 изборних јединица и регион Брисела. Изборне јединице поклапају се са језичком поделом, тако да ће фламанска група увек бирати и бити представљена од представника холандског језика, док ће франкофонска група увек бити представљена франкофонским представником (обе из различитих странака). Једино у бриселској јединици бирачи бирају представнике без обзира на језичку припадност. Сама подела мандата на изборне јединице само начелно је опредељена Уставом, методом сразмерности. Иако формалних квота (као код Сената) нема, због густине насељености, већину овог дома чине представници фламанске језичке групе, али се Влада никада не саставља само гласовима из ове групе, него паритетно. Из састава домова, уочљиво је да ниједан члан, чак ни кооптирани, не репрезентује целокупно становништво краљевине, они су представници грађана федералних ентитета.

Већинско одлучивање представља чешћи начин одлучивања – тзв. обични закони. Примарни заштитни механизам постоји код доношења закона који се тичу положаја региона и заједница, избора и сл., где се осим 2/3 већине чланова у оба дома, захтева већина гласова у обе језичке групе. Устав садржи и механизам који омогућава да језичка група са 3/4 гласова својих чланова блокира изгласавање *обичних* закона, ако сматра да им такав акт наноси штету – *алармно звоно*, што подразумева да се предлог акта суспендује и враћа (паритетно састављеној) Влади на изјашњење или дораду (чл. 54). Иако је то првенствено средство

политичког притиска, које се ретко користи, он је део свеобухватног механизма којим се обезбеђује заштита колективитета.

3. Кооперативни бикамерализам

За разлику од еволутивног белгијског, немачки федерализам представља наметнуто уређење пораженој држави (Лондонски споразум из 1948), који није етничког карактера, него је требало да обезбеди уставну демократију и центрo-периферни баланс. Недодирљивост федералног уређења (чл. 79 Основног закона, 2024), парламентарни систем, бикамерализам, оснажен канцелар и вертикална кооперација, основна су својства овог уређења. Немачки савезни парламент састоји се од два дома – Представничког (Бундестаг) и Савезног већа (Бундесрат). Немачка теорија (König, 2001, стр. 418; Scharpf, 2018; Далтон, 2009, стр. 294) апострофира чињеницу да су чланови Савезног већа представници влада федералних јединица, што немачки бикамерализам чини посебним, јер се темељи на испреплетности, чак и међузависности законодавног органа федерације и извршних органа покрајина. Бикамерализам у Немачкој израз је складног федерализма, заснованог на сарадњи два нивоа, али и спречавању централизације (Чепо, 2013, стр. 173).

Бундестаг, од 21. сазива (2025) има фиксиран број чланова (630), који се бирају на општим и непосредним изборима (члан 38, став 1), на 4 године. Изборним законом предвиђено је да Немачка има мешовити изборни систем, где бирачи имају два гласа: први се користи за бирање кандидата директно у својој изборној јединици, а други је за изборну листу партије. Бундесрат чине представници федералних јединица, са императивним мандатом, које именују и опозивају владе тих федералних јединица и делују по њиховим политичким директивама. Оне немају једнаку заступљеност, број делегата оквирно (3–6) зависи од броја становника у њима (члан 51, став 2). Ово тело функционише као међувладина колегијална организација, што је карактеристично за немачку уставну традицију. Гласање у Савезном већу је блокoвско, тако да је делегација та која има један глас, односно иако је тренутно 69 чланова Савезног већа, број гласова је увек једнак броју федералних јединица (16). Сматра се да је Бундесрат кључна институција кооперативног федерализма (Colomer, 2007, стр. 74).

Законодавна надлежност је заједничка, али је Бундестаг доминантнији, те је реч о несавршеном бикамерализму. Сходно одредбама чл. 70–82 Основног закона (2024), 5% чланова Бундестага има право законодавне

иницијативе. С друге стране, Савезно веће има законодавну иницијативу само као цело, оно може предложити закон, уколико за то гласа потребна већина у Већу. Међутим, уколико законодавна иницијатива долази од стране Савезне владе, она је дужна иницијативу упутити Савезном већу на изјашњење, па тек, са тим мишљењем упућује предлог Бундестагу. Независно од претходног изјашњења, Савезно веће гласа о предлогу закона, након што је он усвојен у Бундестагу. Сваки предлог закона мора бити усвојен од стране Бундестага, док права моћ Савезног већа лежи у праву вета које оно има. Овај вето може бити апсолутног или суспензивног карактера, у зависности од природе материје која се уређује. Наиме, постоје области (тзв. *Zustimmungsgesetze*) где је сагласност оба дома неопходна за доношење закона (апсолутни вето). Овде спадају закони о изменама и допунама Основног закона (2024), закони о финансирању федералних јединица, закони којима се преиспитује организациона и административна аутономија федералне јединице и закони који се односе на Европску унију. У односу на предлоге закона из других области (тзв. *Einspruchsgesetze*), Савезно веће има само право суспензивног вета (König, 2001, стр. 418). Наиме, уколико Савезно веће приговори усвојеном тексту предлога закона у Бундестагу, образује се *одбор за помирење*, који чини једнак број представника из оба дома, који настоје усагласити текст предлога закона са примедбама Савезног већа. Уколико медијација не успе, Бундестаг може поново усвојити предлог закона у истом тексту. У том случају, захтева се она већина у Бундестагу која одговара већини Савезног већа које је усвојило приговор на предложени закон. Тако, ако је Савезно веће усвојило приговор на закон са 2/3 гласова, да би отклонио вето, Бундестагу је неопходна двотрећинска већина за усвајање закона у поновном гласању. Кооперативност потврђује и институт *законодавне неодложности*, као привременог стања, коју на предлог Владе проглашава председник уз сагласност Бундесрата. На захтев Владе, Бундесрат тада може усвојити предлог закона без сагласности Бундестага. То стање се може прогласити једном у току мандата канцелара (члан 81). Слично је и са Саветодавним већем Бундесрата, кога чине изасланици покрајина, путем кога се остварује унутрашња координација и контакт са Савезном владом (више у *Deutscher Bundestag*, 2024).

Савезно веће учествује у избору савезног председника, Уставног суда, али не и Савезне владе, њу бира и она је одговорна само Бундестагу. Домови немају исти мандат, а распуштање се односи на Бундестаг. Ова уставна решења упућују домове на сарадњу, па процедуре у вези са ветом Савезног већа нису честе. Наиме, у Савезном већу није толико

тешко постићи двотрећинску већину за приговарање на усвојени предлог закона, колико је тешко обезбедити двотрећинску већину у Бундестагу за усвајање закона у поновном гласању. Међутим, политичке партије скоро увек делују на федералном нивоу, па је уобичајено да коалиција која чини већину у Бундестагу чини и већину у већини федералних јединица, те обезбеђује довољан број гласова у Савезном већу (Де Верготини, 2015, стр. 448). Уставна решења усмеравају један дом на други, тиме и сарадњу два нивоа власти (Swenden, 2006, стр. 49–57), чинећи немачки бикамерализам релативно снажним и кооперативним.

4. Босанскохерцеговачки бикамерализам – сложеност као деструкција или баланс

Босна и Херцеговина (БиХ) представља једну од најсложенијих држава у погледу уставне и политичке структуре. Ипак, узрок те сложености није у Уставу (2009). Устав је одраз политичких односа, компромис различитих интереса, са историјским, идентитетским и међународним детерминантама. Ипак, уставна решења имају повратан утицај на друштво, политичке односе и процесе, институционализујући их кроз прихватљиве механизме артикулације, суочавања и реализације. Ипак, неадекватна уставна решења, као и њихова номинализација може интензивирати и најмањи конфликтни потенцијал у једној политичкој заједници. Ретко се где околности избијања ратног сукоба могу повезати са уставним процесом у тој мери, као што је то случај у БиХ. Мајоризација конститутивног народа мимо теорије и праксе самоуправне социјалистичке уставности (Јовић, 2024, стр. 441), недореченост и злоупотреба уставних решења, блокада савезних органа, захтев за територијализацијом конститутивности, те свеобухватна уставна криза резултирали су чак и ратним сукобом, следом разбијања Југославије², те последично и неких њених република, понајвише БиХ.³

² О правним аспектима концепције растакања Југославије – Крећа, 1994, стр. 213–223.

³ Бурну политичку расправу, кризу, а затим и распад уставних институција тадашње БиХ изазвало је питање одлучивања њене Скупштине. Опструисање Савета за остваривање равноправности (Ам. LXX на Устав СРБиХ, 1990), као уставног механизма, игнорисање решења о покретању заштите равноправности пред Саветом, те доношење политичких докумената са уставотворном претензијом (проглашење суверености Републике и фактичко иступање из Федерације), простом већином у Скупштини, довело је до формирања Скупштине српског народа у БиХ, плебисцита о останку у Југославији и коначно проглашења Републике српског народа БиХ, 9. 1. 1992. Политички сукоби и распад институција довели су и до оружаног сукоба.

Устав БиХ део је (Анекс 4) Општег оквирног споразума за мир (Дејтонски мировни споразум) из 1995. године, којим је окончан ратни сукоб унутар ње. Концепт конститутивности три народа, наслеђен из социјалистичке уставности, чији је држава БиХ продукт⁴, темељни је принцип дејтонског уређења. Конститутивност народа је асиметрично територијализована Вашингтонским (1994) и Дејтонским споразумима (1995), успостављањем етнофедерације (Бошњака и Хрвата), и атипичне федерално-конфедералне државе између Федерације БиХ (ФБиХ) и Републике Српске (РС)⁵.

Устав БиХ не одређује облик државног уређења али, из структуре и начина одлучивања њених органа, поделе надлежности између БиХ и ентитета, те учешћа ентитета у органима БиХ, изводи се закључак о њеној атипичној, крајње сложеној природи. Устав БиХ јесте анекс међународног споразума, чији су ентитети потписници; изузев монетарне политике, БиХ је надлежна само у међународним или међуентитетским питањима; према Уставу БиХ нема чак ни апарат силе; право вета је у свим политичким органима, партиципација ентитета максимална. На

⁴ Не улазећи у историјске расправе, нужно је нагласити да је државност средњовековне Босне дефинитивно завршена отоманским освајањима (до 1463), те да каснији географски или административни појмови *Босна*, *босански*, немају никакву државноправну конотацију, нити везу са средњовековним субјективитетом изузев делимичног територијалног подударња. Њена мултиконфесионална структура, географски положај, као и претензије Аустроугарске ка Истоку, или погодбе европских сила о подели интересних сфера на Балкану, стварали су представу-илузију-обману о посебности територије, приближно подударне са данашњом БиХ. Та представа-илузија-обмана (Bosnia. Short of History) о посебности добијала је и своју политичку димензију, али државност БиХ нема никакав историјски ни политички континуитет (Екмечић, 2011, стр. 544, 546, 549–551), већ своје упориште има само у одлукама ЗАВНОБиХ и АВНОЈ, те уставима Социјалистичке Југославије, као федерална јединица 3 равноправна народа. Њеним разбијањем/распадом и међународним признањем новог стања БиХ номинално постаје независна држава. Тај процес је *легитимисан* мишљењем Бадинтерове комисије (1 и 14), те спорним политичким документима Скупштине БиХ и референдумом 1992. Признање независности и чланство у УН 1992. није прагмо унутрашњи легитимитет, нити територијално-политичка консолидација, док су доминантни политички и државни погледи њених народа били потпуно различити, чији је ратни сукоб решен мировним споразумом на коме БиХ почива, задржавајући међународно-правни континуитет и темељно измењену унутрашњу структуру, али и фактичко стање *међународне* интервенције до мере протектората.

⁵ Тумачења и одлуке Уставног суда БиХ у погледу конститутивности народа као принципа садржаног у преамбули Устава (2009), по којима се она протеже и на ентитете, нису базирана на нормативном делу Устава, али су послужила за креирање праксе Суда и наметању одлука високог представника, којима је мењано уставно уређење ентитета, без икаквог упоришта у Дејтонском мировном споразуму, јачајући консочијативност на ентитетском, а федерално, негде и централистичко на државном нивоу (правосуђе, изборни закон).

основу целине елемената према којима се одређује државно уређење, Савић (1999, стр. 39) наводи да је: „БиХ специфична, сложена државна заједница са претежним елементима конфедералног, али и са одређеним елементима федералног облика државног уређења“, (сл. и Кузмановић, 2004, стр. 204). Имајући у виду мешање елемената, користимо формулацију (кон)федерација.

Такође, принципи консоцијације наглашено су садржани у структури сваког органа БиХ. Модел консоцијације чвршћи је него у Белгији, а поготово у Северној Македонији и Швајцарској, где је он више ствар политичке праксе (Касаповић, 2005; Стојановић, 2007, стр. 63–87). Лукић (2017, стр. 246) наводи: „Примена паритета конститутивних народа уместо *чисте* пропорционалности у саставу највиших уставних заједничких институција БиХ сведочи о томе да су творци њеног Устава били потпуно и високо свесни веома дубоке политичке фрагментације друштва у БиХ, и да су разумели да је паритетно представљање незаобилазно средство националне равнотеже, али и консоцијативне демократије у БиХ“. Консоцијативност има историјску и политичку утемељеност, а њена мера и ниво компензују недоследну територијализацију конститутивности. Концепт 3 народа и 2 ентитета⁶, који чине политичку и територијалну структуру БиХ, где 2 народа заједнички образују један федерализовани ентитет, условио је и додатно усложњава структуру органа БиХ (Голић, 2020). Они су састављени од представника народа и ентитета, што се изједначава у погледу Председништва, Дома народа и Уставног суда, док је у Представничком дому доминантно (кон)федерално начело. Тумачење већине судија Уставног суда БиХ (5 : 4) било је другачије у погледу конститутивности.

Парламент БиХ, под необичним називом *Парламентарна скупштина*, јесте дводоман. Уставна решења га сврставају у дводомност карактеристичну за сложене државе и консоцијације. Анализом његовог састава, избора и одлучивања, уочава се да је та сложеност таква и толика, да су у њој садржане све сложености које се појављују у компаративној уставности, да тако комбиноване дају нов квалитет са становишта

⁶ У Преамбули је садржана фикција да „конститутивни народи (у заједници с осталима), и грађани БиХ овим утврђују Устав БиХ“. Устав је резултат мировног споразума представника народа. Орловић (2017, стр. 313–314) закључује да су грађански елементи садржани у начелним одредбама о људским правима, ипак „Вредносни утисак је да су највећа специфичност овог устава заправо *националне одредбе* комбиноване са одредбама које штите права ентитета“.

правне теорије и политичке праксе. Она су више у функцији заштите⁷, него репрезентовања – треба да штите оно што је, услед различитости политичких интереса, потенцијално (и неретко) предмет угрожавања – ентитетске надлежности, равноправност народа, консоцијативни поредак, заједничке функције, нарочито у вези са екстензивним тумачењем одредаба о додатним надлежностима (чл. 3. 5. Устава, 2009). Ма колико сложена, та решења одржавају БиХ – скуп више заједница без икакве унутрашње политичке компактности, а опет у једној целини, иако је та компактност бар у минималној мери претпоставка сваке политичке заједнице. Трострука представничка функција дводомног парламента, са заштитним механизмима, требало би да служи изградњи поверења и минималног заједништва. Институционална сигурност од мајоризације у сложеним државама, поготово оним са конфликтном прошлошћу, предуслов је политичког деловања и стабилности. Ипак, то захтева и одговарајућу политичку културу⁸.

Парламентарна скупштина састоји се од Представничког дома и Дома народа. Према Лијпхартовим критеријумима БХ модел бикамерализма био би изразито снажан (Lijphart, 1999, стр. 205–211). Домови су равноправни⁹, изузев у питању избора Савета министара. Чак и у погледу надзора над радом и одлучивања о престанку мандата овог органа постоји равноправност домова¹⁰. Преимућство Представничког

---

⁷ Страх од *постанка мањином* један је од битнијих фактора који су обликовали целокупну југословенску кризу, актуелан је и данас. (Више у: Јовић, 2024, стр. 460–466).

⁸ Станић (2018, стр. 45) наводи: „Швајцарску демократију карактерише жеља за постизањем компромиса и укључивањем што већег броја актера, а не само пуко прегласавање. Стога, швајцарски парламентаризам и швајцарска демократија, морају бити узорит пример другим државама које се развијају у том смеру, а нарочито друштвима која су бременита тешким социјалним конфликтима.“

⁹ Илустративан је био пример равноправности домова у СР Југославији. У случају да закон не буде у истоветном облику усвојен у оба већа, образује се паритетна комисија. Уколико она не усагласи текст у року од месец дана, или ако усаглашен не буде усвојен од оба већа, привремено се примењује текст усвојен у Већу грађана, а уколико је реч о законима који се односе на области од посебног интереса за чланице, привремено се примењује текст усвојен у Већу република, најдуже једну годину. Ако у том року не буде усвојен, Савезној скупштини престаје мандат (чл. 91–93). Ово је био пример снажног бикамерализма.

¹⁰ У Швајцарској постоји равноправност домова. У случају несасгласности, „различите одлуке иду од једног до другог дома све док се не постигне споразум. Током усаглашавања, расправља се само о питањима око којих постоје разлике. Ако се споразум не постигне након 6 читања – по 3 у сваком дому, успоставља се посебна паритетна комисија ради постизања сагласности, са задатком да изради нацрт компромисног решења, који се подноси сваком дому, ради коначног гласања.“ (Станић, 2018, стр. 44). У БиХ постоји сличан концепт, уз усаглашавање унутар Колегијума.

дома перфидно је уведено Законом о попуњавању упражњеног места члана Председништва БиХ, 2000. год. У случају да неком од чланова престане функција пре истека мандата, Устав предвиђа да ће упражњено место бити попуњено *од стране одговарајућег ентитета*, у складу са законом. Устав одређује да *ентитет врши замену*, а не да представља само територију са које се оно попуњава. Закон пак прописује да избор новог члана врше чланови Представничког дома изабрани из датог ентитета, а као кандидат може се јавити сваки његов члан из народа чије је место упражњено, док потврду врше делегати одговарајућег националног клуба у Дому народа, већином гласова, али је њихово право вета (одлуком Високог представника) ограничено. У случају да се два пута не потврди избор из Представничког дома, трећи пут његови чланови доносе коначну одлуку, без потврде Дома народа (чл. 4–6)¹¹. Уместо субјекта избора, ентитети постају изборне јединице, што је пракса да се под изговором непрецизности решења, растељивости превода са енглеског језика, уставни текст увек уподобљавао ширењу надлежности БиХ и смањењу улоге ентитета! С обзиром на систем власти, овим је ојачан тзв. грађански принцип у односу на консоцијативни, а код попуњавања упражњеног места из ФБиХ, трећи избор не гарантује национални легитимитет, те отвара могућности мајоризације (Голић, 2020).

Стандардно решење дводомности сложених држава подразумева представнички дом (Доњи дом) као опште грађанско представништво, непосредно изабрано на основу једнаког бирачког права, где је могуће обезбедити и представљеност мањина или територија, путем законом креираног изборног система (Кутлешић & Голић, 2023, стр. 244). У условима наглашене неједнакости (територијалне, популационе) или ради заштите одређених етничких група могуће је уставом гарантовати минималну заступљеност у доњем дому (Канада, Швајцарска). Ипак, сваки члан овог дома представља и целокупно друштво, што је последица концепта националне (*демос*) суверености. Представнички дом у БиХ у *погледу састава* замишљен је као доминантно грађанско представништво, али не и опште. Уставом (2009) гарантована је заступљеност представника изабраних са територије ентитета у

¹¹ У БиХ се на заједничким седницама, јединствено, не доносе одлуке. У неким државама она постоји, али као изузетак (код избора шефа државе, уставних судија у Италији, проглашење рата у Аустрији; потврђивање резултата избора у САД, сукоба надлежности, помиловања и избора у Швајцарској, а због разлике у бројности домова, зависно од значаја питања, може представљати израз несавршене дводомности.

односу 28 : 14 у корист Федерације БиХ. Иако та пропорција некад приближно одговара распореду становништва међу ентитетима, она није била узор ни мера овакве уставне пропорције¹². Она се темељи на крутом принципу из југословенске (кон)федералне уставности, да конститутивност подразумева паритет у свим уставним органима¹³, па тако два народа која креирају ентитет, том ентитету дају право да бира и 2/3 чланова Представничког дома, без одређења националне или друге припадности бирача или кандидата. На овом дому се принцип асиметрично територијализоване конститутивности комбинује са грађанским, где је пропорција уставна категорија 2 : 1, (а не законом креираних изборних јединица), а бирање опште, у *ентитетима*. Такође, природа представљања подложна је дискусији. „Чланови Представничког дома бирају се непосредно из свог ентитета, у складу са изборним законом који ће донети Парламентарна скупштина“ (чл. 4.2.а). Из ове и претходне уставне одредбе, произлази: 1) чланови Представничког дома немају општепредставничку функцију репрезентовања целокупног становништва БиХ (грађана у својој укупности), они представљају грађане ентитета из кога су изабрани, што значи да јединствено грађанско представништво БиХ *не постоји* – постоји заједничко (збирно) грађанско представништво (грађана) ентитета, што није класичан федерални принцип; 2) чланови само овог дома се, према Уставу, бирају у складу са Изборним законом БиХ (2001); 3) изборни закон усвајају оба дома. Да се

---

¹² Устави сложених држава садрже принципе на којима се заснивају непосредни избори (ограничења код законског образовања изборних јединица и доделе мандата), али никад фиксни распоред мандата између њих. Такве норме у чврстим уставима нису у функцији грађанског, ни федералног принципа. У Доњем дому у Аустрији распоред мандата врши се на три нивоа (регија, покрајина, држава). „Савезна територија се дели на просторно заокружене изборне округе, чије границе не смеју да пресецају покрајинске границе; ови изборни окрузи рашчлањавају се на просторно заокружене регионалне изборне округе.“ Број посланика додељује се према броју грађана са бирачким правом у таквом изборном телу (чл. 26 Устава). У Швајцарској (чл. 149), код избора Доњег дома кантони су изборне јединице, број посланика који се из њих бира одређује се према броју становника кантона, с тим да сваки бира бар 1 посланика. Устав Италије прописује непосредан избор оба дома; распоред мандата по изборним јединицама сразмерно броју становника, у оба дома. Распоред мандата уређује се законом. Као посебну јединицу Устав издваја дијаспору. У Горњем дому (Сенат) гарантује минималну заступљеност регија као изборних јединица. Бивши председници Републике јесу сенатори по положају, а председник може именовати 5 доживотних сенатора, због посебних заслуга.

¹³ Док је југословенски (1974) потенцирао конститутивност федералних јединица, њихов паритет и право вета, чиме се уводио конфедерални принцип у хибридно државно уређење, без консоцијативности, БХ Устав паритет везује за народе и ентитете, кроз које се конститутивност територијализује (в. Станковић, 2025).

и у случају Представничког дома водило рачуна и о консоцијативности видљиво је на примеру руковођења овим домом. Сваки дом бира међу члановима по једног Србина, Бошњака и Хрвата за председавајућег и заменике – Колегијум – са посебним овлашћењем у случају да већина не обухвата прописане ентитетске гласове. Они се ротирају на месту председавајућег. Национална припадност није изричито везана за ентитетску.

Дом народа има двоструку функцију – представљање народа и (парламената) ентитета, која је као таква Уставом наглашена, како у погледу састава, тако и избора, природе мандата и начина одлучивања. Паритетан састав 5 + 5 + 5, доследно одражава консоцијативни принцип, али опет не на општем, државном нивоу, него збирно. Сваки од делегата конститутивних народа изабран је од стране парламената ентитета, где српске бира Народна скупштина РС, а бошњачке и хрватске клубови тих народа у Дому народа Парламента ФБиХ. Избор Дома народа потврђује (као и код Председништва) да је конститутивност територијализована, али асиметрично (2 : 1), услед чега је избор различит у ФБиХ (дом народа) и РС (опште представништво). Исти принцип важи и за руководство овог дома. Устав користи термин *делегат*, за чланове Дома. Та формулација преузета је из социјалистичке уставности и имплицира императивни мандат. Пошто Устав прописује да се само избор чланова Представничког дома уређује законом БиХ¹⁴, методом *argumentum a contrario*, као и из значења делегатског мандата, закључује се да су ентитетски парламенти надлежни, у најмањем, да уреде поступак избора делегата, али и трајање мандата, који може бити и императивни, чиме се наглашава кооперативност конституената (нпр. Немачке). Уставно је право ентитета да уреде однос са изборним органом, а они га могу учинити и слободним. Изборни закон БиХ (2001), који није резултат законодавног процеса, него наметања, пак изједначава положај делегата и посланика у Доњем дому. Слободан мандат, генерално, а посебно у једнонационалним федерацијама, може водити деформацији улоге

¹⁴ Федерални уставни скоро увек уређују субјекте избора Горњег дома, било да избор врше грађани било парламенти федералних јединица, владе или генерални гувернер на предлог Владе Канаде. Швајцарска (чл. 150 Устава) пак услед своје конфедералне прошлости, питање избора и трајање мандата препушта кантонима (Петров & Симовић, 2018, стр. 394–395). Устав БиХ одређује субјекте избора, и то асиметрично – Народна скупштина као општепредставнички орган и клубови народа у Горњем дому ФБиХ, али не и трајање мандата *делегата*. Изборни закон ширином регулације својственији је регионалним државама, његова решења су неретко супротна уставима ентитета, уносећи конфузију у хијерархију правних аката.

Горњег дома. Ипак, консоцијативни карактер не иде у прилог томе, као ни формирању стварних грађанских странака на нивоу БиХ, него великих коалиција (нпр. Белгија). Право кандидовања и бирања српских делегата припада свим посланицима у Народној скупштини РС. Из ове уставне одредбе произлази да се конститутивност српског народа односи на РС, а збирно, путем Дома народа, као и других органа, на БиХ као целину. Из физиономије овог дома произлази да српски делегати штите и интересе српског народа и РС (кворумом и путем вета). На нивоу БиХ би се, кроз минималан број надлежности, интереси народа и ентитета формулисали и потврђивали усаглашавањем и консензусом. Ипак, узурпацијом надлежности, Народна скупштина представља само изборну јединицу чији се чланови кандидују и гласају, док Централна изборна комисија врши оверавање кандидатских листи и доделу мандата.

Имајући у виду да у државама вишенационалног карактера мајоризација може представљати проблем њеног функционисања, легитимације, али и фактор активирања конфликтног потенцијала, поготово кад држава није консолидована, што је уосталом изазвало кризу и слом институција БиХ 1991/1992. (Кузмановић, 2004, стр. 136), институционализују се решења која обезбеђују довољан ниво консензуса у доношењу одлука. Класични инструменти федерализма (дводомност, уставна дистрибуција надлежности, партиципација у федералним органима), обезбеђују ефективнију заштиту код већег броја федералних јединица. Ипак, специфичност односа међу етничким заједницама, решава се и путем консоцијације (Белгија). Асиметрична територијализација конститутивности, узимање у обзир праксе и недостатака предратних решења, пажљивим нијансирањем, уз избегавање сваке потенцијално спорне ситуације и настојања да се минималне функције БиХ остварују консензусом представника народа и ентитета, условили су комплексан систем заштитних инструмената. При доношењу одлука у Парламентарној скупштини обезбеђена су три нивоа заштите: 1) ентитетских интереса; 2) конститутивних народа; 3) кумулативна заштита оба интереса где се они преплићу.

Све одлуке у оба дома доносе се већином гласова оних који су присутни и гласају. „Делегати и чланови ће улагати највеће напоре како би већина укључивала најмање 1/3 гласова делегата или чланова са територије сваког ентитета“. Уколико већина то не укључује, чланови Колегијума ће настојати да у року од 3 дана постигну сагласност. „Уколико та настојања не успеју, одлуке ће се донети већином оних који су присутни и гласају, под условом да гласови против не укључују 2/3,

или више, делегата или чланова изабраних из сваког ентитета (чл. 4.3)“.

Да ли је овакво одлучивање деструктивно? У сложеној држави, учешће њених делова у већини не би требало представљати нарочиту тешкоћу, уколико постоји минимално уважавање посебних интереса делова. Наиме, већина оних који су присутни и гласају, требало би да садржи минимално 5 из РС, 10 из ФБиХ, тј. 2 из РС и 4 из ФБиХ, али одлуке нема ако $2/3$ изабраних са територије ентитета гласа против (10 из РС или 19 из ФБиХ; 4 из РС или 7 из ФБиХ). То значи да те $2/3$ имају право апсолутног вета¹⁵. Ипак, хомогенизовати $2/3$ чланова у плуралном друштву могуће је ако су нарочити интереси оних које представљају угрожени, јер ентитетски интерес није у сваком политичком питању. Имајући у виду да су домови у основи равноправни, јасна је интенција високе заштите ентитета. Ипак, вето је последње средство, јер је позитивно гласање $1/3$ или сагласност чланова Колегијума,¹⁶ или уздржано гласање, довољно за доношење одлуке. Тек кумулацијом инструмената заштите – право вета $2/3$ посланика или делегата, те да у Дому народа кворум чини већина делегата из сваког народа (по 3), обезбеђује потпуну заштиту ентитетског и националног интереса. Ипак, то нужно подразумева и висок ниво сагласности ($2/3$) да је одређени интерес угрожен. Стога, одлучивање нема деструктивни потенцијал. У Представничком дому неприсуствовање већине ентитетских чланова не представља препреку одлучивању. Пошто је само избор Савета министара његова искључива надлежност, интенција овог решења јесте да се и услед блокаде Дома народа, обезбеде минималне функције власти, путем Савета министара¹⁷. Ентитети немају право директне законодавне иницијативе, нити учествују непосредно у доношењу

¹⁵ Пример суспензивног вета јесте чл. 90 Устава Шпаније: Пошто Конгрес посланика прихвати предлог обичног или органског закона, његов председник ће одмах обавестити председника Сената, који ће предлог изнети на расправу пред Сенат. У року од два месеца од дана пријема текста, Сенат може, образложеном препоруком ставити свој вето или унети измене у текст. Вето мора бити усвојен апсолутном већином. Предлог не може бити поднет на санкцију краљу док Конгрес, у случају вета, не потврди изворни текст апсолутном већином, односно обичном већином ако су протекла два месеца од интервенције Сената; код измене, Конгрес их прихвата или одбацује обичном већином.

¹⁶ Колегијум Дома може да постигне сагласност у вези те одлуке, чиме се поступак окончава или новим решењем, али се одлука о новом доноси прописаном већином, уз право вета.

¹⁷ Креатори ових решења као да су имали у виду и настојали спречити ситуацију блокаде Већа република и покрајина СФРЈ, 1991. Њоме је паралисан избор и рад Савезног извршног већа и доношење закона о привременим мерама (како би спречили штетне последице недоношења закона због изостанка сагласности неке од чланица – чл. 295, 301, 302 Устава из 1974).

аката овог парламента (Аустрија, Немачка, Шпанија). Ипак, описаним инструментима обезбеђује се већи ниво њихове заштите. Уставна решења не дају повод тврдњи о надређености државног нивоа, него наглашеној кооперативности, која је по природи развојна.

Инструмент којим би требало да се штите специфично интереси народа ређе је коришћен, због непрецизности Устава (2009), који је омогућио пракси да га уобличи. Наиме, предложена одлука Парламентарне скупштине може бити проглашена деструктивном по витални интерес конститутивног народа одлуком већине делегата из тог народа. За доношење такве одлуке потребна је сагласност већине делегата из сваког народа који су присутни и гласају. Када већина делегата из једног народа стави примедбу у погледу позивања на деструктивност, председавајући сазива заједничку паритетну комисију, у циљу разрешења тог питања, у року од 5 дана. У случају неуспеха, „предмет се упућује Уставном суду који ће по хитном поступку преиспитати процедуралну исправност случаја“. Дубљи смисао овог решења састоји се у заштити воље већине чланова клуба, када се због политичке фрагментације већина формира ад хок или од стране већине из једног клуба и мањег броја чланова друга два. Такође, интерес за доношење одлуке, али са другачијом садржином од предложене (усаглашавањем), овај институт може разликовати од блокаде неприсуствовањем, када се, по правилу, инсистира на недоношењу предложене одлуке (негативна заштита). Ипак, његови елементи, *примедба* и улога Уставног суда, чине га недовршеним. Устав говори о *процедуралној исправности*, за коју би, језичким тумачењем и правничким резонувањем, Уставни суд једино и могао бити релевантан тумач и пресудитељ. Ипак, Уставни суд се *contra constitutionem* примио надлежности да мериторно решава питање повреде виталних интереса (Лукић, 2017, стр. 249), иако је тешко правдати ситуацију где неполитички, стручни орган решава чисто политичке (међунационалне) спорове, уместо легитимних политичких представника.

Станић (2024, стр. 66) с правом констатује да је у теорији постала опште место констатација да су парламенти изгубили своју некадашњу битност у односу на владу, те да су постали својеврсне *причаонице*. Ипак, БиХ је у погледу те констатације такође особена, јер се кроз описане институте у њеном парламенту преплићу различити интереси, где велике коалиције имају више технички, него политички карактер, па се поделе из извршне власти додатно одражавају на функционисање парламента, где се кроз институте вета, у коме често учествују и позиција и опозиција из ентитета и кворума, афирмише већа моћ парламента,

која често превазилази моћ владајуће већине. Имајући у виду поменуте инструменте заштите и доводећи их у везу са надлежностима институција БиХ, долази се до закључка да би садржај тзв. државног нивоа требало да буде оно и онолико у погледу чега се усагласе ентитети (БиХ се састоји из два ентитета – чл. 1.3) и народи, односно да се уставни оквир заснива на етно(кон)федералним својствима, иако њен поредак данас другачије функционише, а да се Устав није мењао¹⁸.

Представнички дом не може бити распуштен, а Председништво БиХ може распустити Дом народа и то представља његово дискреционо овлашћење. Распуштање се, компаративно, чешће односи на Доњи дом, ређе на оба (Италија), а само на Горњи дом врло ретко. Смисао распуштања јесте у спору између шефа државе или владе и парламента, који се износи пред грађане који ће арбитрирати о томе ко треба да добије примат у оквиру егзекутиве (Симовић, 2008). Пошто се распуштање не односи на Представнички дом, стандардна теоријска оправдања овог института нису примењива. Имајући у виду посредан избор Дома народа, да он не учествује у избору Савета министара, а не поседује самосталне надлежности, као могући разлог може се навести сукоб два нивоа власти или усклађивање његовог састава са променом политичког састава ентитетских парламената. Овде не важи оправдање распуштања које наводи Орловић (2018, стр. 223) да њиме извршна власт „дисциплинује парламент крајњом мером, износиће њихов политички сукоб пред бираче.“ Устав предвиђа и могућност самораспуштања Дома народа, ако одлука укључује већину делегата из реда најмање два народа. Имајући у виду да положај распуштеног Дома није уређен Уставом, мандат му се не може продужити, нити он може обављати своје функције (нпр. Италија, до састанка нових продужава се мандат претходних, чл. 61). Блокада једног клуба или сукоб два нивоа као разлог распуштања може довести и до трајне блокаде Парламентарне скупштине, јер не постоји начин да се

¹⁸ Удаљавање уставних решења и праксе најилустративније резимира Благојевић (2014, стр. 157): „Оно чега све ове године недостаје нашем друштву је прихватање и развијање једног посебног облика правне и политичке културе који се може назвати федералном правно-политичком културом. Овај дефицит (у његовом политичком дијелу) је примарно посљедица чињенице што се интеграциони процеси од одређених политичких снага (прије свега бошњачке политичке провенијенције) покушавају искористити како би се (и уз помоћ иностраног фактора) ентитети (у суштини РС) што више развластили, чиме би била обесмишљена потреба њиховог даљег постојања.“ О променама смисла и домашаја Устава интервенцијом Високог представника у: Савић (2004); Пилиповић (2017). Утицај на овај (већ посустао) процес добија и репресивни карактер у виду *кривичноправне* заштите одлука Високог представника.

ентитети принуде да изврше нови или другачији избор. Стога, промена политичке већине у ентитетским парламентима, услед чега и блокада може бити нелегитимна, једино је реално оправдање примене овог института.

5. Завршна разматрања

Не постоје универзална решења ни оцене бикамерализма, јер су различите потребе које га институционализују. Представнички орган требало би да одражава друштво какво јесте, у коме поред грађана постоје и разноврсни колективитети, које треба репрезентовати. Бикамерализам увек представља одраз већег нивоа плуралности. Савремени федерализам стреми кооперацији, која се изражава и снажнијим моделом бикамерализма. Он је један од стубова федералног устројства и функционисања, а у консоцијативним уређењима и заштитни механизам код најделикатнијег вида испољавања сложености – политичког представљања. У сложеним, али стабилним системима, без конфликтног потенцијала и супротстављених етничких интереса, једноставнија решења могу да репрезентују друштво и његове делове. У таквим федералним облицима, који су углавном еволутивни, постоји већи ниво стандардизације решења, али уколико држава садржи сложеније међуетничке односе и консоцијативност, по природи те комбинације, развијају се сложенији механизми репрезентовања, одлучивања и усаглашавања. Искуство показује да је у сложеним државама, поред заштитних механизма, неопходно и развијање политичке културе, која подразумева уважавање и усаглашавање.

Са аспекта анализираних уставних решења о Парламентарној скупштини, остављајући по страни вануставну еволуцију БиХ, која је њен уставни систем додатно усложнила, долази се до закључка о природи БиХ као етно(кон)федерације. У њој су садржани и наглашени сви институти и консоцијативног и кооперативног федерализма. Асиметрична територијализација конститутивности условила је потенцирање консоцијативних елемената. Суштинско својство њеног парламента, који у основи следи логику упоређених система, јесте у снажном бикамерализму, консензусу конститутивних елемената, тј. највећем нивоу кооперативности и заштите. Уставна решења треба да обезбеде легитимитет одлука, који се у тако сложеној држави испољава у три равни, које се некад и преклапају: 1) грађански легитимитет, али *збирно по ентитетима* (непосредан избор Доњег дома, начин

одлучивања у њему), 2) ентитетски легитимитет (равноправна улога домова, избор делегата у ентитетима и одлучивање), 3) легитимитет конститутивних народа (паритет, састав горњег дома, кворум, институт виталног интереса, колегијуми). Ма колико сложена, она одражавају сву компликованост друштва у БиХ, оптерећеног историјским искуствима, али и различитим виђењима будућег политичког развоја. Балансирање међу тим интересима, тј. страх од мајоризације, у држави која је доживела и дисолуцију и агрегацију, а садржи конфликтни потенцијал већи него у другим државама, изискује тако сложен механизам, укључујући и снажан бикамерализам. У којој мери ће инструменти заштите бити коришћени зависи преваходно од прихватања чињенице да се легитимитет власти и владања мора заснивати на установљеним принципима баланса, кооперацији и консензусу. У супротном, поставља се питање којим би се смером и интензитетом политички процеси у БиХ одвијали. Такође, наметнута решења захтевају политичку аброгацију у адекватном тренутку.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор изјављује да нема сукоб интереса.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Golić Darko

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary
in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

PARTICULAR EXAMPLES OF FEDERAL BICAMERALISM AND CONSTITUTIONAL SOLUTIONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT: Every form of bicameralism contains certain specific features, as it reflects the particular characteristics of a political community and the interests within it that need to be institutionally expressed. This paper examines distinctive examples of cooperative federal and consociational models (Germany and Belgium), which effectively reflect a higher level of constitutional complexity. However, the primary focus is placed on the constitutional solutions in Bosnia and Herzegovina, as an atypical case. Bosnia and Herzegovina continues to represent a state with significant potential for political conflict, while the constitutional balance conditioned by its complex ethnic structure is still faced with serious legal and political challenges. The aim of the paper is to point to the specificity and rationale of these solutions, as well as to deviations from, or differences in relation to, standard models. Balancing various interests, i.e. preventing majorization, in a state that has undergone both dissolution and aggregation and that possesses a greater conflict potential than other states, requires such a complex mechanism. Nevertheless, the necessary complexity of the mechanism must be accompanied by an appropriate political culture – a lasting commitment to achieving agreement among the constituent peoples.

Keywords: *bicameralism, federation, consociation, Bosnia and Herzegovina, entities.*

Литература

1. Благојевић, М. (2014). Државно уређење Босне и Херцеговине и интеграциони процеси. *Страни правни живот* (1), стр. 143–160
2. Colomer, J. M. (2007). *Great empires, small nations: The uncertain future of the sovereign state*. New York/London: Routledge
3. Чепо, Д. (2013). Снажни бикамерализам у САД и СР Немачкој: извор за реформу Вијећа Еуропске уније. *Политичка мисао*, 50(4), стр. 163–189
4. Далтон Р. (2009). Политика у Немачкој У: Алмонд, Г. А., и др. (Едс.), *Компаративна политика данас: свјетски преглед*. (стр. 268–317). Подгорица: Факултет политичких наука ЦГ; Центар за демократију и људска права
5. Deutscher Bundestag (DB) (2024). *Basic Law for Federal Republic of Germany*. Berlin
6. Де Верготини, Ђ. (2015). *Упоредно уставно право*. Београд: ЈП Службени гласник
7. Екмечић, М. (2011). *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у новом веку (1492–1992)*. Београд: Евро Ђунти
8. Голић, Д. (2020). Колективни шеф државе и систем власти – босанскохерцеговачка решења у светлу упоредног права. *Страни правни живот*, 64(2) стр. 27–42
9. Изборни закон Босне и Херцеговине. *Службени гласник БиХ*, бр. 23/01, 7/02, 9/02 20/02, 25/02 – испр., 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05 – исправка, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 48/11 – одлука УС, 63/11 – одлука УС, 18/13, 7/14, 31/16 и 54/17 – одлука УС, 41/20, 38/22, 51/22, 67/22, 24/24
10. Јовић, Д. (2024). *Увод у Југославију*. Нови Сад: Академска књига
11. Касаповић, М. (2005). *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*. Загреб: Политичка култура
12. Крећа, М. (1994). Пар напомена о основним правним елементима концепције растакања Југославије. *Социолошки преглед*, 28(2), стр. 213–223
13. Кутлешкић, В., & Голић, Д. (2023). *Уставно право*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
14. Кузмановић, Р. (2004). *Есеји о уставности и државности*. Бања Лука: Центар за публикације Правног факултета
15. König, T. (2001). Bicameralism and party politics in Germany: an empirical social choice analysis. *Political studies*, 49(3), pp. 411–437

16. Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A comparative exploration*. New Haven/London: Yale University Press
17. Lijphart, A. (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven/ London: Yale University Press
18. Лукић, Р. В. (2017). Демократија у Уставу Босне и Херцеговине, У: Лукић Р. (ур.) *Двадесет година Дејтонског мировног споразума* (стр. 232–259). Источно Сарајево: Правни факултет
19. Орловић, С. (2017). Национално и грађанско у Уставу Босне и Херцеговине У: Лукић Р. (ур.) *Двадесет година Дејтонског мировног споразума* (стр. 296–317). Источно Сарајево: Правни факултет
20. Орловић, С. (2018). *Уставно право*. Нови Сад: Правни факултет
21. Петров, В., & Симовић, Д. (2018). *Уставно право*. Београд: Службени гласник
22. Пилиповић, М. (2017). Ревизија Устава БиХ кроз одлуке високог представника У: Лукић Р. (ур.), *Двадесет година Дејтонског мировног споразума* (стр. 418–441), Источно Сарајево: Правни факултет
23. Popelier, P. (2018). Bicameralism in Belgium: The dismantlement of the Senate for the sake of multinational confederation. *Perspectives on Federalism*, 10(2), pp. 215–237. DOI: 10.2478/pof-2018-0024
24. The Belgian Constitution (English translation). *Belgian Official Gazette* of 30th March 2021, Brussels
25. Савановић, А. (2012). Анекс 4 – консоцијацијски или већинско-демократски устав. *Српска правна мисао*, 18(45), стр. 19–36
26. Савезни Устав Швајцарске Конфедерације од 18. ап5рила 1999. Приступљено 10. 12. 2025. https://indep.info/wp-content/uploads/2019/05/Swiss-Constitution_SR-1.pdf
27. Савић, С. (1999). *Конститутивност народа у БиХ*. Бања Лука: Правни факултет
28. Савић, С. (2004). Неке специфичности правног поретка БиХ. *Правна ријеч*, 1(1), стр. 53–62
29. Scharpf, F. W. (2018). *Games real actors play: Actor-centered institutionalism in policy research*. New York/London: Routledge
30. Симовић, Д. (2008). *Полупредседнички систем*. Београд: Правни факултет у Београду; Службени гласник
31. Станић, М. (2018). Одређене специфичности швајцарског Савезног парламента У: Николић О. (ур.), *Увод у право Швајцарске* (стр. 35–47), Београд: Институт за упоредно право
32. Станић, М. (2024). Подела власти и распуштање парламента – европски новитети. *Ревија за европско право*, 26(1), стр. 57–77

33. Станковић, М. (2014). Шеста државна реформа у Белгији: нови, али не и последњи стадијум деволуције. *Анали Правног факултета у Београду*, 6(2), стр. 115–132
34. Станковић, М. (2025). Југословенски федерализам према Уставу из 1974. године – консоцијација или конфедерација? *Страни правни живот*, 69(2), стр. 255–269
35. Стојановић, Н. (2007). Консоцијација, Швајцарска и БиХ. *Преглед – часопис за друштвена питања*, 48(3-4), стр. 63–87
36. Swenden, W. (2006). *Federalism and Regionalism in Western Europe – A Comparative and Thematic Analysis*. Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan
37. Устав Босне и Херцеговине, Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини. *Службени гласник БиХ*, бр. 25/09 – Амандман II
38. Закон о попуњавају упражњеног мјеста члана Предсједништва БиХ у току трајања мандата. *Службени гласник БиХ*, бр. 21/00

Тешовић Олга*

<https://orcid.org/0009-0005-3121-8752>

Бабаноски Кире**

<https://orcid.org/0000-0002-2842-3633>

УДК: 316.647.7:343

Оригинални научни рад

DOI: 10.5937/ptp2602080T

Примљено: 30. март 2026.

Одобрено за објаву: 4. мај 2026.

Странице: 77–93

ИНДИВИДУАЛИЗОВАНА ПРОЦЕНА РИЗИКА РАДИКАЛИЗАЦИЈЕ У КРИВИЧНОПРАВНИМ СИСТЕМИМА – ПРАВНОФОРЕНЗИЧКИ ПРИСТУП

АПСТРАКТ: Феномен радикализације представља све већи изазов за савремене кривичноправне системе, посебно у светлу све израженијег преклапања криминалитета и насилног екстремизма. Овај рад разматра потребу за индивидуализованим приступом процени ризика од радикализације у оквиру кривичноправних система и њихових правних оквира. Главни циљ истраживања јесте анализа постојећих механизма кривичног правосуђа и испитивање њихове адекватности за идентификовање и процену ризика који представљају лица укључена у екстремистичке активности. Истраживање се заснива на квалитативној анализи релевантне научне литературе, међународних докумената и одабраних постојећих алата за процену ризика који се користе у контексту насилног екстремизма. Посебна пажња посвећена је улози затворског окружења као простора у којем се процеси радикализације могу развијати, али и спречавати, као и ограничењима постојећих стандардизованих инструмената процене. Резултати указују на то да постојећи правни приступи често не обезбеђују довољну интеграцију мултидисциплинарних

---

* Доктор правних наука, научни сарадник, стални предавач на Правосудној академији, Београд, Србија, имејл: otolgates@gmail.com

** Доцент, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Битољ, Факултет безбедности, Скопље, Северна Македонија, имејл: kire.babanoski@uklo.edu.mk

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

знања, посебно у области процене ризика. У раду се заступа став да укључивање судских вештака у процес процене може значајно унапредити тачност и поузданост судског одлучивања. Главни допринос овог рада огледа се у идентификацији кључних компоненти интегрисаног правнофорензичког модела индивидуализоване процене ризика, који обједињује правне, психолошке и безбедносне димензије. Такав приступ може унапредити како превентивне капацитете тако и заштиту основних права у оквиру кривичноправних система.

Кључне речи: радикализација, процена ризика, кривичноправни систем, насилни екстремизам, судско вештачење.

1. Увод

У последњим деценијама, радикализација се наметнула као један од кључних изазова савремених кривичноправних система, покрећући сложена правна, безбедносна и друштвена питања (European Commission, 2020; Babanoski, 2020). Ови изазови додатно су појачани еволуцијом терористичких претњи, које све чешће карактеришу децентрализоване структуре, појединци који делују самостално, као и употреба онлајн платформи за регрутовање и ширење идеологије (RAN, 2022).

Радикализација се уобичајено схвата као динамичан и вишеслојан процес кроз који појединци усвајају екстремистичка уверења која могу довести до насиља (Silke & Brown, 2016). Савремена истраживања указују на то да се овај процес не може свести на један узрок или профил, већ да обухвата комбинацију психолошких, социјалних, политичких и еколошких фактора (Doosje и др., 2016; Vorum, 2011). Посебно је значајно да се лица укључена у екстремистичке активности често не разликују значајно од опште популације у погледу психопатологије, што доводи у питање традиционалне претпоставке кривичног права (Horgan, 2005; Horgan, 2008).

Једно од кључних питања за кривичноправне системе представља однос између криминалитета и насилног екстремизма, који се често концептуализује као *crime-terror nexus*. Истраживања указују на то да велики број лица укључених у терористичке активности има претходно криминално искуство, што упућује на конвергенцију ова два домена (Kupatadze & Argomaniz, 2019). Ово преклапање отвара значајна правна питања у погледу квалификације, гоњења и процене ризика.

У том контексту, затвори представљају средине у којима се радикализација може како развијати тако и спречавати (Garton Grimwood, 2016; UNODC, 2016). Истовремено, процена ризика од радикализације постала је централно питање како у безбедносној политици тако и у правној пракси. У ту сврху развијени су структурисани алати, као што су VERA-2R и ERG22+, иако је њихова примена у судском контексту још увек ограничена и предмет спорења (van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019; Monahan, 2012).

Упркос овим развојима, кривичноправни системи често не располажу механизмима за интеграцију мултидисциплинарних знања у процес судског одлучивања. Посебно је недовољно развијена улога форензичких стручњака у процени ризика од радикализације. Имајући у виду сложеност овог феномена, јавља се потреба за приступима који комбинују правно резонување са увидима из психологије, криминологије и студија безбедности.

Полазећи од наведеног, овај рад испитује адекватност постојећих приступа процени ризика од радикализације и предлаже интегрисани правнофорензички модел индивидуализоване процене. Полази се од става да такав приступ може допринети како већој ефикасности превентивних мера тако и заштити основних права у оквиру кривичноправних система.

2. Концептуализација радикализације

Концепт радикализације постао је један од централних аналитичких оквира у савременим истраживањима тероризма и насилног екстремизма. Иако се широко користи како у академском тако и у политичком контексту, овај појам остаје оспораван и без јединствено прихваћене дефиниције. Уопштено посматрано, радикализација се схвата као процес кроз који појединци развијају све израженија политичка, идеолошка или религијска уверења која могу оправдати употребу насиља (Silke & Brown, 2016).

Радикализација се проучава у оквиру интердисциплинарних приступа, посебно у социјалној психологији и криминологији (Borum, 2011; Christmann, 2012; Stanojoska, Babanoski & Ilijevski, 2025). Ипак, сам концепт је критикован због своје нејасности и прекомерне употребе у политичком дискурсу (Neumann, 2013).

Савремена истраживања одбацују идеју о постојању јединственог „терористичког профила“. Емпиријске студије показују да лица укључена у екстремистичке активности често не испољавају специфичне психолошке

абнормалности и не разликују се значајно од опште популације (Horgan, 2008). Уместо тога, радикализација се све више посматра као контекстуално условљен процес, обликован идентитетом, доживљеном неправдом, друштвеним мрежама и изложеношћу идеолошким наративима.

Једна од кључних разлика у литератури јесте она између радикализације као когнитивног процеса и насилног екстремизма као његове бихејвиоралне манифестације. Не укључују се сва лица која усвајају радикална уверења у насиље, а већина радикализованих појединаца не прелази у фазу извршења терористичких аката (UNODC, 2016). Ова разлика има посебан значај за кривично право, јер отвара питање тренутка у којем радикална уверења постају правно релевантна. Поједини аутори користе термин *violent radicalisation* како би нагласили насилан исход и разграничили овај процес од ненасилних облика радикалног мишљења (Neumann, 2010).

Ова концептуална нејасноћа представља посебан проблем у кривичном праву, где правна сигурност захтева јасно разграничење између радикалних уверења, екстремистичке реторике и понашања које оправдава кривичноправну интервенцију (Silke & Brown, 2016). То ствара значајне изазове за правне системе, нарочито у одређивању тренутка када радикална уверења прерастају у правно релевантно понашање, уз истовремено обезбеђивање заштите основних права.

Имајући у виду ове сложености, јасно је да се радикализација не може адекватно обухватити поједностављеним или генерализованим приступима. За кривичноправне системе то подразумева потребу за индивидуализованом проценом, која узима у обзир конкретне околности, мотиве и развојне путеве сваког појединачног случаја. Такав приступ захтева не само правну анализу већ и интеграцију интердисциплинарних знања, пре свега из психологије и криминологије.

3. Радикализација у затворским системима

Затворски системи све се више препознају као значајна окружења у проучавању радикализације и насилног екстремизма. Иако је основна функција лишавања слободе обезбеђивање јавне безбедности, услови у затворима могу ненамерно подстицати процесе радикализације, чиме се затвори позиционирају на пресеку безбедности, рехабилитације и заштите људских права.

Истраживања указују на то да концентрација рањивих појединаца, у комбинацији са социјалном изолацијом и изложеношћу радикалним

идеологијама, може створити услове погодне за екстремистички утицај (van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019; Garton Grimwood, 2016; Basra & Neumann, 2020). Посебно су изложена ризику лица са претходним криминалним искуством, која могу бити подложнија екстремистичкој рекрутацији, што одражава ширу динамику такозваног *crime-terror nexus*-а (Kupatadze & Argomaniz, 2019).

Истовремено, затвори сами по себи не доводе нужно до радикализације. Већина осуђених лица не постаје радикализована, а разграничење између легитимних израза уверења и насилног екстремизма остаје један од кључних изазова за затворске власти (UNODC, 2016). У том контексту, услови у затворима и начин њиховог управљања имају значајну улогу. Фактори као што су пренасељеност, недостатак активности и недовољна обученост особља могу повећати рањивост на радикализацију, док добро организована и вођена затворска средина може ублажити ове ризике (Silke, 2011; UNODC, 2016). Стратегије попут *динамичке безбедности*, засноване на континуираној интеракцији између особља и осуђеника, посебно су важне за препознавање и превенцију радикализације (Council of Europe, 2016).

Међународни оквири све више наглашавају значај индивидуализованих приступа у поступању са радикализованим учиниоцима кривичних дела, укључујући програме рехабилитације и реинтеграције (Marsden, 2019; UNODC, 2016). Истовремено, затворске власти суочавају се са потребом да успоставе равнотежу између мера безбедности и заштите основних права. Такве мере морају бити нужне и сразмерне, у складу са правним стандардима (Ashworth & Zedner, 2014), јер претерано рестриктивни приступи могу произвести контрапродуктивне ефекте (Silke & Brown, 2016).

Наведене околности указују на то да се радикализација у затворским системима не може ефикасно адресирати без мултидисциплинарног приступа и индивидуализоване процене ризика, укључујући и потенцијални допринос форензичке експертизе.

4. Однос криминалитета и тероризма (*crime-terror nexus*)

Однос између криминалитета и тероризма, који се у литератури најчешће означава као *crime-terror nexus*, постао је све значајнија тема у савременим криминолошким и правним истраживањима. Традиционално, криминалитет и тероризам посматрани су као одвојени феномени, који се разликују по мотивима, по структури и по циљевима. Док су криминални

актери превасходно вођени профитом, терористи настоје да остваре идеолошке, политичке или религијске циљеве. Међутим, савремени развоји довели су у питање ову јасну дистинкцију, указујући на све израженију конвергенцију између ова два домена. Ова конвергенција одражава и шире трансформације савремених безбедносних оквира, у којима се традиционалне границе између криминалитета и тероризма све више бришу (Schuurman, 2020).

Рани модели *crime-terror nexus*-а наглашавали су сарадњу између криминалних и терористичких група, нарочито у контексту финансирања активности (Makarenko, 2004; Ristov, Babanoski, Dimovska & Ivanov, 2026). Новија истраживања, међутим, померају фокус на индивидуалне развојне путеве, указујући да значајан број лица укључених у тероризам има претходно криминално искуство (Kupatadze & Argomaniz, 2019).

Ова конвергенција често се објашњава заједничким социјалним и психолошким факторима, као што су маргинализација, кризе идентитета и изложеност насиљу, који могу повећати вероватноћу укључивања појединаца и у криминалне и у екстремистичке активности (Kupatadze & Argomaniz, 2019; Tešović, 2026). У том смислу, бављење криминалом може представљати фазу која претходи радикализацији.

Импликације овог феномена за кривично право јесу значајне. Правни системи су традиционално засновани на јасним разграничењима између различитих врста кривичних дела, са одвојеним оквирима за организовани криминал, насилни криминал и тероризам. Међутим, конвергенција ових појава доводи до замагљивања граница и поставља питања у погледу адекватних правних одговора. Питања као што су правна квалификација дела, утврђивање намере и примена превентивних мера постају сложенија у случајевима у којима су криминални и екстремистички елементи испреплетени.

Поред тога, *crime-terror nexus* има значајне импликације за доказне стандарде и судско одлучивање. Процена да ли одређено лице представља ризик од насилног екстремизма не може се заснивати искључиво на традиционалним показатељима криминалног понашања. Неопходно је развити нијансирано разумевање индивидуалних развојних путева, мотива и контекстуалних фактора. То додатно наглашава значај укључивања интердисциплинарних знања у правне поступке.

Истовремено, важно је избећи прекомерну генерализацију. Не постају сви криминалци терористи, нити сви терористи имају криминалну прошлост. Поједини аутори упозоравају на опасност прецењивања обима ове повезаности, истичући да су односи између

криминалитета и тероризма често привремени, опортунистички и условљени конкретним околностима (Kupatadze & Argomaniz, 2019). Ово указује на потребу за пажљивом анализом заснованом на доказима, а не на општим претпоставкама.

У савременим безбедносним условима, овај феномен додатно је обликован процесима глобализације и дигитализације, који омогућавају транснационално деловање и коришћење заједничких инфраструктура. У целини посматрано, *crime-terror nexus* представља изазов за традиционалне правне оквири и указује на потребу за индивидуализованим приступима процени ризика у кривичноправним системима.

5. Алати за процену ризика у контексту насилног екстремизма

Процена ризика у случајевима насилног екстремизма постала је централно питање како за безбедносне стручњаке, тако и за кривичноправне системе. Имајући у виду да је радикализација динамичан и контекстуално условљен процес, процена вероватноће испољавања екстремистичког насиља од суштинског је значаја за превенцију и доношење правних одлука.

У том циљу развијен је читав низ структурисаних алата за процену ризика, укључујући VERA-2R, ERG22+ и друге моделе засноване на принципу структурисане професионалне процене (SPJ). Рани оквири, попут оних које су предложили Pressman и Flockton (2012), наглашавају улогу стручне процене засноване на структурисаним индикаторима. Ови алати обухватају факторе као што су идеологија, намера, капацитет за извршење насиља и утицај контекстуалних околности (van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019).

Међутим, њихова примена у правном контексту још увек је ограничена због сумњи у погледу поузданости, субјективности и усклађености са принципима правичног поступка (Monahan, 2012; Ashworth & Zedner, 2014). С обзиром на то да многи од ових алата потичу из безбедносних и обавештајних оквира, њихова доказна вредност у судским поступцима често је неизвесна. Шири значај оваквих приступа разматран је у оквиру концепта превентивне правде (Ashworth & Zedner, 2014), који указује на напетост између одлучивања заснованог на процени ризика и основних правних принципа.

Ова ограничења додатно наглашавају значај интердисциплинарног приступа, посебно улогу форензичких стручњака у тумачењу индикатора ризика у конкретном правном контексту. Истовремено, међународни стандарди указују на потребу за индивидуализованом проценом, која узима у обзир личне, друштвене и контекстуалне факторе (UNODC, 2016).

У том смислу, процену ризика не треба посматрати као искључиво технички поступак, већ као мултидисциплинарни процес интегрисан у правно одлучивање. Такав приступ представља основу за развој свеобухватнијих и правно утемељених модела индивидуализоване процене ризика.

6. Улога форензичке експертизе у процени ризика од радикализације

Растућа сложеност радикализације и насилног екстремизма представља значајан изазов за кривичноправне системе, нарочито у контексту процене ризика и доношења одлука (Doosje и др., 2016; Horgan, 2008). Иако структурисани алати за процену ризика пружају корисне аналитичке оквире, они су још увек ограничени методолошким неизвесностима и варијабилношћу контекста. У том смислу, интеграција форензичке експертизе представља важан допринос постојећим приступима.

Форензичка експертиза има значајну улогу у кривичном поступку, јер обезбеђује стручна знања која превазилазе оквире компетенције суда. У контексту радикализације, стручњаци из области психологије, криминологије и студија безбедности доприносе тумачењу сложених образаца понашања и индикатора ризика. Имајући у виду интердисциплинарну природу радикализације (Vorug, 2011), њена процена захтева свеобухватан приступ који обједињује психолошке, социјалне и контекстуалне факторе.

Посебно је значајан допринос форензичких стручњака у разумевању индивидуалних развојних путева радикализације, укључујући подложност утицају, динамику идентитета, групну припадност и изложеност екстремистичким наративима. Они такође имају кључну улогу у разграничењу између идеолошких уверења и намере за понашање, што је од суштинског значаја за правну квалификацију и сразмерност мера (Horgan, 2008).

Један од централних доприноса форензичке експертизе огледа се у контекстуализацији ризика. Док структурисани алати идентификују опште индикаторе, стручњаци их тумаче у светлу конкретних околности случаја, што омогућава нијансирану и индивидуализовану процену (van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019). На тај начин смањује се ризик од генерализације и унапређује квалитет судског одлучивања.

Истовремено, укључивање форензичке експертизе доприноси јачању процесне правичности и транспарентности. Налази и мишљења вештака подлежу судској контроли, унакрсном испитивању и методолошком образложењу, у складу са принципима правичног поступка (Ashworth & Zedner, 2014). Ипак, остају одређени изазови, укључујући недостатак стандардизованих методологија, етичка питања у вези са предвиђањем будућег понашања (Monahan, 2012), као и потребу за специјализованом обуком.

Међународни стандарди наглашавају значај мултидисциплинарних и индивидуализованих приступа у супротстављању радикализацији (UNODC, 2016). Сходно томе, форензичку експертизу треба систематски интегрисати у правне поступке, уместо да се примењује ад хок.

Такав приступ доприноси како већој прецизности процене ризика тако и легитимитету судског одлучивања, повезујући правно резонување са научно заснованим стручним знањем (Ashworth & Zedner, 2014).

7. Предложени модел: интегрисана правно-форензичка процена ризика

Претходна анализа показала је да постојећи приступи процени ризика од радикализације у оквиру кривичноправних система остају фрагментисани, методолошки ограничени и недовољно усклађени са правним стандардима (Monahan, 2012; van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019). Иако структурисани алати за процену ризика пружају корисне оквире, а форензичка експертиза обезбеђује неопходну интерпретативну димензију, ови се елементи ретко интегришу у јединствен модел погодан за примену у судској пракси. Као одговор на наведене недостатке, у овом раду предлаже се интегрисани правно-форензички модел индивидуализоване процене ризика.

Предложени модел заснива се на полазишту да је радикализација сложен, динамичан и контекстуално условљен процес (Doosje и др., 2016; Vogum, 2011), који се не може адекватно процењивати искључиво путем стандардизованих инструмената. Уместо тога, ефикасна процена захтева

комбиновање правног резонувања, структурисаних аналитичких алата и стручне интерпретације. Модел стога настоји да премости јаз између безбедносно оријентисаних методологија и захтева кривичног права, нарочито у погледу правичности, транспарентности и сразмерности. У том смислу, модел одговара и ширим изазовима повезаним са концептом превентивне правде, где превентивне интервенције морају бити ограничене правним гаранцијама и захтевима сразмерности (Ashworth & Zedner, 2014).

У својој основи, модел се састоји од три међусобно повезане компоненте: (1) правне квалификације; (2) структурисаних индикатора ризика; и (3) форензичке експертске процене. Оперативно, модел се развија од правне квалификације, преко анализе индикатора, до индивидуализоване форензичке интерпретације. Оваква секвенцијална структура обезбеђује да процена ризика остане утемељена у правним стандардима, уз истовремено омогућавање флексибилности кроз стручну процену.

Прва компонента, правна квалификација, обухвата процену релевантних правних елемената, укључујући природу спорног понашања, постојање намере и применљиви правни оквир. Ова фаза обезбеђује да процена остане заснована на важећим правним стандардима и да се ризик вреднује у односу на правно релевантне критеријуме. Она такође омогућава разграничење између заштићених облика изражавања и понашања које може оправдати правну интервенцију (Ashworth & Zedner, 2014).

Друга компонента односи се на структурисане индикаторе ризика, преузете из постојећих алата као што су VERA-2R и ERG22+. Ови индикатори обухватају идеолошку посвећеност, личне фрустрације, друштвене мреже, капацитет за насиље и ситуационе окидаче (van der Heide, van der Zwan & van Leyenhorst, 2019). У оквиру предложеног модела, они се не третирају као одлучујући, већ као оријентациони елементи који структурирају процес процене. Њихова улога је да обезбеде доследност и свеобухватност, уз избегавање ригидне и механичке примене.

Трећа и кључна компонента јесте форензичка експертска процена. У овој фази, стручњаци детаљно анализирају конкретан случај, тумачећи индикаторе ризика у светлу личне историје, психолошких карактеристика и контекстуалних фактора. То укључује процену развојног пута радикализације, разграничење између уверења и намере, подложност утицају, као и потенцијал за дерадикализацију или дистанцирање од екстремистичких ставова. Улога вештака јесте да пружи научно

утемељено и методолошки транспарентно мишљење које подржава судско одлучивање (Horgan, 2008).

Једна од кључних карактеристика предложеног модела јесте нагласак на индивидуализацији. Уместо ослањања на опште профиле или претпоставке, модел захтева анализу сваког случаја појединачно, узимајући у обзир специфичне околности сваког лица. Овај приступ у складу је са међународним стандардима који наглашавају значај прилагођених мера у управљању радикализацијом и насилним екстремизмом (UNODC, 2016).

Поред тога, модел укључује процесне гаранције усмерене на обезбеђивање усклађености са основним правним принципима. Налази вештака морају бити подложни преиспитивању, укључујући могућност унакрсног испитивања и методолошке контроле. Употреба индикатора ризика мора бити транспарентна и јасно образложена, а одлуке засноване на уравнотеженој оцени свих релевантних фактора. На тај начин јачају се легитимитет и одговорност у поступку процене.

Предложени модел такође препознаје значај интердисциплинарне сарадње (Vogum, 2011). Његова ефикасна примена захтева сарадњу између правних стручњака, форензичких експерата, психолога и безбедносних професионалаца. Таква сарадња омогућава свеобухватније разумевање радикализације и доприноси доношењу информисаних и сразмерних одлука.

Са практичног становишта, модел се може примењивати у различитим фазама кривичног поступка, укључујући истрагу, суђење, изрицање санкције и постпенални надзор. У свакој од ових фаза, индивидуализована процена ризика може информисати одлуке у вези са превентивним мерама, санкцијама, програмима рехабилитације и стратегијама праћења.

Ипак, примена овог модела носи и одређене изазове, као што су потреба за специјализованом обуком стручњака, развој стандардизованих методологија и обезбеђивање адекватних институционалних ресурса. Такође је важно избјећи прекомерно ослањање на експертске процене или на њихову злоупотребу као основ за несразмерна ограничења.

Упркос наведеним изазовима, интеграција правних и форензичких перспектива доноси значајне предности. Комбиновањем структурисане анализе и стручне интерпретације, предложени модел унапређује тачност, поузданост и правну утемељеност процене ризика од радикализације. Он представља оквир који је истовремено научно заснован и усклађен са принципима кривичног правосуђа.

Закључно, предложени интегрисани правнофорензички модел представља корак ка свеобухватнијем и уравнотеженијем приступу радикализацији у кривичноправним системима. Наглашавајући индивидуализацију, интердисциплинарну сарадњу и процесне гаранције, он доприноси развоју ефикаснијих и правно утемељених одговора на насилни екстремизам (Ashworth & Zedner, 2014).

8. Закључак

Феномен радикализације представља сложен и динамичан изазов за савремене кривичноправне системе и захтева приступе који превазилазе традиционалне правне оквире и стратегије. Овај изазов није само оперативне већ и концептуалне природе, будући да сам појам *радикализације* остаје оспораван и подложен различитим тумачењима у академском и политичком дискурсу (Neumann, 2013). Како је у раду показано, радикализација представља динамичан и вишеслојан процес, обликован комбинацијом индивидуалних, друштвених и контекстуалних фактора. Њена све израженија повезаност са криминалним понашањем, нарочито у оквиру *crime-terror nexus*-а, додатно усложњава правну квалификацију и одговор система.

Анализа је указала на значајну улогу затворских система као окружења у којима се радикализација може како развијати тако и ублажавати. Иако затвори могу подстицати екстремистички утицај, они истовремено представљају простор за интервенцију, рехабилитацију и дистанцирање од екстремистичких ставова. Ова двојна природа указује на значај пажљиво избалансираних приступа који комбинују безбедносне мере са поштовањем основних права.

Даље, анализа постојећих алата за процену ризика указала је како на њихову практичну вредност тако и на њихова ограничења. Иако инструменти као што су VERA-2R и ERG22+ обезбеђују структурисан приступ процени ризика, они не могу у потпуности обухватити сложеност индивидуалних развојних путева. Њихова примена у судском контексту остаје посебно изазовна због питања поузданости, транспарентности и усклађености са правним стандардима.

У том контексту, интеграција форензичке експертизе јавља се као кључни елемент у унапређењу процене ризика од радикализације. Стручна анализа омогућава нијансирано разумевање појединачних случајева и премошћава јаз између стандардизованих индикатора и конкретних околности сваког случаја. Ипак, улога форензичких

стручњака мора бити јасно дефинисана и подржана одговарајућим методолошким и процесним гаранцијама.

Главни допринос овог рада огледа се у предлагању интегрисаног правнофорензичког модела индивидуализоване процене ризика. Комбиновањем правне анализе, структурисаних индикатора ризика и стручне процене, модел нуди свеобухватнији и уравнотеженији оквир за поступање у области радикализације у оквиру кривичноправних система. Такав приступ доприноси како већој ефикасности превентивних мера тако и заштити основних права.

Закључно, суочавање са радикализацијом захтева заокрет ка индивидуализованим, интердисциплинарним и правно утемељеним приступима. Интеграција форензичке експертизе у процесе процене ризика представља значајан правац даљег развоја, који доприноси информисанијем, транспарентнијем и сразмернијем одговору на насилни екстремизам, у складу са ширим тенденцијама ка моделима превентивне правде који наглашавају управљање ризиком уз истовремену заштиту основних права (Ashworth & Zedner, 2014).

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Допринос аутора

Концептуализација, О. Т.; методологија, О. Т. и К. Б.; формална анализа, О. Т. и К. Б.; писање – израда оригиналног рукописа, О. Т.; писање – рецензија и уређивање, К. Б.; преглед литературе, дорада аргументације и критичка ревизија, К. Б. и О. Т. Сви аутори су прочитали и сагласили се са објављеном верзијом рада.

Финансирање

Ово истраживање није финансирано из спољних извора.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис, а додатна питања могу се упутити ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Tešović Olga

Judicial Academy, Belgrade, Serbia

Babanoski Kire

University "St. Kliment Ohridski", Bitola, Faculty of Security, Skopje, North Macedonia

INDIVIDUALIZED RISK ASSESSMENT OF RADICALIZATION IN CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS – A LEGAL- FORENSIC APPROACH

ABSTRACT: The phenomenon of radicalization represents a growing challenge for contemporary criminal justice systems, particularly in light of the increasing overlap between criminality and violent extremism. This paper examines the need for an individualized approach to assessing the risk of radicalization within criminal justice systems and their legal frameworks. The main objective of the study is to analyze existing criminal justice mechanisms and assess whether they are adequate for identifying and evaluating the risks posed by individuals involved in extremist activities. The research is based on a qualitative analysis of relevant academic literature, international documents, and selected risk assessment tools used in the context of violent extremism. Particular attention is devoted to the role of the prison environment as a setting in which processes of radicalization may develop, but also be prevented, as well as to the limitations of existing standardized assessment instruments. The findings indicate that current legal approaches often fail to ensure sufficient integration of multidisciplinary knowledge, particularly in the field of risk assessment. The paper argues that the involvement of court-appointed experts in the assessment process could significantly improve the accuracy and reliability of judicial decision-making. The main contribution of this paper lies in identifying the key components of an integrated legal-forensic model of individualized risk assessment, combining legal, psychological, and security dimensions. Such an approach may enhance both preventive capacities and the protection of fundamental rights within criminal justice systems.

Keywords: *radicalization, risk assessment, criminal justice system, violent extremism, forensic expertise.*

Литература

1. Ashworth, A., & Zedner, L. (2014). *Preventive justice*. Oxford University Press
2. Babanoski, K. (2020). The Threats of Returning Foreign Terrorist Fighters for the European Security. *Journal of Applied Security Research*, 15(1), pp. 10–27. <https://doi.org/10.1080/19361610.2019.1695499>
3. Basra, R., & Neumann, P. R. (2020). *Prisons and Terrorism: Extremist Offender Management in 10 European Countries*. London: ICSR. Pristupljeno 30. 3. 2026. https://icsr.info/wp-content/uploads/2020/07/ICSR-Report-Prisons-and-Terrorism-Extremist-Offender-Management-in-10-European-Countries_V2.pdf
4. Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), pp. 7–36. Pristupljeno 30. 3. 2026. <http://www.jstor.org/stable/26463910>
5. Christmann, K. (2012). *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremis: A Systematic Review of the Research Evidence*. Huddersfield: Youth Justice Board. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7dbcece5274a5eb14e6e34/preventing-violent-extremism-systematic-review.pdf>
6. Council of Europe. (2016). *Guidelines for prison and probation services regarding radicalisation and violent extremism*. Strasbourg: Council of Europe. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://rm.coe.int/16806f9aa9>
7. Doosje, B., Moghaddam, F. M., Kruglanski, A. W., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, pp. 79–84. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008>
8. European Commission. (2020). *A counter-terrorism agenda for the EU: Anticipate, prevent, protect, respond* (COM(2020) 795 final). Brussels. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0795>
9. Garton Grimwood, G. (2016). *Radicalisation in prisons in England and Wales*. House of Commons Library. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Briefing-paper-radicalisation-in-England-and-Wales.pdf>

10. Horgan, J. (2005). The social and psychological characteristics of terrorism and terrorists. In: Bjørgo, T. (ed.), *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward* (pp. 44–53). London; New York: Routledge. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://opev.org/wp-content/uploads/2019/10/BJ%C3%98RGO-Tore.-Root-Causes-of-Terrorism-.pdf>
11. Horgan, J. (2008). From profiles to pathways and roots to routes: Perspectives from psychology on radicalization into terrorism. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618(1), pp. 80–94. <https://doi.org/10.1177/0002716208317539>
12. Kupatadze, A., & Argomaniz, J. (2019). Understanding and conceptualizing European jihadists: Criminals, extremists or both? *European Journal of Criminology*, 16(3), pp. 261–277. <https://doi.org/10.1177/1477370819829971>
13. Makarenko, T. (2004). The crime-terror continuum: Tracing the interplay between transnational organised crime and terrorism. *Global Crime*, 6(1), pp. 129–145. <https://doi.org/10.1080/1744057042000297025>
14. Marsden, S. V. (2019). *Deradicalisation Programmes: Introductory Guide*. Centre for Research and Evidence on Security Threats. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://crestresearch.ac.uk/resources/deradicalisation-programmes-introductory-guide/>
15. Monahan, J. (2012). The individual risk assessment of terrorism. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18(2), pp. 167–205. <https://doi.org/10.1037/a0025792>
16. Neumann, P. R. (2010). *Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-Radicalisation in 15 Countries*. ICSR. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://www.clingendael.org/publication/prisons-and-terrorism-radicalisation-and-de-radicalisation-15-countries>
17. Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89(4), pp. 873–893. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>
18. Pressman, D. E., & Flockton, J. (2012). Calibrating Risk for Violent Political Extremists and Terrorists: The VERA 2 Structured Assessment. *The British Journal of Forensic Practice*, 14(4), pp. 237–251. <https://doi.org/10.1108/14636641211283057>
19. Radicalisation Awareness Network (RAN). (2022). *The online dimension of extremism and improving online P/CVE efforts*. Europ. Commission. Pristupljeno 30. 3. 2026. https://www.cepprobation.org/wpcontent/uploads/2018/10/ran_paper_online_dimension_extremism_improving_online_pcve_efforts_27092022_en.pdf

20. Ristov, I., Babanoski, K., Dimovska, E., & Ivanov, Z. (2026). The Nexus Between Illicit Economies and Terrorist Financing. In: Baysal, B., & Charles, M.H. (eds.), *NATO Science for Peace and Security Series – E: Human and Societal Dynamics, vol. 163: Illicit Economies and Security Dynamics*. pp. 94–107. <https://doi.org/10.3233/NHSDP260009> Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://eprints.uklo.edu.mk/id/eprint/11429/2/NHSDP-163-NHSDP260009%20%281%29.pdf>
21. Schuurman, B. (2020). Research on terrorism, 2007–2016: A review of data, methods, and authorship. *Terrorism and Political Violence, 32*(5), pp. 1011–1026. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1439023>
22. Silke, A. (2011). Disengagement or Deradicalization: A Look at Prison Programs for Jailed Terrorists. *CTC Sentinel, 4*(1), pp. 18–21
23. Silke, A., & Brown, K. (2016). ‘Radicalisation’: The transformation of modern understanding of terrorist origins, psychology and motivation. In: Jayakumar S. (ed.), *State, society, and national security* (pp. 129–150). Singapur: World Scientific Publishing. https://doi.org/10.1142/9789813140127_0009
24. Stanojoska, A., Babanoski, K., & Ilijevski, I. (2025). Exploring Individual Drivers of Violent Extremism in North Macedonia through Life Histories. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology, 11*, pp. 50–74. <https://doi.org/10.1007/s40865-025-00273-w>
25. Tešović, O. (2026). Contemporary crime trends and the etiology of criminal behaviour in the context of global crises. In: Bodrožić, I. (ed.), *XV International Scientific Conference Archibald Reiss Days: Investigating and Proving Contemporary Forms of Crime: Scientific Approaches* (pp. 188–201). Belgrade: University of Criminal Investigation and Police Studies. Pristupljeno 30. 3. 2026. <https://eskup.kpu.edu.rs/dar/article/view/649/368>
26. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2016). *Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons*. United Nations. Pristupljeno 30. 3. 2026. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf
27. van der Heide, L., van der Zwan, M., & van Leyenhorst, M. (2019). *The practitioner’s guide to the galaxy: A comparison of risk assessment tools for violent extremism*. Hag: International Centre for Counter-Terrorism (ICCT). Pristupljeno 30. 3. 2026. https://www.cepprobation.org/wpcontent/uploads/2018/10/29Aug19_Formatted_ThePractitionersGuidetotheGalaxy-2.pdf

ОЧУВАЊЕ ЗАШТИЋЕНИХ ПОДРУЧЈА И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА – ИЗАЗОВИ ПРИВРЕДНОПРАВНЕ РЕГУЛАТИВЕ

АПСТРАКТ: Рурални простор има природне капацитете за развој туризма и аутентичну туристичку понуду, чију вредност последњих година препознаје све већи број туриста. Пажња у раду усмерена је на ближе одређење појма руралног туризма, концепта одрживог развоја, законског третмана заштите природних добара и параметара који их ближе одређују, као и на појашњење међусобног утицаја и условљености животне средине и руралног туризма. Значајна особина руралног туризма свакако је тежња да се што мање утиче на еколошке елементе подручја које су туристи одлучили да посете. Овај принцип нарочито је значајан у ситуацијама када туристичка понуда укључује заштићене природне вредности и природна подручја. Све популарнија сфера у формирању туристичких понуда укључује конзумацију домаћих, аутохтоних производа, као и упознавање са обичајима и културом локалног становништва. Јасно је да се такав облик туризма веже уз посету неким заштићеним природним подручјима. Оно што је у таквим ситуацијама заправо и најзначајније јесте постојање еколошке свести свих учесника, те очување заштићених подручја и здраве животне средине, као неопходне полазне основе за развој и унапређење туризма уопште, а нарочито руралног туризма.

---

* Асистент са докторатом, Београдска академија пословних и уметничких струковних студија, Београд, Србија, имејл: milicatotic986@gmail.com

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Кључне речи: одрживи развој, рурални туризам, туристичка привреда, животна средина, заштићена подручја.

1. Увод

Право човека на здраву животну средину једно је од основних људских права. Међутим, током својих активности човек мења природно окружење нарушавајући притом природну околину. Очување и заштита животне средине представљају императив у савременом друштву. „Животна средина у својој основи један је од стубова одрживог развоја, те се у овом контексту може нагласити да одрживи развој подразумева проналажење равнотеже између друштвеног развоја, економског напретка и заштите животне средине“ (Матијашевић Обрадовић, 2017, стр. 21). Према одређењу члана 3 Закона о заштити животне средине (2004), „животна средина јесте скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот“.

Туризам је привредна делатност која бележи континуирани раст. Захваљујући глобализацији и ефектима глобализације, у другој половини XX века и почетком XXI века, туризам доживљава снажну експанзију. Може се рећи да „свако друштво има своје навике, а туризам као једна од њих представља масовну друштвено-економску појаву са многобројним позитивним ефектима“ (Матијашевић Обрадовић, 2016, стр. 26). Туризам се често посматра „као циљно, планирано и мотивисано понашање, где најважнију улогу у доношењу одлуке о путовању имају и очекивања особе која путује“ (Wall & Mathison, 2006). Управо због ове особине, туризам се може ценити и као додирна тачка урбаних и руралних средина.

Јовичић (2000) наглашава да је туризам један од најефикаснијих начина да се природна добра и културна баштина могу валоризовати, те да туризам није неповратан потрошач природних елемената, већ да се управо са контролисаним развојем туризма може постићи и развој одређеног подручја. Ово је веома значајно, имајући у виду да су циљеви Закона о заштити природе (2009) одређени чланом 2: „заштита, очување и унапређење биолошке (генетичке, специјске и екосистемске), геолошке и предеоне разноврсности; усклађивање људских активности, економских и друштвених развојних планова, програма, основа и пројеката са одрживим коришћењем обновљивих и необновљивих природних ресурса и дугорочним очувањем природних екосистема и природне равнотеже; одрживо коришћење и/или управљање природним

ресурсима и добрима, обезбеђивање њихове функције уз очување природних вредности и равнотеже природних екосистема; благовремено спречавање људских активности и делатности које могу довести до трајног осиромашења биолошке, геолошке и предеоне разноврсности, као и поремећаја са негативним последицама у природи; утврђивање и праћење стања у природи; унапређење стања нарушених делова природе и предела“. При реченом, треба нагласити да је одредбама члана 3 Закона о заштити животне средине (2004) одређено да заштићено природно добро представља очувани део природе посебних вредности и одлика (геодиверзитета, биодиверзитета, предела, пејзажа и др.), који има трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено-рекреативни, туристички и други значај, због чега као добро од општег интереса ужива посебну заштиту.

Законом о туризму Републике Србије (2019), у члану 2, прописано је да је уређење односа у области туризма, између осталих, засновано и на начелу одрживог развоја туризма као „усклађеног система техничко-технолошких, економских и друштвених активности, који се заснива на економском развоју, очувању природних и културних добара, очувању и развоју локалне заједнице“. Имајући у виду да „руралне области у Србији заузимају око 85% територије у којима живи више од половине укупног становништва (55%), са густином насељености од 63 становника по километру квадратном“ (Матијашевић Обрадовић & Бингулац, 2015, стр. 86), пажња у наставку рада биће усмерена на ближе одређење појма руралног туризма, концепта одрживог развоја, законског третмана заштите природних добара и параметара који их ближе одређују, као и на појашњење међусобног утицаја и условљености животне средине и руралног туризма.

2. Значај развоја руралног туризма и концепта одрживог развоја у савременој теорији и правним актима

Туризам „има кључну улогу у локалном економском развоју“ (Rogerson & Rogerson, 2014; Karampela, Kizos & Spilanis, 2016, стр. 161). Туризам се „примарно може посматрати као привредна грана која истовремено промовише и привредни раст и једнакост, јер укључује примену локалних инпута – локалних добара, али и ангажовање локалне радне снаге“ (Mansury & Hara, 2007, стр. 213). У слабије развијеним регионима, „локална заједница може имати веома значајне економско-социјалне бенефите од туризма, те развој ове привредне гране може бити

значајна прекретница за даљи развој на локалном нивоу“ (Zhenhua, 2003, стр. 465–466). У контексту реченог, рурални туризам може се одредити као „туризам сеоског подручја, чији је основни ресурс природно окружење и здрава животна средина“ (Свијановић, Матијашевић Обрадовић & Шкорић, 2017, стр. 871). Ово је нарочито битно нагласити јер су значајне могућности за развој туризма у Србији повезане управо са руралним подручјима.

Рурална подручја интересантна су туристима, „између осталог и због тога што рурална подручја пружају туристима велику могућност забаве и разоноде“ (Ружић, 2012, стр. 219). Имајући у виду да чак 75% сиромашних у свету живи у руралним подручјима, а више од једне трећине руралних подручја налази се у сушним и полусушним регионима (Chaudhry & Gupta, 2010), свакако се може подржати мишљење да се „увођењем нових непољопривредних делатности (посебно руралног туризма) може створити додатни приход који ће омогућити побољшање квалитета живота и заустављање демографског пада у руралним областима“ (Попеску, 2008, стр. 13). У складу са тим, „рурални туризам се препознаје као алат за ревитализацију руралних подручја“ (Roselyne, Morteza & Vabu, 2012, стр. 37), те као концепт развоја „који превазилази и прераста оквира специфичног облика туризма“ (Малинић, Гајић, Вујадиновић & Шабић, 2022, стр. 378).

Као темељ сваког будућег практичног деловања у циљу развоја туризма уопште, како руралног тако и екотуризма, као све заступљенијих облика туризма, истичу се свакако теоријски ставови и одређења представљени у савременој литератури, а који су недвосмислено једногласни у контексту истицања поменутих форми туристичке понуде, нарочито на плану еколошког унапређења одређених локалитета, те њихове економије (Тодоровић & Бјељац, 2007; Павловић & Ђорђевић, 2013; Udovč & Perpar, 2007). Тако да се туризам „често покреће као алтернатива која потенцијално може допринети позитивнијем развоју који привлачи посетиоце, становништво и инвестиције, стварајући тако нове могућности за запошљавање и приход у руралним подручјима“ (Asa, Lundmark & Pettersson, 2016, стр. 20; Halseth, Markey & Bruce, 2010).

У концепту одрживог развоја, „акцент се ставља на шири контекст друштвеног развоја и улогу локалне заједнице. Тај контекст, поред економских, обухвата и питања социјалног, а временом је укључио и питања еколошког карактера, у циљу максимизирања развојног потенцијала сваке средине и побољшања квалитета живљења локалног

становништва“ (Малинић и др. 2022, стр. 376). Концепт одрживог руралног развоја „почео је са применом осамдесетих година прошлог века. У својој основи, интерактивно је повезан и условљен трендом смањења сиромаштва слабо развијених региона на светском нивоу“ (Роџића, Матијашевић Обрадовић & Драшковић, 2017, стр. 1249). У оквиру промовисања одрживе пољопривреде и руралног развоја „акцент се пре свега ставља на: животну средину, организације руралног развоја, комуникације у развоју, образовање, локално становништво (локалне учеснике), науку и технологију“ (Симоновић, 2008, стр. 4). Закључује се да би рурални туризам и екотуризам „могли довести до новог односа између животне средине, рада и слободног времена, у смислу одрживости руралних подручја“ (Fagioli, Diotallevi & Ciani, 2014, стр. 166).

Према ставовима у теорији, „рурална подручја Србије поседују добру основу за планирање и развој руралног туризма, али треба имати у виду да његов ниво развоја не може бити једнак у целој Србији, с обзиром на то да се рурална подручја међусобно разликују у погледу климатских обележја, пејзажа, густине насељености, економских активности, али и проблема и изазова са којима се суочавају“ (Малинић и др., 2022, стр. 379).

Према закључцима SWOT анализе туризма Републике Србије, састављене на основу анализе стања у сектору туризма, поређења стања туризма са стањем у идентификованим земљама конкурентима, анализе развојних докумената и службених политика Републике Србије и у њима исказаних развојних одређења, те оцене извештаја мериторних интернационалних институција о стању, правцима и перспективама развоја економије и туризма у Републици Србији, а која је представљена у Стратегији развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године (2016), произлази следеће: 1) Република Србија поседује потребне снаге за туристички развој – атрактиван и разноврстан природни амбијент, аутентичну гастрономију и културну баштину, те највећи град у регији са препознатим имицом дестинације за скупове, догађања и забаву; 2) правна регулатива даје оквир за савремену и ефикасну организацију и развој туристичке индустрије и индустрије са њом повезане; 3) упркос доброј законској основи, сектор још није уређен, управљање и национални маркетинг туризма имају озбиљан мањак капацитета, а оклевало се и у спровођењу нужних јавних инвестиција, што је успорило процес развоја производа и њихове комерцијализације; 4) слабости туризма Републике Србије углавном произлазе из интерних препрека које је нужно отклонити у кратком року.

Имајући у виду да „животну средину и туризам спајају врло чврсте интерактивне везе“ (Почуча & Матијашевић Обрадовић, 2020, стр. 17), свакако да је код планирања руралног туризма једно од важних питања заправо питање заштите животне средине. С тим у вези, потребно је учинити осврт на законски третман заштите природних добара и параметара који их ближе одређују, као елемент одрживог развоја руралног туризма у Србији.

3. Законски третман заштите природних добара као елемент одрживог развоја руралног туризма у Србији

Према члану 3, тачки 3 Закона о заштити животне средине (2004), „природне вредности јесу природна богатства која чине: ваздух, вода, земљиште, шуме, геолошки ресурси, биљни и животињски свет“. Истим чланом, одређује се и појам заштићеног природног добра, на начин да „заштићено природно добро јесте очувани део природе посебних вредности и одлика (геодиверзитета, биодиверзитета, предела, пејзажа и др.), који има трајни еколошки, научни, културни, образовни, здравствено-рекреативни, туристички и други значај, због чега као добро од општег интереса ужива посебну заштиту“ (тачка 4). Према члану 4, тачки 60 Закона о заштити природе (2009), „природне вредности су делови природе који заслужују посебну заштиту због своје осетљивости, угрожености или реткости, ради очувања биолошке, геолошке и морфолошке и предеоне разноврсности, природних процеса и екосистемских услуга или ради научног, културног, образовног, здравствено-рекреативног и другог јавног интереса“.

Међународна унија за заштиту природе (енгл. *International Union for Conservation of Nature, IUCN*) дефинисала је основне категорије природних добара „које представљају смерницу за категоризацију природних добара на глобалном нивоу. Наведене смернице односе се на шест категорија управљања. За сваку категорију управљања дата је дефиниција и циљ управљања, категоризација и начин управљања природним добром“ (Аврамовић & Илић Петковић, 2018, стр. 78). У следећој табели представљена су заштићена природна добра према овој категоризацији.

Табела 1. Заштићена природна добра према категоризацији Међународне уније за заштиту природе

Категорија	Назив	Сврха заштите
I (Ia и Ib)	Строги природни резерват / област дивљине	Заштићеном облашћу управља се само у научне сврхе или ради заштите дивљине.
II	Национални парк	Заштићеном облашћу управља се претежно ради заштите екосистема и рекреације.
III	Природни споменик	Заштићеном облашћу управља се претежно ради заштите посебних природних вредности.
IV	Подручје управљања стаништем / врстом	Заштићеном облашћу управља се путем управљачких интервенција.
V	Заштићени копнени / морски пејзаж	Заштићеном облашћу управља се претежно ради заштите пејзажа.
VI	Подручје за управљање ресурсима	Заштићеном облашћу управља се претежно ради одрживог коришћења природних екосистема.

Извор: Аврамовић, 2014, стр. 46.

Према члану 27 Закона о заштити природе (2009), разликујемо следеће категорије заштићених природних добара: заштићена подручја (строги резерват природе, специјални резерват природе, национални парк, споменик природе, заштићено станиште, предео изузетних одлика, парк природе); заштићене врсте (строго заштићена дивља врста, заштићена дивља врста); и покретна заштићена природна документа.

Категоризација заштићених подручја у Републици Србији, у зависности од вредности и значаја заштићеног подручја, врши се у три категорије, што је представљено у следећој табели.

Табела 2. Категоризација и проглашавање заштићених природних добара у Србији

Категорија	Заштићено природно добро	Проглашава
I	Заштићено подручје међународног / националног, односно изузетног значаја	Влада Републике Србије
II	Заштићено подручје покрајинског / регионалног, односно великог значаја	Влада Републике Србије Надлежни орган аутономне покрајине
III	Заштићено подручје локалног значаја	Надлежни орган јединице локалне самоуправе
IV	Национални парк	Закон

Извор: Аврамовић, 2014, стр. 48.

Вредновање заштићеног природног добра ради категоризације „врши се на основу следећих критеријума: 1.) суштинска својства добра, која се огледају кроз: аутентичност и аутохтоност (степен изворности); репрезентативност (степен реликтности, ендемичности, јединствености у својој врсти и реткости); разноликост (богатство природних појава, феномена и процеса); интегралност (функционално јединство); пејзажну атрактивност; старост; и очуваност добра; 2.) функција и значај добра, која могу бити: еколошка; културно-историјска; васпитно-образовна; научно-истраживачка; развојна и др.; 3.) угроженост заштићеног природног добра, која карактеришу: јединственост (ретко у својој врсти или појави, или има мању географску распрострањеност); типичност (представник своје врсте по појави или облику у одређеном простору и времену); и очуваност (у смислу изворности)“ (Аврамовић, 2014, стр. 48).

Према члану 28 Закона о заштити природе (2009), заштићена подручја јесу она подручја „која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност и која су значајна као станишта врста птица и других миграторних врста значајних у складу са међународним прописима могу се прогласити за заштићена подручја од општег интереса. Заштићена подручја могу се прекогранично повезивати са заштићеним подручјима суседних држава. План управљања и мере заштите заштићеног подручја које је прекогранично повезано са заштићеним подручјем суседне државе, споразумно се утврђује с надлежним органима те државе, а уз сагласност Министарства“.

У складу са званичним подацима Завода за заштиту природе Србије из 2021. године, на основу примењених мера институционалне заштите природе током седам деценија, површина заштићених подручја у Србији износила је 678.237 ха, односно 7,66% територије Србије. Под заштитом се у 2021. години налазило 471 заштићених подручја: 5 националних паркова, 18 паркова природе, 21 предео изузетних одлика, 70 резервата природе, 6 заштићених станишта, 315 споменика природе, 36 подручја од културног и историјског значаја која су заштићена на основу ранијег Закона о заштити животне средине и Закона о заштити споменика културе, као и 1.784 строго заштићене дивље врсте и 860 заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива (Завод за заштиту природе Србије, 2021).

Према анализама представљеним у Програму Уједињених нација за развој (УНДП) у Србији, „Србија се простире на 8.836.100 ха, подељених у три велика природна комплекса. Статус Србије као једног од центара биодиверзитета у Европи у великој мери је одређен геолошком старошћу, геоморфолошким саставом, климатским условима, и посебно,

улогом овог региона као уточишта бројних врста током леденог доба. Тако, региони Балкана и Панонске низије чувају бројне ендемско-реликтне флорне елементе из претходних геолошких периода“ (Флорес & Обрадовић, 2015, стр. 9).

Према Правилнику о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја (2015), заштићена подручја јесу „подручја која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску и/или предеону разноврсност и због тога се актом о заштити проглашавају заштићеним подручјима од општег интереса. Поред наведених вредности, дефинисана су и станишта врста птица и других миграторних врста значајних у складу са међународним прописима, која се могу прогласити за заштићена подручја од општег интереса“. Вредновање, односно утврђивање вредности и значаја заштићеног подручја, према овом правилнику „врши се у односу на израженост главних природних обележја, појава и процеса од интереса за заштиту подручја, као и функције и намене подручја. Сходно томе, заштићена подручја сврставају се у 3 категорије: од изузетног (међународног, националног), од великог (покрајинског/регионалног) и од локалног значаја (Завод за заштиту природе Србије, 2025). Према члану 6 Правилника о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја (2015), заштићено подручје може се сврстати у I категорију – од изузетног значаја ако испуњава следеће критеријуме: има обележја изворности и аутентичности који га чине јединственим или изузетно ретким простором, природним објектом или појавом у Републици Србији, и/или представља у целости или садржи јединствен, односно посебно истакнут пример природног наслеђа Републике Србије по биолошким, географско-геолошким и предеоним вредностима и изражености главних обележја тих вредности, као што су величина, бројност, облик и изглед, структура и састав, старост, очуваност и друго, и/или на несумњив начин изражава изузетну разноврсност и међусобну условљеност и повезаност живог света, абиотичких фактора и чинилаца, обележја предела и утицаја људског живота и рада, и/или обезбеђује делотворну просторну и функционалну целовитост у односу на стратешке циљеве заштите природе и њеног одрживог коришћења у Републици Србији, и/или ствара изванредно упечатљиву слику лепог, занимљивог и узбудљивог у природи и омогућава веома снажну перцепцију и доживљај, и/или обухвата или представља део званично установљених међународно значајних подручја, и/или омогућава функције и намене од интереса за Републику Србију, пре свега за научноистраживачки рад и образовне активности,

очување културних добара од изузетног значаја и реализацију пројеката одрживог развоја од стратешког значаја.

У I категорију сврстава се подручје које се проглашава за: строги резерват природе, споменик природе или станиште, ако испуњава најмање три поменута критеријума; специјални резерват природе, парк природе или предео изузетних одлика, ако испуњава најмање четири поменута критеријума; национални парк ако испуњава свих седам критеријума.

Према члану 7, заштићено подручје може се сврстати у II категорију – од великог значаја ако испуњава следеће критеријуме: има обележја изворности и аутентичности која га чине специфичним или ретким простором, природним објектом или појавом у аутономној покрајини или у региону, и/или представља веома значајан репрезент природног наслеђа Републике Србије, а јединствен или изузетно редак на територији аутономне покрајине или региона, по биолошким, географско-геолошким и предеоним вредностима и изражености главних обележја тих вредности, као што су величина, бројност, облик и изглед, структура и састав, старост, очуваност и друго, и/или одражава велику разноврсност и међусобну повезаност и целовитост животних заједница, популација дивљих биљака и животиња и природних чинилаца, као и посебну лепоту и обележја предела карактеристичних за аутономну покрајину односно за регион, и/или обезбеђује делотворну просторну и функционалну целовитост у односу на основне дугорочне циљеве заштите и одрживог коришћења природе у аутономној покрајини односно у региону, и/или омогућава функције и намене од интереса за аутономну покрајину или за регион, пре свега научне и образовне активности, очување културних добара од великог значаја и реализацију пројеката одрживог развоја од покрајинског, односно регионалног значаја. У II категорију сврстава се подручје које не испуњава критеријуме и услове из члана 6 овог Правилника, а проглашава се за: строги резерват природе, споменик природе или станиште, ако испуњава најмање два критеријума; специјални резерват природе, парк природе или предео изузетних одлика, ако испуњава најмање три критеријума.

Према члану 8, заштићено подручје сврстава се у III категорију – од локалног значаја, ако испуњава услове за проглашење заштите у складу са законом, има вредности од интереса за општину или град и не испуњава критеријуме и услове из чланова 6 и 7 овог Правилника. Завод за заштиту природе Србије води Централни регистар заштићених природних добара, у складу са Правилником о начину и садржају вођења регистра заштићених природних добара (2010).

4. Повезаност и међусобна условљеност животне средине и руралног туризма

Као што се из претходних излагања може закључити, „циљ развоја руралног туризма у Србији је развој социјално, економски и еколошки одрживог производа“ (Петровић & Грујовић, 2015, стр. 57). У заштићеним подручјима могу се развијати различити облици туризма „који нису у супротности са одрживим развојем. Најчешће се у овим просторима реализују туристичка кретања која се повезују са појмовима: одрживи туризам, екотуризам“ (Вуковић, Цвијановић & Глигић, 2008, стр. 64), зелени туризам, рурални туризам и др. Поштовање одређених принципа као што су „изградња свести и поштовања према очуваној природи и култури, као и очување и управљање природним и заштићеним областима, даје могућност да туристичка дестинација може да оствари бројне користи, како у зони економског профита, тако и еколошког очувања простора и изградње имица саме дестинације“ (Вујовић, Цвијановић & Штетић, 2012, стр. 66). Данас постоји општа сагласност око тога да рурални туризам и екотуризам „представљају најбољи начин за помоћ локалном становништву и заштићеним областима. То је идеална компонента стратегије одрживог развоја, где природни ресурси могу бити искоришћени као туристичке атракције, без наношења штете туристичким подручјима“ (Јегдић, 2010, стр. 66).

За успех начелно неке туристичке иницијативе, кључни су, између осталог, и следећи елементи: „низак утицај на природне ресурсе у заштићеним областима; поштовање локалне културе и традиције; генерисање прихода за очување заштићених подручја; образовање свих учесника о њиховој улози у заштити, и др.“ (Drumm & Moore, 2005, стр. 15).

5. Закључак

Опште прихваћено мишљење поводом појмовног одређења руралног простора јесте да овакав простор обухвата сва подручја која се не класификују као урбана, чија је основна карактеристика пољопривредна производња као основна делатност. У начелу, рурални простор обухвата претежно слабије насељене (или ненасељене) и неизграђене просторе, шумске просторе, водно земљиште, простор камењара, краса и планинских голети, простор пољопривредне активности и сеоска насеља, као и простор слабе инфраструктурне опремљености. Као такав, рурални простор има природне капацитете за развој туризма и аутентичну

туристичку понуду, чију вредност последњих година препознаје све већи број туриста.

Последњих година сведоци смо наглог развоја руралног туризма и са њим веома повезаног екотуризма, чији су принципи у погледу заштите животне средине, природних вредности и очувања заштићених подручја идентични принципима које рурални туризам подразумева и негује.

У раду су представљени појам и карактеристике руралног туризма као посебног облика туризма који почетком XXI века постаје све значајнији сегмент укупног туристичког развоја. Ближе је одређен и концепт одрживог развоја, као и законски третман заштите природних добара и параметара који их ближе одређују, те дато појашњење међусобног утицаја и условљености животне средине и руралног туризма.

Значајна особина руралног туризма свакако јесте тежња да се што мање утиче на еколошке елементе подручја које су туристи одлучили да посете. Овај принцип је нарочито значајан у ситуацијама када туристичка понуда укључује заштићене природне вредности и природна подручја. Све популарнија сфера у формирању туристичких понуда укључује конзумирање домаћих, аутохтоних производа, као и упознавање са обичајима и културом локалног становништва. Јасно је да се такав облик туризма веже уз посету неким заштићеним природним подручјима. Оно што је у таквим ситуацијама заправо и најзначајније јесте постојање еколошке свести свих учесника, те очување заштићених подручја и здраве животне средине као неопходне полазне основе за развој и унапређење туризма уопште, а нарочито руралног туризма.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор изјављује да нема сукоб интереса.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/ додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Rašević Milica

Belgrade Business and Arts Academy of Applied Studies, Belgrade, Serbia

CONSERVATION OF PROTECTED AREAS AND THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM – CHALLENGES IN BUSINESS LAW REGULATION

ABSTRACT: Rural areas possess natural capacities for tourism development and an authentic tourism offer, the value of which has been increasingly recognized by a growing number of tourists in recent years. This paper focuses on a more precise definition of the concept of rural tourism, the concept of sustainable development, the legal treatment of the protection of natural assets and the parameters that define them more closely, as well as on clarifying the mutual influence and interdependence between the environment and rural tourism. A significant characteristic of rural tourism is certainly the aspiration to minimize the impact on the ecological elements of the areas visited by tourists. This principle is particularly important in situations where the tourism offer includes protected natural values and protected natural areas. An increasingly popular aspect of tourism offers includes the consumption of domestic, indigenous products, as well as familiarization with the customs and culture of the local population. It is clear that such forms of tourism are associated with visits to protected natural areas. What is of paramount importance in such situations is the existence of environmental awareness among all participants, as well as the preservation of protected areas and a healthy environment, as a necessary starting point for the development and improvement of tourism in general, and rural tourism in particular.

Keywords: *sustainable development, rural tourism, tourism industry, environment, protected areas.*

Литература

1. Аврамовић, Д. (2014). *Менаџмент природним ресурсима националних паркова Србије – докторска дисертација*. Ниш: Факултет заштите на раду Универзитета у Нишу
2. Аврамовић, Д., & Илић Петковић, А. (2018). Правне мере заштите и очување природних ресурса националних паркова Србије. *Заштита природе*, 68(1-2), стр. 77–87. DOI: 10.5937/ZasPri1802077A
3. Asa, A., Lundmark, L., & Pettersson, O. (2016). Public spending on rural tourism in Sweden. *Fennia – International Journal of Geography*, 194(1), pp. 18–31
4. Вујовић, С., Цвијановић, Д., & Штећић, С. (2012). *Дестинацијски концепт развоја туризма*. Београд: Институт за економику пољопривреде
5. Вуковић П., Цвијановић Д., & Глигић, П. (2008). Екологија као фактор јачања туристичке конкурентности руралних подручја Србије. *Транзиција*, 10(21-22), стр. 61–70
6. Wall, G., & Mathison, A. (2006). *Tourism: change, impacts and opportunities*. Harlow: Pearson Education Limited
7. Drumm, A., & Moore, A. (2005). *An Introduction to Ecotourism Planning – Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers*. Volume I. Arlington, USA: The Nature Conservancy
8. Закон о туризму. *Службени гласник РС*, бр. 17/19
9. Закон о заштити животне средине. *Службени гласник РС*, бр. 135/04, 36/09, 36/09 – др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11 – одлука УС, 14/16, 76/18, 95/18 – др. закон, 95/18 – др. закон и 94/24 – др. закон
10. Закон о заштити природе. *Службени гласник РС*, бр. 36/09, 88/10, 91/10 – испр., 14/16, 95/18 – др. закон и 71/21
11. Завод за заштиту природе Србије (2021). *Заштита природе у Србији*. Приступљено 31. 10. 2021. <https://zzps.rs/wp/osnovne-informacije/>
12. Завод за заштиту природе Србије (2025). *Заштићена подручја*. Приступљено 15.12.2025. <https://zzps.rs/zastita-prirode/zasticena-podrucja/>
13. Zhenhua L. M. (2003). Sustainable tourism development: A critique. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), pp. 459–475. DOI: 10.1080/09669580308667216
14. Јегдић, В. (2010). Модел развоја екотуризма у Војводини. *Економски хоризонти*, 12(1), стр. 63–78
15. Јовичић, Д. (2000). *Туризам и животна средина*. Београд: Задужбина Андрејевић

16. Karampela, C., Kizos, T., & Spilanis, I. (2016). Evaluating the impact of agritourism on local development in small islands. *Island Studies Journal*, 11(1), pp. 161–176. DOI: <https://doi.org/10.24043/isj.341>
17. Малинић, В., Гајић, М., Вујадиновић, С., & Шабић, Д. (2022). Рурални туризам и одрживи рурални развој У: Лојовић, М. (ур.). *Туризам у савременом европском и евроазијском простору – стање, проблеми, изазови, перспективе* (стр. 375–385). Требиње: Висока школа за туризам и хотелијерство
18. Mansury, Y., & Hara, T. (2007). Impacts of Organic Food Agritourism on a Small Rural Economy: A Social Accounting Matrix Approach. *The Journal of Regional Analysis & Policy (JRAP)*, 37(3), pp. 213–222
19. Матијашевић Обрадовић, Ј., & Бингулац, Н. (2015). Правни аспекти руралног развоја и агротуризма у Србији. *Агроекономика*, 44(66), стр. 82–92
20. Матијашевић Обрадовић, Ј. (2016). Законски и стратешки оквир унапређења туризма и агротуризма у Србији. *Агроекономика*, 45(69), стр. 25–34
21. Матијашевић Обрадовић, Ј. (2017). Значај заштите животне средине за развој екотуризма у Србији, *Агроекономика*, 46(75), стр. 21–30
22. Pavlović, S., & Đorđević, T. (2013). Forecasts of the Rural Tourism Development in Kosjerić and Gornji Milanovac Municipalities. *Journal of Geographical Institute Jovan Cvijic SASA*, 63(1), pp. 47–64. DOI:10.2298/IJGI120123002P
23. Петровић, Г., & Грујовић, М. (2015). Повезаност и економски значај руралног туризма и пољопривреде. *Економски сигнали: пословни магазин*, 10(1), стр. 56–63. DOI: 10.5937/ekonsig1501056P
24. Роџића, М., Матијашевић Обрадовић, Ј., & Драшковић, В. (2017). Correlation Between the Air Quality Index SAQI_11 and Sustainable Rural Development in The Republic of Serbia. *Economics of Agriculture*, 64(3), pp. 1249–1262. DOI: <https://doi.org/10.5937/ekoPolj1703249P>
25. Почуча, М., & Матијашевић Обрадовић, Ј. (2020). Међусобна условљеност животне средине и туризма – значај мониторинга квалитета ваздуха Града Новог Сада у развоју и унапређењу туризма. *Право – теорија и пракса*, 37(2), стр. 17–34. DOI: 10.5937/ptp2002017P
26. Попеску, Ј. (2008). *Одрживи туризам – Рурални развој и рурални туризам*. Нови Сад: Агротрежа
27. Правилник о критеријумима вредновања и поступку категоризације заштићених подручја. *Службени гласник РС*, бр. 97/15

28. Правилник о начину и садржају вођења регистра заштићених природних добара. *Службени гласник РС*, бр. 81/10
29. Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2014). Agritourism and local economic development in South Africa. *Bulletin of Geography, Socio-economic Series*, 26(26), pp. 93–106. DOI: <https://doi.org/10.1515/bog-2014-0047>
30. Roselyne, O., Morteza, H., & Babu, P. G. (2012). Rural tourism as a sustainable development alternative: An analysis with special reference to Luanda, Kenya. *Cultur*, 6(3), pp. 36–54
31. Ружић, П. (2012). Анализа посебности и перцепције руралног туризма Истре. *Економска мисао и пракса*, 21(1), стр. 217–238
32. Симоновић, Д. (2008). *Одржива пољопривреда и рурални развој – Рурални развој и рурални туризам*. Нови Сад: Агро mreжа
33. Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године. *Службени гласник РС*, бр. 98/16
34. Тодоровић, М., & Бјељац, Ж. (2007). Основе развоја руралног туризма у Србији. *Гласник Српског географског друштва*, 87(1), стр. 135–148. DOI: <https://doi.org/10.2298/GSGD0701135T>
35. Udovč, A., & Perpar, A. (2007). Role of Rural Tourism for Development of Rural Areas. *Journal of Central European Agriculture*, 8(2), pp. 223–228
36. Fagioli, F. F., Diotallevi, F., & Ciani, A. (2014). Strengthening the sustainability of rural areas: the role of rural tourism and agritourism. *Rivista di Economia Agraria*, 69 (2-3), стр. 155–169. DOI: <https://doi.org/10.13128/REA-16920>
37. Флорес, М., & Обрадовић, В. (2015). *Водич за финансирање заштићених подручја*. Београд: Канцеларија Програма Уједињених нација за развој у Србији
38. Halseth, G., Markey, S., & Bruce, D. (2010). *The next rural economies: Constructing rural place in global economies*. Wallingford: CABI Publishing
39. Chaudhry, P., & Gupta, R. K. (2010). Urban greenery and its sustainable extension strategies in hot arid region of India. *International Journal of Sustainable Society*, 2(2), pp. 146–155. DOI: 10.1504/IJSSOC.2010.033627
40. Cvijanović, D., Matijašević Obradović, J., & Škorić, S. (2017). The Impact of Air Quality Conditioned by Emission of Pollutants to the Development of Rural Tourism and Potentials of Rural Areas. *Economics of Agriculture*, 64(3), pp. 871–885. DOI: <https://doi.org/10.5937/ekoPolj1703871C>

ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНеМАРИВАЊЕ ДЕЦЕ – ПРЕВЕНЦИЈА И КРИВИЧНОПРАВНА РЕАКЦИЈА

АПСТРАКТ: Злостављање и занемаривање деце представљају појаву која је последњих неколико деценија у центру јавних и стручних расправа о заштити права детета. У уводном делу даје се појмовно одређење злостављања и занемаривања, указује се на одређивање старосних граница код деце, као и на ефекте које злостављање и занемаривање имају на децу. У другом делу рада указује се на различите могућности утврђивања модалитета злостављања и занемаривања деце, уз стандард грубог занемаривања. Превентивне активности јесу трећи део рада, где се дају анализа, предности и недостаци кућног праћења породице детета од (пре) рођења. Кривичноправна реакција на злостављање и занемаривање деце праћена је и истраживачким делом, где аутор, кроз доступне званичне статистичке податке, врши њихову анализу и даје закључке у вези са укупним бројем кривичних дела злостављања и занемаривања деце, даје предлоге могућег побољшања у области превенције и осврт на прикупљене пресуде и потешкоће у оцени недовољно валидних података за општије закључке. У закључном разматрању дају се предлози за унапређење постојећег стања у заштити детета од насиља, посебно превентивним мерама, едукованим професионалцима и стварањем свеобухватног система заштите деце од виктимизације.

---

*Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: zpvlovic@pravni-fakultet.info

©2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Кључне речи: *злостављање и занемаривање деце, превентивне мере, систем заштите.*

1. Увод

Од почетка 21. века сведоци смо постојања многобројних истраживања у вези са злостављањем и занемаривањем. Без обзира на објављене резултате тих истраживања, нове акумулације знања у овој области, усвојене међународне стандарде у домаћем законодавству и пракси, још увек смо без општеприхваћене дефиниције и појмовног одређења овог феномена (Павловић, 2013). Ако томе додамо и никада актуелнију дискусију о појму детета и о одговорности деце у кривичном праву, али и о појму жртве у домаћем законодавству и пракси (Коларић, 2026), нова питања се нижу, док одговора још увек нема. Често су непомирљиви ставови у вези с тим да ли треба подићи добну границу кривичне одговорности деце или је спустити, тј. треба ли граница да буде изнад 14 година или испод 14 година; како правити разлику између детета и малолетног извршиоца кривичних дела, тј. детета и пунолетног извршиоца кривичног дела. Ниједна од ових дилема не умањује позитивну обавезу државе да учествује у заштити права детета. Почетак решавања претходних питања било би поверење у институције система, међуинституционална сарадња и, паралелно с тим, реформа одређених законских решења (Pavlović, 2026).

Тек постављањем проблема у вези са злостављањем и занемаривањем деце и дефинисањем појмова, долазимо до оног што је основна идеја овог рада, а то су превенција и кривичноправна реакција. Дете се може често наћи у улози и жртве запуштања и жртве злостављања, а истовремено и извршиоца неког тешког кривичног дела. Неспорна криминолошка веза између детета и заједнице из које долази (биолошка породица, старатељска, хранитељска) и делинквентног понашања не значи да не постоји и грађанскоправна и кривичноправна одговорност родитеља. Тек кроз рад на сваком конкретном случају могуће је утврдити где се завршава лоше родитељство, а утврђује се кривична одговорност родитеља за противправне радње детета.

За сваку похвалу у Републици Србији јесу резултати у области терцијарне превенције и реакције државе након што се злостављање и занемаривање деце деси – рад сигурних кућа, прихватилишта за хитно збрињавање деце жртава, дневних боравака за децу и свратишта, или рад и активност школских тимова у спречавању адолесцентског

(вршњачког) насиља у школама. Исто тако, у раду невладиног сектора присутни су и у примени акредитовани и имплементирани програми заштите деце од насиља. Оно што, међутим, јесте проблем то је што невладин сектор није са својим активностима распрострањен по целој територији Републике Србије, те своје делатности ипак обавља углавном по моделу пројектног финансирања. Са друге стране, добро умрежен систем служби социјалне заштите не пружа у довољној мери ефикасну и довољну палету услуга. Системска и организована превенција у откривању породица у ризику и рад са тим породицама треба да буду приоритети за даљи развој. Без правовременог откривања занемареног и злостављеног детета, сва кривичноправна реакција биће узалудна јер нас догађаји из недавне прошлости и вишеструка убиства извршена од стране деце (лица млађих од 14 година) или од стране млађих пунолетних лица, обавезују да радимо и превентивно, али и да имамо спреман институционални одговор у оквиру система заштите којем тежимо (Pavlović, 2024). То значи да ефикасност у заштити не зависи примарно од кривичноправне заштите (и запрећене казне) која је *ultima ratio* друштвена реакција када се последица већ десила, већ се превенција и заштита морају базирати на створеним условима за реализовање друштвених обавеза заштите права детета, па и у контексту заштите од злостављања и занемаривања.

2. Одређивање појма занемаривања и злостављања деце

Дефинисање занемаривања и злостављања није једноставно због разноврсних модалитета испољавања насиља над децом, као ни због чињенице да су понашања обухваћена овим оквиром одређена биолошким, социјалним и (кривично)правним аспектима (Павловић, 2013). И према Mandićу и Stojakovićу (1984) злостављање деце посматра се из три сличне перспективе, и то из медицинске перспективе (1), која обухвата телесне и душевне трауме које насиље оставља као последицу; из кривичноправне перспективе (2), кроз законску инкриминацију из члана 193 Кривичног законика (2005) *Зануштање и злостављање малолетног лица* и других повезаних кривичних дела; и из перспективе друштвене заштите (3), ценећи предузете мере друштва у корист жртве.

У односу на појам детета могли бисмо рећи да је дете лице млађе од 18 година, што је у потпуности у складу са стандардима конвенцијских решења и Кривичног законика (Стојановић, 2019). Међутим, релативизовање овог појма видљиво је у неким другим прописима, као што су они из области

породичноправне области, радноправне области или области људских права.

Тако се у Породичном закону (2005) у члану 23 оставља могућност малолетнику старијем од 16 година да на основу дозволе суда и констатације о достигнутој телесној и душевној зрелости може ступити у брак. Закон о раду (2005) захтева да лице које закључује уговор о раду мора имати најмање 15 година, док се према прописима о здравственој заштити дете може прегледати без знања родитеља после 15. године (иако родитељи имају обавезу да и даље брину о детету и о његовом здрављу).

Ова релативизација доводи до потребе преиспитивања кривичних дела против полних слобода у контексту претходно утврђених граница. Питање се додатно усложњава код компаративних решења и ситуација које намеће живот. Тако је у Шпанији дозвољен сексуални однос са дететом које је навршило 13 година, у Финској и у Русији старосна граница за сексуални однос јесте 16 година, док је у Турској 18 година (Павловић, 2013).

Но, у пракси реч *злостављање* производи још више дилема, у вези са његовом феноменологијом и то са физичким, сексуалним и психолошким насиљем. Злостављање (дакле, насиље над децом), да би се посматрало као кривично дело, не подразумева само контактна понашања. Већина аутора се слаже да се и неконтактна понашања могу инкриминисати као радња злостављања. Тако, на пример, шетање родитеља без одеће пред децом или ласциван сексуализовани говор могу бити радње злостављања (Павловић, 2013). Ако уз то додамо и речник који професионалци (дакле, правници који се баве казним правом) користе у јавном дискурсу, проблематика одређивања злостављања добија још више на тежини. У контексту који обрађујемо користе се и изрази *грубо занемаривање, занемаривање родитељских дужности и права, злостављање, агресивно понашање према детету, експлоатација деце, синдром претученог детета, деца жртве трговине људима, напуштање детета* и друго. Одређивање или неодређивање неког од ових или сличних понашања као злостављања према Стрингеру (Stringer, 2012) зависи од тога да ли се гледа сама радња или и последице које могу и накнадно да наступе. Овај аутор наглашава да то зависи од тога који је ниво понављања и тежине злостављања, као и од доби детета.

Оваква размишљања нужно припадају криминолошким, виктимолошким или психолошким решењима, али се из њих изводи и кривичноправни појам запуштања и злостављања детета. У позитивном националном кривичном законодавству, у члану 193 КЗ (2005) акценат

се ставља на радњу грубог занемаривања, статуса родитеља, старатеља и оних којима је дужност да се о детету старају, као и оних који дете принуђавају на рад из користољубља (Pavlović, 2026).

Упркос томе, ни у овом члану не може се утврдити шта је то злостављање, већ се апострофира грубо занемаривање и кварење детета. Оно што је јасно, то је тек да се ово кривично дело посматра као кривично дело против породице. У члану 134 КЗ (2005) законодавац делимично одређује појам злостављања и мучења, кроз оквир повреде људског достојанства и дискриминације. Ипак, и са више наведених радњи извршења у вези са злостављањем и мучењем, не добијамо потпуну дефиницију, већ се њени делови налазе код кривичног дела тешко убиство, убиство детета при порођају, тешке и лаке телесне повреде, кривично дело силовање, обљубе над дететом, навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама и друго, али и кривична дела насиље у породици и трговина људима.

Додатно објашњење уз питање одређивања запуштања и злостављања деце даје се кроз дефиницију Светске здравствене организације. Према СЗО, злостављање обухвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалног злостављања, занемаривања или немарног поступања, као и комерцијалне или друге експлоатације, који доводе до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства, у контексту односа одговорности, поверења или моћи (World Health Organization)¹.

Уз објашњење из *Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања* долазимо и до интегрисања појма емоционалног злостављања и занемаривања. Реч је о емоционалној злоупотреби, која према Ишпановић-Радојковић и Игњатовић (2011) представља „понављана понашања родитеља или старатеља, било у виду чињења или нечињења, која код детета изазивају или појачавају осећај безвредности, одбачености или неадекватности, наносе детету психолошку патњу и могу изазвати озбиљне и трајне сметње осећајног, когнитивног или социјалног развоја детета“ (стр. 42). Према овим ауторима, емоционална злоупотреба подразумева образац понашања одраслог према детету, који је стално присутан или који се понавља, али у сваком случају који није инцидентан.

На крају ове анализе, напоменимо да одређени аутори занемаривање и запостављање користе и као синоним. Тако Стрингер (Stringer, 2012) наводи да занемаривање представља случај када родитељи или старатељи не воде довољно бриге о физичком, психолошком и емоционалном

развоју детета. Међутим, ауторке Ишпановић-Радојковић и Игњатовић (2011, стр. 38), сасвим правилно поред физичког и емоционалног занемаривања и запуштања, додају и често занемарено здравствено и едукативно занемаривање. Према писању у средствима јавног информисања, занемарено је дентално старање о детету, а искуства из пандемије изазване вирусом ковид 19 само су наново отворила проблеме и дилеме у вези са имунизацијом деце. Чињеница је да наше кривично законодавство не поклања довољно пажње развоју перинаталне медицине и још увек није довољно пажње поклонило заштити од запуштања и насиља над нерођеним дететом, које свој правни субјективитет већ има препознат у компаративном законодавству (Павловић, 2022).

Додајмо и едукативно запуштање и злостављање деце, које се односи на подржавање радозналости детета, његове образовне потребе и допуштање детету да неоправдано дуго времена проводи на нетворку. Према Павловићу, виктимизација којој су деца изложена кроз говор мржње на интернету управо је резултат запуштања детета (Pavlović, 2024a).

Постављени императив за разумевањем појма злостављања и занемаривања детета није кроз изнете ставове искључиво теоријског карактера, већ има и своје практичне импликације, јер би се у наредном периоду управо кроз одредив оквир шта је то све насиље над децом, могли поставити превентивно и у циљу спречавања виктимизације деце. Стандард грубог занемаривања, како наводи Кривични законик (2005) подразумева конкретно угрожавање. Родитељи или старатељи не морају знати који су то критеријуми који одређују грубо занемаривање, већ је небрига за најбољи интерес детета више него довољан елемент за постојање грубог занемаривања, а тиме и дететово запуштање и злостављање (Pavlović, 2026, стр. 49).

3. Модалитети превенције од занемаривања и злостављања деце

Скоро свакодневне промене социјалне климе, чести научни (али и медијски) извештаји о дечјој виктимизацији и вршење тешких кривичних дела против живота и против тела створили су услове за стварање и имплементирање нових модела превенције насиља усмерених ка деци. Искуства других земаља указују нам да је стварање тих програма неопходно, али не треба заборавити ни специфичности *sui generis* које припадају свакој заједници, па директно имплементирање није и најбољи

начин, већ је само добра основа за рад на откривању, превенирању и спречавању свих облика насиља над децом (Павловић, 2013).

Бавећи се, углавном оправдано, начинима спречавања и санкционисања физичког кажњавања деце, често се недовољно пажње поклања другим облицима виктимизације. У државама као што су САД превентивне активности имају карактер обавезности, што је уведено кроз одговарајућу легислативу. Установљавају се мере које су намењене и општој јавности, али и професионалцима који раде са извршиоцима кривичних дела и са жртвама насиља (Павловић, 2013). Као и код одређивања појма запуштања и злостављања, и код превентивних мера срећу се различите поделе, које се групишу на примарну, секундарну и терцијарну превенцију, односно генералну превенцију која се односи на породице под ризиком и превентивне мере које се предузимају након виктимизације (Petković & Pavlović, 2016). Веома је прихватљива и подела која подразумева проактивне програме према породицама у којима насиље није регистровано, односно реактивне програме према деци и породицама где је виктимизација забележена (MacLeod & Nelson, 2000).

У том контексту раздвајамо активности према деци, према ненасилним родитељима и превентивне активности које су усмерене према свим злостављачима (Павловић, 2013). Идеја о функционисању служби социјалне заштите у пуном капацитету као установа где се развијају програми за нове и младе родитеље, где се формирају породични центри и слично, заслужује посебну пажњу, те на њеном развоју треба даље радити. Развијање програма заштите који се акредитују и спроводе биће најкориснији ако се могу имплементирати у свакој заједници и за све жртве (и насилнике), док се у вези са њиховом корисности морају радити стални мониторинзи, како би резултати били и видљиви. Нашу пажњу посветићемо једном од програма превенције физичког запуштања и злостављања односно насиља над децом, имајући у виду чињеницу да је прегледом судске праксе Основних судова у Републици Србији управо то регистровано као најчешћи облик (грубог) занемаривања деце.

Програми кућних посета постојали су у нашој земљи у најосновнијем облику кроз посете учитеља средини из које дете долази, све до забрана таквих активности које су постављене позивањем на приватност и заштиту приватности. Последице које смо више пута помињали јесу позив за поновно обнављање овакве активности.

Кућне посете представљају превентивне моделе уведене још пре Другог светског рата, 30-их година 20. века у Данској, са жељом да се смањи стопа смртности међу новорођеном децом (Giardino & Knipping,

2010). Овај облик кућних посета уводи се у САД тек 60-их година 20. века (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller & Silver, 1962).

Професионалци у области превенције и заштите здравља кућне посете започињу већ током трудноће жене, а настављају са њима и после порођаја. Тако се стварају породични ментори у области репродуктивног здравља, пренаталних и постнаталних тешкоћа. Овде није реч само о здравственим, психолошким и социјалним услугама, већ се породици дају основна знања о дечјим потребама, потенцијалима, динамици развоја и друго. Међутим, чињеница је да програми кућних посета као превентивни алат ипак не дају спектакуларне резултате. Тако се према једном истраживању које наводе Petković и Pavlović (2016) истиче да пад виктимизације у породицама које су обухваћене програмом кућних посета не мора да је у вези са њима, јер се слични подаци налазе и у групама породица које нису биле обухваћене овим програмом (Gessner, 2008). Кључни закључак из студије Дагана и сарадника (Duggan и др., 2004) јесте тај да је упркос кућним посетама редукција фактора ризика изостала. Додатно депримира податак да код већине злостављача изостаје жеља за коришћењем социјалних сервиса. Тако је стопа ревиктимизације на истом или сличном нивоу, без обзира на програм кућних посета и активности у вези с њима.

Из још увек необјављених резултата истраживања у периоду од 2020. до 2025. и правноснажних пресуда у вези са кривичним делом Запуштања и злостављања малолетног лица из члана 193 КЗ (2005), а из базе података Основних судова у Суботици, у Сремској Митровици, у Зрењанину, у Новом Саду и у Сомбору (прегледан је узорак од 129 пресуда), уочавамо да је у 72% пресуда реч о рецидивизму, да је реч углавном о деци млађој од 7 година, али да се из самог узорка не може тврдити да ли је над извршиоцима кривичних дела био спроведен неки превентивни програм или није био. С обзиром на то да се углавном ради о скраћеном кривичном поступку, где је изостало образложење судске одлуке, већина података истраживачу није била доступна.

Но, без обзира на дискутабилну ефикасност кућних посета, као и на чињеницу да, нажалост, нису све породице обухваћене овим програмом, чињеница јесте да се многе породице под ризиком оваквим радом могу идентификовати, ако то већ није био случај. Финансијски аспект који овај превентивни модел подразумева не треба да нас одбије од његовог даљег спровођења. Овај концепт има необориву претпоставку да је рано детињство ризичан период у којем се дете лако виктимизира и који зато захтева посебну подршку родитељима или старатељима и супервизију

њихових односа према детету. Важност мониторинга није упитна, већ је то заштитни фактор од ране виктимизације и злостављања и занемаривања и предузимања одговарајућих мера у случају потребе. Програм превенције, базиран на кућним посетама или на другим облицима рада са децом и насилницима разликује се и по дужини трајања, док је циљ увек исти. Иако највећи број случајева остаје неоткривен, то не умањује потребу за спровођењем свих доступних модела превенције.

У односу на наставак праћења породице и других облика рада са насилницима и жртвама, јасно је да треба уз компаративна искуства размотрити и реформисане моделе процене ризика од запуштања и злостављања деце, имајући у виду чињеницу да све до наступања забрањене последице, насиља над децом често остају у *четири зида*, па је ово проблем који захтева посебну пажњу и решавање. О некадашњем моделу праћења породице из које долази дете требало би у савременом облику продискутовати и сагледати могућности његове поновне актуелизације, како би се модел превенције одржавао у континуитету.

4. Кривичноправна реакција на запуштање и злостављање деце

Подаци о злостављању и занемаривању деце дуго су се бележили у општем извештају Врховног јавног тужилаштва (раније Републичко јавно тужилаштво), да би се тек од 2023. године ови подаци издвајали кроз Периодичан извештај о поступању јавног тужилаштва по кривичним делима из члана 184 *Посредовање у вршењу проституције*, члана 193 *Запуштање и злостављање малолетног лица* и члана 388 *Трговина људима извршеним на штету малолетних лица* Кривичног законика (2005). Овај Извештај представљен је и израђује се уз подршку мисије ОЕБС канцеларија у Београду. Иако је реч о деци и породици, у овом посебном извештају не наводе се подаци из члана 193, из става 1 *Запуштање и злостављање малолетног лица*, иако је грубо занемаривање и запуштање детета од стране одговорног лица које не спроводи своје дужности збрињавања и васпитавања детета од изузетног значаја за предузимање мера у вези са спречавањем виктимизације детета.

Према наводима Pavlovića (2026) а у складу са подацима који су јавно доступни на сајту ВЈТ, у периоду од 1. 1. 2023. до 31. 12. 2023. године, према посебном периодичном извештају ВЈТ, а у односу на кривично дело из члана 193, из става 2 КЗ (2005), укупно су била пријављена 53 лица у Републици Србији, од којих су 62 оштећена малолетна лица.

У односу на овај број пријављених било је спроведено 36 поступка у којима су се спроводиле доказне радње (и истраге), након чега је поднето 30 оптужних аката, а донето је 15 осуђујућих пресуда. Донете су 2 ослобађајуће пресуде. За два осуђена изречена је казна затвора у трајању од по 6 месеци и са роком провере од 2 године, једном лицу је изречена казна кућног затвора у трајању од 10 месеци и мера забране приближавања и комуникације са оштећеним у трајању од 2 године, једном лицу је изречена казна затвора у трајању од 3 месеца са роком провере од једне године, а једном казна затвора у трајању од 4 месеца са роком провере од 2 године. У наведеном периоду суд је изрекао за још 6 лица (у различитим поступцима) казне затвора у трајању од по 4 месеца до 10 месеци са роковима провере од једне године, затим једне и по године до две године. Истовремено, за једно лице изречена је и казна затвора у трајању од 4 године са роком провере од 11 месеци и мера безбедности протеривање странца из земље, док је једном лицу изречена и безусловна казна затвора у трајању од 1 године и 6 месеци (Врховно јавно тужилаштво, 2023).

Како се наводи у Периодичном извештају за 2024. годину (Pavlović, 2026), а у односу на кривично дело из члана 193, из става 2 КЗ, укупно је било пријављено 35 лица, са 47 оштећених малолетних лица. Исто тако била су спроведена 42 поступка у којима су се спроводиле доказне радње (и истраге), након чега је поднето 15 оптужних аката, а донето је 10 осуђујућих пресуда. Ни током 2024. године ослобађајућих пресуда није било, док су изречене казне затвора у трајању од 3 месеца до 8 месеци, са роковима провере од једне до две године, док је једном лицу изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи (Врховно јавно тужилаштво, 2024).

Током 2025. године, према Посебном извештају ВЈТ (Павловић, 2026), а у односу на кривично дело из члана 193, из става 2 КЗ, укупно је било пријављено 68 лица, са 70 оштећених малолетних лица. Исто тако била су спроведена 64 поступка у којима су се спроводиле доказне радње (и истраге), након чега је поднето 8 оптужних аката, и донете су 4 осуђујуће пресуде. Донете су 4 условне осуде, и то у две 4 месеца затвора са роком проверавања 1–2 године, као и две условне осуде са 3 месеца затвора са роком проверавања од 1 године. Ослобађајућих пресуда није било (Врховно јавно тужилаштво, 2025).

Током писања овог рада нисмо имали приступа, нити су јавно објављени подаци о прекршајном кажњавању извршилаца неке од радњи занемаривања детета, као што је прекршајно кажњавање родитеља због

непохађања наставе, просјачења деце и друго, што би могло да ову елаборацију учини потпунијом. Целина сагледавања радњи извршења код занемаривања детета омогућава да сагледамо да ли је заштита најбољег интереса детета комплементарна, координисана и пропорционална, што је једини начин спречавања његове (даље) виктимизације.

Кривично законодавство Републике Србије задржало се углавном на инкриминацији кривичног дела *Запуштање и злостављање малолетног лица*, уз мање измене у последњих неколико деценија. Проблем код овог кривичног дела јесте и то што се налази у групи кривичних дела против брака и породице, који егзистирају у различитим друштвеним околностима, али и у породици чија се улога значајно мења у односу на тренутак када је инкриминација вршена (Pavlović, 2026). Последице по децу због промена у породици и око породице (и не само те промене) биће све видљивије. Породичне и друштвене вредности мењају се и због све већег уплива технолошких достигнућа у свакодневни живот, промене стандарда и достигнутог нивоа људских права и друго. Иако се у самом раду даје повећан значај криминолошком и виктимолошком приступу у обради насловљене теме, то не значи да у овом тренутку заговарамо тезу формирања посебне групе кривичних дела против деце. Приступ таквом ставу захтевао би многобројне измене и допуне кривичног законика, што у овом тренутку није реално. Док не уђемо у такву реформу, прихватимо постојећи систем кривичног законика, који је заснован на заштити одређених правних добара, а то је у конкретном случају породица, а не лично својство жртве (дете).

Ово кривично дело неоправдано је изостало из фокуса интересовања јавности. Један од разлога могао би бити и увођење кривичног дела насиље у породици, које делимично обухвата и радњу извршења злостављања и занемаривања (Јовановић, 2010), а делимично и због стандарда који није до краја дефинисан (грубо занемаривање), а делом и због тога што се тражи узрочно-последична веза између занемаривања и стања запуштености, коју је углавном врло тешко доказати. Кривично дело из члана 193 *Запуштање и злостављање малолетног лица* има два става. У првом се говори о запуштању, односно о грубом занемаривању детета (*delictum proprium*). Обавеза збрињавања и васпитавања обухвата родитеље, старатеље, усвојиоце и друга лица која имају ову дужност. Запрећена је казна затвора до три године.

Други став члана 193 КЗ (2005) говори о злостављању малолетног лица од стране родитеља, усвојиоца, стараоца или другог лица које малолетно лице злоставља или принуђава на претеран рад или рад који

не одговара узрасту малолетног лица или на просјачење или пак из користољубља приморава дете на вршење других радњи непримерених његовом узрасту. За радње извршења из овог става забрањена је казна затвора од три месеца до пет година. Прегледом релевантне литературе и одређеног броја објављених истраживања, нисмо видели да се у судској пракси помињу поступци према члану хранитељске породице и принуђавање на претеран рад деце из хранитељских породица у сеоским домаћинствима, што је питање које ће захтевати посебну криминолошку и виктимолошку обраду у неком од истраживачких радова (Pavlović, 2026).

Да би се у пракси ово кривично дело лакше идентификовало и квалификовало као кривично дело запуштање и злостављање малолетног лица из члана 193 КЗ (2005), неопходно је у наредном периоду додатно радити на едукацији како органа откривања тако и органа гоњења и суда. Тумачење и методологија права, уз непосредну примену Конвенције о правима детета и одговарајућих протокола значи да се код анализе чињеничног стања морају узети у обзир савремени стандарди заштите права детета, који значе обезбеђене минималне услове за физички, психички и социјално-здравствени развој, јер без њиховог присуства већ говоримо о грубом занемаривању детета. Како би рекао Џон Стјуарт Мил, према *harm principle*, кривичноправна реакција увек је оправдана када постоји конкретна или предвидива штетна последица по дете, чак и ако таква последица није наступила.

5. Закључна разматрања

Посматрајући број од 178 деце жртва насиља у периоду од 2023. до 2025. година, за извршено кривично дело запуштање и злостављање малолетног лица из члана 193, из става 2, у вези са ставом 1 Кривичног законика (подаци ВЈТ), не можемо да издвојимо ниједан општији податак о броју злостављене и занемарене деце у Србији у наведеном периоду. Овај број није коначан, јер број процесуираних извршилаца овог кривичног дела за основни облик извршења грубог занемаривања (насиља) над децом није званично доступан. Чак се ни упоредном методом не може доћи до приближнијих података јер поједине установе социјалне заштите немају приступачне електронске базе података, на основу којих би се могли пронаћи сви активни случајеви у наведеном периоду. На тај начин број случајева насиља над децом диктиран је неким другим изворима података,

који нису обухваћени научним методама, већ често зависе од сарадње са запосленима у Центрима за социјални рад или са медијским написима.

Критеријуми перцепције насиља над децом нису уједначени, што је додатни проблем. Присутни су многобројни стереотипи и предрасуде, што додатно отежава проналажење података, али и пријављивање ових кривичних дела. Један од стереотипа јесте тај да су рани (малолетнички) бракови међу ромском популацијом део њихове културе и традиције (Krstinić, Роџића & Šarkić, 2024), а не искривљена слика стварности и злостављање (углавном) девојчица од стране чланова породице или других лица (Јовановић, 2022). Учесталост виктимизације код занемаривања није проверљива категорија, јер се често у свратиштима не налазе потпуни подаци о деци која у њих долазе. Без обзира на то о којој територији службе социјалне заштите се ради, динамика и начини рада указују на то да се случајеви занемаривања деце откривају тек по добијању пријаве од стране блиских особа или од школе. Не би било коректно рећи да је оваква пракса резултат неангажованости запослених, већ да често зависи и од лимитираности људских ресурса који су запослени у установама.

На тај начин можемо рећи да су представљене бројке о броју донетих правноснажних одлука бројке које су доступне, али не и тоталне бројке. Општи закључак се овим бројевима не би мењао, али би дао можда другачије податке о томе колико је деце у ризику и којег су узраста та деца. Обрађене пресуде најбољи су показатељ немоћи истраживача да због правила о анонимизацији изнесе податке о угрожености деце одређених узраста. Дакле, узраст детета не можемо доводити ни у какву везу са појавом физичког, психолошког злостављања или занемаривања.

Обрађујући релевантну литературу и прегледане пресуде, стиче се утисак да је откривање насиља над децом по службеној дужности доста ретко, без потпуне стратегије и утврђених критеријума. Ово се односи не само на полицију, већ и на Центре за социјални рад и школе. Међутим, да ситуација није толико лоша у односу на злостављање и занемаривање деце у Србији, може да се илуструје кроз тврдњу да мере заштите од насиља у породици (Породични закон, 2005; Закон о прекршајима, 2013) дају одређене могућности ефикасне заштите. Да би се ипак утврдило право стање ствари, неопходно је анализирати тренутне потребе, могућности прокламованог и реализованог нивоа заштите деце као жртва насиља – занемаривања и злостављања.

Узимајући у обзир кривичноправне реакције и донете одлуке у прегледаним предметима, али и статистике из извештаја Врховног јавног тужилаштва, не можемо заузети општији став о томе какве су санкције

судови изрицали у оквиру предвиђеног максимума и минимума. Заправо, у случају запуштања и злостављања малолетног лица на основу члана 193, става 1 Кривичног законика, стичемо утисак да је јавно тужилаштво задовољно донетим одлукама, јер се у већини кривичних предмета одрекло права на жалбу.

На основу емпиријски непоузданог метода истраживања у установама социјалне заштите (интервју са запосленима), можемо констатовати да у пракси нису регистровани тешки облици виктимизације деце од злостављања и занемаривања. Нерегистровано насиље, међутим, не значи да га нема, већ да можда нема довољно доброг механизма за његово откривање. Ако овако произвољни закључак оставимо по страни у научном раду, његово изношење представља опомену да је мапиран проблем евидентирања, препознавања и процесуирања који треба да се решава. Питања превентивних напора, непрепознавање насиља или недовољно усклађена законска регулатива неки су од елемената који остају као реалан став аутора. Само дугорочним планирањем у области спречавања виктимизације деце од злостављања и занемаривања доћи ћемо до задовољавајућег циља, а то је заштита деце и стварање здравог друштва. До овог циља може се доћи не кроз појединачне активности субјеката надлежних у области спречавања злостављања и занемаривања деце, већ искључиво кроз институционалне одговоре и уједначен систем заштите. У тој заштити од виктимизације, ефикаснији превентивни рад и стална едукација професионалаца требало би да допринесе томе да се број запуштене и злостављане деце сведе на најмању меру.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор изјављује да нема сукоб интереса.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис / додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању / одобрење надлежног органа

Није применљиво.

Pavlović Zoran

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

CHILD ABUSE AND NEGLECT – PREVENTION AND CRIMINAL LAW RESPONSE

ABSTRACT: Child abuse and neglect are phenomena that have been at the center of public and professional debates on the protection of children's rights over the past several decades. The introductory part of the paper provides a conceptual definition of abuse and neglect, addresses the determination of age limits in relation to children, and examines the effects that abuse and neglect have on children. The second part discusses various approaches to identifying the modalities of child abuse and neglect, including the standard of gross neglect. The third part focuses on preventive activities and provides an analysis of the advantages and disadvantages of home monitoring of a child's family from (pre-)birth. The criminal law response to child abuse and neglect is accompanied by a research component in which the author analyzes available official statistical data and draws conclusions regarding the overall number of criminal offences involving child abuse and neglect. The paper also offers suggestions for possible improvements in the field of prevention and reviews collected judgments, as well as the difficulties associated with assessing insufficiently valid data for drawing more general conclusions. The concluding discussion presents proposals for improving the current state of child protection from violence, particularly through preventive measures, trained professionals, and the establishment of a comprehensive system for protecting children from victimization.

Keywords: *child abuse and neglect, preventive measures, protection system.*

Литература

1. Duggan, A., Fuddy, L., Burrell, L., Higman, S. M., McFarlane, E., Windham, A., & Sia, C. (2004). Randomized trial of a statewide home visiting program to prevent child abuse: Impact in reducing parental risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 28(6), pp. 623–643. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.08.008>
2. Gessner, B. D. (2008). The effect of Alaska's home visitation program for high-risk families on trends in abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 32(3), pp. 317–333. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.08.004>
3. Giardino, A., & Knipping, D. (2010). *Assessment of the nourishment efficiency using a Bayesian modelling approach: Case study: North Holland*. Deltares. Pristupljeno 5. 5. 2026. https://publications.deltares.nl/1206171_003a.pdf
4. Закон о прекршajима. *Службени гласник РС*, бр. 65/13, 13/16, 98/16 – одлука УС, 91/19, 91/19 – др. закон и 112/22 – одлука УС
5. Ишпановић-Радојковић, В., & Игњатовић, Т. (2011). Облици и показатељи злостављања и занемаривања. У: Ишпановић-Радојковић, В. (ур.), *Заштита детета од злостављања и занемаривања: Примена општег протокола* (стр. 22–50). Београд: Центар за права детета
6. Јовановић, С. (2010). *Правна заштита од насиља у породици*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања. Приступљено 5. 5. 2026. <http://repozitorijum.pravnifakultet.edu.rs/id/eprint/562>
7. Јовановић, С. (2022). „Дечји бракови“ у сенци кривичних дела. *Crimen*, 13(1), стр. 48–63. <https://doi.org/10.5937/crimen2201048J>
8. Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W., & Silver, H. K. (1962). The battered-child syndrome. *JAMA*, 181(1), pp. 17–24
9. Коларић, Д. (2026). Малолетна лица као пасивни субјекти/жртве кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите. У: Симовић М., & Грбић Павловић, Н. (уред.), *Дјеца и малолетници у казненом праву: Зборник радова са међународне научностручне конференције* (стр. 8–41). Бања Лука: Министарство правде Републике Српске; Истраживачки центар; Јавна установа Центар за едукацију судија и јавних тужилаца у Републици Српској; Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу. <https://doi.org/10.7251/CEST1726008K>

10. Кривични законик. *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24
11. Krstinić, D., Počuča, M., & Šarkić, N. (2024). Underage marriage: A comparative analysis. *Pravo – teorija i praksa*, 41(2), pp. 6–22. <https://doi.org/10.5937/ptp2402006K>
12. MacLeod, J., & Nelson, G. (2000). Programs for the promotion of family wellness and the prevention of child maltreatment: A meta-analytic review. *Child Abuse & Neglect*, 24(9), pp. 1127–1149. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00178-2](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00178-2)
13. Mandić, P., & Stojaković, P. (1984). Contemporary educational psychology in Yugoslavia: A review of research. *Contemporary Educational Psychology*, 9(3), pp. 207–213. [https://doi.org/10.1016/0361-476X\(84\)90024-9](https://doi.org/10.1016/0361-476X(84)90024-9)
14. Павловић, З. С. (2013). *Сексуална злоупотреба деце: Криминолошки и кривичноправни аспект*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
15. Pavlović, Z. (2022). Protecting the rights of the unborn child. In: Pavlović, Z. (ed.), *Yearbook No. 5, Human Rights Protection: From childhood to the right to a dignified old age: Human rights and institutions* (pp. 257–273). Novi Sad: Provincial Protector of Citizens – Ombudsman; Belgrade : Institute of Criminological and Sociological Research
16. Pavlović, Z. (2024). Multiple homicide and the public's perception. In: *The right to life and body integrity* (pp. 201–220). Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research; Novi Sad: Bar Association of Vojvodina <https://doi.org/10.47152/ns2024.8>
17. Pavlović, Z. (2024a). Rights of victims of hate speech and crime: European standards. In: Kolaković-Bojović, M., & Stevanović, I. (eds.), *The position of victims in the Republic of Serbia: Thematic conference proceedings of international significance* (pp. 211–220). Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research. <https://doi.org/10.47152/palic2024.15>
18. Павловић, З. (2026). Кривичноправна заштита детета од запуштања и злостављања. У: Симовић М., & Грбић Павловић, Н. (уред.), *Деца и малољетници у казном праву: Зборник радова са међународне научностручне конференције* (стр. 42–56). Бања Лука: Министарство правде Републике Српске; Истраживачки центар; Јавна установа Центар за едукацију судија и јавних тужилаца у Републици Српској; Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу.

- <https://doi.org/10.7251/CEST1726008K>   <https://doi.org/10.7251/CEST1726042P>
19. Petković, N., & Pavlović, Z. (2016). Some problems in use of the Questionnaire for the assessment of risk for those sentenced to imprisonment for up to three years. *Temida*, 19(1), pp. 161–180. <https://doi.org/10.2298/TEM1601161P>
  20. Породични закон. *Службени гласник РС*, бр. 18/05, 72/11 – др. закон и 6/15
  21. *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања*. (n.d.). Параграф. Приступљено 5. 5. 2026 https://www.paragraf.rs/propisi/opsti_protokol_za_zastitu_dece_od_zlostavljanja_i_zanemarivanja.html
  22. Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика: Према стању Кривичног законика од 1. децембра 2019. године и према стању законодавства од 21. маја 2019. године*. Београд: Службени гласник
  23. Stringer, R. (2012). From victim to vigilante: Gender, violence, and revenge in *The Brave One* (2007) and *Hard Candy* (2005). In: Radner, H. & Stringer, R. (eds.), *Feminism at the movies: Understanding gender in contemporary popular cinema* (pp. 268–282). New York: Routledge
  24. Врховно јавно тужилаштво. (2023). *Извештај о поступању по кривичним делима на штету малолетних лица*. Приступљено 5. 5. 2026. <https://jtpraksa.rjt.gov.rs/periodicni-izvestaji2023>
  25. Врховно јавно тужилаштво. (2024). *Извештај о поступању по кривичним делима на штету малолетних лица*. Приступљено 5. 5. 2026. <https://jtpraksa.rjt.gov.rs/periodicni-izvestaji2024>
  26. Врховно јавно тужилаштво. (2025). *Извештај о поступању по кривичним делима на штету малолетних лица*. Приступљено 5. 5. 2026. <https://jtpraksa.rjt.gov.rs/periodicni-izvestaji2025>
  27. World Health Organization. *Child maltreatment*. Приступљено 5. 5. 2026. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

Логарушић Дејан*

<https://orcid.org/0000-0001-9782-9277>

Ранајих Милан**

<https://orcid.org/0000-0002-1268-6826>

Митрић Видоје***

<https://orcid.org/0009-0007-4816-1814>

УДК: 343:349.22-055.26(497.11)

Прегледни рад

DOI: 10.5937/ptp2602130L

Примљено: 18. фебруар 2026.

Одобрено за објаву: 30. април 2026.

Странице: 128–143

РАДНОПРАВНО УРЕЂЕЊЕ ЗАШТИТЕ МАТЕРИНСТВА У СРБИЈИ И КРИВИЧНОПРАВНИ ТРЕТМАН ПОВРЕДЕ ПРАВА ПО ОСНОВУ РАДА И ПРАВА ИЗ СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА

АПСТРАКТ: Права на посебну заштиту материнства, на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета, те ради посебне неге детета или друге особе уређена су одредбама радног права, а утемељена су у уставним одредбама. Суштина постојања ових одредаба огледа се у заштити најбољег интереса не само мајке, и не само детета, већ целокупне породице. У раду су поред теоријске анализе заштите жене на раду и у вези са радом и права на рад, применом нормативног методолошког приступа, представљени и законски стандарди заштите материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или друге особе, као и основна питања у вези са кривичноправним третманом повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања, која се сматрају основном инкриминацијом у целом поглављу.

---

* Ванредни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: dejan.logarusic@pravni-fakultet.info

** Ванредни професор, Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац; Судија Уставног суда Републике Србије, Београд, Србија, имејл: mrarajic@jura.kg.ac.rs

*** Доктор наука, Судија Апелационог суда у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: vidoje.mitric@gmail.com

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Кључне речи: *заштита материнства, заштита жене на раду и у вези са радом, право на рад, радно законодавство, кривично законодавство.*

1. Увод

Заштита жена на раду и у вези са радом јесте област која се може посматрати са више аспеката. Један од аспеката је, између осталог, заштита која је утемељена на нарочито значајној улози коју жена има у биолошкој репродукцији становништва (трудноћа, порођај, материнство), а која је кључна за опстанак и генетички континуитет врсте. У начелу, ако се заштита жене у реченом контексту сагледа шире, може се уочити то да се третман који жена ужива у погледу заштите поводом трудноће, порођаја и уопште узев материнства, не односи искључиво и само на њу саму, већ се односи на сегмент неговања и заштите деце, на третман оба родитеља (дакле и оца детета) у одређеним околностима, те на третман самохраног родитеља у одређеним ситуацијама, што нас суштински доводи до закључка да се уставноправни и радноправни третман у делу материнства, трудноће и порођаја односи генерално на заштиту родитељства. Треба рећи и то да поједина права у овој области могу уживати и усвојиоци, хранитељи или старатељи детета.

Одредбама члана 66 Устава Републике Србије (2006) уређена је посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета, тако да „породица, мајка, самохрани родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом. Мајци се пружа посебна подршка и заштита пре и после порођаја. Посебна заштита пружа се деци о којој се родитељи не старају и деци која су ометена у психичком или физичком развоју“. Одредбама члана 60, ставом 5 уређено је да се „женама, омладини и инвалидима омогућују посебна заштита на раду и посебни услови рада, у складу са законом“.

Свакако да на самом почетку треба поменути најважније међународне акте који су установили стандарде посебне заштите материнства у националним законодавствима. Општа декларација о правима човека (1948) у одредбама члана 25, у ставу 2 уређује да „мајке и деца имају право на нарочито старање и помоћ. Сва деца, рођена у браку или ван њега, уживају једнаку социјалну заштиту“. Конвенција број 183 о заштити материнства из 2000. године, којом је ревидирана истоимена Конвенција број 103, у члану 2 уређује да се њене одредбе „примењују на све запослене жене, укључујући и оне у нетипичним

облицима зависног рада“, док се у члановима 3 и 4 уређују питања која се односе на заштиту здравља и породилско одсуство на такав начин да ће „свака чланица, након консултација са организацијама послодаваца и запослених, усвојити одговарајуће мере како би обезбедила да трудне жене или дојиље не морају да обављају послове које је надлежни орган прогласио штетним за здравље мајке или детета, или када се процењује да постоји знатна опасност за здравље мајке или детета“, те да „на основу лекарске потврде или друге одговарајуће потврде, на основу домаћег закона и праксе, у којој се наводи предвиђени датум порођаја, жена на коју се примењује ова конвенција има право на породилско одсуство у трајању не краћем од 14 недеља“ (Закон о потврђивању Конвенције Међународне организације рада број 183 о заштити материнства, 2010).

Закон о раду Републике Србије (2005) својим одредбама, поред опште заштите, уређује и области заштите материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, као и одсуства са рада ради посебне неге детета или друге особе (види и: Ђан & Врбашки, 2019, стр. 10–11). Један од циљева измена и допуна закона био је „оснаживање положаја жена на радном месту и успостављање равнотеже између породичних обавеза и професионалних задатака запослених мајки“ (Мисаиловић, 2020, стр. 239). Аспект безбедности и здравља на раду допуњен је „проширењем заштите материнства на запослену која доји дете (Ивошевић & Ивошевић, 2016, стр. 223). Ово је нарочито битно питање јер је „радноправни положај запослене жене која доји у средишту конфронтације између захтева за обезбеђивање посебне заштите на раду и захтева за унапређивање једнакости жена и мушкараца у сфери рада“ (Радовановић, 2016, стр. 247).

2. Заштита жене на раду и у вези са радом и право на рад у правној теорији

У праву Републике Србије, „посебна радноправна заштита жене има следеће аспекте: забрана рада за време трудноће, и касније – за време дојења, на пословима који су штетни за здравље жене и детета; заштита у оквиру института радног времена; право на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета“ (Јовановић, 2015, стр. 1464). Правно уређење посебне заштите жена „закупира пажњу правника изласком жене на тржиште рада“ (Рајић Ђалић, 2024, стр. 133). У правној теорији често се истиче да су жене у процесу еманципације прешле дуг пут и суочавале се са различитим изазовима, од „престанка радног односа

ступањем у брак“ (Лубарда, 2012, стр. 128), преко „сагласности супруга за заснивање радног односа“ (Blainrain, 2012, стр. 153), па све до потпуне слободе у одабиру професије и у погледу заснивања радног односа.

У правној теорији истиче се став да је „положај жена у области рада и запошљавања у Србији ипак неповољан“ (Вилић & Бекер, 2021, стр. 5). Аутори наводе да је „родни јаз у стопи запослености константан, а тржиште рада карактерише родна сегрегација по секторима и занимањима“ (Урдаревић и др., 2019, стр. 22). Без обзира што је од „правне, де јуре равноправности, до фактичке политичке равноправности мушкараца и жена протекао дуг историјски период“ (Жунић, 2017, стр. 170), Sineau (2003) у овом контексту напомиње да и данас „право равноправног учешћа жена у различитим областима за многе жене остаје само право у теорији и правној норми“ (стр. 12). У домаћој литератури се „оправдано указује да двоструко радно ангажовање жена, које поред заснивања радног односа, подразумева и неплаћени рад код куће, у домаћинству, представља изазов не само за раднице већ и за послодавце, и потцењује вредност коју рад жена и мајки има за подизање деце“ (Ковачевић, 2018, стр. 99). Са друге стране, „родној неједнакости жена у образовном систему и на тржишту рада доприносе традиционално утемељени стереотипи о улози жене да своје време у већини посвети неплаћеном раду у домаћинству и подизању деце“ (Мисаиловић, 2020, стр. 240). Ово тим пре што „култура капитализма потцењује економску вредност подизања деце, а неретко и прецењује друштвене предности учешћа жена у тржишту рада“ (Grgurev, 2014, стр. 136; Пантовић, Брадаш & Петовар, 2017, стр. 11).

Овде долазимо до опредељења кључног појма, а то је право на рад, које се „по својој правној природи, налази између програмског начела, уставног налога упућеног законодавцу и субјективног права“ (Радовановић, 2020, стр. 88). Наиме, право на рад јесте „једно од економско-социјалних права, а то су права која уживају грађани једне државе као чланови друштвене заједнице и која имају за циљ обезбеђивање минимума животних услова достојног човека у материјалном погледу“ (Стојановић, 2005, стр. 446). Право на рад јесте „једнако и јединствено право, под једнаким условима, зајамченог сталног запослења од стране друштвене заједнице сваком за рад способном грађанину према његовим стручним и физичким способностима, запослење које он слободно изабере и које за њега представља основни и главни извор материјалних средстава и других права за пристојан и обезбеђен живот и развој његов и његове породице“ (Јовановић, 2003, стр. 116).

Имајући у виду да примарни принцип људских права „почива на претпоставци да су сви људи рођени слободни и једнаки у достојанству и правима и да права и слободе припадају сваком без икаквих разлика, укључујући разлику у погледу пола“ (Дробњак, Кочић Митачек, Гајин & Ресановић, 2008, стр. 7), начело забране било које врсте дискриминације, прихваћено је и у нашем законодавству, а засновано свакако на основном универзалном међународном документу у овој области – Конвенцији Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена (1981), у којем је „утврђена обавеза држава чланица ове Конвенције да свим одговарајућим средствима спроводе политику отклањања дискриминације жена“ (Дробњак и др., 2008, стр. 7). У поменутој Конвенцији о елиминисању свих облика дискриминације жена (1981) под термином *дискриминација жена* означава се „свака разлика, искључење или ограничење у погледу пола, што има за последицу или циљ да угрози или онемогући признање, остварење или вршење од стране жена, људских права и основних слобода на политичком, економском, друштвеном, културном, грађанском или другом пољу, без обзира на њихово брачно стање, на основу равноправности жена и мушкараца“.

Забрана дискриминације на основу пола у сфери рада „мора бити сагледана кроз призму посебне заштите на раду и посебних услова рада. Оваква заштита и услови рада узрокују диференцијални третман запослених, али се он не сматра дискриминаторским, јер је оправдан биолошким и физиолошким разлозима и потребом да се, пружањем подршке свим улогама које жене (и мушкарци) имају у демократском друштву, омогући остваривање родитељске улоге, а да не буду маргинализовани у сфери рада“ (Радовановић, 2020, стр. 95). Истинска једнакост за запослене оба пола, „може се постићи само ако је посебна заштита заиста усмерена на пружање подршке и помоћи“ (Радовановић, 2014, стр. 231).

3. Законски стандарди заштите материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или друге особе

Законски стандарди заштите материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или друге особе садржани су у Закону о раду (2005), који представља *lex generalis* у области рада. Посебна заштита жене у радном праву „огледа се у праву

жене да буде поштеђена обављања послова под одређеним условима, као и да не буде отпуштена за време трудноће, породилског одсуства и одсуства ради неге детета, као и да сачува радно место након враћања на рад после истека наведених одсустава“ (Рајић Ђалић, 2019, стр. 338).

Заштита материнства уређена је одредбама чланова 89–93а, на такав начин да запослена за време трудноће и запослена која доји дете не може да ради на пословима који су, по налазу надлежног здравственог органа, штетни за њено здравље и здравље детета, а нарочито на пословима који захтевају подизање терета или на којима постоји штетно зрачење или изложеност екстремним температурама и вибрацијама. Послодавац је дужан да запосленој обезбеди обављање других одговарајућих послова, а ако таквих послова нема, да је упути на плаћено одсуство. Такође, запослена за време трудноће и запослена која доји дете не може да ради прековремено и ноћу, ако би такав рад био штетан за њено здравље и здравље детета, на основу налаза надлежног здравственог органа. Запослена за време трудноће има право на плаћено одсуство са рада у току дана ради обављања здравствених прегледа у вези са трудноћом, одређених од стране изабраног лекара у складу са законом, о чему је дужна да благовремено обавести послодавца. Закон уређује и ситуацију да један од родитеља са дететом до три године живота може да ради прековремено, односно ноћу, само уз своју писану сагласност. Такође, самохрани родитељ који има дете до седам година живота или дете које је тежак инвалид може да ради прековремено, односно ноћу, само уз своју писану сагласност. Послодавац може да изврши прераспodelу радног времена запосленој жени за време трудноће и запосленом родитељу са дететом млађим од три године живота или дететом са тежим степеном психофизичке ометености – само уз писану сагласност запосленог.

Сва наведена права, сходно законским одредбама, има и усвојилац, хранитељ, односно старатељ детета.

Коначно, послодавац је дужан да запосленој жени, која се врати на рад пре истека годину дана од рођења детета, обезбеди право на једну или више дневних пауза у току дневног рада у укупном трајању од 90 минута или на скраћење дневног радног времена у трајању од 90 минута, како би могла да доји своје дете, ако дневно радно време запослене жене износи шест и више часова. Пауза или скраћено радно време рачунају се у радно време, а накнада запосленој по том основу исплаћује се у висини основне зараде, увећане за минули рад.

Породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета уређени су члановима 94–95 Закона о раду (2005). Наиме, запослена жена има право

на одсуство са рада због трудноће и порођаја (породиљско одсуство), као и одсуство са рада ради неге детета, у укупном трајању од 365 дана. Запослена жена има право да отпочне породилско одсуство на основу налаза надлежног здравственог органа најраније 45 дана, а обавезно 28 дана пре времена одређеног за порођај. Породилско одсуство траје до навршена три месеца од дана порођаја. Закон је уредио ситуацију да отац детета може да користи ово право у случају кад мајка напусти дете, умре или је из других оправданих разлога спречена да користи то право (издржавање казне затвора, тежа болест и др.). То право отац детета има и када мајка није у радном односу.

Запослена жена, по истеку породилског одсуства, има право на одсуство са рада ради неге детета до истека 365 дана од дана отпочињања породилског одсуства из става 2 овог члана. Отац детета такође може да користи ово право. За време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета запослена жена, односно отац детета, има право на накнаду зараде, у складу са законом.

Запослена жена има право на породилско одсуство и право на одсуство са рада ради неге детета за треће и свако наредно новорођено дете у укупном трајању од две године. Право на породилско одсуство и одсуство са рада ради неге детета у укупном трајању од две године има и запослена жена која у првом порођају роди троје или више деце, као и запослена жена која је родила једно, двоје или троје деце, а у наредном порођају роди двоје или више деце. Отац детета може такође да користи наведена права. Коначно, право да користи породилско одсуство до навршена три месеца од дана порођаја има и запослена жена ако се дете роди мртво или умре пре истека породилског одсуства.

Одсуство са рада ради посебне неге детета или друге особе уређено је члановима 96–100 Закона о раду (2005). Наиме, сходно наведеним одредбама, један од родитеља детета коме је неопходна посебна нега због тешког степена психофизичке ометености, осим за случајеве предвиђене прописима о здравственом осигурању, има право да, по истеку породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, одсуствује са рада или да ради са половином пуног радног времена, најдуже до навршених пет година живота детета. Такође, хранитељ, односно старатељ детета млађег од пет година живота има право да, ради неге детета, одсуствује са рада осам месеци непрекидно од дана смештаја детета у хранитељску, односно старатељску породицу, а најдуже до навршених пет година живота детета. Ако је смештај у хранитељску, односно старатељску породицу наступио пре навршена три месеца живота детета, хранитељ, односно старатељ

детета има право да, ради неге детета, одсуствује са рада до навршених 11 месеци живота детета. Ова права има и лице којем је, у складу са прописима о усвојењу, упућено дете на прилагођавање пре заснивања усвојења, а по заснивању усвојења – и један од усвојилаца.

Закон је уредио ситуацију да родитељ или старатељ, односно лице које се стара о особи оштећеној церебралном парализом, дечјом парализом, неком врстом пlegије или оболелој од мишићне дистрофије и осталих тешких обољења, на основу мишљења надлежног здравственог органа, може на свој захтев да ради са непуним радним временом, али не краћим од половине пуног радног времена. Права на одсуство ради посебне неге детета има и један од усвојилаца, хранитељ, односно старатељ детета, ако је детету, с обзиром на степен психофизичке ометености, потребна посебна нега. Такође, један од родитеља, усвојилац, хранитељ, односно старатељ има право да одсуствује са рада док дете не наврши три године живота.

Поред поменутих одредаба Закона о раду (2005), Правилником о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета (2018) утврђују се ближи услови, поступак и начин остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета и права на остале накнаде по основу посебне неге детета, као и састав, надлежност и начин рада комисије која даје мишљење о степену сметњи у психофизичком развоју и инвалидитету детета и нивоу функционалности деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и друга питања од значаја за остваривање права. Такође, треба истаћи значај одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом (2017), којим се уређује финансијска подршка породици са децом, а која се додељује ради: побољшања услова за задовољавање основних потреба деце; усклађивања рада и родитељства; посебног подстицаја и подршке родитељима да остваре жељени број деце и побољшања материјалног положаја породица са децом, породица са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом и породица са децом без родитељског старања.

4. Кривичноправни третман повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања

Кривична дела против права по основу рада прописана су у шеснаестом поглављу Кривичног законика (2005), у члановима 163–169. Групни објекат кривичноправне заштите јесу одређена права лица у радном односу. Кривичноправни третман деликата усмерених против

права по основу рада у Србији обухвата прописивање и уређење укупно седам кривичних дела. Кривична дела из ове групе могу се поделити на: „кривична дела којима се запослени ометају или спречавају у остварењу својих права; кривична дела у вези са радом којима се угрожава живот и здравље запослених и кривично дело злоупотребе права – злоупотреба права из социјалног осигурања“ (Мрвић Петровић, 2019, стр. 113). Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања из члана 163 спадају у прву групу кривичних дела.

Стојановић (2020) наглашава да се кривично право „обично не везује блиско за радно право, па се код кривичних дела против права по основу рада јасно уочава акцесорна природа кривичног права, у смислу да права која се штите овим кривичним делима не креира кривично право ни суштински ни термилошки, из чега произлази и бланкетни карактер ових кривичних дела“ (стр. 556). У начелу се у правној теорији истиче да је кривично законодавство „последњи механизам којем би се требало окренути, само у изузетним ситуацијама када је очигледно да ниједно друго правно средство не може заштитити радника и довести до престанка кршења прописа, односно исправљања нанете штете“ (Јовановић & Рељановић, 2023, стр. 10).

Прописивање кривичног дела Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања „има циљ да на општи начин заштити систем радних односа у целини“ (Стевановић, 2021, стр. 168). Сходно оваквом опредељењу, ово кривично дело сматра се основном инкриминацијом у целом поглављу.

Кривични законик (2005) прописује кривично дело Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања у члану 163, на следећи начин – „Ко се свесно не придржава закона или других прописа, колективних уговора и других општих аката о правима по основу рада и о посебној заштити на раду омладине, жена и инвалида или о правима из социјалног осигурања и тиме другом ускрати или ограничи право које му припада, казниће се новчаном казном или затвором до две године“.

Објекат кривичноправне заштите и објекат радње кривичног дела јесу права која раднику припадају по основу рада и радног односа, као и права из социјалног осигурања. Радња извршења дела јесте сваки облик свесног непридржавања закона и других прописа. Сама диспозиција дела „подељена је на три целине: права по основу рада; посебна заштита омладине, жена и особа са инвалидитетом и права из социјалног осигурања“ (Јовановић & Рељановић, 2023, стр. 29). Бланкетни карактер

кривичног дела „пупућује на примену и радноправних и социјалноправних законских и подзаконских аката, као и прописа аутономне природе (правилници о раду, колективни уговори) који нормирају права по основу рада“ (Стевановић, 2021, стр. 169).

Радњом извршиоца „потребно је да је остварена последица кривичног дела која се испољава у неостварењу или делимичном остварењу неког права запослених“ (Мрвић Петровић, 2019, стр. 115). Сходно реченом, закључује се да се под објектом радње извршења подразумевају права радника. Кривично дело може да буде извршено искључиво свесно и са умишљајем, а поводом тога ко све може бити извршилац дела Мрвић Петровић (2019) наводи да ће „у пракси извршилац редовно бити службено или одговорно лице које одлучује о правима на основу радног односа или приватни послодавац“ (стр. 115). Извршилац такође могу бити „службеници фондова социјалног осигурања, као и других институција које директно или посредно одлучују о правима из социјалног осигурања“ (Рељановић, 2024, стр. 264). Полазећи од тезе да је „послодавац доминантна страна у односу на радника, нарочито у економском и организационом аспекту, неспорна је тенденција законодавца да овом кривичном одредбом најпре пружи заштиту радницима. Ипак, како је обављање рада у правном, али и социолошко-економском смислу двострани однос, важно је имати у виду да права по основу рада, обухватају и права која управо по том основу припадају и послодавцу“ (Стевановић, 2021, стр. 171).

Ако се погледају статистички показатељи у вези са овим кривичним делом, може се уочити да је ово „дело далеко најзаступљеније у пракси, када је реч о кривичним делима у области рада, са уделом од око 85% свих поднетих пријава, односно око 82% свих оптужених лица, за период 2012–2021. година. У периоду 2013–2022. година, за извршење овог кривичног дела укупно је осуђено 238 лица (рачунајући и споредне казне), што такође чини убедљиву већину у кривичним делима у области рада (за сва остала дела укупно је осуђено 39 лица)“ (Рељановић, 2024, стр. 264). Међутим, како Рељановић (2024) даље истиче „оваква ситуација не указује на ефикасност у деловању правосудних органа, колико на потпуну занемареност процесуирања других кривичних дела из ове области. Такође, постоји низ кривичних дела за која нико није осуђен годинама уназад, или је осуђен изузетно мали број лица, иако су многа од њих сасвим јасно документована од стране медија, организација цивилног друштва, правних клиника, као и кроз извештаје инспекције рада. На пример, у периоду 2016–2021. година не постоји

пресуда за кривично дело из члана 166 – Повреда права на штрајк, иако се сваке године документује неколико случајева у којима послодавац незаконитим поступањима ограничава право на штрајк. Исто је и са кривичним делом из члана 169 – Непредузимање мера заштите на раду, за које су у периоду 2012–2021. година укупно осуђена три лица (ниједно у периоду 2015–2020. година)“ (стр. 265).

5. Закључак

Права на посебну заштиту материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, те ради посебне неге детета или друге особе уређена су одредбама радног права, а утемељена су у уставним одредбама. Суштина постојања ових одредаба огледа се у заштити најбољег интереса не само мајке, и не само детета, већ целокупне породице.

Закон о раду (2005), као и одредбе других закона и подзаконских аката који су поменути у раду, усклађени су са одредбама ратификованих међународних извора и пружају заштиту материнству као и праву запослене жене на породилско одсуство и одсуство ради неге детета, те посебне неге детета или друге особе. Закон својим одредбама штити и права оца детета, старатеља, хранитеља и усвојиоца у ситуацијама које су тачно опредељене у овој области. Сврха заштите запослене жене током трудноће и након порођаја заправо је допринос елиминацији било каквих дискриминаторних ефеката послодавца утемељених на репродуктивној улози коју жена има у друштву. Заштита мајке, односно родитеља, па и у одређеним ситуацијама старатеља, хранитеља и усвојиоца, заправо је заштита породице и деце у најрањивијем периоду живота, или током периода када им је нега најпотребнија. Из свега реченог може се закључити да је суштина права на заштиту материнства заправо заштита најбољих интереса мајке и детета, али и породице као заједнице која најпотпуније и најефикасније брине о свим својим члановима.

У раду су поред теоријске анализе заштите жене на раду и у вези са радом и права на рад, применом нормативног методолошког приступа, представљени и законски стандарди заштите материнства, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или друге особе, као и основна питања у вези са кривичноправним третманом повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања. Наиме, иако се сматра да је кривично законодавство *ultima ratio*, односно

механизам којем би се последњем у низу различитих могућности требало окренути, прописивање кривичних дела у овој области свакако је потребно у сваком националном законодавству. У Кривичном законнику (2005) у поглављу под називом – Кривична дела против права по основу рада, прописано је и уређено укупно седам кривичних дела. У раду је посебан осврт учињен на кривично дело из члана 163 – Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања, које се сматра основном инкриминацијом у целом поглављу.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Доприноси аутора

Концептуализација, Д. Л., М. Р. и В. М.; методологија, Д. Л. и М. Р.; средства, Д. Л. и В. М.; формална анализа, Д. Л., М. Р. и В. М.; писање – припрема оригиналног нацрта, Д. Л.; писање – преглед и уређивање, Д. Л. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Logarušić Dejan

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Rapajić Milan

University of Kragujevac, Faculty of Law, Kragujevac, Serbia; Constitutional Court of the Republic of Serbia, Belgrade, Serbia

Mitrić Vidoje

Court of Appeal in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

LABOR LAW REGULATION OF MATERNITY PROTECTION IN SERBIA AND THE CRIMINAL-LAW TREATMENT OF VIOLATIONS OF RIGHTS ARISING FROM EMPLOYMENT AND SOCIAL INSURANCE

ABSTRACT: The rights to special protection of maternity, maternity leave, and leave from work for the purpose of childcare, as well as for the special care of a child or another person, are regulated by labor law provisions and are grounded in constitutional norms. The purpose of these provisions is reflected in the protection of the best interests not only of the mother, and not only of the child, but of the family as a whole. In addition to a theoretical analysis of the protection of women at work and in connection with work, as well as the right to work, this paper, through the application of a normative methodological approach, also presents the statutory standards relating to maternity protection, maternity leave, and leave from work for the purpose of childcare or special care of a child or another person. Furthermore, the paper addresses the fundamental issues concerning the criminal-law treatment of violations of rights arising from employment and social insurance rights, which are considered the basic incrimination within the entire chapter.

Keywords: *maternity protection, protection of women at work and in connection with work, right to work, labor legislation, criminal legislation.*

Литература

1. Vlaarain, R. (2012). *Labour law in Belgium*. Hague: Wolters Kluwer
2. Дробњак, Т., Кочић Митачек, В., Гајин, С., & Ресановић, А. (2008). *Забрана дискриминације и узнемиравања жена – Модел измена и допуна Устава Републике Србије и појединих системских закона* (2. издање). Београд: Центар за унапређивање правних студија
3. Ђан, А., & Врбашки, С. (2019). *Родна дискриминација у области рада и запошљавања у Србији*. Београд: Фондација Kvinna till Kvinna
4. Grgurev, I. (2014). Diskriminacija trudnih radnica: Kako uspješno pomiriti trudnoću sa zahtjevima tržišta U: Potočnjak, Ž., Grgurev, I., & Grgić, A. (ur.), *Perspektive antidiskriminacijskog prava* (str. 133–152). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
5. Ивошевић З., & Ивошевић М. (2016). *Коментар Закона о раду* (3. измењено и допуњено издање). Београд: Службени гласник
6. Јовановић, С., & Рељановић, М. (2023). *Кривична дела у области рада*. Београд: Институт за упоредно право
7. Јовановић, П. (2003). *Радно право*. Београд: Службени гласник
8. Јовановић, П. (2015). Посебна радноправна заштита појединих категорија радника. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 49(4), стр. 1459–1486. DOI: 10.5937/zrpfns49-9963
9. Ковачевић, Љ. (2018). Равноправност мушкарца и жена као битан елемент равноправног запошљавања: прилог дискусији о нацрту Закона о родној равноправности. *Радно и социјално право*, 22(1), стр. 97–145
10. Конвенција Уједињених нација о елиминисању свих облика дискриминације жена. *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/81
11. Кривични законик. *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24
12. Лубарда, Б. (2012). *Радно право – расправа о достојанству на раду и социјалном дијалогу*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду
13. Мисаиловић, Ј. (2020). Посебна радноправна заштита материнства. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 59(86), стр. 237–252. DOI: 10.5937/zrpfno-23412

14. Мрвић Петровић, Н. (2019). *Кривично право – посебни део*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду и ЈП Службени гласник
15. Општа декларација о правима човека. *Генерална скупштина Уједињених нација*, 10. децембра 1948. године
16. Пантовић, Ј., Брадаш, С., & Петовар, К. (2017). *Положај жена на тржишту рада*. Београд: Friedrich Ebert Stiftung
17. Правилник о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета. *Службени гласник РС*, бр. 56/18
18. Рајић Ђалић, Ј. (2019). Посебна заштита жене за време трудноће, породилског одсуства и одсуства ради неге детета у Србији и упоредном праву. *Радно и социјално право*, 23(1), стр. 337–354
19. Рајић Ђалић, Ј. (2024). Посебна заштита деце и жена у радном односу – општи осврт. *Правни живот*, 69(2/3), стр. 132–147
20. Радовановић, Д. (2016). Радноправни положај запослене жене која доји. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 55(72), стр. 247–261. DOI: 10.5937/zrpfni1672247R
21. Радовановић, Д. (2014). *Једнакост могућности и третмана жена и мушкараца у погледу запошљавања и занимања*. Ниш: Правни факултет у Нишу
22. Радовановић, Д. (2020). Уставноправни оквир права на рад жена и мушкараца, *Право – теорија и пракса*, 37(1), стр. 87–98. DOI: 10.5937/ptp2001087R
23. Рељановић, М. (2024). Кривично дело „Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања“. У: Перанић Перишић, Ј., & Чоловић, В. (ур.), *Сећање на др Јована Ђурића – путеви права* (стр. 261–275). Београд: Институт за упоредно право. DOI: 10.56461/ZR_23.IMJC.12
24. Sineau, M. (2003). *Genderware – the Council of Europe and the participation of women in political life*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
25. Стевановић, А. (2021). Кривично дело повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања: проблеми у пракси и потреба за новелирањем. *Crimen*, 12(2), стр. 167–181. DOI: 10.5937/crimen2102167S
26. Стојановић, Д. (2005). *Уставно право*. Ниш: Свен
27. Стојановић, З. (2020). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник

28. Урдаревић, Б., Брадаш, С., Секуловић, И., Јоргић Ђокић, Ж., Рељановић, М., Марковић, Т., & Николић, Н. (2019). *Анализа стања економских и социјалних права у Републици Србији – извештај о примени Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима*. Београд: Центар за достојанствен рад
29. Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 98/06 и 115/21
30. Вилић, В., & Бекер, К. (2021). *Положај жена у синдикатима у Србији*. Београд: Удружење грађанки FemPlatz уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији
31. Закон о потврђивању Конвенције Међународне организације рада број 183 о заштити материнства. *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/10
32. Закон о раду. *Службени гласник РС*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – одлука УС, 113/17, 95/18 – аутентично тумачење и 109/25 – др. закон
33. Закон о финансијској подршци породици са децом. *Службени гласник РС*, бр. 113/17, 50/18, 46/21 – одлука УС, 51/21 – одлука УС, 53/21 – одлука УС, 66/21, 130/21, 43/23 – одлука УС, 62/23, 11/24 – одлука УС и 79/24
34. Жунјић, Н. (2017). Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена и њена улога у артикулацији концепта дискриминације и афирмацији политичких права жена. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 56(76), стр. 169–192. DOI:10.5937/zrpfni1776169Z

Стефановић Ненад*

<https://orcid.org/0000-0002-7899-9585>

Вулетић Владимир**

<https://orcid.org/0009-0003-2904-7080>

Милојевић Горан***

<https://orcid.org/0000-0003-3752-9883>

УДК: 347.26:(37)

Прегледни рад

DOI: 10.5937/ptp2602147S

Примљено: 17. мај 2026.

Одобрено за објаву: 28. мај 2026.

Странице: 144–157

РИМСКИ ПРАВНИ ТЕМЕЉИ САВРЕМЕНОГ ИНСТИТУТА ЛИЧНИХ СЛУЖБЕНОСТИ

*...модерно европско право плови
под Јустинијановом заставом.¹*

АПСТРАКТ: Иако изворно службености нису настале у римском праву, већ много раније, оно је поставило правне темеље, како овог тако и већине правних института, који су на таласу римске правне историје и традиције реципирани у савремене правне системе, укључујући и постојећи правни систем у Републици Србији. Након поделе Римског царства Србија се политички, културолошки, религијски и правно ослањала на источни део царства, тзв. Ромејско царство, познатије под именом Византија. Иако је у почетку средњовековно српско право било архаично, махом обичајно, рецепцијом института из византијског права, службености полако проналазе своје место у праву средњовековне Србије. Велики значај у рецепцији института римског права обележило је доношење Српског грађанског законика 1844.

*Ванредни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: nenad@pravni-fakultet.info

**Ванредни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет, Београд, Србија, имејл: amicusbg@gmail.com

***Доцент, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: milojevic@pfbeograd.edu.rs

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

¹Станојевић, О. (2003). *Римско право*. Сарајево: Правни факултет Универзитета у Сарајеву, стр. 95.

године, имплементацијом традиционалних института римског права, посредним путем, преко Аустријског грађанског законика. Савремено српско право и данас плови под једрима римског права и, као такво, спада у породицу европскоконтиненталних права, које своје порекло, дух и традицију проналази у римском државном и правном наслеђу. На тај начин, Римско царство, као колевка савремене цивилизације, кроз своје правне институте, живи и данас. Римско право је познавало два облика службености: стварне (земљишне) и личне. Циљ коаутора јесте да употребом историјског, аналитичког и компаративног метода прикажу историјски развој и значај института личних службености од периода римског права до савремених легислативних решења, а све у намери да укажу на универзалност римске правне заоставштине.

Кључне речи: *службености, римско право, Српски грађански законик, правна историја.*

1. О универзалности и рецепцији римског права

О значају римског права и о његовом утицају на савремено право написано је много текстова у правној литератури, те се са правом намећу питања: Колика је стварна улога римског права и колики је његов утицај на позитивно право? Да ли је основано уопште говорити о универзалности римског права? Одговор на ова питања прилично је једноставан простом компарацијом института грађанског права у античком Риму и данас. Један од тих института јесу и службености – *servitutes*. „Институт службености, иако један од најстаријих, налазимо још у Закону 12 таблица, па све до Јустинијановог права, има универзални карактер. Скоро да нема ниједног института римског права који је у тој мери постао саставни део модерних права“ (Станковић & Владетић, 2018, стр. 388). „Римско право припада ризници антике, спада у најважнија достигнућа старог века, уз грчку филозофију и уметност, не само по унутрашњим вредностима, већ и по утицају на правну историју Европе и света. Али оно није дошло ниоткуд, као ни грчка филозофија, уосталом“ (Станојевић, 2003, стр. 5). „Латинска правна терминологија је општеприхваћена у савременој правној науци, а све захваљујући генијалности римских правника, који су на концизан и јасан начин, путем сентенци и максима, успели да објасне елементарна правна начела и појмове“ (Стефановић, 2025, стр. 19). Анализа римског правног наслеђа пружа јединствену прилику да се његова улога и његов значај изнова ревидирају и преиспитају, а све у намери да се још једном

укаже на значај римског права и да се глорификује савршенство правног система чији институти опстају више од два миленијума.

Рецепција римског права, међутим, није била ни брза ни систематична. Текла је парцијално и прилично спонтано, условљена реалним потребама за правним регулисањем друштвених односа ван обичајног права. „Германски народи који су основали државе на територији Западног римског царства имали су своје обичајно право. Римско право затеченог романизованог становништва, као и оно кодификовано у зборницима германских владара, задржало се још неко време у пракси, али је на крају, потиснуто германским обичајима, било заборављено. Захваљујући цивилизацијском развоју тих народа, јавила се потреба за развијенијим правом, па се у пракси почињу поново примењивати правила римског права, која су правне школе, почев од глосатора, сачувале из заборава. Прихватан је онај део римског права који је уређивао нове односе, које обичајно право није регулисало“ (Маленица & Деретић, 2011, стр. 127). Највећи значај у рецепцији имала је Јустинијанова кодификација. „У зборнику *Corpus iuris civilis* кодификована је целокупна правна заоставштина класичног римског периода и на тај начин у оригиналном облику сачувана су најзначајнија достигнућа правне теорије римских правника поменутог периода“ (Зорић & Жупљанић, 2019, стр. 82). „Успостављање универзалног римског царства било је вечита тежња Византинаца. Овој тежњи Јустинијанова рестаурација дала је највеличанственији израз. Стога је она увек остала у свести Византинаца као најславнија успомена“ (Острогорски, 1969, стр. 88).

Рецепција римског права одвијала се постепено и у етапама. Како то Оболенски примећује „Прихватање византијског права у земљама источноевропске заједнице може се посматрати у контексту две шире историјске појаве: ширења византијске цивилизације у тим земљама и *прихватања* римског права у целој средњовековној Европи. Византијско право, ма колико да је прерађивано и тумачено током историје Царства, остало је чврсто засновано на Јустинијановој кодификацији римског права. Исто основно право које је преовлађивало у источној Европи током средњег века, а негде и преживело пад Цариграда, наставило је да живи у Италији, Шпанији и јужној Француској током *мрачних векова*, и постало је у XII и XIII веку заједничко наслеђе западне цивилизације“ (Оболенски, 1996, стр. 375). Касније, током XIX века, рецепција је текла кроз велике европске грађанске кодификације. Области у саставу Аустроугарске монархије са институтима римског права упознале су

се преко Француског грађанског законика (*Code civile*) и Аустријског грађанског законика, који је, уосталом, послужио као узор Јовану Хаџићу приликом писања Српског грађанског законика. Због неадекватне нормативе која би регулисала област личних службености одредбе овог Законика још увек су примарни извор судовима у Републици Србији, што отвара простор слободном судском тумачењу архаичних правних норми, доношењу опречних пресуда и правној несигурности.

С обзиром на то да је римско право темељ сваког демократског друштва, рецепција римског права и данас живи кроз процес усклађивања српског позитивног права са правом Европске уније. То представља свеобухватан, дугорочан и правно обавезујући процес, који произилази из Споразума о стабилизацији и придруживању. Тај процес подразумева постепено прилагођавање и усклађивање домаћих правних прописа са правним тековинама и елементарним правним постулатима Европске уније (*acquis communautaire*), а све у циљу обезбеђења компатибилности и правилне примене правних норми, што је кључни услов за чланство и улазак у демократску породицу европских земаља.

2. Римски концепт института личних службености

Гајева трипартитна подела права на лица, ствари и тужбе (*Omne ius quo utimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*), коју је усвојио и Јустинијан у Институцијама, темељ је систематике права, која је касније прихваћена у француском (1804. године), аустријском (1811. године), српском (1844. године) и швајцарском (1912. године) грађанском закоником (Гај, 1982, стр. 24). У оквиру права која се односе на ствари посебно место имају стварна *права на туђим стварима* (*iura in re aliena*), мада би адекватнији назив био *права у туђим стварима*. То су апсолутна права која делују *према свима* (*erga omnes*). Суштинска разлика ових права у односу на својину лежи у чињеници да се својина заснива на својој ствари, док *iura in re aliena* носе само део својинских овлашћења, која леже на туђој, а не на својој ствари. Другим речима, титулар права стиче само део права на коришћење туђе ствари, док *ius abutendi* у смислу права располагања остаје на страни власника ствари. „Као стварно право, личне службености делују и према трећим лицима (*erga omnes*) која имају обавезу уздржавања. Међутим, поред стварноправних елемената који преовладавају, ове службености садрже и одређене облигационоправне елементе, тако да се ради о сложеном правном институту“ (Медић, 2017, стр. 604).

Римски правници су *iura in re aliena* класификовали на: службености (*servitutes*), залогу, суперфициес (*superficies*) и емфитевзу (*emphyteusis*). „Залог се разликује од других стварних права на туђим стварима, јер је она средство обезбеђења повериоца, а службености, суперфициес и емфитевза представљају право на коришћење туђе ствари“ (Стефановић, 2025, стр. 190).

Своје порекло службености дугују практичности Римљана и њиховој вештини практичног решавања проблема, која је настајала у пракси. „Римљани су, у настојању да реше конкретне случајеве, у великој мери консултовали грчку реторику, философију и логику“ (Вулетић, 2015, стр. 257). Службености представљају „цивилна стварна права која власнику ограничавају употребу ствари“ (Милошевић, 2005, стр. 242) и, као таква, настала су у намери регулације спорења насталих између суседа у Риму. Наиме, „првобитно у Риму, требало је да непокретности буду одвојене једна од друге физичким простором који није припадао ниједном од суседа. За градске непокретности, то се називало *ambitus*. Како је време пролазило и Рим је нарастао у пренасељену метрополу, овакав систем је постао неодржив“ (Perelló, 2013, стр. 607). У циљу рационалнијег коришћења градског земљишта, уместо амбитуса уведено је разграничење између парцела путем зида, који се означавао термином *заједнички зид (paries communis)*, који се сматрао заједничким за оба суседа, што је условило настанак нових прописа у вези са тим. Ови зидови често су грађени са луковима (*paries fornicatus*), дизајнирани да ојачају њихову структуру, али и проходност између два имања, тј. земљишне парцеле. Међутим, вршење било каквих неовлашћених радњи на туђем поседу (*facere in alieno*) било је забрањено. За предузимање радње на имању суседа тражило се установљење службености, тј. овлашћења у корист невластника, тј. титулара службености да му ствар *служи*. Одатле и потиче термин *службености*, како у српском, тако и у латинском језику: *servire* – служити.

а) Земљишне (стварне) службености.

Римски концепт службености, прихваћен и додатно проширен Јустинијановим правом, обухватао је два облика: земљишне (стварне) и личне службености. То се види из Марцијанове сентенце из Дигеста: *Servitutes aut personarum sunt, ut usus et. usus fructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum* – Службености су или личне, као употреба и плодоуживање, или стварне, као што су градске

или сеоске земљишне службености (Стојчевић & Ромац, 1971, стр. 458). „У римском праву најпре су се појавиле земљишне службености. Са појавом приватне својине, до које је дошло деобом до тада заједничке, колективне својине, указала се потреба за њима“ (Кочан, 2014, стр. 247). За настанак земљишних службености (*servitutes praediorum*) тражило се постојање два облика земљишта: послужно и повласно. „Земљишна службеност се установљава на једном земљишту, које се назива послужно земљиште (*praedium serviens*) у корист сопственика другог земљишта, које се назива повласно земљиште (*praedium dominans*). Римско право зна за две врсте земљишних службености: сеоске земљишне службености и градске земљишне службености. Као критеријум за поделу користио се карактер повласног земљишта: свако обрадиво земљиште потпадало је под сеоску службеност, макар се оно налазило и у оквиру простора опасаног градским зидинама, са друге стране, ако би се на земљишној парцели налазиле зграде, службеност на том земљишту била је градска, макар се парцела налазила на подручју села“ (Стефановић, 2025, стр. 191). Станојевић систематично набраја сеоске и градске службености: „сеоске службености су раније настале тако да су неке биле познате већ у време Закона 12 таблица: *iter* (право преласка пешице преко туђе непокретности), *via* (право преласка колима, службеност пута), *actus* (право прогона стоке), *aquaeductus* (спровођење воде преко туђе непокретности) и *aquaehaustus* (право узимања воде са туђег извора). Градске службености настале су у вези са порастом урбанизације, са ширењем Града Рима и оне олакшавају употребу зграда и грађевинског земљишта. Ту спадају: службености наслањања зграде на туђи зид, изградња балкона над туђим ваздушним простором, одвођење кишнице у туђе двориште“ (Станојевић, 2003, стр. 225).

б) Личне службености

Личне службености везане су за личност, а настају како би се одређеном лицу обезбедила корист на туђој ствари. Како се ради о строго личним правима, личне службености, сматрали су Римљани, није могуће пренети ни пословима *inter vivos*, нити *mortis causa*. „За различите врсте службености били су предвиђени другачији начини стицања, а најчешћи су били: тестамент, уговор и судска одлука“ (Стефановић, 2019, стр. 52). „Личне службености су институт који чине три стварна права: плодуюживање (*ususfructus*), употреба (*usus*) и становање (*habitatio*). Настале су на мотиву збрињавања жена – супруга након смрти мужа

и женске деце након смрти оца, који су у дугом историјском периоду имали неравноправан наследно-правни положај у односу на мужеве, односно мушке потомке“ (Лазих, 2000, стр. 1). Поједини аутори у личне службености сврставају и службеност употребе туђег роба и туђе животиње (*operae servorum vel animalium*) која титулару даје право да користи туђег роба и туђу животињу. „Сматра се да су почeci личних службености у жељи власника ствари да после своје смрти материјално обезбеди себи блиске особе, остављајући им легатом доживотно право коришћења имовине, коју иначе у целини тестаментом оставља потомцима. Они су као универзални сукцесори постајали власници заоставштине, али са теретом који је на одређено време ограничавао њихова својинска права“ (Бујуклић, 2011, стр. 265). Занимљиво је да су плодoуживање (*ususfructus*), употреба (*usus*) и становање (*habitatio*) током класичног права сматрани посебним правима, а не службеностима, при чему је плодoуживање искључивало титулару било какво право власништва на самој ствари, ограничавајући се искључиво на убирање плодова.

3. Плодоуживање (*ususfructus*)

У Јустинијановим Институцијама, плодoуживање (*ususfructus*) представља се као лична службеност путем које титулар службености добија „право коришћења и прибављања плодова са туђих ствари, не дирајући у њихову суштину – *Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi, salva rebus substantia* (Јустинијанове Институције 2. 4. према Стојчевић & Ромац, 1971, стр. 510). Ова дефиниција иако вековима стара и данас је веома актуелна и примењива, реципирана преко Српског грађанског законика и њене интерпретације Јована Хацића у члану 374 СГЗ-а: „Коме припада право на уживање туђе ствари, онај може туђу ствар, само суштину њену не нарушавајући, без сваког ограничења уживати“ (Живковић, 2014, стр. 182). Насупрот схватању изложеном у Јустинијановим Институцијама, Гај је сматрао да плодoуживалац не може стећи својину одржајем, зато што нема државину, већ само право употребе и прибављања плодова – *ius utendi fruendi* (Гај, 1982, стр. 113). Сматрамо да је Гајева дефиниција прецизнија и да више одражава природу плодoуживања, јер уколико неко према основу плодoуживања користи неку ствар и експлоатише је тако што, на пример, вади песак са речне обале или копа камен у каменолому, он суштински дира у суштину ствари, што је по дефиницији из Јустинијанових Институција забрањено

и искључено. Зато смо мишљења да је Гајева дефиниција адекватнија, уопштенија и сходно томе има већу практичну примењивост.

У почетку, плодуживање се могло уговорити само у корист физичког лица, да би Јустинијановим правом то било проширено и на правна лица, али не у трајању дужем од сто година. „Плодоуживалац је имао право на плодове ствари (*fructus naturales* и *fructus civiles*), рачунајући и младунчад животиња, али не и право на дете робинје. Плодоуживаоцу роба припадало је у својину све што роб прибави коришћењем имовине плодуживаоца или сопственим радом, а на ономе што прибави по неком другом основу право својине припада власнику. Плодоуживање је лично, непреносиво право (осим код уступања путем парнице – *in iure cessio*), али се могло пренети вршење плодуживања путем закупа, продаје или поклона“ (Лазих, 2000, стр. 26).

Корпус права којима титулар располаже чине: *usus* и *fructus*, тј. *ius utendi* и *ius fruendi*. Плодоуживалац је ствар могао на уобичајен начин да користи и убира плодове на њој. Обавезе плодуживаоца биле су бројне: морао је да одржава послужну ствар и сноси нужне трошкове њеног одржавања, да се према ствари односи као савестан домаћин, тј. *bonus pater familias*, да употребом ствари не мења њену економску намену и да се обавезе да ће по окончању плодуживања ствар вратити не дирајући њену суштину (*salva rebus substantia*). Сопственик ствари задржавао је право располагања на ствари (*ius abutendi, abusus*), међутим, како он не врши никакву фактичку власт на ствари њему остаје само гола својина (*nuda proprietas*), тј. „власнику остане заправо само овлашћење потпуног располагања – преноса својине, а да све користи које ствар даје припадају другом субјекту“ (Слијепчевић, 2022, стр. 3). Предмет плодуживања може да буде и покретна и непокретна ствар. Кључно је да то буде непотрошна ствар, јер по окончању плодуживања титулар власнику ствар треба да врати у идентичном стању, непромењену. Међутим, током периода принципата ово правило је промењено. Плодоуживање се могло установити и на потрошним стварима (*res consumptibiles*), а названо је неправом плодуживање (*quasi ususfructus*), које ће касније пандектна правна наука назвати *ususfructus irregularis*. За разлику од стандардног плодуживања, где плодуживалац враћа исту ствар сопственику, код неправог плодуживања, неправи плодуживалац у обавези је да по завршетку плодуживања врати ствар исте врсте и квалитета у истој количини. Међутим, постоји још једна битна разлика између ова два облика плодуживања: док право плодуживања има стварноправни карактер, неправом плодуживање представља облик облигационог односа.

4. Право употребе (*usus*)

Битна карактеристика римске правне традиције свакако је еволуција и трансформација правних института, условљена захтевима свакодневног живота, развоја трговинских односа и настанком робно-новчаних односа. Та пракса није мимоишла ни право употребе (*usus*). У почетку је титулар права употребе (узуар, *usuarius*) имао овлашћење које је Улпијан у једној изреци изложио на следећи начин: *Ко има право употребе, може употребљавати, али нема право прибирати плодове – Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest* (Улпијан D.7.8.2. према Стојчевић & Ромац, 1971, стр. 510). „Дилема, која живи и данас, мучила је класичне правнике, те тако први покушај одређења обима права проналазимо код Августовог савременика Лабеоноа. Он разматра ситуацију у којој је дато право коришћења сеоског имања и у први план истиче две особине права: 1) да се не може поистоветити са плодуюживањем, јер је обим права ужи, те 2) нормира дејство личне службености *erga omnes*. Оно се огледа и у свом позитивном аспекту, да има искључиво право коришћења складишта за вино и уље, и у негативном, да власнику имања може забранити приступ“ (Станојловић, 2023, стр. 159). Иако Лабеоново одредиште има прецизнији карактер шта по свом садржају употреба подразумева, у односу на Улпијаново виђење, то ипак не одређује у потпуности скуп овлашћења узуара. Како се право употребе показало непрактичним, нарочито у случају употребе предмета које није могуће употребљавати без убирања плодова (нпр. крава или маслињак), право употребе се временом проширило и на убирање плодова, али у минималном обиму, онолико колико је *довољно за своју егзистенцију и егзистенцију своје породице (quod ad victum sibi suisque sufficiat)*, како то наводи Улпијан у књизи 17 свога дела *Libri ad Sabinum* (*The Roman Law Library – Ulpianus libro 17 ad Sabinum*, 2025).

5. Право становања (*habitatio*)

Право становања такође представља личну службеност нормирану римским правом, на основу које титулар права (хабитант) стиче стварно право становања и употребе туђе куће (стамбеног простора) за сопствене потребе и потребе чланова своје породице. С обзиром на то да је у питању стварноправни, а не облигациони однос, право становања најчешће се установљавало легатом или поклоном. „*Habitatio* за разлику од других личних службености (*usus* – право коришћења и *ususfructus*

– право плодуживања), није престајала са *capitis deminutio* – губитком статуса њеног титулара и *non usus* – невршењем. До Јустинијана је правна природа ове службености била спорна и поистовећивала се са власништвом. Од Јустинијана се, међутим, третирао као самостално стварно право на туђој ствари које се није могло пренети на треће лице“ (Кесман & Piljić, 2025, стр. 212).

6. Закључак

Личне службености представљају значајан институт стварног права који вековима постоји и који пружа овлашћења титуларима да користе туђе ствари као послужна добра, при чему немају право да захватају у супстанцу предмета службености. Римско право је познавало три облика личних службености: плодуживање, употребу и право становања. Значај адекватне регулације личних службености може се увидети из саме чињенице да се њоме својина и својинскоправна овлашћења власника предмета ограничавају. Плодуживаоцу припада право на плодуживање, корисник ствари (узуар) има право на употребу ствари, док титулар права становања (хабитант) има право на становање. Власнику предмета службености преостаје само *гола својина*. Сваки од титулара добија одређена стварна права према предмету службености. Тако плодуживалац има право да у потпуности користи послужну ствар и убира плодове. Употреба послужне ствари у себи носи редукована овлашћења у односу на плодуживање, па тако узурар услужну ствар може да користи у оквиру личних или породичних потреба, при чему на њој може имати државину или судржавину. Хабитант такође има право на државину или судржавину над послужном ствари коју може остварити искључиво становањем, без права убирања плодова над њом.

У савременом праву од три личне службености из римског права, плодуживање има највећи практични значај. Међутим, нормативно регулисање овако битног института у послератном периоду је изостало. Због тога је став судске праксе према одредбама Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, да се на сва питања у вези са плодуживањем сходно примењују одредбе Српског грађанског законика. Такво решење је у пракси проузроковало конфузију, јер су доношене судске пресуде са опречним и различитим решењима, што у крајњем исходу у великој мери утиче на правну сигурност. Мишљења смо да је неопходно *de*

lege ferenda унапредити правну регулативу и правно регулисати сва релевантна питања у вези са личним службеностима, с обзиром на то да се ради о институтима који су имали своје место у правним системима пре два миленијума, док у савременом позитивном српском праву то није случај.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Доприноси аутора

Концептуализација, Н. С., В. В. и Г. М.; методологија, Н. С.; формална анализа, Н. С.; писање – припрема оригиналног нацрта, Н. С., В. В. и Г. М.; писање – преглед и уређивање, Н. С., В. В. и Г. М. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Stefanović Nenad

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Vuletić Vladimir

University of Belgrade, Faculty of Law, Belgrade, Serbia

Milojević Goran

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

ROMAN LAW FOUNDATIONS OF THE MODERN INSTITUTION OF PERSONAL SERVITUDES

ABSTRACT: Although servitudes did not originally emerge in Roman law, but much earlier, Roman law laid the legal foundations for this institution, as well as for the majority of legal institutions that, through the influence of Roman legal history and tradition, were subsequently received into modern legal systems, including the contemporary legal system of the Republic of Serbia. Following the division of the Roman Empire, Serbia relied politically, culturally, religiously, and legally on its eastern part, the so-called Eastern Roman Empire, better known as the Byzantine Empire. Although medieval Serbian law was initially archaic and predominantly customary in nature, through the reception of institutions from Byzantine law, servitudes gradually found their place within the legal system of medieval Serbia. A major milestone in the reception of Roman law institutions was the enactment of the Serbian Civil Code of 1844, through which traditional Roman law institutions were implemented indirectly via the Austrian Civil Code. Contemporary Serbian law continues its course under the sails of Roman law and, as such, belongs to the family of continental European legal systems, whose origins, spirit, and tradition are rooted in the Roman state and legal heritage. In this manner, the Roman Empire, as the cradle of modern civilization, continues to live on today through its legal institutions. Roman law recognized two forms of servitudes: predial (land) servitudes and personal servitudes. By

employing historical, analytical, and comparative methods, the co-authors aim to present the historical development and significance of the institution of personal servitudes from the period of Roman law to contemporary legislative solutions, with the purpose of emphasizing the universality of the Roman legal legacy.

Keywords: *servitudes, Roman law, Serbian Civil Code, legal history.*

Литература

1. Кочан, Е. (2014). Појам и основне карактеристике стварних службености. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 86(4), стр. 246–261. <https://doi.org/10.5937/gakv1404246K>
2. Perelló, C. F. A. (2013). Origins of the Division of Servitudes into Natural, Legal and Contractual. *Journal of Civil Law Studies*, 6(2), pp. 603–616
3. Станојевић, О. (2003). *Римско право*. Сарајево: Правни факултет Универзитета у Сарајеву
4. Бујуклић, Ж. (2011). *Римско приватно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање
5. Вулетић, В. М. (2015). Дух римске правне науке као темељ европских интеграција Србије. *Српска политичка мисао*, (2), стр. 255–274
6. Гај (1982). *Институције*. Београд: Нолит
7. Зорић, М., & Жупљанић, М. (2019). Рецепција римског права. *Одитор*, 5(1), стр. 81–92. <https://doi.org/10.5937/Oditor1901079Z>
8. Кесман, М., & Piljić, D. (2025). Institut habitatio u Porodičnom zakonu Republike Srpske. *Social Sciences*, 18, pp. 211–219. <https://doi.org/10.63356/stes.soc.2025.016>
9. Лазих, М. (2000). *Личне службености: ususfructus, usus, habitatio*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета
10. Маленица, А., & Деретић, Н. (2011). *Римско право*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, Центар за издавачку делатност
11. Медић, Д. (2017). Личне службености У: Лукић, Р. (ур.), *Зборник радова „Двадесет година Дејтонског мировног споразума“* (стр. 602–617). Сарајево: Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву
12. Милошевић, М. (2005). *Римско право*. Београд: Номос

13. Оболенски, Д. (1996). *Византијски комонвелт: Источна Европа, 500–1453*. Београд: Просвета
14. Острогорски, Г. (1969). *Историја Византије*. Београд: Просвета
15. Слијепчевић, Љ. (2022). Право на имовину кроз домаће прописе и чл. 1 Протокол чл. 1 уз ЕКЉП. „Адвокатска канцеларија“ Приступљено 14. 5. 2026. <https://www.pars.rs/public/Dokumenti/Publikacije/1459/Pravo-na-imovinu-Ljuba-Slijepcevic.pdf>
16. Станковић, Е., & Владетић, С. (2018). Универзалност правила римског права везаних за институт службености. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 57(79), стр. 387–396
17. Станојловић, В. (2023). Службеност употребе (*usus*) у римском и српском праву. *Анали Правног факултета у Београду*, 71(1), стр. 153–170. https://doi.org/10.51204/Anali_PFBU_23105A
18. Стефановић, Н. (2019). *Iura in re aliena – службености (servitutes)*. *Право – теорија и пракса*, 36(4-6), стр. 48–58. <https://doi.org/10.5937/ptp1904048S>
19. Стефановић, Н. (2025). *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
20. Стојчевић, Д., & Ромац, А. (1971). *Dicta et regulae iuris: латинска правна правила, изреке и дефиниције са преводом на српскохрватски језик и објашњењима*. Београд: Савремена администрација
21. *The Roman Law Library – Ulpianus libro 17 ad Sabinum*. Приступљено 14. 5. 2026. https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/uirian_scott.html
22. Живковић, М. (2014). Уређење личних службености у српском грађанском законуку У: Полојац, М., Мирковић, З., & Ђурђевић, М. (уред.), *Српски грађански законик – 170 година* (стр. 191–194). Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање

Крстинић Далибор*
<https://orcid.org/0000-0002-9731-9178>
Санчанин Ђорђе**
<https://orcid.org/0000-0001-5884-0772>
Ваван Зоран***
<https://orcid.org/0000-0003-2965-6532>

УДК: 173:271.2(497.11)
Прегледни рад
DOI: 10.5937/ptp2602161K
Примљено: 2. март 2026.
Одобрено за објаву: 28. април 2026.
Странице: 158–169

ЕТИКА ПОРОДИЧНИХ ОДНОСА У САВРЕМЕНОЈ СРБИЈИ И УТИЦАЈ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

АПСТРАКТ: Савремена породица у Србији пролази кроз сложен процес трансформације, обликован дубоким друштвеним, економским и културним променама. Процеси модернизације, глобализације и секуларизације значајно утичу на традиционалне породичне улоге и етичке норме које уређују породичне односе. У том контексту, Српска православна црква представља један од кључних друштвених актера, који настоји да очува и пренесе традиционалне моралне вредности везане за брак, родитељство и породичну солидарност. Предмет овог рада јесте анализа односа између етичких норми, верског учења и правне заштите породице у савременој Србији. Основно истраживачко питање гласи: У којој мери и на који начин Српска православна црква данас заиста утиче на етику породичних односа у оквиру секуларне и правне државе? Посебан допринос рада огледа се у интердисциплинарном приступу који повезује етику, социологију, религију и породично право, са циљем да се покаже на који начин се морални ауторитет Цркве остварује у оквиру уставне заштите

---

* Ванредни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија; Паневропски Универзитет „Апеирон“, Факултет правних наука, Бања Лука, Република Српска, имејл: dkrstinic@pravni-fakultet.info

** Доцент, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: djordje.sancanin@pravni-fakultet.info

*** Ванредни професор, Универзитет „Унион“ у Београду, Правни факултет, Београд, Србија, имејл: zoran.vavan@yahoo.com

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

породице и вредносног плурализма савременог друштва. Метод рада заснива се на анализи релевантне домаће и стране литературе, као и на критичком сагледавању савремених друштвених процеса у Србији.

Кључне речи: породица, етика, Српска православна црква, породично право, савремено друштво.

1. Уводна разматрања

Породица као основна ћелија друштва одувек је представљала централно место обликовања моралних вредности, културних образаца и социјалних идентитета. У српском друштву, породица има посебан значај као носилац традиције, националног и верског идентитета, али и као простор у којем се најјасније огледају последице савремених друштвених промена. Савремени процеси модернизације, глобализације и секуларизације довели су до значајних трансформација породичних односа. Промене у схватању брака, родитељства и родних улога отварају нове етичке дилеме и постављају питање одрживости традиционалних моралних образаца.

Предмет овог рада јесте анализа односа између етичких норми, религијског учења и правне заштите породице у савременој Србији. Основно истраживачко питање гласи: У којој мери и на који начин Српска православна црква данас заиста утиче на етику породичних односа, у условима секуларне и правне државе? Посебан допринос рада састоји се у интердисциплинарном повезивању етике, социологије, религије и породичног права, са циљем да се покаже како се морални ауторитет Цркве остварује у оквирима уставне заштите породице и вредносног плурализма савременог друштва.

2. Породица као друштвена и културна институција

Породица представља једну од најстаријих и најстабилнијих друштвених институција, која је у различитим историјским и културним контекстима имала кључну улогу у репродукцији друштва, социјализацији појединаца и преношењу моралних и културних вредности. У класичној социолошкој теорији, породица се дефинише као примарна група у којој се остварују основне биолошке, емоционалне и социјалне функције (Parsons, 1951; Goode, 1982). Парсонс (1951) истиче да породица има незаменљиву функцију примарне социјализације, у оквиру које дете

усваја основне норме, вредности и обрасце понашања неопходне за функционисање у ширем друштву. Ова функција породице посебно је значајна у погледу формирања моралне личности, јер се управо у породичном окружењу обликују први ставови о добру и злу, дужности, одговорности и солидарности. Goode (1982) наглашава да породица није само биолошка заједница, већ сложена социјална институција која одражава доминантне вредности и норме друштва. У том смислу, промене у друштву неминовно се одражавају и на структуру и функције породице. Савремене социолошке анализе указују на то да породица у модерним друштвима пролази кроз дубоке трансформације, које се огледају у флексибилизацији породичних улога, порасту индивидуализма и релативизацији традиционалних породичних норми (Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Giddens, 1992).

У српском друштву, породица има изразито снажан културни и симболички значај. Антонић (2010) истиче да породица у Србији представља један од кључних стубова друштвене солидарности и колективног идентитета, нарочито у периодима историјских криза и друштвених ломова. Традиционални модел породице, заснован на патријархалним односима и на јасној подели улога, дуго је представљао доминантни образац у српском друштву. Српска породица налази се данас у процесу дубоке транзиције, у којој се преплићу традиционални и модерни образци понашања. Са једне стране, још увек је присутна снажна везаност за породичне вредности, међугенерациску солидарност и поштовање родитељског ауторитета. Са друге стране, савремени процеси урбанизације, миграција и економске несигурности доводе до слабљења традиционалних породичних структура. Крстинић, Почуча и Шаркић (2024) наглашавају да савремена српска породица све више напушта строге патријархалне образце, али да притом задржава значајне елементе традиционалне културе. Ова двојност између традиције и модерности ствара специфичан вредносни контекст у којем се обликују савремени породични односи. Управо у том простору настају бројне етичке дилеме које захтевају ново теоријско и нормативно промишљање. Са становишта културне антропологије, породица се посматра као основни механизам преношења културних образаца и симболичких значења. У српској култури, породица је традиционално повезана са појмовима части, угледа и моралне одговорности, што додатно наглашава њену улогу у очувању друштвеног поретка. Савремене промене у области образовања, запошљавања и родних односа довеле су до редефинисања улога унутар породице. У савременом друштву све се више афирмише

модел партнерске породице, заснован на равноправности супружника и заједничкој одговорности у васпитању деце. Овај модел, међутим, често долази у сукоб са традиционалним етичким нормама (Sančanin & Krstinić, 2023). Посебан значај породице огледа се у њеној улози у очувању моралног и културног континуитета друштва. Без стабилне породице није могуће обезбедити дугорочну стабилност моралног поретка, јер породица представља примарни простор формирања вредносних оријентација. У том смислу, анализа породице као друштвене и културне институције представља неопходан полазни оквир за разумевање етике породичних односа. Управо на овом месту успоставља се веза између социолошког, културног и етичког приступа, која ће бити даље развијена у наредним поглављима рада.

2. Етички оквир православног схватања породице

Православно учење породицу посматра као богоустановљену заједницу која има не само биолошку и социјалну већ пре свега духовну и моралну димензију. Брак се у православној теологији схвата као света тајна, односно као заједница благословена божанском благодаћу, чији је циљ не само заједнички живот супружника већ и њихово духовно узрастање и међусобно усавршавање. У том контексту, породица се у православној традицији често дефинише као *мала црква*, односно као примарна заједница у којој се остварује хришћански начин живота. Јеротић (2005) истиче да је породица основни простор у којем се формира морална личност појединца и у којем се усвајају темељне хришћанске врлине: љубав, верност, пожртвованост и одговорност. Персоналистичко схватање личности представља један од централних етичких темеља православне антропологије. Према овом приступу, личност се не схвата као изолована индивидуа, већ као биће односа, чији се идентитет остварује у заједници са другим личностима (Zizioulas, 1985). У том смислу, брак и породица представљају привилеговани простор остваривања односа личности заснованих на слободи и љубави. Овај персоналистички приступ има далекосежне етичке последице. Брак се не схвата као пуки правни уговор, већ као заједница личности у којој се слобода остварује кроз одговорност према другом. Слобода у православној етици није произвољност, већ способност за жртву и самоограничење у име заједнице. Посебан значај у православној етици има појам верности. Верност супружника не представља само моралну дужност већ израз дубље онтолошке везе која се успоставља

у браку као светој тајни. Јеротић (2005) наглашава да је верност темељ стабилности породичних односа и предуслов здравог моралног развоја деце. Родитељство у православној традицији схвата се као посебан облик служења и одговорности. Родитељи имају дужност не само да обезбеде материјалне услове за живот деце већ и да их васпитавају у духу хришћанских вредности. Према појединим ауторима, канонско право православне цркве увек повезује родитељско право са родитељском дужношћу, чиме се наглашава морална димензија родитељства.

Са становишта канонског права, брак представља институцију са јасно дефинисаним моралним и нормативним последицама. Канонске норме постављају строге услове за склапање брака и његов раскид, управо са циљем заштите породице као моралне заједнице. Овде се већ уочава спона између религијског морала и правног регулисања породичних односа. Ова спона постаје посебно значајна у савременом правном поретку Републике Србије. Устав Републике Србије (2006) у члану 66 изричито прописује да „породица, мајка, самохрани родитељ и дете уживају посебну заштиту државе“, чиме се породица дефинише као уставно заштићена вредност. Уставна заштита породице представља нормативни израз општеприхваћеног моралног става о посебном значају породице за друштво. Породични закон Републике Србије (2005) додатно разрађује овај уставни принцип, уређујући брак, родитељско право, односе између родитеља и деце и мере заштите породице. Поњавић (2016) наглашава да Породични закон не представља само технички скуп норми већ и нормативни израз одређеног вредносног система у којем су брак и породица препознати као темељне друштвене институције. У том смислу, може се говорити о сложеном троуглу: православна етика – моралне вредности – државноправна заштита породице. Право никада није вредносно неутрално, већ увек одражава одређени морални и културни контекст. У случају породице, тај контекст је у Србији још увек снажно обележен православном традицијом. Међутим, савремени процеси секуларизације и плурализације вредности доводе до све већег јаза између традиционалне религијске етике и позитивног права. Задатак савремене правне државе јесте да пронађе равнотежу између уставне заштите породице, слободе појединца и верског плурализма. Управо на овом месту појављују се кључне дилеме савремене породичне етике: како очувати традиционалне моралне вредности, а истовремено уважити слободу појединца и различитост савремених породичних облика. Ове дилеме представљају неопходан увод у анализу односа између Српске православне цркве, државе и уставне заштите породице.

3. Српска православна црква, држава и уставна заштита породице

Устав Републике Србије (2006) у члану 66 утврђује посебну заштиту породице као темељне друштвене вредности. Ова заштита јесте нормативни израз моралног консензуса. Породични закон разрађује овај принцип кроз уређење брака, родитељског права и заштите детета. Принцип секуларности ограничава директан утицај Цркве на законодавство, али не и на њен морални утицај у јавном дискурсу.

4. Савремени изазови породице: између традиције и савремености

Савремена породица у Србији суочава се са бројним изазовима који произлазе из дубоких друштвених, економских и културних промена. Процеси модернизације, глобализације, урбанизације и технолошког развоја значајно утичу на структуру породице, на начин остваривања породичних улога и на стабилност породичних односа. Ове промене доводе у питање традиционалне моделе породице и захтевају ново етичко и правно промишљање. Један од најизраженијих изазова представља демографска криза. Србија се већ деценијама суочава са падом наталитета, старењем становништва и смањењем броја чланова породице. Ове промене имају далекосежне последице не само по демографску структуру друштва већ и по економску одрживост и социјалну стабилност. У том контексту, породица се све више налази под притиском економске несигурности и социјалних ризика. Посебан проблем представља раст броја развода и нестабилност брачних односа. Савремене социолошке анализе указују да развод више не представља друштвени табу, већ прихватљиву стратегију решавања брачних конфликта (Giddens, 1992; Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Раст развода јесте један од показатеља дубљих вредносних промена које погађају породицу као институцију. Са становишта породичног права, ове промене захтевају флексибилније правно уређење брачних и породичних односа. Савремено породично право настоји да помири заштиту породице са заштитом индивидуалних права супружника и деце. Развод брака, родитељско право и заштита детета све више се уређују у складу са принципом најбољег интереса детета, који представља једно од темељних начела Породичног закона (2005). Други важан изазов односи се на промене у родним улогама и односима између супружника.

Савремено друштво све више афирмише равноправност мушкараца и жена, како у сфери рада, тако и унутар породице. Многи аутори указују да модел традиционалне поделе улога, у којем је мушкарац носилац материјалне егзистенције, а жена примарни васпитач, постепено уступа место партнерском моделу породице. Овај процес, међутим, често доводи до нових тензија и конфликта унутар породице. Са становишта етике, промене у родним улогама отварају бројна морална питања: питања праведне расподеле породичних обавеза, усклађивања професионалног и породичног живота и одговорности родитеља према деци. Савремена етика породичних односа мора уважити равноправност и аутономију супружника, али и очувати принципе солидарности и међусобне одговорности. Посебан изазов представља утицај масовних медија и дигиталних технологија на породични живот. Савремене комуникационе технологије мењају начин остваривања породичних односа, али истовремено доводе до слабљења непосредне комуникације и заједничког времена у породици. Медијска култура све више обликује вредносне оријентације младих, често у супротности са традиционалним моралним нормама. У овом контексту, Српска православна црква заузима критички став према процесима који доводе до релативизације брака и породичних вредности. Без стабилне породице није могуће очувати ни морални ни културни идентитет друштва. Црква упозорава на опасност индивидуализма и потрошачке културе, који подривају основе породичне солидарности. Ипак, савремени изазови захтевају нове моделе дијалога између традиције и модерности. Како истичу Санчанин и Крстинић (2023), етика породичних односа мора се развијати у складу са променама друштвеног контекста, али без напуштања основних моралних принципа који чине темељ породичног живота. Управо у овом простору настаје кључна напетост савремене породичне етике: како помирити захтеве слободе, равноправности и аутономије са потребом за стабилношћу, одговорношћу и солидарношћу унутар породице. Овај комплексни скуп изазова показује да се савремена породица налази у процесу дубоке трансформације, у којој су етичка и правна питања неодвојиво повезана. Анализа ових изазова представља неопходну основу за разумевање домета и ограничења етичког утицаја Српске православне цркве, што ће бити предмет наредног поглавља.

5. Домети и ограничења етичког утицаја Српске православне цркве

Иако Српска православна црква представља један од најзначајнијих моралних ауторитета у српском друштву, њен етички утицај на савремене породичне односе има јасне домете, али и значајна ограничења. Ова ограничења произлазе како из унутрашњих трансформација друштва тако и из нормативних оквира модерне правне државе. У условима плурализма вредности и секуларног уређења, морални ауторитет Цркве више не може имати карактер општедруштвене норме, већ, пре свега, улогу оријентира у простору јавне и приватне етике. Савремени утицај Цркве не заснива се на нормативној принуди, већ на културном ауторитету и снази традиције. У том смислу, етички утицај Српске православне цркве остварује се пре свега кроз образовну, пастирску и културну делатност, а знатно мање кроз директно обликовање правних норми. Овај модел утицаја одговара принципима савремене секуларне државе, али истовремено ограничава домет религијске етике у јавном простору. Са становишта социологије религије, Berger (1999) указује да процеси секуларизације доводе до слабљења институционалног утицаја религијских заједница, али не нужно и до нестанка религијских вредности из друштвеног живота. У српском контексту, религија задржава снажну културну функцију, али њен директан утицај на понашање појединаца постаје све селективнији. Ова селективност значи да појединци све чешће преузимају поједине елементе религијске етике, док друге занемарују или прилагођавају сопственим животним околностима. Закон о црквама и верским заједницама (2006) представља правни оквир који је један од кључних ограничења етичког утицаја Цркве. Принцип секуларности подразумева одвојеност цркве и државе, што онемогућава преузимање једног религијског морала као нормативно обавезујућег за све грађане. Уставна заштита породице мора бити вредносно инклузивна и заснована на принципу једнакости, без обзира на верска уверења појединаца. Право и морал имају различите функције у друштву. Док морал тежи идеалу, право мора регулисати реалне друштвене односе, често кроз компромисе између супротстављених вредности. У том смислу, етички захтеви православља често превазилазе могућности позитивног права, које мора уважити сложеност савремених породичних облика и различитост животних стилова. Посебно ограничење етичког утицаја Српске православне цркве огледа се у генерацијским разликама. Савремена млађа генерација све више усваја вредности индивидуализма, аутономије

и самореализације, које често долазе у напетост са традиционалним религијским нормама (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). У том контексту, морални ауторитет Цркве губи део своје обавезујуће снаге и постаје један од више могућих етичких оријентира. Ипак, домети етичког утицаја Српске православне цркве не могу се потценити. Религијске вредности још увек играју значајну улогу у формирању моралне савести појединаца, посебно у процесу васпитања деце. Породица остаје главни медијум преношења тих вредности, што Цркви омогућава посредан, али дуготрајан утицај на морални профил друштва. Црква има значајну улогу у очувању културног и идентитетског континуитета, нарочито у условима глобализације и културне хомогенизације. У том смислу, етички утицај Цркве не исцрпљује се у појединачним моралним упутствима, већ обухвата и шири културни оквир у којем се обликују вредносне оријентације друштва. Може се закључити да се етички утицај Српске православне цркве у савременој Србији остварује у простору сталне напетости између традиције и модерности, између морала и права, као и између религијског ауторитета и секуларног поретка. Управо у овом простору настају кључне дилеме савремене породичне етике, које захтевају даље теоријско и нормативно разматрање.

6. Закључак

Етика породичних односа у савременој Србији представља сложено и вишеслојно поље у којем се преплићу традиционалне моралне вредности, религијско учење и нормативни оквири модерне правне државе. Породица се у том контексту појављује као институција у транзицији, изложена снажним друштвеним, економским и културним променама које доводе у питање њену стабилност, функције и вредносне темеље. Анализа је показала да Српска православна црква још увек има значајан етички утицај на обликовање породичних вредности, нарочито у погледу схватања брака као трајне заједнице, родитељства као моралне дужности и породичне солидарности као темељног принципа друштвеног живота. Тај утицај, међутим, више не може бити схваћен као непосредно нормативно деловање, већ пре свега као морални и културни ауторитет који делује у условима секуларног и плуралистичког друштва. Устав Републике Србије и Породични закон пружају снажну правну заштиту породици као темељној друштвеној вредности, али истовремено утврђују принцип секуларности и вредносног плурализма. У том оквиру, етички ставови Српске православне цркве могу бити значајан

оријентир за вернике и за шири културни контекст, али не и обавезујући модел за све чланове друштва. Управо у том односу између морала и права настаје кључна напетост савремене породичне етике. Посебно је значајно уочити да се савремени изазови породице не могу решавати искључиво правним средствима, нити искључиво моралним апелима. Демографска криза, раст развода, промене у родним улогама и утицај дигиталне културе захтевају интегрисан приступ који повезује правну регулацију, социјалну политику и етичку рефлексију. У том смислу, дијалог између државе, цркве и научне заједнице представља неопходан услов за очување породице као стабилне друштвене институције. Може се закључити да будућност породице у Србији зависи од способности да се успостави продуктиван баланс између традиције и савремености, између моралних идеала и правних стандарда, као и између религијских и секуларних вредности. Управо зато, етика породичних односа у савременој Србији остаје једно од кључних поља на којима се одлучује не само о судбини породице већ и о дугорочном моралном, културном и правном идентитету српског друштва.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Доприноси аутора

Концептуализација, К. Д., С. Ђ. и В. З.; методологија, С. Ђ.; формална анализа, В. З. и С. Ђ.; писање – припрема оригиналног нацрта, С. Ђ. и К. Д.; писање – преглед и уређивање, С. Ђ. и К. Д. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Krstinić Dalibor

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia; Pan-European University “Apeiron”, Law College, Banja Luka, Republic of Srpska

Sančanin Dorđe

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Vavan Zoran

Union University in Belgrade, Faculty of Law, Belgrade, Serbia

THE ETHICS OF FAMILY RELATIONS IN CONTEMPORARY SERBIA AND THE INFLUENCE OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH

ABSTRACT: The contemporary family in Serbia is undergoing a complex process of transformation shaped by profound social, economic, and cultural changes. Processes of modernization, globalization, and secularization significantly affect traditional family roles and the ethical norms governing family relations. In this context, the Serbian Orthodox Church represents one of the key social actors seeking to preserve and transmit traditional moral values related to marriage, parenthood, and family solidarity. The subject of this paper is the analysis of the relationship between ethical norms, religious teachings, and the legal protection of the family in contemporary Serbia. The main research question is: To what extent and in what way does the Serbian Orthodox Church actually influence the ethics of family relations within the framework of a secular state governed by the rule of law? The specific contribution of the paper lies in its interdisciplinary approach, which connects ethics, sociology, religion, and family law, with the aim of demonstrating how the moral authority of the Church is exercised within the framework of the constitutional protection of the family and the value pluralism of contemporary society. The methodology is based on the

analysis of relevant domestic and foreign literature, as well as on a critical examination of contemporary social processes in Serbia.

Keywords: *family, ethics, Serbian Orthodox Church, family law, contemporary society.*

Литература

1. Антонић, С. (2010). *Култура и традиција у савременом српском друштву*. Београд: Службени гласник
2. Berger, P. L. (1999). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington, D.C.: Ethics and Public Policy Center
3. Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage
4. Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press
5. Goode, W. (1982). *The Family*. Englewood Cliffs: Prentice Hall
6. Јеротић, В. (2005). *Породица и морал*. Београд: Арс либри
7. Sančanin, Đ., & Krstinić, D. (2023). The influence of family and school in recognizing COVID 19 as a security risk. *Pravo – teorija i praksa*, 40(1), pp. 13–26. <https://doi.org/10.5937/ptp2301013S>
8. Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Free Press
9. Поњавић, С. (2016). *Породично право*. Београд: Правни факултет
10. Krstinić, D. M., Počuča, M. B., & Šarkiћ, N. (2024). Underage marriage: A comparative analysis. *Pravo – teorija i praksa*, 41(2), pp. 6–22. <https://doi.org/10.5937/ptp2402006K>
11. Zizioulas, J. (1985). *Being as Communion*. London: Darton, Longman & Todd
12. Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 98/06, 115/21
13. Породични закон Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 18/05, 72/11 – др. закон и 6/15
14. Закон о црквама и верским заједницама. *Службени гласник РС*, бр. 36/06

Ђурић М. Ђуро*
<https://orcid.org/0000-0002-8101-5508>
Јовановић М. Владимир**
<https://orcid.org/0000-0003-1741-9062>

УДК: 004.78:347.739(497.11)

Прегледни рад
DOI: 10.5937/ptp2602173D
Примљено: 15. октобар 2025.
Одобрено за објаву: 25. фебруар 2025.
Странице: 170–189

„УХВАТИ МЕ АКО МОЖЕШ!” – ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ У СТЕЧАЈНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

АПСТРАКТ: Сама појава дигиталне имовине представља револуционарни феномен у технологији, привреди и праву. Њеним уређењем, у законодавство уводи се нов институт стварног права, којим она, поред ствари, права и реалних очекивања, постаје предмет имовине. Будући да представља одређену, мада често променљиву вредност имовине, а имовина сваког лица представља залог за намирење потраживања својих поверилаца, важно је обезбедити адекватну заштиту права и интереса поверилаца у оквиру закона. Ово је посебно важно када је у питању колективно намирење потраживања поверилаца у стечајном поступку. Године 2020. Република Србија усвојила је закон којим се уређује дигитална имовина, њен предмет, издавање, промет и залога. Субјекти права на дигиталној имовини могу бити и физичка и правна лица. Имајући у виду да српско законодавство познаје само стечај правних лица, пажња ће бити посвећена дигиталној имовини правних лица као субјектима стечајног поступка. Управо је у интересу њихових поверилаца да успешно намире своја потраживања на имовини дужника. Аутори овог рада анализирају реформу српског законодавства у овој високотехнолошкој теми и указују на могуће

---

*Ванредни професор, Универзитет Унион Никола Тесла, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија, имејл: djuro.mdjuric@gmail.com

**Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: jovanovicvld@gmail.com

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

слабости третмана дигиталне имовине у стечајним поступцима и заштити потраживања поверилаца. Такође, препоручују даљи развој регулативе о дигиталној имовини, укључујући стручно образовање релевантних правосудних професија. У овом раду коришћени су нормативни метод, метод упоредног права и статистички метод.

Кључне речи: дигитална имовина, стечајни поступак, заштита поверилаца, намирење потраживања, Република Србија.

1. Увод

Развојем технологије и остварењем жеље људи за трговином ван строгах оквира државне регулације (Bayliss, 2020, стр. 107), створене су нове вредности које представљају предмет имовине, које се као такве могу размењивати на тржишту и којима се могу измиривати потраживања. У том смислу, дигитална имовина представља потпуно нову категорију имовинског права. Првобитно, законски прописи усвојени су углавном ради спречавања прања новца и финансирања тероризма, како је то било регулисано у ЕУ (EU Directive 2015/849). Српски законодавац је дигиталну имовину регулисао Законом из 2020. године, што га чини једним од првих у свету. Пошто је дигитална имовина најсличнија осталим имовинским правима, а може достићи изузетно високу вредност, она се може користити како за обезбеђење потраживања тако и за намирење потраживања поверилаца кроз извршни и стечајни поступак. Обезбеђивање сигурног приступа дигиталној имовини дужника, њена заплена у случају неизмирења потраживања, а затим и њена продаја у тренутку достизања вредности, представљају за сада највеће правне изазове. Међутим, пошто дигитална имовина нема опипљив физички облик, а може се лако чувати у иностранству, стечајни управници могу се суочити са посебним задатком да је открију, а затим и да покрену поступак за њену заплenu. Од ступања на снагу Закона о дигиталној имовини у јуну 2021. године, према првој процени, приближно 200.000 особа у Србији поседује неку врсту дигиталне имовине (Политика, 2021). Неки од највећих криптовалутних пројеката, као што су *Polygon*, *Celsius*, платформа за програмере *Ethereum* и *Tenderly*, налазе се у главном граду Србије, у Београду, а најмање 92 милиона америчких долара прикупили су криптостартапови у региону у 2021. години. *Celsius Networks* финансира приближно 750 милиона америчких долара, а *Polygon* је

прикупио 450 милиона америчких долара од *Sequoia*, *SoftBank-a* и *Tiger Global-a* (Мајс, 2022).

Циљ овог рада јесте да одговори на питања о правној природи дигиталне имовине и њеном третману када њен власник постане неспособан за плаћање. У првом делу овог рада, аутори анализирају правну квалификацију дигиталне имовине у новом законодавном оквиру. Након тога, следи приступ дигиталној имовини у стечајној маси и положај обезбеђених поверилаца. Даље, у трећем делу, биће разматран начин на који ће стечајни управник преузети контролу над дигиталном имовином дужника. Коначно, када имовина буде под контролом стечајног управника, важно је пружити увид у поступак уновчења дигиталне имовине и намирења потраживања.

2. Правна квалификација дигиталне имовине у Србији

Сама природа дигиталне имовине намеће потребу за специфичном правном дефиницијом и начином њеног третмана (Bayliss, 2020, стр. 107). Овај приступ препоручују и стручна правна удружења (CERIL, 2023). Било каква информација о њеном постојању и контроли углавном се ослања на сарадњу са власником или држаоцем те имовине. У неким земљама, дигитална имовина сматра се врстом праве својине (Inacio, 2018, стр. 12–13), док се у другима не препознаје као таква (Lyadnova, Dorokhova & Whitney, 2018, стр. 5). Полазећи од Објашњења Одлуке о прелиминарном дневном реду у вези са држањем криптовалута Фондације за међународне стандарде финансија (IFRS), дигитална имовина дефинисана је као имовина идентификована, немонетарна и без физичке супстанце (IFRS Foundation, 2022). Такође се карактерише као имовина аутентификована криптографијом, заснована на дистрибуираној књизи трансакција, децентрализована и управљана консензусом (OPUS, 2021, стр. 3). По први пут, српско законодавство препознаје дигиталну имовину као правну категорију. Закон регулише дигиталну или виртуелну имовину као дигиталне записе вредности који се могу размењивати и улагати (члан 2, став 1, тачка 1 Закона о дигиталној имовини, 2020). Такође је успоставио правила њиховог издавања, секундарне трговине и пружања услуга везаних за дигиталну имовину. Поред тога, законодавац је регулисао надлежности Народне банке Србије и Комисије за хартије од вредности у вези са дигиталном имовином. Као важну новину, Закон признаје дигиталну имовину као нематеријално, заменљиво и извршно средство, као и положај обезбеђених и заложних поверилаца. Овај

приступ српског законодавца у складу је са Директивом ЕУ бр. 110/2009 о институцијама електронског новца (Nori & Girolametti, 2023, стр. 423). Прописане су две главне врсте дигиталне имовине. То су виртуелна валута и дигитални токен. Оне се могу користити као инструмент плаћања, извор финансирања и иницијална понуда, као и за секундарну трговину. Сходно томе, дигитална имовина може се у будућности користити као инструмент обезбеђења за потраживања поверилаца.

С једне стране, виртуелна валута сматра се врстом дигиталне имовине која није издата и чију вредност не гарантује централна банка или други јавни орган (члан 2, став 1, тачка 2 Закона о дигиталној имовини, 2020). Зато је у Србији законодавац још увек не признаје као законско средство плаћања и нема правни статус новца или валуте. Овај положај потврдила је Народна банка Србије 2022. године (Народна банка Србије, 2022). Међутим, виртуелну валуту могу прихватити физичка или правна лица као средство размене и може се куповати, продавати, размењивати, преносити и електронски чувати. Виртуелне валуте имају тенденцију да буду нестабилне, јер имају карактер краткорочне имовине. Често се држе у спекулативне сврхе и могу се користити за размену робе и услуга (IFRS Foundation, 2022).

С друге стране, српско законодавство препознаје дигитални токен као врсту дигиталне имовине која представља било које нематеријално имовинско право и који може представљати једно или више других имовинских права у дигиталном облику, укључујући и право корисника дигиталног токена да му се пружају одређене услуге (члан 2, став 1, тачка 3 Закона о дигиталној имовини, 2020). Овом одредбом, српско законодавство несумњиво је препознало и прихватило карактер имовинског права дигиталних токена, као било којег другог стварног права регулисаног законом.

У свом упутству, Министарство финансија Републике Србије наводи да се дигитална имовина може стицати учешћем у пружању услуга електронске валидације трансакција везаних за дигиталну имовину које обављају лица која рударе и валидатори дигиталне имовине (Министарство финансија Републике Србије, 2021). Ова одредба у складу је са Законом о основама својинскоправних односа (1990) и Законом о привредним друштвима (2011). Међутим, пошто су имовинска права углавном уређена као законом одређена права (Maydanuk, 2023, стр. 14), то захтева будућу измену одредаба Закона о основама својинскоправних односа (1990), како би се дигитална имовина укључила као посебно стварно право. Таква законодавна акција сигурно ће пратити процес

хармонизације законодавства са прописима ЕУ (Михајловић, 2021, стр. 598). Од ступања на снагу Закона о финансијском обезбеђењу (члан 6, став 1, тачка 2, 2018) и Закона о дигиталној имовини (2020), својину над дигиталном имовином могу стећи и прималац финансијског обезбеђења и фидуцијарни поверилац када његово потраживање није намирено о доспелости (Ђурић & Јовановић, 2023, стр. 9–10). Међутим, њихова имовинска права подлежу одложном услову. Да би се могла идентификовати, дигитална имовина мора бити одвојива и на основу уговора или других законских права преносива/непреносива и одвојива/неодвојива од ентитета или других права. Српски закон уређује дигиталну имовину као дигитални запис вредности који се може дигитално купити, продати, разменити или пренети, и који се може користити као средство размене или у инвестиционе сврхе (члан 2, став 1, тачка 1 Закона о дигиталној имовини, 2020). Ово не укључује дигиталне валутне записе који су законски инструменти плаћања и другу финансијску имовину регулисану другим законима. Пратећи ову дефиницију, дигитална имовина поседује две важне карактеристике имовине, њену вредност и њен правни основ (*iustus titulus*), исто као што је прописано меродавним законом за продају робе (члан 454 Закона о облигационим односима, 1978). То имплицира да Закон о дигиталној имовини (2020) признаје дигиталној имовини правни положај права својине. Слична решења прописана су и у системима *common law* (Remolina, Gurrea-Martínez & Liu, 2024, стр. 6–7).

Као предмет права својине, дигитална имовина такође може имати карактеристике финансијског инструмента. У овом случају, све операције издавања, секундарне трговине дигиталном имовином и пружања повезаних услуга морају се спроводити у складу са Законом о тржишту капитала (члан 7, став 1 Закона о дигиталној имовини, 2020). Међутим, чак и ако дигитална имовина има све карактеристике финансијског инструмента, регулатива тржишта капитала не примењује се ако нису испуњени одређени законски услови (члан 7, став 2, тачка 3 Закона о дигиталној имовини, 2020). Као финансијски инструмент, дигитална имовина може бити предмет посебног уговора о финансијском обезбеђењу и може се држати као нематеријална имовина или залихе. Када се дигитална имовина издаје као финансијски инструмент, објављује се посебан документ под називом *бели папир*. У вези са тим, у јулу 2021. године, Народна банка Србије усвојила је измене и допуне Упутства за спровођење Одлуке о условима и начину обављања међународних платних трансакција (Народна банка Србије, Упутство, 2021).

3. Дигитална имовина као део стечајне масе

Како власници тако и држаоци дигиталне имовине могу да буду било која лица, без обзира на пословни однос успостављен са пружаоцем услуга у вези са дигиталном имовином или трансакције обављене преко тог пружаоца. Дакле, то може бити лице које је стекло дигиталну имовину учествујући у услугама верификације компјутерских трансакција у информационим системима везаним за одређену дигиталну имовину. Међутим, према српском Закону о стечају (2009), само правна лица као власници или држаоци могу бити предмет стечајног поступка. Стечајна маса обухвата сву имовину стечајног дужника у Србији и иностранству на дан отварања стечајног поступка, као и имовину коју је стечајни дужник стекао током поступка (члан 101, став 1, Закона о стечају, 2009). Ако се дигитална имовина сматра имовином дужника, она може бити уновчена према прописима о стечају и стечајни управник има дужност да преузме контролу над том имовином, како би повећао вредност стечајне масе (Nori & Girolametti, 2023, стр. 428). Ако се имовина стечајног дужника налази у иностранству, примењују се одредбе српског Закона о стечају (2009) у вези са прекограничним стечајним поступком, када је таква имовина предмет страног поступка. Дигитална имовина правно представља део стечајне масе којим управља стечајни управник, чија је улога да пронађе имовину, да је заплени и прода како би обезбедио најповољније намирење потраживања поверилаца. У руском законодавству постоји слично решење (Shishmareva & Ep'kova, 2024, стр. 1084). Ако одржавање пословања стечајног дужника обезбеђује такво намирење, повериоци могу гласати за његову реорганизацију уместо за банкротство. У неким земљама *common law* система, судска пракса не препознаје дуг деноминираан у дигиталној имовини као новчани дуг који може бити предмет права потраживања (Remolina, Gurtea-Martínez & Liu, 2024, стр. 9).

Поред коментара IFRIC-а и одредаба Закона о дигиталној имовини (2020), Министарство финансија Републике Србије издало је Објашњење, које дигиталну имовину препознаје као нематеријално средство и залихе (Министарство финансија Републике Србије, Објашњење, 2021). Пошто је њихова природа нематеријална, морају се чувати на безбедној дигиталној локацији, која се назива новчаник (*wallet*). То може бити софтверски новчаник, хардверски новчаник, *врљћи новчаник* и *хладни новчаник* (OPUS, 2021, стр. 6). Њихово дигитално складиштење омогућава да имовина буде на располагању свом власнику. Такав новчаник може се

налазити у софтверском складишту (као што је *cloud*) или у хардверском складишту (екстерно). Дигитална имовина обично је децентрализована, све док не постане целина вољом власника. Свака регистрација од стране јавних или лиценцираних приватних пружалаца услуга обезбеђује њихову контролу и заштиту. Обично је приступ дигиталној имовини која се чува на мрежи заштићен лозинком доступном само њиховом власнику. Ово је једна од значајних привилегија дигиталне имовине у случају стечаја или извршног поступка, али је такође чини подложном хакерским нападима (Udofia, 2022). Чување дигиталне имовине на хардверском складишту олакшава заштиту од хаковања, али олакшава и заплenu од стране стечајног управника или извршитеља.

Српски закон о стечају регулише само корпоративни стечај и стога само правно лице, тј. привредно друштво, може бити субјекат стечајног поступка (члан 1, став 1; члан 14 и члан 55, став 5 Закона о стечају, 2009). Што се тиче стечаја физичких лица и предузетника, њихови повериоци морају се ослонити на индивидуални поступак извршења. Циљ стечајног поступка јесте да се обезбеди најповољније колективно намирење стечајних поверилаца постизањем највеће могуће вредности стечајног дужника или његове имовине. Упоредни примери показују да дигитална имовина може достићи високу вредност ако се правилно заплени и у складу са тим уновчи (d'Avoine & Namacher, 2022, стр. 6). Привредно друштво, као правно лице, може бити власник дигиталне имовине под условом да поштује одређена ограничења. Наиме, виртуелне валуте не могу се улагати као новчана инвестиција у капитал друштва. Међутим, оне се могу конвертовати у готов новац и унети у привредно друштво као улог у новцу. Дигитални токени могу се унети као неновчани улог у друштво, али не могу бити повезани са пружањем услуга или обављањем посла. Ово ограничење за дигиталне токене не односи се на ортачко друштво и командитно друштво (члан 14, став 3 Закона о дигиталној имовини, 2020). Листу дигиталних токена у које се може улагати одређује Комисија за хартије од вредности.

Будући да обичан стечајни поверилац има необезбеђено потраживање према стечајном дужнику, у његовом је интересу да стечајни управник преузме сву имовину стечајног дужника. Ако стечајни дужник сарађује са стечајним управником или стечајни управник успе да заплени дигиталну имовину дужника, стечајни повериоци могу очекивати намирење. У случају обезбеђених поверилаца, потраживања су обезбеђена залогом, законским правом задржавања или правом на намирење својих потраживања из посебних предмета имовине и правима која су регистрована у јавним

регистрима. Стога, они имају право првенства у намирењу из вредности уновчене имовине која служи као обезбеђење. Према новим законским одредбама, дигитална имовина може бити предмет уговора о обезбеђењу потраживања залогом и фидуцијарног уговора (чланови 98 и 121 Закона о дигиталној имовини, 2020). Поверилац, осим ако није другачије договорено, има право да користи и располаже, као и да отуђи дигиталну имовину која је предмет фидуцијарног уговора. Фидуцијарни дужник може бити и треће лице које пружа обезбеђење за туђи дуг (јемац). У случају да власник дигиталне имовине није способан за плаћање, потраживања његовог повериоца биће намирена стицањем права својине на пренетој дигиталној имовини (члан 122 Закона о дигиталној имовини, 2020). Напротив, ако фидуцијарни поверилац постане неспособан за плаћање, положај власника дигиталне имовине, тј. дужника, зависи од сврхе фидуцијарног уговора. Ако фидуција на дигиталној имовини служи као обезбеђење потраживања, власник има статус обезбеђеног повериоца у стечајном поступку. Међутим, ако је фидуција уговорена у друге сврхе, власник дигиталне имовине има положај различног повериоца. Коначно, када су у питању излучни повериоци, који имају право својине на одређеном предмету имовине у државини стечајног дужника, они имају право да захтевају да се та имовина излучи из стечајне масе. Ако је дигитална имовина предмет њиховог права својине, он се ослања само на способност стечајног управника да излучи имовину и да је врати власнику.

4. Заплена дигиталне имовине

По отварању стечајног поступка, стечајни управник преузима државину над целокупном имовином која улази у стечајну масу и управља њом. Стечајни поступак спроводи надлежни привредни суд на чијем се подручју налази седиште дужника. Ако се седиште дужника налази ван Србије, поступак спроводи суд на чијем се подручју налази центар главних интереса дужника. Стечајни управник је лице које именује суд и које игра главну улогу у поступку. Када стечајни управник преузме стечајну масу, саставља почетни стечајни биланс са пописом и проценом имовине и обавеза дужника, заједно са извештајем о економском и финансијском стању стечајног дужника и проценом могућности за реорганизацију (члан 36, став 3 Закона о стечају, 2009). На основу овог извештаја, стечајни повериоци одлучују о банкрутству или реорганизацији стечајног дужника. Поред приступа званичним

регистрима о дигиталној имовини, ефикасан рад стечајног управника захтевао би сарадњу са стечајним дужником. Обично само дужник има приступ дигиталној имовини. У зависности од начина њеног чувања, дигитална имовина може се преузети давањем лозинке за софтверски новчаник или испоруком хардверског новчаника. Проблем настаје ако дужник одбије да омогући приступ или држи своју дигиталну имовину скривену. Овде се стечајни управник суочава са важним изазовом (Hill, Connolly & Vouglidis, 2022, стр. 6–7). Ако власник имовине одбије да омогући приступ, према српском праву може бити одговоран само за кривично дело оштећења поверилаца (члан 233 Кривичног законика, 2005). У сваком случају, поступак идентификације и заплене дигиталне имовине дужника ослања се на способности и искуство стечајног управника. Овај поступак захтева драгоцену време које се може изгубити (Sarra, Madaus & Mevorach, 2023, стр. 259).

Закон о дигиталној имовини (2020) прописује општу обавезу свих привредних субјеката у Србији у својству извршног дужника да сарађују са надлежним органима у поступцима извршења и да доставе све информације потребне за спровођење намирања на дигиталној имовини, укључујући и начине на које се приступа дигиталној имовини (криптографски кључеви) (члан 14, став 6 Закона о дигиталној имовини, 2020). Иако ова одредба не помиње стечајни поступак, нема разлога да се она не примени на стечајног дужника. Народна банка Србије води електронске евиденције података о власницима виртуелних валута. Сви лиценцирани пружаоци услуга везаних за виртуелне валуте имају дужност да Народној банци Србије доставе информације о правним лицима и предузетницима који су корисници виртуелних валута. Власници виртуелних валута са седиштем у Србији, како правна лица тако и предузетници, који нису користили услуге лиценцираних пружалаца услуга везаних за виртуелне валуте, дужни су да доставе извештаје Народној банци Србије и одговорни су за тачност и потпуност тих података. Народна банка Србије води електронске евиденције података о власницима виртуелних валута (члан 85, став 4 Закона о дигиталној имовини, 2020). Све информације добијене током пружања услуга у вези са дигиталном имовином и са њиховим корисником, укључујући идентитет корисника, као и о трансакцијама са добављачем услуга дигиталне имовине, морају се чувати као пословна тајна. Једине изузете информације јесу оне које су јавно доступне (члан 13, став 1–3 Закона о дигиталној имовини, 2020). Током стечајног поступка, приговор може поднети не само дужник већ и треће лице. Ако у било којој фази

поступка такво лице одбије да преда имовину дужника коју држи без правног основа или на основу правног посла чија је важност престала, а таква имовина представља део стечајне имовине дужника, стечајни управник је овлашћен да захтева од стечајног судије да хитно изда налог за спровођење принудног извршења (члан 105, став 2 Закона о стечају, 2009). Уз то, стечајни судија може наложити принудне мере против трећег лица како би се омогућило извршење. Ако било које лице не преда предмете који су део стечајне масе или не поступи по налогу суда, то лице је одговорно за штету проузроковану таквом радњом. Додатни проблем може се појавити у случају хаковања дигиталне имовине стечајне масе од стране неовлашћене особе (Sarra, Madaus & Mevorach, 2023, стр. 263).

Стечајни управник одлучује о начину чувања или улагања предмета стечајне масе уз сагласност одбора поверилаца. Српски Закон о стечају (2009) прописује радње оспоравања правних послова дужника у име дужника и поверилаца, ако би се таквим оспоравањем увећала стечајна маса. Такве трансакције и друге радње предузете пре отварања стечајног поступка могу осујетити равноправно намирење стечајних поверилаца, оштетити повериоце или ставити неке повериоце у повољнији положај у односу на друге (члан 119–123, Закона о стечају, 2009). Међутим, стечајни управник поново се суочава са ризиком промене вредности дигиталне имовине од тренутка оспоравања до тренутка њеног враћања у стечајну масу (Droege & Marlière, 2019, стр. 29). Овде је важно питање да ли је дигитална имовина стечајног дужника регистрована код јавног или приватног лиценцираног пружаоца или да ли су регистроване трансакције дигиталне имовине као што су куповина, продаја, пријем или пренос или замена дигиталне имовине за другу дигиталну имовину. Штавише, ако поверилац има потраживање обезбеђено залогом над дигиталном имовином, његово ће намирење бити извесније. Стога, треба разликовати статус следећих врста поверилаца: стечајни (необезбеђени) повериоци, разлучни повериоци, хипотекарни повериоци, повериоци имаоци финансијског обезбеђења (као посебна врста обезбеђених поверилаца) и излучни повериоци. Поступање са имовином дужника захтева професионалног и искусног стечајног управника. Поред редовних послова, стечајни управник треба да идентификује дигиталну имовину дужника и да пронађе начин да је заплени и уновчи у року који је предвиђен законом. Будући поступци српског законодавца требало би да узму у обзир препоруке из упоредне праксе. Оне се односе на строгу регулацију приступа информацијама, привремено ограничавање располагања или преноса имовине и наплату и уновчење имовине (Sarra, Madaus & Mevorach, 2023, стр. 273).

5. Уновчење дигиталне имовине

У интересу је стечајног дужника и његових поверилаца да обезбеде најповољније колективно намирење постизањем највеће могуће вредности за имовину. Штавише, ако вредност имовине стечајног дужника омогућава одржавање пословања и боље намирење поверилаца, привредно друштво може се опоравити кроз поступак реорганизације (INSOL International, 2019). Међутим, закон дозвољава да се потраживања поверилаца исплате само у готовом новцу. Проблем може настати јер конверзија дигиталне имовине у готов новац захтева одређено време током којег се њена вредност може променити. У Србији је правна форма стечајног дужника пресудна у погледу врсте намирења потраживања и овлашћеног лица које ће спроводити поступак. Ако је власник дигиталне имовине физичко лице или предузетник, примењује се само поступак појединачног намирења потраживања кроз извршни поступак. Када се утврди да постоји стечајни разлог код дужника као правног лица, сва намирења на његовој имовини биће спроведена у стечајном поступку. Уколико стечајни управник успе у заплени дигиталне имовине стечајног дужника, он тежи да постигне њену највећу могућу вредност како би обезбедио најповољније колективно намирење стечајних поверилаца. Било који дуг у дигиталној имовини мора се конвертовати у новчани дуг, како би се донело решење о ликвидацији дужника (Remolina, Gurrea-Martínez & Liu, 2024, стр. 14). Ако већина поверилаца гласа за банкротство дужника, стечајни судија доноси одлуку о уновчењу његове имовине. Након те одлуке, стечајни управник спроводи продају целокупне имовине, посебних делова или појединачних предмета имовине стечајног дужника, укључујући и продају стечајног дужника као правног лица (члан 132, став 1 Закона о стечају, 2009). Ако стечајни управник предложи продају целокупне имовине или посебних делова имовине стечајног дужника, или продају стечајног дужника као правног лица, дужан је да пружи процену којом се доказује да је овај начин уновчења прикладнији од продаје појединачних предмета имовине стечајног дужника, коју је израдио овлашћени вештак (проценитељ). Међутим, често је најделикатнији задатак за стечајног управника значајна волатилност цена дигиталне имовине која може утицати како на необезбеђене тако и на обезбеђене повериоце. Проценитељ је лице лиценцирано за вршење одговарајуће процене или лице које поседује релевантно знање и регистровано је на листи коју води надлежни орган за вршење процене или вештачења. Имајући у виду све посебности

дигиталне имовине, такво знање могу понудити лиценцирани пружаоци услуга везаних за дигиталну имовину. Стечајни управник би се могао ослонити на њихову стручност. С обзиром на њихов положај пружалаца берзанских и брокерско-дилерских услуга, од ових пружалаца услуга очекује се да имају најбољи увид у цене свих врста дигиталне имовине.

Процена вредности дигиталне имовине разликује се за дигиталну валуту и дигитални токен и зависи од тога да ли се они евидентирају као нематеријална имовина или као залихе. С једне стране, вредновање дигиталне имовине као нематеријалне имовине укључује почетну и накнадну процену. Почетна процена подразумева вредновање према куповној цени. Оно укључује куповну цену и директно приписиве трансакционе трошкове. У накнадној процени дигиталних валута могу се користити два приступа: модел трошкова и модел ревалоризације (Министарство финансија Републике Србије, Објашњење, 2021). Модел трошкова подразумева накнадно мерење по трошку умањеном за амортизацију и губитке од умањења вредности. Због своје специфичне природе, дигиталне валуте имају практично неограничен век употребе. Међутим, ако такво ограничење постоји, амортизација треба да укључи резидуалну вредност. Модел ревалоризације применљив је само када се фер вредност дигиталних валута може утврдити на активном тржишту. Ако на тржишту не постоји котирана цена, потребно је применити модел трошкова. С друге стране, вредновање дигиталних валута као залиха врши се мерењем по нижој вредности између куповне вредности и нето реализујуће вредности, док се повећања вредности преко почетне куповне вредности не евидентирају. Трошак трошкова залиха обухвата куповну цену, директно приписиве порезе и трошкове стицања залиха. Нето реализујућа вредност процењена је продајна цена у редовном току пословања, умањена за процењене трошкове завршетка и реализације продаје. Сваки пословни субјект који евидентира дигиталне валуте као залихе дужан је да процени нето реализујућу вредност на сваки датум биланса стања. Што се тиче дигиталних токена, они се генерално могу регистровати као неновчана имовина или као финансијски инструмент – капитал, дуг, само не као готовина. Као такви, дигитални токени се почетно, па накнадно мере и евидентирају као нематеријална имовина или залихе.

На основу извештаја о процени њене вредности, стечајни управник одлучује о одговарајућем начину продаје дигиталне имовине у стечајној маси. Међутим, одбор поверилаца, обезбеђени поверилац и заложни поверилац овлашћени су да поднесу приговор на процену, у којем случају

суд, након савесне и пажљиве процене, доноси закључак којим утврђује подобност предложеног начина продаје и одговарајући део продајне цене на основу које је обезбеђено (члан 132, став 3 Закона о стечају, 2009). Опште правило о продаји имовине или правног лица у стечајном поступку прописује као начине продаје јавну аукцију, јавно прикупљање понуда и непосредну погодбу. Међутим, ови начини продаје погоднији су за продају непокретности или покретних ствари. За дигиталну имовину, продаја на тржишту робе (Shawver, 2021, стр. 2047) и на тржишту капитала за финансијске инструменте чини се погоднијом, јер може достићи већу вредност због широког круга заинтересованих страна и одређивања цене. Ово је такође у складу са дигиталном трансформацијом у берзанском и банкарском пословању (Neogradi, Anđelković & Kaličanin, 2024, стр. 86–96). У зависности од врсте дигиталне имовине, продаја може бити организована на берзанским платформама и ванберзанској или *peer-to-peer* продаји. Тренутак продаје дигиталне имовине у стечајном поступку један је од најважнијих и за стечајног управника и за стечајне повериоце. Наиме, док Закон о стечају (2009) регулише стечајне поступке као хитне, волатилна природа промене цена намеће продају по најбољој цени (члан 8 Закона о стечају, 2009). У случају пада у њеној трговини (*криптозима* или *chilling*) (Greifeld & Hajric, 2022), стечајни управник можда не би могао да испуни примарни циљ стечајног поступка – да обезбеди најповољније колективно намирење стечајних поверилаца постизањем највеће могуће вредности за стечајног дужника или његове имовине. Стога, продаја дигиталне имовине дужника такође зависи од способности и искуства стечајног управника (De Macedo & Coelho, 2021, стр. 17).

Након спроведене продаје, стечајни управник обавештава стечајног судију и одбор поверилаца, односно обезбеђене и хипотекарне повериоце, о продаји, њеним условима и постигнутој цени. Уколико продата имовина није била оптерећена залогом, новац од њене продаје улази у стечајну масу и биће исплаћен стечајним повериоцима. Трошкови стечајног поступка приоритетно се намирују из стечајне масе. Након намирења ових трошкова, намирују се трошкови стечајне масе. Стечајни повериоци разврставају се у исплатне редове, у зависности од врсте њихових потраживања. Дигитална имовина се третира на исти начин ако се стечајни поступак настави ка реорганизацији привредног друштва стечајног дужника. Уколико таква имовина није неопходна за спровођење било којих мера усвојених у плану реорганизације и које је потврдио стечајни судија, продаје се по највишој могућој цени како би се обезбедило најповољније колективно намирење стечајних поверилаца.

6. Закључак

Иако релативно нов правни институт, дигитална имовина несумњиво је постала део имовинских права у српском грађанском праву. По својој природи, нематеријална, али заменљива, дигитална имовина захтева специфичан начин чувања у електронским новчаницима на софтверском складишту доступним путем шифре или на хардверском складишту. Једна од главних карактеристика која дигиталној имовини даје правну квалификацију права својине јесте њена вредност. Према проценама, вредност дигиталне имовине у свету достиже десетине милијарди америчких долара. Зато таква имовина може и мора бити залога за намирење потраживања поверилаца њеног власника. Уређењем дигиталне имовине, стицања, продаје и других трансакција које се односе на дигиталну имовину, српски законодавац такође је поставио правни оквир за заштиту поверилаца. Као сваки предмет права својине, дигитална имовина може бити одузета од својих власника заједно са другом имовином и продата у стечајном поступку. За сада, стечајни поступак у Србији може се водити само у односу на правна лица. Стога, повериоци физичких лица и предузетника морају се ослонити на поступке појединачног извршења. Циљ продаје имовине у стечајном поступку јесте намирење потраживања поверилаца постизањем најповољније вредности имовине дужника. Међутим, вредност дигиталне имовине често се суочава с ризиком од значајних промена цене. Имајући ово у виду, поступање с дигиталном имовином у стечајном поступку захтева именоване стручно оспособљеног и искусног стечајног управника. Први изазов са којим се стечајни управник суочава јесте утврђивање постојања дигиталне имовине у стечајној маси са сарадњом стечајног дужника или без ње. У ту сврху, стечајни управник може затражити информације од Народне банке Србије, јавних тела и лиценцираних пружалаца услуга везаних за дигиталну имовину. Ситуација је мало другачија ако залога или фидуцијарни уговор који је закључио дужник има дигиталну имовину као средство обезбеђења. У том случају, не представља препреку њена заплена, већ постизање њене повољне цене. Када се дигитална имовина пронађе и заплени, мора се уновчити у одговарајућем року. Пре продаје, вредност дигиталне имовине мора се пажљиво проценити. Израда извештаја о процени такође захтева искусног стручњака. Чак и тада, период између запленивања и продаје дигиталне имовине остаје најосетљивији део стечајног поступка. Стога је ово други важан изазов за стечајног управника. Такође, намеће се нови приступ регулисању начина продаје у стечајним поступцима. Стечајни

управник се суочава с тешком одлуком између поштовања временског оквира и принципа хитности поступка, с једне стране, и тренутка продаје дигиталне имовине по најбољој цени, с друге стране. Међутим, одлука о судбини дужника зависи од поверилаца, који могу одлучити о будућности стечајног дужника гласањем за његово банкротство или реорганизацију. У оба случаја, финансијски аспект његове имовине остаје најодлучујући фактор. Ако дигитална и друга имовина обезбеђују одрживо пословање, стечајни дужник ће имати другу шансу у поступку реорганизације. Нови прописи о дигиталној имовини у Србији представљају само почетни оквир који захтева даљи развој усвајањем подзаконских аката и других прописа. Посебно би требало радити на усвајању и примени прописа о стручном образовању судија, стечајних управника и лиценцираних пружалаца услуга везаних за дигиталну имовину и лиценцираних стручњака за процену вредности. Судску праксу у вези са дигиталном имовином тек можемо да очекујемо.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Доприноси аутора

Концептуализација, Ђ. Ђ. и В. Ј.; методологија, Ђ. Ђ. и В. Ј.; ресурси, Ђ. Ђ. и В. Ј.; формална анализа, Ђ. Ђ. и В. Ј.; писање – припрема оригиналног нацрта, Ђ. Ђ.; писање – преглед и уређивање, Ђ. Ђ. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис, а додатна питања могу се упутити ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Đurić M. Đuro

The UNION – Nikola Tesla University, Faculty for Business Studies and Law, Belgrade, Serbia

Jovanović M. Vladimir

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

“CATCH ME IF YOU CAN!” – LEGAL STATUS OF DIGITAL ASSETS IN BANKRUPTCY PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT: The very emergence of digital assets represents a revolutionary phenomenon in technology, economics, and law. Their regulation introduces into the legal system a new institute of property law, whereby digital assets, alongside things, rights, and legitimate expectations, become objects of property rights. Since digital assets represent a certain, although often fluctuating, asset value, and since the property of every person constitutes security for the settlement of creditors’ claims, it is important to ensure adequate protection of creditors’ rights and interests within the legal framework. This is particularly important in the context of collective settlement of creditors’ claims in bankruptcy proceedings. In 2020, the Republic of Serbia adopted a law regulating digital assets, their subject matter, issuance, trading, and pledging. Holders of rights relating to digital assets may be both natural and legal persons. Bearing in mind that Serbian legislation recognizes bankruptcy proceedings only in relation to legal entities, attention will be focused on the digital assets of legal entities as subjects of bankruptcy proceedings. It is in the interest of their creditors to achieve successful settlement of claims against the debtor’s assets. The authors of this paper analyze the reform of Serbian legislation in this high-tech field and point to possible shortcomings in the treatment of digital assets in bankruptcy proceedings and in the protection of creditors’ claims. They also recommend further development of the regulatory framework governing digital assets, including the professional

training of relevant judicial professions. This paper employs the normative method, comparative law method, and statistical method.

Keywords: *digital assets, bankruptcy proceedings, protection of creditors, settlement of claims, Republic of Serbia.*

Литература

1. Bayliss, M. (2020). Virtual Assets, Real Insolvency Issues. *Banking & Finance Law Review*. Toronto, 36(1), pp.107–118
2. CERIL (2023). Statement 2023-3 on Crypto-assets in Restructuring and Insolvency, Reporters: Prof. Paula Moffatt and Prof. Dominik Skauradszun. Pristupljeno 15. 10. 2025. www.ceril.eu/news/ceril-statement-2023-3-on-crypto-assets-in-restructuring-and-insolvency
3. D’Avoine, M., & Hamacher, P. (2022). Kryptowährungen im Insolvenzverfahren: Sicherung, Behandlung, Verwertung und mehr. *ZIP: Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 43(1), pp. 6–12
4. De Macedo J. S., & Coelho D. F. (2021/2022). Crypto currencies and insolvency in Portugal: What does the future hold? *Eurofenix*, (86), pp. 17–19
5. Directive of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 No. 110/2009 EC on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC, OJ L 267/7 of 10/10/2009
6. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC, OJ L 141 of 05/06/2015
7. Droege Gagnier A., Marlière L. (2019). Crypto-currencies in insolvency proceedings in France: Dealing with highly volatile assets. *Eurofenix*, (76), pp. 28–29
8. Đurić, Đ., & Jovanović, V. (2023). New Regulation of Digital Assets for Future Business – Case of Serbia. *AGORA International Journal of Juridical Sciences*, (1), pp. 7–16

9. Greifeld, K., & Hajric, V. (2022). “*Crypto Winter*” Fears Chill the Battered Bitcoin Faithful, Bloomberg News. Pristupljeno 12. 10. 2025. www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-25/-crypto-winter-fears-send-chills-to-battered-bitcoin-faithful
10. Hill, M., Connelly, A., & Vouglis, E. (2022). Digital assets in insolvency-what you need to know. *Australian Restructuring Insolvency & Turnaround Association Journal*, 34(3), pp. 4–11
11. Inacio E. (2018). Digital assets in insolvency and restructuring. *Eurofenix*, (71), pp. 12–13
12. IFRS International Financial Reporting Standards Foundation. *Interpretation Committee Meeting, Holdings of Cryptocurrencies*. Pristupljeno 10. 10. 2025. www.ifrs.org/content/dam/ifrs/meetings/2019/june/ifric/ap12a-comment-letters.pdf
13. INSOL International (2019). *Cryptocurrency and its impact on insolvency and restructuring, Special Report*. Pristupljeno 12. 10. 2025. www.insol.org
14. Кривични законик. *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19
15. Lyadnova P., Dorokhova E., & Whitney H. (2018). Cryptocurrencies in insolvency: Evasive Reality. *Emerging Markets Restructuring Journal*, (7). Pristupljeno 15. 10. 2025. www.clearygotlieb.com/-/media/files/emrj-materials/issue-7-summer-2018/cryptocurrencies-in-insolvency--evasive-reality-pdf.pdf
16. Majic J. (2022). *Europe’s crypto capital might not be where you expect*, SIFTED. Pristupljeno 14. 10. 2025. www.sifted.eu/articles/crypto-startups-europe-balkans/
17. Maydanyk, R. (2023). General Provisions of Digital Property Law and How to Categorize Digital Assets. *Open J. Legal Stud.*, 6(2), pp. 49–64, DOI: 10.32591/coas.ojls.0602.02049m
18. Михајловић, Б. (2021). Дигитална имовина у правном систему Србије: основне карактеристике У: Соковић, С. (уред.), *Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније* (стр. 595–609). Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу; Институт за правне и друштвене науке, DOI: 10.46793/UPSSIX.595M.
19. Министарство финансија Републике Србије. *Објашњење у вези са рачуноводственим признавањем, вредновањем и начином књижења дигиталне имовине у пословним књигама обвезника бр. 401-00-509/2021-16 од 01.02.2021.*

20. Народна банка Србије. *Дигитална имовина*, Приступљено 14. 10. 2025. www.nbs.rs/en/ciljevi-i-funkcije/nadzor-nad-finansijskim-institucijama/digital-imo/index.html
21. Народна банка Србије. Упутство за спровођење Одлуке о условима и начину обављања платног промета са иностранством. *Службени гласник РС*, бр. 24/07, 31/07, 41/07, 3/08, 61/08, 120/08, 38/10, 92/11, 62/13, 51/15, 111/15, 82/17, 98/20, 154/20, 66/21, 92/21 и 27/25
22. Neogradi, S., Anđelković, M., & Kaličanin, M. (2024). Digital Transformation in Stock Exchange and Banking Business. *International Journal of Economics and Law*, 14(41), pp. 86–96
23. Nori, G. M., & Girolametti, M. (2023). International Insolvency Law and Cryptocurrencies In: Bonomi, A., Lehmann, M., & Lalani, S (eds.), *Blockchain and Private International Law* (pp. 417–455). Leiden/Boston: Brill Nijhoff
24. OPUS Business Advisory Group (2021). *Cryptocurrency and Insolvency: A guide for insolvency practitioners*. London, September. Приступљено 12. 10. 2025. www.franciswillsandjones.co.uk/wp-content/uploads/2021/09/Cryptocurrency-and-insolvency-a-guide-for-insolvency-practitioners-Sept-2021.pdf
25. *Политика* (15. децембар 2021). У Србији око 200.000 људи поседује неку криптовалуту. Приступљено 12. 10. 2025. www.politika.rs/sr/clanak/494536/U-Srbiji-oko-200-000-ljudi-poseduje-neku-kriptovalutu
26. Remolina, N., Gurrea-Martínez, A., & Liu, D. (2024). *The Treatment of Digital Assets in Insolvency*. Приступљено 14. 10. 2025. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4915592
27. Sarra, J., Madaus, S., & Mevorach, I. (2023). Chasing assets abroad: Ideas for more effective asset tracing and recovery in cross-border insolvency. *International Insolvency Review*, 32(2), pp. 253–288
28. Shawver J. (2021). Commodity or currency: Cryptocurrency valuation in bankruptcy and the trustee’s recovery powers. *Boston College Law Review*, 62(6), pp. 2013–2055
29. Shishmareva T. P., En’kova E. E. (2024). Digital Assets as Objects of the Recovery in the Bankruptcy Proceedings, *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 2024 17(6), pp. 1078–1087.
30. Udofia K. (2022). Treatment of Crypto-Assets in Insolvency: Lessons from different Jurisdictions., Приступљено 12. 10. 2025. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4077707
31. Закон о дигиталној имовини. *Службени гласник РС*, бр. 153/20
32. Закон о финансијском обезбеђењу. *Службени гласник РС*, бр. 44/18

33. Закон о облигационим односима. *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – Одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист Србије и Црне Горе*, бр. 1/03 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/20
34. Закон о основама својинскоправних односа. *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/80 и 36/90, *Службени лист СРЈ*, бр. 29/96 и *Службени гласник РС*, бр. 115/05 – други закон
35. Закон о привредним друштвима. *Службени гласник РС*, бр. 36/11, 99/11, 83/14 – други закон, 5/15, 44/18, 95/18, 91/19 и 109/21
36. Закон о стечају. *Службени гласник РС*, бр. 104/09, 99/11 – други закон, 71/12 – Одлука УСС, 83/14, 113/17, 44/18 и 95/18
37. Закон о тржишту капитала. *Службени гласник РС*, бр. 31/11, 112/15, 108/16, 9/20 и 153/20

Ковачевић Маја*

<https://orcid.org/0000-0001-6902-3794>

Пантић Немања**

<https://orcid.org/0000-0003-0030-6950>

Милојевић Иван***

<https://orcid.org/0000-0003-3653-3477>

УДК: 316.42:334.72

Прегледни рад

DOI: 10.5937/ptp2602192K

Примљено: 30. март 2026.

Одобрено за објаву: 23. април 2026.

Странице: 190–208

УТИЦАЈ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ НА ПОСЛОВАЊЕ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ПРЕДУЗЕЋА – ЕКОНОМСКИ ИЗАЗОВИ И ПРАВНА РЕГУЛАТИВА

АПСТРАКТ: Предмет истраживања јесте анализа утицаја глобализације на пословање савремених предузећа, са посебним фокусом на сектор малих и средњих предузећа (МСП), која теже интернационализацији, са циљем да се пружи свеобухватан и систематичан приказ утицаја глобализације на трансформацију конкурентности предузећа у светлу дигитализације и експанзије дигиталних платформи. Кроз рад се идентификују критичне тачке преласка на проактивне моделе пословања, уз детаљну анализу пратећих ризика и регулаторних оквира неопходних за њихово превазилажење. Рад указује на то да предузећа у условима појачане глобалне конкуренције морају континуирано иновирати и користити савремену информационо-комуникациону технологију како би, превазилажењем географских баријера и ефикасним управљањем ресурсима, остварила одрживу конкурентску предност. У раду се

---

* Редовни професор, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Нови Сад, Србија, имејл: majaskovacevic5@gmail.com

** Ванредни професор, Универзитет у Крагујевцу, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи, Врњачка Бања, Србија, имејл: nemanja.pantic@kg.ac.rs

*** Редовни професор, Универзитет за пословне студије, Бања Лука, Босна и Херцеговина, имејл: drimilojevic@gmail.com

© 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

чини осврт на правну регулативу у Европској унији и у Србији која је од значаја за развој модерног МСП сектора, имајући у виду управо утицај дигитализације на пословање привредних субјеката. Резултати истраживања указују на значај правовремене усклађености пословања МСП са иновативним трендовима присутним на тржишту, које у корак прати национална правна регулатива усклађена са регулаторним оквиром на нивоу Европске уније.

Кључне речи: глобализација, МСП, дигиталне платформе, привредни субјекти, ЕУ регулатива, национални законски оквир.

1. Увод

Глобализација, као феномен савременог доба, покреће снажне економске, друштвене, политичке и културне процесе и остварује утицаје широм света (Петровић, 2021). Међусобна повезаност и зависност омогућавају интеграцију тржишта, технологија и култура, доносе бројне изазове за појединце, предузећа и државе. Ефекти глобализације манифестују се кроз ширење тржишта, технолошке иновације, успостављање глобалних ланаца снабдевања, интензивну конкуренцију, бројне ризике и изазове (Новаковић, 2021; Mengisteab, 2008).

Разумевање утицаја глобализације на пословање и развој предузећа, посебно малих и средњих предузећа (МСП) од суштинске је важности за доношење стратешких одлука у глобализованом свету. С обзиром на комплексност овог феномена, истраживање се фокусира на анализу основних димензија глобализације и на њихов утицај на сектор МСП, која желе да се шире глобално. Прилагођавање различитим условима пословања и националним законима држава (Joffe, 2021), истовремено је и највећи изазов, тако да за МСП глобализација није само прилика за продају производа на другим тржиштима, већ шанса за ширење и унапређење (Iqbal & Khan, 2023; Nirmala и др., 2024), и стратешки императив који захтева дубоку организациону трансформацију (Bahtijarević-Šiber, Sikavica & Pološki Vokić, 2008). У тим условима организациона култура постаје механизам помоћу којег предузећа успевају да превазиђу изазове, а разумевање глобализације омогућава предузећу да усвоји проактивни начин пословања, да усклади, унапреди и повеже сопствени идентитет са регулаторним захтевима наднационалних ентитета. Конкурентност у условима глобализације и дигиталне трансформације више није детерминисана искључиво технолошком опремљеношћу или капиталом

(Ebert & Duarte, 2016), већ способношћу предузећа да изврши потребно институционално усклађивање и транзицију (Megawati и др., 2025). Carbjal Piña, Acur и Cetindamar (2024) наглашавају важност развоја одрживе културе способне да континуирано усваја нове технологије, процесе и инфраструктуру која ће омогућити управљање развојем предузећа и дигиталним иновацијама. Може се рећи да су економски трендови и законска регулатива примарни на макро нивоу, док на микро нивоу привредни субјекти морају поседовати отпорност и спремност да опстану кроз различите националне јурисдикције.

Предмет истраживања јесте анализа утицаја глобализације на пословање савремених предузећа, са посебним фокусом на сектор МСП, која теже интернационализацији. Циљ је да се пружи свеобухватан и систематичан увид у то како глобални процеси утичу на конкурентност и трансформишу предузећа у условима дигиталног пословања, дигиталне трансформације и дигиталних платформи. У истраживању је наглашена потреба идентификовања могућности и ризика у преласку на проактивни модел пословања, улога дигиталних платформи, као и идентификовање кључних ризика и регулатива за њихово превазилажење.

Рад је структуриран на начин да омогући разумевање сложености теме, почевши од теоријског оквира који дефинише основне појмове глобализације, интернационализације и утицаја на пословање предузећа. Други део рада посвећен је анализи глобалних ланаца снабдевања и логистичких изазова (Jovanović & Vasiljević, 2008), као и регулаторних, правних, валутних и економских изазова и улози дигиталних платформи у интернационализацији МСП. У завршним поглављима рада, чини се осврт на правну регулативу која је од значаја за развој модерног МСП сектора у Европској унији и у Србији, имајући у виду управо утицај дигитализације на пословање привредних субјеката. Резултати истраживања указују на значај правовремене усклађености пословања МСП са иновативним трендовима присутним на тржишту, које у корак прати национална правна регулатива усклађена са регулаторним оквиром на нивоу Европске уније.

2. Утицај глобализације на пословање предузећа

Глобална повезаност земаља, народа и култура, обезбеђује проток информација, капитала, људи, робе и услуга, те утиче на економију, на политику, на друштво и на културу. Ширењем пословних активности на међународна тржишта, омогућен је приступ новим потрошачима,

проширен тржишни потенцијал, диверзификовани извори прихода и смањена зависност од једног тржишта, чиме се позитивно утиче на стабилност пословања. У глобалним условима, интеракција и интеграција између људи, организација и влада (James & Steger, 2014), посебно је значајна за компаније које имају предузећа у различитим земљама света, послују изван матичне државе или сарађују с иностраним компанијама. Ефекат глобализације на пословне операције изузетно је широк, представљајући изазове и нове могућности за предузећа. Појављују се повезана друштва, која чине матична компанија – компанија-мајка, доминантно друштво, контролно друштво; и зависне компаније – компаније-ћерке, потчињена друштва, контролисана друштва (Ćirić, 2008, стр. 123). Предузећима је омогућено да се усмере изван националних граница, односно да се усмере према најпрофитабилнијим, најконкурентнијим и најперспективнијим тржиштима и остваре конкурентску предност. Суочена са јачом конкуренцијом, предузећа морају стално да иновирају, прилагођавају производе и услуге и ефикасно управљају својим ресурсима и операцијама. Развој нових технологија, посебно у области комуникација и транспорта, олакшава стварање глобалних мрежа и тржишта и омогућава смештај делова предузећа на најповољније пословне локације. Због виртуелних веза, ове локације постају лако доступне у врло кратком времену, без обзира на удаљеност (Bedecković & Golub, 2011). Глобализација је у великој мери повезана с развојем нових технологија, нарочито у областима комуникација и транспорта. Напредак у тим подручјима омогућио је бржи и лакши проток информација, људи, робе и услуга широм света. Савремена ИКТ омогућава ефикасну размену информација путем интернета, мобилних телефона, имејла, видео-конференција и друштвених мрежа, чиме је смањена удаљеност и омогућена комуникација у реалном времену без обзира на географске разлике. Транспортна технологија омогућила је бржи и ефикаснији превоз људи и робе широм света, смањујући трошкове и време транспорта. Тиме је олакшана глобална трговина и омогућена бржа и јефтинија испорука производа на међународним тржиштима.

Интензивна интернационализација јесте следећа фаза глобалног ширења предузећа и обухвата економију, трансфер технологија, знања и културних вредности. Процес у којем се пословне активности, производи и услуге интегришу у међународна тржишта захтева прилагођавање пословних модела, стратегија и операција, успостављање партнерстава са иностраним субјектима, отварање филијала или прилагођавање понуде локалним културним и потрошачким потребама (Johanson &

Vahlne, 2015). Модел Упсале истиче да се интернационализација одвија кроз интеракцију између развоја тржишног знања и инкременталних инвестиција, што је кључно за интензивно ширење (Johanson & Vahlne, 2015, 2017).

У контексту глобализације одрживи развој, као оквир одговорног пословања, добија на значају. Како Лончар (2019) наводи, одрживи развој подразумева задовољавање потреба садашњих генерација без угрожавања могућности будућих да задовоље своје потребе, кроз уравнотежење економских, социјалних и еколошких димензија (Ghimire, 2023). Еколошки аспекти пословања наглашавају одрживо коришћење ресурса, смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште, очување биоразноликости и промоцију обновљивих извора енергије, попут соларне енергије и енергије ветра. Економски аспект осигурава раст без исцрпљивања ресурса, подржавајући иновације и зелене технологије, које стварају дугорочну профитабилност. Социјални аспект промовише једнакост, приступ образовању, здравству и фер радне услове, уз поштовање културних разлика на глобалним тржиштима (Purvis, Mao & Robinson, 2019).

Уз позитивне аспекте, попут повећане трговине, бољих услова за економски раст и ширења културе, глобализација доноси и бројне изазове. То укључује неједнакости у приступу ресурсима, културна и економска прилагођавања, као и потенцијалне претње за домаће индустрије и традиције. Глобализација такође може довести до јачања глобалних проблема, попут климатских промена, миграција и међународних конфликта.

McLuhan & Powers (1989) и Bedeković и Golub (2011) уводе термин *глобално село*, у којем се услед глобализације променио начин живота, навике, традиција и обичаји. Културни обрасци утичу на понашање запослених и на понашање пословних партнера (Bahtijarević-Šiber, Sikavica & Pološki Vokić, 2008). Традиционални начин вођења пословања, у глобалном предузећу, више није довољан, односно разумевање локалних обичаја, норми и пословних пракси постаје кључно за успех. *Глобално село* мења се и захтева прилагођавање стила вођења предузећа, нове стратешке одлуке, познавање и уважавање различитости и способност прилагођавања (Logue, 2023; Ralón, 2017). Предузећа морају прилагодити своје маркетиншке стратегије, производе и пословне приступе специфичностима и очекивањима потрошача у различитим земљама. Према Andriјanić (2020), међународни односи нису само економски, већ укључују и културне, политичке и друштвене

аспекте. Специфичне околности у земљама обликују пословање, па тако различити ресурси, разлике у схватањима, интересима и обичајима могу утицати на начин преговарања, уговарања и договарања на међународној сцени. Менаџмент мора познавати и разумети како културне разлике утичу и обликују пословне односе (Certo & Certo, 2008). Глобално ширење мења национални идентитет у интеркултурални. Комуникација међу партнерима из различитих земаља захтева ефикасно управљање, што подразумева обављање менаџерских функција (планирања, организовања, вођења, менаџмента људских потенцијала и контроле) уз неизоставно разумевање специфичности окружења (Bahtijarević-Šiber, Sikavica & Pološki Vokić, 2008).

Предузећа на глобалној сцени користе глобалне ланце снабдевања и на тај начин смањују трошкове производње и приступања повољним ресурсима, али захтевају ефикасно управљање. Пред предузећима се налазе бројни правни, економски, политички и друштвени изазови (управљање логистиком, комуникација с партнерима у различитим временским зонама, различит језик, природне непогоде, политичка нестабилност, економска криза и сл.). Успех међународног пословања предузећа мора се посматрати кроз призму макроекономских агрегата (на пример, инфлација, флукуације девизног курса) или инфраструктурних проблема (несташице средстава за рад и предмета рада, недовољно квалификована радна снага, недостатак транспортних капацитета итд.). Како Јовановић и Vasiljević (2008) истичу, „промене у данашњем пословном окружењу изазване су глобализацијом, све строжим захтевима крајњих купаца, тенденцијама ка смањењу животног века производа, зависношћу компанија од пословних партнера, као и фокусирањем компанија на кључне компетенције“ (стр. 252). Привредни субјекти своју целокупну активност фокусирају на крајњег купца и/или корисника услуге, избегавајући беспотребно изнуривање и трошење енергије. Поједини аутори наводе четири фактора од кључног значаја за глобалне ланце снабдевања, и то: дугачки рокови испоруке, продужено и непоуздано време превоза, спајање и опције збирног терета, модел вишеструког превоза робе и трошковне опције. У циљу спречавања неприлика, морају се размотрити и уважити ризици и специфичности глобалних ланаца снабдевања (Анђелковић, Барац & Миловановић, 2014). Како роба преваљује хиљаде километара, а време превоза и испоруке јесте важан чинилац, предузећа морају размотрити начине отпреме робе. Предузећа могу самостално организовати логистичке активности или се определити за ангажовање специјализованих посредника (шпедитери, *door-to-door*

транспортни провајдери итд.). У развијеним тржишним економијама логистичким услугама координирају и управљају, односно целокупним ланцем снабдевања управљају специјализована међународна предузећа (Bendeković, Vuletić & Gotovac, 2013; Pavlić Skender & Grčić Fabić, 2013).

3. Регулаторни, валутни и економски изазови привредних субјеката на међународном тржишту

Компаније које послују на међународним тржиштима суочавају се са значајним ризиком валутних флукуација, јер промене девизних курсева могу драматично утицати на трошкове увоза/извоза, на приходе у локалним валутама и на укупну профитабилност (Tiwary, 2019). Такође, економске кризе, хиперинфлација, рецесије или геополитички шокови у појединачним земљама дестабилизују пословање, па глобалне компаније развијају и користе софистициране стратегије заштите, укључујући хединг уговоре и сл. Повезивањем привреде, политике и културе утиче се на социјалну равнотежу, а као последица јављају се: несразмерни демографски раст у неразвијеним регионима, повећана привредна нестабилност, дерегулација друштвених сектора, јачање регионалних интеграција, растући јаз између богатих и сиромашних и сл. Међутим, међународни проток роба, услуга и капитала, смањује значај националних економија у корист мултинационалних мрежа (Heimberger, 2020). Предузећа су услед измењених микро и макро услова пословања суочена са озбиљним претњама, попут поремећаја ланца снабдевања или регулаторних баријера. У глобалним условима пословања, стандарди конкурентности производа, иновативности и услужности постају све захтевнији. Паралелно, примењују се критеријуми животне средине, друштвене одговорности и ESG управљања (Environmental, Social, and Governance) и дигиталних платформи. Стога глобално позиционирање није избор, већ обавеза, тј. стратешки императив који захтева прилагодљивост (Bahtijarević-Šiber, Sikavica & Pološki Vokić, 2008). У циљу оптимизовања пословних процеса, глобализација подстиче предузећа да усвајају технолошке иновације и дигитализацију, чиме се олакшава глобална комуникација и сарадња међу партнерима (Gobble, 2018). Са друге стране, мора се узети у обзир утицај пословних активности на окружење, друштво и људска права, тако да корпоративна друштвена одговорност (CSR – Corporate Social Responsibility) добија на значају. Потрошачи, инвеститори и друге заинтересоване стране све

више очекују од компанија да покажу одговорност и транспарентност у својим пословним праксама.

Пословање у више земаља подразумева усклађивање са различитим националним законодавствима и регулативама, што често захтева специјализовану правну подршку, мултидисциплинарне тимове и континуирано праћење промена. Земље имају специфичне законе о порезима (нпр. избегавање двоструког опорезивања преко билатералних споразума), радним правима (радно време, минимална плата, заштита радника), заштити потрошача, животној средини (емисије, отпади) и интелектуалном власништву, чија неусклађеност може угрозити посао, довести до казни, тужби и сл. Nugiantari (2025) идентификује ризике у прекограничним уговорима, од неусклађености правних система до изазова у вези са регулаторном усклађеношћу. Аутор наглашава да компаније могу постићи одрживи раст идентификацијом правних ризика, усклађеношћу и оптимизацијом профита, уз креацију оквира за правну процену ризика.

4. Улога дигиталних платформи у интернационализацији МСП и правна регулатива Европске уније и Србије

Приступ глобалним тржиштима путем дигиталних платформи представља кључну прилику за предузетнике, стартапове и МСП да прошире своје пословање с минималним улагањима и административним оптерећењем.

Традиционална продаја захтевала је значајне инвестиције и постепено освајање тржишта. Еволуција дигиталних платформи у савременом економском контексту условљена је разумевањем основне структуре и понашања корисника. Petsas и др. (2013) указали су на предности дигиталног тржишта (нпр. App Store и Google Play) у стварању тржишне доминације и оспорили су традиционалне моделе пословања. У глобалном, дигиталном свету, услед масовне употребе интернета и апликација, мала и средња предузећа променила су начин продаје, односно унапређена је доступност производа. Производи су постали доступни било где на свету, без потребе за великим продајним објектима, складиштима или скупим рекламама. Тако да су данас традиционални модели продаје допуњени или замењени моделом платформске продаје. Продаја је постала бржа и модернија, а предузећа конкурентнија великим компанијама.

Улога дигиталних платформи примарно је инфраструктурна, односно оне МСП пружају ослонац, логистичка и технолошка решења, модификацију трошкова, смањење иницијалног капитала. Истовремено, дигиталне платформе скраћују време неопходно за освајање иностраних тржишта и успостављање поверења код глобалних купаца. Упркос ограниченим ресурсима предузећа, платформе омогућавају економију обима и равноправно надметање са мултинационалним корпорацијама (Lund & Tyson, 2018). Ефикасност интернационализације директно зависи од избора адекватног дигиталног канала. Доступни су глобални лидери, као што су: *Alibaba*, *Amazon* или *eBay* (Baker El-Ebiary, и др., 2021; Qureshi & Yadav, 2020), али и регионални екосистеми, као што су: *Allegro* (Пољска), *Kaufland* (Немачка/СЕЕ), *eMAG* (Румунија/Балкан), *Trendiol* (Турска) и *Pepita* (Мађарска). Коначно, платформе нису само канали продаје, већ су интегрисане пословне инфраструктуре за МСП високе функционалности.

Дигиталне платформе представљају јединствен оперативни систем који подразумева савремену техничку архитектуру и стабилне сервере, сигурне финансијске системе плаћања, а често обухвата и комплетну логистичку мрежу складиштења и доставе. Поред наведених чинилаца оперативних система, дигиталне платформе укључују и софистициране маркетиншке алгоритме. Они омогућавају анализу тржишних трендова и преференција потрошача, препознавање и повезивање понуде предузећа са потенцијалним потрошачима, чиме се процес продаје, наплате и дистрибуције одвија унутар једног система. МСП добијају инфраструктурну подршку кроз моделе интегрисане логистике (*Fulfillment*) и врло често преузимају ризик дистрибуције и складиштења, умањујући оперативне ризике. Заправо, дигиталне платформе функционишу као простор за емпиријску валидацију пословних стратегија, тестирање нових производа и ценовних модела.

Ипак, пословање МСП и ефекти дигитализације зависе од развијености широкопојасног интернета, приступачног клауда и усклађених режима управљања подацима (Nikoletos и др., 2024). Неопходни су подршка и инвестиције у комплементарне капацитете, као што су: аналитика података, управљање сајбер ризицима и прекогранична е-логистика (Mirzaye & Mohiuddin, 2025; Lund & Tyson, 2018). Дизајн дигиталних тржишта мора бити свеобухватан, односно мора истовремено решавати технолошку стабилност, економску оправданост и регулаторну усклађеност (Shirzad & Bell, 2013).

Како су платформе расле, постало је неопходно класификовати њихове пословне моделе. Täuscher и Laudien (2018) идентификовали су шест кључних типова платформи. Аутори анализирају њихов утицај на конкуренцију и регулацију и истичу да на тој класификацији ЕУ данас гради своје законе. Тиме настоји да обезбеди фер игру унутар дигиталних екосистема где велики играчи често постављају сопствена правила (Rondić, 2025). Shree, Singh, Paul, Hao и Xu (2021) указују на то да усвајање платформи није само техничко питање, већ зависи од ширег окружења, тако да дигитална тржишта у ЕУ морају бити не само ефикасна већ и друштвено одговорна (Cano и др., 2022). Azcoitia & Laoutaris (2022) и Abbas и др. (2021) баве се питањима у вези са тржиштем података (Data Marketplaces) и истичу важност *governance* и социо-економских димензија размене података. Питањем поверења у овим комплексним системима бавили су се Tkachuk, Ilie, Tutschku и Robert (2021), који истичу улогу блокчејна и дистрибуираних технологија (DLT) као механизма који могу револуционисати пословне моделе, чинећи их транспарентнијим и отпорнијим на манипулације.

Управо ЕУ чини значајне напоре да кроз усвајање регулаторног оквира у виду Уредбе о дигиталним тржиштима (2022) и Уредбе о дигиталним услугама (2022) измени правно окружење у којем послују онлајн платформе, с циљем јачања права корисника и увећања транспарентности у раду платформи. Циљ је заправо да се на нивоу Европске уније Уредбом о дигиталним тржиштима (2022) обезбеди „конкурентни и праведни дигитални сектор који омогућава раст иновативних дигиталних предузећа и заштиту сигурности корисника на интернету путем: јасних обавеза и забрана за велике интернет платформе, бољих услуга и праведнијих цена за потрошаче, подстицања иновација и праведнијег окружења који се тичу интернет платформи за технолошка стартап предузећа, пружања могућности пословним корисницима да потрошачима понуде већи избор, забране непоштених пракси на великим интернет платформама“. Уредбом о дигиталним услугама (2022) обезбедило се „сигурније интернет окружење за потрошаче и трговачка друштва у Европској унији уз скуп правила за: ефикаснију заштиту потрошача и њихових основних права, дефинисање јасних одговорности интернет платформи и друштвених мрежа, решавање незаконитог садржаја и производа, говора мржње и дезинформација, постизање веће транспарентности уз боље извештавање и надзор, као и подстицање иновације, раста и конкурентности на унутарњем тржишту Европске уније“. Обе Уредбе стварају јединствени правни оквир који смањује

препреке за прекогранично пословање и штити права потрошача. За МСП то значи већу правну сигурност и лакши приступ тржиштима ЕУ. Поред две поменуте Уредбе, чији је, дакле, циљ сигурност корисника и поштено тржишно такмичење на интернету, Европска унија је усвојила и Акт о вештачкој интелигенцији (2024), чији је циљ „успостављање усклађеног унутрашњег тржишта за вештачку интелигенцију у ЕУ, подстицање увођења ове технологије и стварање подстицајног окружења за иновације и улагања“.

Поједине земље у развоју пружају својим грађанима и разне подстицаје за укључење у ово глобално дигитално тржиште рада, јер на тај начин задржавају таленте у својој земљи истовремено обезбеђујући прилив страних средстава.

Што се тиче правне регулативе у Србији која је од значаја за развој модерног МСП сектора, може се уочити тенденција активног усклађивања актуелног законског оквира са стандардима и регулативом Европске уније, у циљу усклађивања пословања привредних субјеката са савременим трендовима на тржишту и потребама дигиталног пословања. У сет основних закона који уређују поменуту област свакако се убраја Закон о заштити конкуренције (2009), којим се „уређује заштита конкуренције на тржишту Републике Србије, у циљу економског напретка и добробити друштва, а нарочито користи потрошача, као и оснивање, положај, организација и овлашћења Комисије за заштиту конкуренције“ (члан 1). Одредбе Закона о заштити конкуренције (2009) „примењују се на све учеснике на тржишту, па играју и кључну улогу у контексту пословања дигиталних платформи за доставу хране“ (Жунић Марић, Ђукановић & Обрадовић, 2024, стр. 26). Закони које такође треба истаћи јесу Закон о заштити података о личности (2018), којим је „српско законодавство у великој мери усклађено са прописима Европске уније који се односе на заштиту приватности и података о личности, узимајући у обзир све већи значај и проток података о личности приликом пословања пружаоца информационих услуга“ (Жунић Марић, Ђукановић & Обрадовић, 2024, стр. 25), Закон о трговини (2019), који је „први дефинисао и идентификовао разлику између електронске платформе, електронске продавнице и тзв. дропшипинга“ (Жунић Марић, Ђукановић & Обрадовић, 2024, стр. 26), Закон о електронској трговини (2009), чијим су изменама и допунама из 2019. године уведене додатне обавезе пружаоцима услуга информационог друштва; Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању (2017), којим се „уређују електронски документ, електронска

идентификација и услуге од поверења у електронском пословању“ (члан 1); као и Закон о дигиталној имовини (2020), којим се уређују следећа питања: издавање дигиталне имовине и секундарно трговање дигиталном имовином у Републици Србији, пружање услуга повезаних с дигиталном имовином, заложно и фидуцијарно право на дигиталној имовини, надлежност Комисије за хартије од вредности и Народне банке Србије“. Свакако треба нагласити да се „правни положај привредних друштава и других облика организовања, а нарочито њихово оснивање, управљање, статусне промене, промене правне форме, престанак и друга питања од значаја за њихов положај, као и правни положај предузетника“ уређује одредбама Закона о привредним друштвима (2011, члан 1).

5. Закључак

Глобализација и дигитализација представљају повезане процесе који мењају услове за савремено пословање, за раст и развој малих и средњих предузећа. Истраживање указује да глобализација утиче на ширење тржишта и диверзификацију прихода, а технолошке иновације и пословање преко дигиталних платформи омогућавају МСП сектору територијално ширење уз мала почетна улагања. Резултати истраживања указују на то да глобалне и регионалне дигиталне платформе нису само канали продаје, већ комплексна пословна инфраструктура, која је раније била доступна само мултинационалним компанијама. Предузећима постају доступне бројне информације о тржишту и потрошачима, што у сарадњи са дигиталним алатима, смањује оперативне ризике.

Одржива конкурентска предност у савременим условима пословања у *глобалном селу* више није детерминисана само капиталом, већ способношћу предузећа да се институционално усклађује. Савремени потрошачи и инвеститори захтевају прилагођавање локалним културним обрасцима, нормама и пословним праксама, а све је важније спровођење ESG критеријума и принципа друштвене одговорности. Посебан изазов савременог глобалног пословања МСП, у условима интензивне дигитализације и трансформације, представља сложен регулаторни оквир. Резултати указују на то да је за успешно пословање на међународном тржишту неопходна правовремена усклађеност са регулативом Европске уније, превасходно кроз Уредбу о дигиталним тржиштима (DMA) и Уредбу о дигиталним услугама (DSA), које наглашавају значај фер тржишне утакмице и заштите корисника. За привредне субјекте у Србији, овај процес је олакшан активном тежњом националног законодавства да

усклади законе, попут Закона о заштити података о личности и Закона о електронској трговини, са правним тековинама ЕУ.

Конечно, може се закључити да глобализација и дигитална трансформација нису само спољашњи притисци, већ стратешки императиви који подразумевају дубоку институционалну трансформацију. Коришћење предности дигиталних платформи и поштовање наднационалних правних норми доприносе успостављању равнотеже између локалних специфичности и глобалних трендова и постају кључни фактори за опстанак и профитабилност МСП у савременом свету.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутори изјављују да немају сукоб интереса.

Доприноси аутора

Концептуализација, М. К., Н. П., И. М.; методологија, Н. П., И. М.; формална анализа, М. К., Н. П.; ресурси, И. М.; писање – припрема оригиналног нацрта, М. К., Н. П., И. М.; писање – преглед и уређивање, М. К., Н. П., И. М. Сви аутори су прочитали рукопис и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис / додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Kovačević Maja

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, Novi Sad, Serbia

Pantić Nemanja

University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, Vrnjačka Banja, Serbia

Milojević Ivan

University of Business Studies, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina

THE IMPACT OF GLOBALIZATION AND DIGITALIZATION ON THE OPERATIONS OF SMALL AND MEDIUM- SIZED ENTERPRISES – ECONOMIC CHALLENGES AND LEGAL REGULATION

ABSTRACT: The subject of this research is an analysis of the impact of globalization on the operations of modern enterprises, with particular emphasis on small and medium-sized enterprises (SMEs) striving for internationalization, with the aim of providing a comprehensive and systematic overview of the influence of globalization on the transformation of corporate competitiveness in the context of digitalization and the expansion of digital platforms. The paper identifies critical transition points towards proactive business models, accompanied by a detailed analysis of the associated risks and the regulatory frameworks necessary for overcoming them. The research indicates that, under conditions of intensified global competition, companies must continuously innovate and employ modern information and communication technologies in order to achieve a sustainable competitive advantage through overcoming geographical barriers and efficient resource management. The paper also provides an overview of the legal regulations in the European Union and the Republic of Serbia that are relevant to the development of the modern SME sector, particularly in light of the impact of digitalization on the operations of economic entities. The research results highlight the importance of

timely alignment of SME operations with innovative market trends, which are closely followed by national legal regulations harmonized with the regulatory framework at the level of the European Union.

Keywords: *globalization, SME, digital platforms, economic entities, EU regulation, national legal framework*

Литература

1. Abbas, A. E., Agahari, W., Van de Ven, M., Zuiderwijk, A., & De Reuver, M. (2021). Business data sharing through data marketplaces: A systematic literature review. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 16(7), pp. 3321–3339. DOI: 10.3390/jtaer16070180
2. Анђелковић, А., Барац, Н., & Миловановић, Г. (2014). Управљање факторима ризика: Механизам за повећање отпорности ланца снабдевања. *Економске теме*, 52(1), стр. 81–99
3. Андријанић, Т. (2020). *Izravna strana ulaganja i svjetska ekonomija – diplomski rad*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer Univerzitet u Osijeku, Ekonomski fakultet
4. Azcoitia, S. A., & Laoutaris, N. (2022). A survey of data marketplaces and their business models. *ACM SIGMOD Record*, 51(3), pp. 18–29
5. Bahtijarević-Šiber, F., Sikavica, P., & Pološki Vokić, N. (2008). *Suvremeni menadžment-vještine, sustavi, izazovi*. Zagreb: Školska knjiga
6. Baker El-Ebiary, Y. A., Ghanem, W. A. H., Saany, S. I. A., Rose, A. N. M., Jusoh, J. A., & Hassan, H. (2021). A Comparative Study of eBay and Amazon Electronic Commerce Platforms. In: *International Conference on Emerging Technologies and Intelligent Systems* (pp. 371–380). Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978-3-030-82616-1_32
7. Bedeković, V., & Golub, D. (2011). Suvremeni menadžment u uvjetima globalnog poslovanja. *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 2(2), str. 57–63
8. Bendeković, J., Vuletić, D., & Gotovac, M. (2013). *Uloga i važnost špeditera u lancu opskrbe*. Zagreb: Ekonomski fakultet
9. Cano, J. A., Londoño-Pineda, A., Castro, M. F., Paz, H. B., Rodas, C., & Arias, T. (2022). A bibliometric analysis and systematic review on E-marketplaces, open innovation, and sustainability. *Sustainability*, 14(9), p. 5456. DOI: 10.3390/su14095456
10. Carbajal Piña, C. A., Acur, N., & Cetindamar, D. (2024). An activity theory analysis of digital innovation orchestration in Industry 4.0. *Journal*

- of Manufacturing Technology Management*, 35(5), pp. 962–983. DOI: 10.1108/JMTM-09-2023-0419
11. Certo, S. C., & Certo, S. T. (2008). *Moderni menadžment*. Zagreb: Mate doo
  12. Ćirić, A. (2008). Transnational corporation as a form of corporate activities. *Pravo i privreda*, 45(5-8), pp. 123–142
  13. Ebert, C., & Duarte, C. H. C. (2016). Requirements engineering for the digital transformation: Industry panel. In: *2016 IEEE 24th International Requirements Engineering Conference (RE)* (pp. 4-5). IEEE. DOI: 10.1109/RE.2016.21
  14. Ghimire, B. J. (2023). Three pillars of sustainable development: Challenges versus achievements. *Journey for Sustainable Development and Peace Journal*, 1(02), pp. 132–146. DOI: <https://doi.org/10.3126/jsdpj.v1i02.58266>
  15. Gobble, M. M. (2018). Digitalization, digitization, and innovation. *Research-Technology Management*, 61(4), pp. 56–59
  16. Heimberger, P. (2020). Does economic globalisation affect income inequality? A meta-analysis. *The World Economy*, 43(11), pp. 2960–2982. DOI: 10.1111/twec.13007
  17. Iqbal, S., & Khan, A. (2023). Globalization and its impact on small and medium-sized enterprises (SMEs): A longitudinal analysis. *Competitive Research Journal Archive*, 1(01), pp. 109–118
  18. James, P., & Steger, M. B. (2014). A genealogy of ‘globalization’: The career of a concept. *Globalizations*, 11(4), pp. 417–434
  19. Joffe, L. (2021). Globalization, Cultural Diversity and Resilience of the Organization. *Journal of Entrepreneurship and Business Resilience*, 4(2), pp. 100–108
  20. Johanson, J., & Vahlne, J. E. (2015). The Uppsala Internationalization Process Model Revisited: From Liability of Foreignness to Liability of Outsidership. In: Forsgren, M., Holm, U. & Johanson, J. (eds.) *Knowledge, Networks and Power, chapter 7* (pp. 153–186). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137508829_7
  21. Johanson, J., & Vahlne, J. E. (2017). The Internationalization Process of the Firm—A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments. In: Buckley, P. (ed.). *International business* (pp. 145–154). London: Routledge
  22. Logue, D. (2023). Global villages and rural cosmopolitanism: Exploring global ruralities. *Journal of Rural Studies*, 102, pp. 103–115

23. Лончар, Ј. (2019). Глобализација и/или одрживи развој? *Географски хоризонт*, 65(2), стр. 7–16
24. Lund, S., & Tyson, L. (2018). Globalization is not in retreat: Digital technology and the future of trade. *Foreign Affairs*, 97(3), pp. 130–140
25. McLuhan, M., & Powers, B. R. (1989). *The global village: Transformations in world life and media in the 21st century – Communication and society*. New York, USA: Oxford University Press
26. Megawati, R., Sihabudin, S., Sopyan, S., Wahyuni, S., Wondo, B. H., Dwijaningtyas, S., & Guritno, B. (2025). Institutional Analysis of Global Competitiveness in the Fields of Management, Tourism, and Education. In: *Proceedings of the 2nd International Conference on Business, Accounting, Banking, and Economics (ICBABE 2025)* (pp. 61–78). UK: Springer Nature. DOI: 10.2991/978-94-6463-862-2_7
27. Mirzaye, S., & Mohiuddin, M. (2025). Digital transformation in international trade: Opportunities, challenges, and policy implications. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(8), p. 421. DOI: 10.3390/jrfm18080421
28. Mengisteab, K. (2008). Globalization and state–society relations in Africa. *Africa Development*, 33(2), pp. 37–65
29. Nikoletos, G., Papoutsoglou, I., Spanos, G., Nizamis, A., Lalas, A., Votis, K., & Tzovaras, D. (2024). Digital marketplaces in European research landscape: A systematic literature review. *Open Research Europe*, 4, str. 223. DOI: 10.12688/openresEurope.18657.1
30. Nirmala, A. R., Sukoco, B. M., Ekowati, D., Nadia, F. N. D., Marjan, Y. & Hasanah, U. (2024). Strategies to overcome challenges and seize opportunities for born global SMEs: A systematic literature review. *Sage Open*, 14(4). DOI: 10.1177/21582440241302869
31. Новаковић, Н. Г. (2021). *Глобализација, друштвене неједнакости и социјални протести*. Београд: Институт друштвених наука
32. Nugiantari, A. R. (2025). Legal Risk Assessment in Cross-Border Business Agreements between Regulatory Compliance and Profit Optimization. *Journal of Law, Politic and Humanities*, 5(6), pp. 4509–4519. DOI: 10.38035/jlph.v5i6.2119
33. Pavlić Skender, H., & Grčić Fabić, M. (2013). Logistički špediter u fokusu prometnog i gospodarskog sustava. *Pomorski zbornik*, 47(1), str. 95–107
34. Петровић, П. (2021). *Глобализација и култура: неки економски аспекти*. Београд: Институт друштвених наука
35. Petsas, T., Papadogiannakis, A., Polychronakis, M., Markatos, E. P., & Karagiannis, T. (2013). Rise of the planet of the apps: A systematic study

- of the mobile app ecosystem. In: *Proceedings of the 2013 conference on Internet measurement conference* (pp. 277–290). Barcelona. DOI: 10.1145/2504730.2504749
36. Purvis, B., Mao, Y. & Robinson, D. (2019). Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability science*, 14(3), pp. 681–695. DOI: 10.1007/s11625-018-0627-5
  37. Qureshi, M. M., & Yadav, S. K. S. (2020). A Comparative Financial Analysis Between World Top Two E-Commerce Companies: Amazon and Alibaba. *International Journal of Trade and Commerce-IIARTC*, 10(2), pp. 256–268. DOI: 10.46333/ijtc/10/2/3
  38. Ralón, L. (2017). From global village to global theater: The late McLuhan as a philosopher of difference, sense, and multiplicities. *Review of Communication*, 17(4), pp. 303–319. DOI: 10.1080/15358593.2017.1367825
  39. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on Contestable and Fair Markets in the Digital Sector and amending Directives (EY) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act)
  40. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act)
  41. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on Artificial Intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act)
  42. Rondić, I. (2025). *Digitalna transformacija u proizvodnim kompanijama: izazovi i mogućnosti za srednja i mala preduzeća* – završni rad. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu
  43. Robaty Shirzad, S., & Bell, D. (2013). A systematic literature review of flexible e-procurement marketplace. *Journal of theoretical and applied electronic commerce research*, 8(2), pp. 49–70. DOI: DOI: 10.4067/S0718-18762013000200005
  44. Shree, D., Singh, R. K., Paul, J., Hao, A., & Xu, S. (2021). Digital platforms for business-to-business markets: A systematic review and future research agenda. *Journal of Business Research*, 137(C), pp. 354–365. DOI: 10.1016/j.jbusres.2021.08.031

45. Täuscher, K., & Laudien, S. M. (2018). Understanding platform business models: A mixed methods study of marketplaces. *European management journal*, 36(3), pp. 319–329. DOI: 10.1016/j.emj.2017.06.005
46. Tiwary, A. R. (2019). Study of currency risk and the hedging strategies. *Journal of Advanced Studies In Finance (JASF)*, 10(19), pp. 45–55. DOI: 10.14505/jasf.v10.1(19).05
47. Tkachuk, R. V., Ilie, D., Tutschku, K., & Robert, R. (2021). A survey on blockchain-based telecommunication services marketplaces. *IEEE Transactions on Network and Service Management*, 19(1), pp. 228–255. DOI: 10.1109/TNSM.2021.3123680
48. Закон о заштити конкуренције. *Службени гласник РС*, бр. 51/09 и 95/13
49. Закон о заштити података о личности. *Службени гласник РС*, бр. 87/18
50. Закон о трговини. *Службени гласник РС*, бр. 52/19
51. Закон о електронској трговини. *Службени гласник РС*, бр. 41/09, 95/13 и 52/19
52. Закон о електронском документу, електронској идентификацији и услугама од поверења у електронском пословању. *Службени гласник РС*, бр. 94/17 и 52/21
53. Закон о привредним друштвима. *Службени гласник РС*, бр. 36/11, 99/11, 83/14 – др. закон, 5/15, 44/18, 95/18, 91/19, 109/21 и 19/25
54. Закон о дигиталној имовини. *Службени гласник РС*, бр. 153/20
55. Жунић Марић, Т., Ђукановић, Ј., & Обрадовић, Ј. (2024). *Предлог јавне политике о могућим правцима регулације дигиталних платформи у Србији са аспекта заштите конкуренције и права информационих технологија на примеру платформи за доставу хране*. Београд: Центар за истраживање јавних политика

Цицмил Јована*

<https://orcid.org/0000-0003-0254-3685>

УДК: 628.4.046:34

Прегледни рад

DOI: 10.5937/ptp2602210C

Примљено: 3. март 2026.

Одобрено за објаву: 27. април 2026.

Странице: 209–224

ПРАВНА РЕГУЛАТИВА И СТАНДАРДИ ДОБРЕ АПОТЕКАРСКЕ ПРАКСЕ ЗА УПРАВЉАЊЕ ФАРМАЦЕУТСКИМ ОТПАДОМ

АПСТРАКТ: Схватање значаја правилног управљања фармацеутским отпадом од изузетног је значаја, и то са више различитих аспеката. Фармацеутски отпад може представљати потенцијалан проблем за све врсте здравствених установа. Није ограничен само на лекове којима је истекао рок трајања, већ обухвата и различиту амбалажу која садржи трагове токсичних супстанци, заштитну опрему, инструменте који су коришћени у примени или у припреми лекова, као и ветеринарске лекове. Наравно, различите врсте фармацеутског отпада носе различите врсте ризика. Може се рећи да многе хемијске супстанце које се примарно користе у здравственој заштити могу постати ризичне по здравље људи и могу нарушити здраву животну средину уколико се њима неадекватно рукује. У раду је након појмовног одређења медицинског и фармацеутског отпада, као и њихових карактеристика, анализирана правна регулатива којом се уређује третман фармацеутског отпада у Србији, а учињен је и осврт на стандарде добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом.

Кључне речи: *фармацеутски отпад, медицински отпад, апотекарска пракса, правна регулатива у Републици Србији.*

---

* Доцент, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, Фармацеутски факултет, Нови Сад, Србија, имејл: vasiljkovicjovana5@gmail.com

 © 2026 by the authors. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Увод

Схватање значаја правилног управљања фармацеутским отпадом, као и значаја законског и фактичког уређења начина и поступка управљања фармацеутским отпадом од изузетног је значаја, и то са више различитих аспеката. Како се у теорији све више истиче, „несистематично и неадекватно поступање са отпадом представља један од највећих проблема политике животне средине у Србији. Овакво стање је превасходно последица неизграђеног става друштва према отпаду, нераздевања зашто је битно управљати отпадом и несхватања позитивних ефеката овог процеса“ (Београдска отворена школа, 2011, стр. 2).

Генерално узевши, „не постоји процес који поред жељеног производа или услуге не генерише и неке споредне производе који даље, уколико се њима адекватно не управља, постају отпад“ (Ђукић, 2018, стр. 157), који се вишеструко лоше може одразити на бројне процесе у друштву. Поводом питања у вези са динамиком генерисања отпада у општем смислу, аутори истичу да се „ситуација у Србији, као и у многим земљама у транзицији, веома тешко може проценити. Разлог је недостатак података о квантитативној и квалитативној анализи отпада, тачније категоризацији отпада“ (Дробњак, Шеровић, Мацгаљ & Јелић, 2019, стр. 129). Процењено је да је „преко 2,5 милиона тона отпада произведено у Србији, али разне врсте отпада често се мешају са комуналним чврстим отпадом на депонијама“ (Урошевић, Рејчић & Ђорђевић, 2012, стр. 160).

Како Јанг (2012) истиче, веома велики изазов, између осталог и у области заштите животне средине у Србији, јесте „низак ниво управљања отпадом. Високи трошкови, нерационална организација, низак квалитет услуга и недовољна брига за околину, резултат су поразног стања у организацији управљања отпадом“ (стр. 169). Са оваквим ставом сагласни су бројни аутори наводећи да „управљање отпадом свакако има значајне рефлексије на стање животне средине“ (Роџића & Матијашевић, 2022, стр. 416). У том контексту Букумирић, Аливојводић, Стаменовић и Ђармати (2017), наводе да је „утицај отпада на животну средину вишеструко негативан, а кључни разлози за то у Републици Србији јесу: недовољна и неједнака покривеност општина услугама јавно-комуналних предузећа, неуређеност и пренатрпаност депонија, као и ниска свест грађана о начинима правилног поступања с отпадом и очувању животне средине уопште“ (стр. 87; Матијашевић Обрадовић, Ковачевић & Градинац, 2018, стр. 936). Сходно чињеници да је штетан утицај на животну средину од

самих почетака најчешће био повезиван са „генерисањем, неадекватним усмеравањем и финалним одлагањем отпада“ (Матијашевић Обрадовић & Милојевић, 2018, стр. 2), временом је поступак управљања отпадом у Србији „усклађен са начелима заштите животне средине“ (Јовановић, 2016, стр. 34), која су прописана чланом 9 Закона о заштити животне средине (2004). Анализирајући аспекте планирања управљања отпадом, Јосимовић, Илић и Филиповић (2009) наводе да „правилно управљање отпадом захтева стручно познавање ове области и мултидисциплинарни приступ“ (стр. 1).

Аутори истичу да „многе хемијске супстанце и лекови који се користе у здравственим установама представљају опасни отпад“ (Motiekaityte & Venckus, 2016, стр. 26). Чланом 5, ставом 1, тачком 10 Закона о управљању отпадом (2025), прописано је да су „фармацеутски отпад сви лекови, препарати и сировине, укључујући и њихову примарну амбалажу, као и сав прибор коришћен за њихову припрему и примену. При томе, фармацеутски отпад може бити: неопасан фармацеутски отпад – који не представља опасност по животну средину и здравље људи, а третира се по поступку прописаном за управљање опасним фармацеутским отпадом, али и опасан фармацеутски отпад – који је настао од лекова који садрже тешке метале и дезинфицијенаса, као и лекова познатог и непознатог састава и лекова чији се састав не може утврдити, цитотоксични и цитостатски отпад“. У фармацеутски отпад сврставају се и инструменти који су коришћени у примени или припреми лекова за употребу (Министарство здравља, 2013, стр. 6). Фармацеутски отпад спада у једну од категорија медицинског отпада који је у начелу „хетерогена мешавина отпада, при чему 10–25% чини опасан отпад ризичан по здравље људи и животну средину“ (Министарство здравља, 2008, стр. 10).

Питање легислативног третмана управљања медицинским и фармацеутским отпадом, последњих година постаје веома актуелно у правној, како теорији тако и пракси. Сходно томе, у раду ће се након појмовног одређења медицинског и фармацеутског отпада, као и њихових карактеристика, анализирати правна регулатива ове материје у позитивном праву Србије са циљем евентуалног осврта на *de lege ferenda* решења. Такође, ауторка рада, у контексту реченог, сматра значајним да се учини осврт и на стандарде добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом Фармацеутске коморе Србије.

2. Појмовно одређење и карактеристике медицинског и фармацеутског отпада

Постоје различите дефиниције медицинског отпада, „али суштину сваке дефиниције чини чињеница да он настаје у здравственим установама, а везан је за обављање медицинских процедура: дијагностике, лечења или истраживачког рада. У здравственим установама сав медицински отпад који настаје хетерогеног је карактера: опасан медицински отпад и инертни-комунални отпад“ (Симеуновић, 2021, стр. 825). Živković, Milošević, Vranjanac, Vasović и Stević (2018) наводе дефиницију Светске здравствене организације према којој је медицински отпад таква врста отпада „који настаје током дијагнозе, лечења или имунизације људи или животиња“ (стр. 103). Према одређењу у члану 5, у ставу 1, у тачки 18 Закона о управљању отпадом (2025), „медицински отпад јесте отпад који настаје из објеката у којима се обавља здравствена заштита људи или животиња и/или са других места у којима се пружају здравствене и друге услуге (из дијагностике, експерименталног рада, лабораторија, чишћења, одржавања и дезинфекције простора и опреме), а обухвата неопасан и опасан медицински отпад, и то: неопасан медицински отпад који није загађен опасним или другим материјама, а који је по свом саставу сличан комуналном отпаду (биоразградив и др.), опасан медицински отпад који захтева посебно поступање, односно који има једну или више опасних карактеристика које га чине опасним отпадом, и то: патоанатомски отпад, оштри предмети, отпад загађен крвљу и телесним течностима, инфективни, и потенцијално инфективни, остали опасан медицински отпад (хемијски отпад, отпад са високим садржајем тешких метала)“. Чланом 2 Правилника о управљању медицинским отпадом (2010) у опасан медицински отпад, који захтева посебно поступање, убраја се и фармацеутски отпад, који чине „сви лекови, укључујући и примарну амбалажу (при чему се примарном амбалажом према члану 5 Закона о амбалажи и амбалажном отпаду (2009) сматра најмања амбалажна јединица у којој се производ продаје коначном купцу), као и сав прибор коришћен за примену таквих производа, који се налазе код правног односно физичког лица које се бави делатношћу здравствене заштите људи, а који су постали неупотребљиви због истека рока употребе, неисправности у погледу прописаног квалитета, контаминиране амбалаже, проливања, расипања, због тога што су били припремљени, па неупотребљени, враћени од стране крајњих корисника, или што се не могу користити из других разлога. Овај отпад може бити: потенцијално

опасан фармацеутски отпад (отпад који представља ризик у случају када се њиме непрописно управља и који захтева поступке прописане за управљање опасним отпадом) и опасан фармацеутски отпад (отпад од лекова и дезинфицијенаса који садрже тешке метале, као и лекова чији се састав не може утврдити, а који због свог састава захтева посебне поступке третмана)“. Агенција за лекове и медицинска средства Србије (2021) у Водичу за повлачење лекова наводи да се дефекти квалитета лека због којих се исти може сматрати фармацеутским отпадом „могу поделити на три класе: класа 1 – дефект квалитета који представља ризик по живот или представља озбиљан ризик по здравље пацијента (нпр. погрешна јачина лека, итд.); класа 2 – дефект квалитета који може угрозити здравље пацијента или довести до губитка терапије, али није класа 1 (погрешне информације на паковању или упутству, итд.); класа 3 – дефект квалитета који не може озбиљно угрозити здравље пацијента. Повлачење класе 1 се изводи одмах, без одлагања, у року од 24 сата, повлачење класе 2 у року од 48 сати, а повлачење класе 3 у року од 5 дана“. Чланом 25 Закона о лековима и медицинским средствима (2010) прописано је да лек у циљу добијања дозволе „мора бити фармацеутски (фармацеутско-хемијско-биолошки), фармаколошко-токсиколошки и клинички испитан“.

Међународни комитет Црвеног крста у свом Водичу који се односи на управљање медицинским отпадом (International Committee of the Red Cross, 2011) наводи да је чак „75% до 90% болничког отпада слично кућном отпаду или комуналном отпаду и не представља никакву посебну опасност“ (стр. 12). Ипак, деценију касније, Организација за економску сарадњу и развој (ОЕСД) у свом Извештају из 2022. године наводи да загађење фармацеутским производима може настати када се остаци излучују након конзумирања (в. Straub 2016), или када се неискоришћени или истекли лекови неправилно одлажу. Кућни лекови могу постати отпад из бројних разлога. Непридржавање прописа, рани опоравак, промене терапије или грешке у рецепту и у куповини могу довести до тога да лекови остану неискоришћени или да им истекне рок у домаћинствима (в. Nikolić, Milošević & Milošević Georgiev, 2024, стр. 835–836). Процене удела кућних лекова који постају отпад варирају од 3% до чак 50%“ (стр. 8). Овде треба поменути и ветеринарске лекове, који улазе у животну средину на различите, углавном неконтролисане начине (Shukla, и др., 2017). Имајући у виду да фармацеутски отпад може бити чврст, получврст или течан – „чврсти (нпр. таблете, капсуле, прашкови) и получврсти (нпр. масти, креме) фармацеутски производи

се у начелу могу третирати спаљивањем, капсулацијом и пројектованим депонијама, док се за течни фармацеутски отпад препоручују постројења за пречишћавање отпадних вода“ (Sapkota & Periathamby, 2023, стр. 86).

Светска здравствена организација у свом Извештају из 2004. године навела је податак да „скоро пет милиона људи годишње губи живот због изложености одређеним хемикалијама у животној средини, али да су бројке у пракси још веће имајући у виду кумулативно дејство хемикација на организам“ (Ristić и др., стр. 188), док Živković и сарадници (2018) истичу да никако није занемарљива опасност од „здравствених и еколошких ризика које изазивају опасни агенси из медицинског отпада у животној средини, узимајући у обзир да је око 15% медицинског отпада опасно, док је преосталих 85% отпада неопасно“ (стр. 106). Jovanović и Živković (2010) предочавају да је становништво Србије још пре скоро две деценије годишње било изложено „генерисању између 4500 и 5000 тона инфективног отпада из здравствене заштите, од чега је 1/5 потицала из амбулантне здравствене заштите, 2/3 из болничке неге, док је око 5% било генерисано од стране микробиолошке медицинске лабораторије“ (стр. 44).

3. Анализа правне регулативе којом се уређује третман фармацеутског отпада у Србији

У раду је већ речено да, према Правилнику о управљању медицинским отпадом (2010), фармацеутски отпад сврстан у опасан медицински отпад заиста и јесте опасан отпад, те захтева посебно поступање. У основне принципе управљања медицинским отпадом убрајају се: „успостављање процеса разврставања/раздвајања отпада, у коме се отпад раздваја према различитим начинима прераде и одлагања и усмерава у правцу различитих *токова*; смањивање производње и количине медицинског отпада; управљање отпадом на начин којим се не угрожава здравље људи и животна средина; организовање прераде и одлагања отпада на најпогоднији начин у оквиру различитих *токова* отпада; припрема или санација неуређених привремених или трајних складишта отпада; вођење евиденције и документације о активностима у вези са управљањем медицинским отпадом; праћење показатеља у вези са разврставањем, одлагањем и третманом отпада; планирање активности у вези са управљањем медицинским отпадом; предузимање корективних мера у планирању активности на годишњем нивоу; обука запослених за послове разврставања, обележавања, паковања, одлагања и третмана

медицинског отпада; мотивисање запослених за ефикасно управљање медицинским отпадом; развој свести о управљању медицинским отпадом; мултидисциплинарна сарадња у циљу уређивања система управљања медицинским отпадом, како на нивоу здравствене установе, тако и на територији административног округа“ (Министарство здравља, 2008, стр. 11).

Правилником о начину и поступку управљања фармацеутским отпадом (2019), прописује се начин и поступак управљања фармацеутским отпадом. У члану 3 уређено је да је „управљање фармацеутским отпадом скуп мера које обухватају сакупљање, разврставање, паковање, обележавање, складиштење, транспорт и третман отпада у циљу његовог коначног збрињавања на безбедан начин по здравље људи, животиња и животну средину. Управљање фармацеутским отпадом врши се у складу са начелима управљања отпадом прописаним законом којим се уређује управљање отпадом. Апотеке које су основане као здравствене установе, ветеринарске организације, као и апотеке које су основане као приватна пракса, закључују уговор са лицем које врши сакупљање и транспорт, третман односно складиштење, поновно искоришћење, одлагање или извоз фармацеутског отпада и које је прибавило дозволу за управљање отпадом у складу са законом којим се уређује управљање отпадом. Чланом 4 је уређено да се „фармацеутски отпад сакупља (...) на месту настанка и разврстава на опасан и неопасан фармацеутски отпад, односно различите врсте опасног фармацеутског отпада и привремено се складишти у одговарајућу амбалажу прилагођену његовим својствима, количини, начину привременог складиштења, транспорта и третмана. На месту настанка фармацеутског отпада, неконтаминирана секундарна амбалажа одваја се од примарног паковања лека ради смањења количина отпада и ефикаснијег паковања и транспорта на даљи третман. Опасан фармацеутски отпад класификује се према пореклу, карактеристикама и саставу које га чине опасним фармацеутским отпадом. Цитотоксични и цитостатски отпад одвојено се сакупља од осталих врста фармацеутског отпада на месту настанка, на начин који спречава директан контакт са особљем које рукује отпадом, при чему у привременом складишту и током испоруке није дозвољено његово препакивање“. Апотеке које су основане као здравствене установе, апотеке које су основане као приватна пракса, као и ветеринарске организације, преузимају фармацеутски отпад произведен од грађана (члан 5). У члану 6 прописано је да се паковање фармацеутског отпада врши на месту настанка у посебну амбалажу коју обезбеђује и поставља оператер са којим произвођач

отпада има закључен уговор, осим фармацеутског отпада насталим од грађана. Разврстани фармацеутски отпад на месту настанка пакује се на следећи начин: 1) фармацеутски отпад – у кесе и контејнере црвене боје; 2) цитотоксични и цитостатски отпад – у кесе и контејнере љубичасте боје. Течни отпад пакује се у непропусну амбалажу која онемогућава изливање садржаја и која треба да буде чврсто затворена. Просути, контаминирани лекови, као и паковања која садрже остатке лекова из објеката у којима настаје фармацеутски отпад, пре складиштења, пакују се у одговарајућу амбалажу на месту настанка. Паковање фармацеутског отпада од произвођача лека и велепродаје лека уређено је чланом 7. Наиме, фармацеутски отпад настао у објектима произвођача лека и лица која врше промет лекова и медицинских средстава на велико, на месту настанка разврстава се на следећи начин: 1) неопасни фармацеутски отпад; 2) опасни фармацеутски отпад; 3) опасан фармацеутски отпад – цитостатици; 4) опасан фармацеутски отпад – лекови за које је Агенција за лекове и медицинска средства Србије издала дозволу за лек, а који садрже психоактивне контролисане супстанце; 5) опасан фармацеутски отпад – лекови за које је Агенција за лекове и медицинска средства Србије издала дозволу за лек, а који садрже прекурсоре прве категорије.

Поред наведених чланова, Правилником о начину и поступку управљања фармацеутским отпадом (2019), уређена су и питања обележавања, складиштења и транспорта фармацеутског отпада, док је чланом 12 уређено да третман фармацеутског отпада врши произвођач фармацеутског отпада самостално или преко оператера са којим је закључен уговор, према условима из дозволе издате од стране надлежног органа, у складу са законом којим се уређује управљање отпадом и посебним прописима. Третман фармацеутског отпада који садржи живе микроорганизме врши се поступком стерилизације воденом паром под притиском у аутоклаву, до безбедног нивоа стерилности у складу са посебним прописима и правилима струке. Опасан фармацеутски отпад третира се методом инсинерације или методом коинсинерације, као и одговарајућим физичко-хемијским поступцима (неутрализација, солидификација, адсорпција, дестилација и др.), којима се смањују опасне карактеристике отпада, у складу са најбољим доступним технологијама. Неопасан фармацеутски отпад третира се методом компостирања, анаеробном дигестијом, ферментацијом и другим одобреним методама у складу са најбољим доступним технологијама. Цитостатски и цитотоксични отпад третира се поступком инсинерације у постројењу које има дозволу за третман опасног отпада у складу са законом којим се

уређује управљање отпадом. Отпад од лекова који садрже психоактивне контролисане супстанце и прекурсоре третира се методом инсинерације, у складу са прописима којима се уређују психоактивне контролисане супстанце и прекурсори, прописима којима се уређује област лекова, као и прописима којима се уређује управљање отпадом. Третман фармацеутског отпада инсинерацијом и коинсинерацијом обавља се у постројењима предвиђеним за ту намену, под условом да емисија загађујућих материја у ваздух, воду и земљиште не прелази прописане граничне вредности, у складу са посебним законима.

Треба поменути и то да се, сходно одредбама Прилога 11 Правилника о категоријама, испитивању и класификацији отпада (2010) фармацеутски отпад који настаје у здравственој заштити људи и животиња „означава следећим индексним бројевима: 18 01 08* за отпадне лекове за људску употребу, односно 18 02 07* за отпадне лекове од лечења животиња уколико они припадају групама цитотоксичних и цитостатичних лекова и 18 01 09, односно 18 02 08, за друге врсте лекова из хумане и анималне здравствене заштите“.

4. Стандарди добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом

Добра апотекарска пракса јесте „систем стандарда и смерница које омогућавају пружање фармацеутске услуге одговарајућег квалитета сваком кориснику, са циљем пружања оптималне фармацеутске здравствене заштите засноване на доказима“ (Фармацеутска комора Србије, 2021, стр. 2). Добра апотекарска пракса заснива се на четири основна принципа: добробит пацијента, оптимална употреба лекова, унапређење рационалног и економичног прописивања и издавања лекова, ефикасна комуникација и мултидисциплинарна сарадња у пружању фармацеутске услуге.

Управљање фармацеутским отпадом у апотеци представља „скуп мера које обухватају сакупљање, разврставање, паковање, обележавање, транспорт фармацеутског отпада између организационих јединица исте здравствене установе, као и привремено складиштење фармацеутског отпада насталог у апотеци и отпада преузетог од грађана и предавање овлашћеном оператеру“ (Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом, 2021). Стандарди добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом, као и њихове смернице, које представљају додатни опис захтева наведених у стандарду,

односно које представљају пример добре праксе како се испуњавају захтеви наведени у датом стандарду, у потпуности су усклађени са Правилником о начину и поступку управљања фармацеутским отпадом (2019) и Законом о управљању отпадом (2025).

Наведеним Стандардима и смерницама добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом (2021) предвиђено је да је „у апотеци, односно здравственој установи у чијем је саставу апотека, потребно усвојити План управљања отпадом, у складу са законом којим се уређује управљање отпадом, као и писане процедуре за управљање фармацеутским отпадом и именовати лице одговорно за управљање отпадом“. Предвиђено је и то да се „приликом разврставања фармацеутског отпада, посебно издвајају лекови који садрже психоактивне контролисане супстанце, цитостатици и други лекови и хемикалије, који садрже опасне супстанце, у складу са законом. Контејнери односно кесе који се користе за одлагање и паковање фармацеутског отпада морају бити адекватни за ту специфичну намену (облик, запремина, боја, материјал од кога су израђени, безбедност), у складу са законом. Фармацеутски отпад се привремено складишти у посебном, одвојеном простору или у просторији, одвојено, на безбедан начин, односно на начин који не нарушава здравље људи и животну средину, у складу са прописима. Фармацеутски отпад се обележава у складу са прописима којима се уређује управљање фармацеутским отпадом. Транспорт фармацеутског отпада који се обавља између организационих јединица исте здравствене установе, обавља се возилом те установе, при чему дозвола за транспорт отпада није потребна, уколико је количина фармацеутског отпада који се транспортује мања од десет килограма. Фармацеутски отпад се предаје овлашћеном оператеру са којим је закључен уговор, на основу којег се обезбеђује редовно одношење отпада. Овлашћени оператер који преузима фармацеутски отпад из апотеке мора поседовати одговарајуће дозволе за обављање делатности у области управљања отпадом, које су издате од стране министарства надлежног за послове заштите животне средине. Потребно је водити уредну евиденцију о количинама генерисаног фармацеутског отпада (дневна евиденција отпада), као и евиденцију о предаји фармацеутског отпада овлашћеном оператеру (документ о кретању отпада, односно документ о кретању опасног отпада). На основу ових евиденција, израђује се годишњи извештај о отпаду, који се доставља Агенцији за заштиту животне средине, у складу са прописима којима се уређује управљање отпадом“.

Стандардима и смерницама добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом (2021) предвиђено је и то да су „апотекарска установа и аптека приватна пракса дужне да преузму фармацеутски отпад од грађана и да тај отпад предају овлашћеном оператеру. Управљање фармацеутским отпадом који је преузет од грађана, врши се у складу са прописима којима се уређује управљање отпадом“.

5. Закључак

Фармацеутски отпад може представљати потенцијалан проблем за све врсте здравствених установа, укључујући апотеке, болнице, клинике и др. Није ограничен само на лекове којима је истекао рок трајања. Наиме, фармацеутски отпад обухвата и различиту амбалажу, течности и чврсте супстанце које садрже трагове токсичних супстанци, заштитну опрему, инструменте који су коришћени у примени или припреми лекова, као и ветеринарске лекове. Наравно, различите врсте фармацеутског отпада носе различите врсте ризика. Може се рећи да многе хемијске супстанце које се примарно користе у здравственој заштити, могу постати ризичне по здравље људи и нарушити здраву животну средину уколико се њима, као и супстанцама које се класификују као фармацеутски отпад, неадекватно рукује.

Законске одредбе које се посредно или непосредно односе на третман медицинског отпада, као и на начин и поступак управљања фармацеутским отпадом, а које су и у раду анализирани, јесу одредбе Закона о управљању отпадом, Закона о амбалажи и амбалажном отпаду, Закона о лековима и медицинским средствима и Закона о заштити животне средине, док су подзаконске одредбе које су представљене у раду, а припадају овој области одредбе Правилника о управљању медицинским отпадом, Правилника о начину и поступку управљања фармацеутским отпадом, те Правилника о категоријама, испитивању и класификацији отпада. У раду је учињен осврт и на Стандарде и смернице добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом. Неки од закључака који се издвајају након доктринарне и нормативне анализе области која се односи на елементе начина и поступка управљања фармацеутским отпадом односе се на ставове да је фармацеутски отпад, макар у одређеном проценту, класификован у опасан отпад, и као такав се мора и третирати; затим, да фармацеутски отпад подразумева и примарну амбалажу, као и све инструменте и опрему који су коришћени за производњу и/или примену фармацеутских производа; затим, да

су апотеке у обавези да бесплатно прихвате неупотребљиве лекове од грађана, као и да је нужно да чувају евиденцију о свим количинама фармацеутског отпада; затим, да се фармацеутски отпад мора чувати у простору одвојеном од места чувања употребљивих фармацеутских производа; затим, да је у апотеци односно здравственој установи у чијем је саставу апотека потребно усвојити План управљања отпадом; те да апотеке имају обавезу да именују лице одговорно за управљање отпадом у апотеци.

Може се на крају изнети закључак да је последњих година значајно унапређен законски оквир који се тиче третмана и управљања медицинским и фармацеутским отпадом. Неки од циљева измена и допуна постојећих законских и подзаконских решења односили су се на успостављање безбедног система управљања медицинским и фармацеутским отпадом, које свакако прати и већа безбедност у раду запослених, као и унапређење безбедности корисника здравствене заштите. Циљеви које такође треба истаћи јесу тенденција смањења количине медицинског и фармацеутског отпада, као и стално настојање да се очува здрава животна средина. Оно што свакако треба наставити у будућим *de lege ferenda* решењима јесте наставак усаглашавања са регулативом Европске уније која уређује област управљања отпадом, нарочито након јуна 2018. године када су ступиле на снагу директиве из сфере циркуларне економије које су замениле постојеће директиве из неколико области управљања отпадом и прописале нове циљеве за рециклажу комуналног и амбалажног отпада.

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор изјављује да не постоји сукоб интереса.

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ауторима.

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

Cicmil Jovana

University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Pharmacy, Novi Sad, Serbia

LEGAL FRAMEWORK AND STANDARDS OF GOOD PHARMACY PRACTICE IN PHARMACEUTICAL WASTE MANAGEMENT

ABSTRACT: Recognizing the importance of proper pharmaceutical waste management is of utmost significance from several different perspectives. Pharmaceutical waste may pose a potential problem for all types of healthcare institutions. It is not limited to expired medicines, but also includes various types of packaging containing traces of toxic substances, protective equipment, instruments used in the administration or preparation of medicines, as well as veterinary medicinal products. Naturally, different types of pharmaceutical waste carry different types of risks. It can be said that many chemical substances primarily used in healthcare may become a risk to human health and may adversely affect the environment if handled improperly. Following the conceptual definition of medical and pharmaceutical waste and an overview of their characteristics, the paper analyzes the legal framework governing the treatment of pharmaceutical waste in Serbia and also provides an overview of the standards of good pharmacy practice in pharmaceutical waste management.

Keywords: *pharmaceutical waste, medical waste, pharmacy practice, legal framework in the Republic of Serbia.*

Литература

1. Агенција за лекове и медицинска средства Србије (2021). *Водич за повлачење лекова*. Приступљено 20. 1. 2026. https://www.alims.gov.rs/wp-content/uploads/2022/11/Vodic-za-povlacenje-lekova_verzija-zamz-26.03.2021.pdf
2. Београдска отворена школа (2011). *Нова политика за развијање јавне свести о управљању отпадом на локалном нивоу – од разумевања до потребе*. Београд: Центар за европске интеграције

3. Букумирић, Н., Аливојводић, В., Стаменовић, М., & Ђармати, Ш. (2017). Ставови грађана Републике Србије према отпаду – стање и перспективе У: Аливојводић, В., и др., (ур.), *Политехника 2017* (стр. 87–91). Београд: Висока школа струковних студија, Београдска политехника
4. Дробњак, Д., Шеровић, Р., Мацгаљ, Ј., & Јелић, И. (2019). Одрживо управљање отпадом у локалним самоуправама и заштићеним подручјима у Републици Србији. *Техника*, 74(1), стр. 128–134. DOI: 10.5937/tehnika1901128D
5. Ђукић, В. (2018). Анализа производног процеса у функцији минимизације утицаја на животну средину. *Техника*, 73(1), стр. 157–162. DOI: 10.5937/tehnika1801153D
6. Živković, N., Milošević, R., Vranjanac, Ž., Vasović, D., & Stević, S. (2018). Analysis of the compliance of the Medical Waste Management process in the countries of the Western Balkans and the EU. *Facta Universitatis Series: Working and Living Environmental Protection*, 15(2), pp. 101–113. DOI: 10.22190/FUWLEP1802101Z
7. Закон о управљању отпадом. *Службени гласник РС*, бр. 109/25
8. Закон о амбалажи и амбалажном отпаду. *Службени гласник РС*, бр. 36/09 и 95/18 – др. закон
9. Закон о лековима и медицинским средствима. *Службени гласник РС*, бр. 30/10, 107/12, 113/17 – др. закон и 105/17 – др. закон
10. Закон о заштити животне средине. *Службени гласник РС*, бр. 135/04, 36/09, 36/09 – др. закон, 72/09 – др. закон, 43/11 – одлука УС, 14/16, 76/18, 95/18 – др. закон, 95/18 – др. закон и 94/24 – др. закон
11. International Committee of the Red Cross (2011). *Medical waste management*. Geneva: International Committee of the Red Cross. Приступљено 20. 1. 2026. <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-4032.pdf>
12. Jovanović D., & Živković, N. (2010). Routing problems in transportation of hazardous materials. *Facta Universitatis, Series: Working and Living Environmental Protection*, 7(1), pp. 43–51
13. Јовановић, М. (2016). Заштита животне средине у прехранбеној индустрији са посебним освртом на заштиту вода. *Право – теорија и пракса*, 33(4-6), стр. 32–47
14. Јосимовић, Б., Илић М., & Филиповић Д. (2009). *Планирање управљања комуналним отпадом*. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије

15. Јанг, Ј. (2012). *Увођење еколошких стандарда Европске уније у привреду Србије*. Београд: Факултет за економију, финансије и администрацију, Универзитет Сингидунум
16. Матијашевић Обрадовић, Ј., Ковачевић, М., & Градинац, О. (2018). Значај, легислативни третман и анализа фактичког стања управљања амбалажом и амбалажним отпадом у Републици Србији. *Ecologica*, 25(92), стр. 935–940
17. Матијашевић Обрадовић, Ј., & Милојевић, Г. (2018). Управљање отпадом – актуелни стратегијски приступ и анализа рада овлашћених оператера у домену рециклирања амбалажног отпада. *Право – теорија и пракса*, 35(7-9), стр. 1–14
18. Министарство здравља (2008). *Безбедно управљање медицинским отпадом – национални водич за безбедно управљање медицинским отпадом*. Приступљено 15. 1. 2026. https://www.kbs.co.rs/pdf/vodic_medicenski_otpad,.pdf
19. Министарство здравља (2013). *Препоруке за управљање фармацеутским отпадом – за већу безбедност пацијената и здравствених радника*. Приступљено 15. 1. 2026. https://www.farmkom.rs/pdf/stranice/preporuke_za_upravljanje_farmaceutskim_otpadom.pdf
20. Motiekaityte, V., & Venckus, Z. (2016). Legal regulation of pharmaceutical waste management in Lithuania. *Professional Studies: Theory and Practice*, 2(17), стр. 26–33
21. Nikolić, B., Nikolić, N., Milošević, A., & Milošević Georgiev, A. (2024). Opportunities for sustainable waste management in the pharmaceutical industry. *Archives of Pharmacy*, 74, pp. 832–851. DOI: 10.5937/arhfarm74-52016
22. OECD (2022). *Management of Pharmaceutical Household Waste: Limiting Environmental Impacts of Unused or Expired Medicine*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/3854026c-en
23. Počuča, M., & Matijašević, J. (2022). The importance of Waste Management as an Environmental factor of Tourism Destination Development. In: Cvijanović, D., et al. (eds.), *The future of tourism* (pp. 415–430). Vrnjačka Banja: University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja. DOI: 10.52370/TISC22415MP
24. Правилник о управљању медицинским отпадом. *Службени гласник РС*, бр. 78/10

25. Правилник о начину и поступку управљања фармацеутским отпадом. *Службени гласник РС*, бр. 49/19
26. Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада. *Службени гласник РС*, бр. 56/10, 93/19, 39/21 и 65/24
27. Ristić G., Đordjević A., Hristov S., Umičević P., Petković A., & Milošević L. (2015). Methodology for route optimization for solid waste collection and transportation in urban areas. *Facta Universitatis, Series: Working and Living Environmental Protection*, 12(2), pp. 187–197
28. Sapkota, B., & Periathamby, A. (2023). Pharmaceutical waste management system – Are the current techniques sustainable, eco-friendly and circular? A review. *Waste Management*, 168, pp. 83–97. DOI: 10.1016/j.wasman.2023.05.052
29. Симеуновић, Ј. (2021). Унапређење система управљања фармацеутским отпадом на подручју Брчко дистрикта. *Зборник радова Факултета техничких наука*, 36(5), стр. 824–827. DOI: 10.24867/12GI05Simeunovic
30. *Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом, Прилог 10* (2021). Приступљено 26. 1. 2026. <https://www.farmkom.rs/pdf/stranice/Prilog%2010.pdf>
31. Straub, J. O. (2016). Reduction in the environmental exposure of pharmaceuticals through diagnostics, Personalised Healthcare and other approaches. A mini review and discussion paper. *Sustainable Chemistry and Pharmacy*, 3, pp. 1–7. DOI: 10.1016/j.scp.2015.12.001
32. Shukla, T., Bajaj, R., Khanna, S., Pandey, S. P. Dubey, R., & Upmanyu, N. (2017). Role of Pharmacist in Pharmaceutical Waste. *World Journal of Environmental Biosciences*, 6(2), pp. 1–13
33. Urošević, S., Pejčić, B., & Đorđević, D. (2012). Contemporary tendencies in waste management in Serbia. *Economics management information technology (EMIT)*, 1(3), pp. 159–166
34. Фармацеутска комора Србије (2021). *Водич добре апотекарске праксе*. Приступљено 26. 1. 2026. <https://www.farmkom.rs/pdf/stranice/Vodi%C4%8D%20DAP.pdf>

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПИСАЊЕ И ПРИПРЕМАЊЕ РУКОПИСА

Уређивачки одбор часописа „Право – теорија и пракса“ моли ауторе да текстове за објављивање пишу у складу са следећим упутством.

Часопис је посвећен објављивању висококвалитетних научних рукописа из области права. Радови одобрени за објављивање у часопису разврставају се од стране Уредништва, уз сарадњу рецензента, у основне категорије научних и стручних чланака.

Текстови се прилажу на енглеском језику и српском језику (у ћириличном писму) путем онлајн (ОЈС) платформе: <http://casopis.pravni-fakultet.edu.rs/index.php/ltp/about/submissions>.

Аутори којима српски језик није матерњи језик могу доставити рукопис само на енглеском језику.

Сви текстови подлежу рецензији. Сваки научни рад оцењује минимум два рецензента по избору редакције. Редакција има право да прилагоди текст правилима уређивања часописа.

Употреба великих језичких модела (eng. *Large Language Models* – LLM) и генеративне вештачке интелигенције (АИ)

У припреми текста радова за објављивање у часопису „Право – теорија и пракса“, АИ алати могу се користити искључиво за креирање АИ-потпомогнутог, али не АИ-генерисаног садржаја.

АИ алати не смеју се користити као замена за људско критичко размишљање, процену и експертизу. Технологију вештачке интелигенције увек треба примењивати уз људски надзор и контролу. Сва интелектуална садржина – идеје, анализе, закључци – морају бити искључиво дело аутора.

АИ алатка ни у којем случају не може бити аутор или коаутор, нити аутор цитираног рада (референце).

Аутори морају јасно назначити употребу алата заснованих на LLM моделима (eng. *Large Language Models*) и генеративној вештачкој интелигенцији у рукопису (који алат је коришћен и у коју сврху).

Аутори су одговорни за тачност, валидност и прикладност било којег садржаја генерисаног алатима заснованим на LLM моделима (eng. *Large Language Models*) и генеративној вештачкој интелигенцији. Аутори морају осигурати да су цитиране референце тачне и да је рад без плагијата.

Непријављивање употребе АИ алата у рукописима сматра се повредом етичких начела и, ако се утврди, може довести до одбацивања рукописа и мера предвиђаних смерницама етичких регулаторних организација, нпр. COPE.

Није дозвољено користити АИ алате за: генерисање већих делова рукописа, посебно идеја, података, резултата, слика, табела и сл.; измену научних аргумената

или интерпретација; преиначавање података или генерисање референци; предају рукописа који није резултат ауторског рада.

У свим случајевима, аутори носе пуну одговорност за оригиналност, тачност и интегритет рада.

Опште информације за писање текста:

Текст треба да буде написан у текст-процесору *Microsoft Word*, фонтом *Times New Roman*, величине 12 pt, ћирилицом, са проредом 1,5. Користити вредност 25 мм за све маргине. Обим текста може бити највише до 15 страница формата А4, укључујући текст, табеле, слике, графиконе, литературу и остале прилоге.

На насловној страни текст треба да садржи наслов рада на енглеском језику, а испод тога и на српском језику, величине 14 pt, болдом. Затим размак, па навести име и презиме аутора, титулу, афилијацију (место запослења **уз обавезно навођење и државе**), имејл-адресу и контакт-телефон, величине 12 pt. Уколико аутор има свој ORCID број, наводи га одмах након свог имена и презимена. За више информација о ORCID iD молимо Вас посетите <https://orcid.org> и након регистрације унесите свој ORCID iD број.

Затим размак, па написати апстракт, дужине до 250 речи, на енглеском језику, а испод тога и на српском језику, величине 12 pt. Сажетак представља кратак информативни приказ садржаја чланка који читаоцу треба да омогући брзу и тачну оцену његове релевантности. Аутори треба да образложе циљ истраживања или наведу разлог због којег пишу чланак. Затим, потребно је да опишу методе коришћене у истраживању и укратко опишу резултате до којих су дошли у истраживању.

Кључне речи наводе се након једног реда размака испод апстракта, на енглеском језику, а испод тога и на српском језику. Треба да их буде максимално пет, величине 12 pt, италиком. Затим размак, два реда па следи текст рада.

Текстове писати језгровито, разумљивим стилем и логичким редом, који, по правилу, укључује: уводни део, разраду теме и закључак. Величина слова основног текста треба да буде 12 pt. Наслови и поднаслови у тексту треба да буду величине 12 pt, писани болдом.

Назив и број илустрација (дијаграми, фотографије, графикони) треба приказати на средини реда изнад илустрације, величине 12 pt. Назив и број табеле такође треба приказати изнад табеле на средини реда, величине 12 pt. Испод илустрације или табеле обавезно навести извор („Извор:...“), величине 10 pt. Уколико су графички или табеларно представљени резултати ауторовог истраживања, као извор испод илустрације или табеле навести: Истраживање аутора.

Уколико аутор текста упућује захвалницу и сл., то чини у посебном делу – *Захвалница*, који по редном броју следи након Закључка, а пре афилијације аутора и резимеа текста на српском језику.

Након Закључка (тј. након Захвалнице), а пре афилијације аутора и резимеа текста на српском језику, аутор треба да напише *Изјаву о непостојању сукоба интереса* на следећи начин:

Изјава о непостојању сукоба интереса

Аутор(и) изјављује(у) да нема(ју) сукоб интереса.

Након изјаве аутора о непостојању сукоба интереса, потребно је навести допринос аутора и сваког коаутора на раду, уколико рад има више аутора. Овај део није потребно наводити уколико је на раду потписан само један аутор. Наиме, постоји 14 улога (ко)аутора на раду, о чему се можете више информисати на линку: <https://credit.niso.org/>

Молимо Вас да допринос сваког (ко)аутора одредите према датом таксономији (*Contributor Role Taxonomy – Credit*). Можете користити пуно име или само иницијале (ко)аутора. На пример:

Доприноси аутора

Концептуализација, Г. Е. Д., С. Е. Г. и Т. Е. Ц.; методологија, Г. Е. Д.; софтвер, С. Е. Г.; формална анализа, Г. Е. Д. и С. Е. Г.; писање – припрема оригиналног нацрта, Г. Е. Д. и С. Е. Г.; писање – преглед и уређивање, Т. Е. Ц. и С. Е. Г. Сви аутори су прочитали и сложили се са објављеном верзијом рукописа.

Након навођења доприноса аутора, потребно је навести извор финансирања истраживања у раду. Аутори морају јасно открити све изворе финансијске подршке за своје истраживање, укључујући: истраживачке грантове, институционалну подршку, приватно или комерцијално финансирање или било које друге финансијске доприносе. Ови подаци наводе се под посебним поднасловом *Финансирање*. Уколико истраживање у раду није добило никакву посебну донацију или финансијску подршку, потребно је то и написати, на следећи начин:

Финансирање

Ово истраживање није остварило никакво додатно финансирање.

Након навођења извора финансирања истраживања у раду, односно изјаве да истраживање није остварило никакво додатно финансирање, потребно је навести *Изјаву о доступности података*:

Изјава о доступности података

Оригинални доприноси представљени у раду укључени су у сам рукопис/ додатни материјал, а додатна питања могу се упутити одговарајућем аутору/ ауторима.

* За ближе информације о „Политици о доступности података“ погледати *Уређивачке политике часописа* доступне на веб-страници часописа.

Уређивачка политика часописа „Право – теорија и пракса“ укључује и део који се односи на поштовање анонимности, поверљивости и информисаног пристанка у истраживачком доприносу рукописа. Часопис захтева од аутора да заштите идентитет и приватност учесника истраживања уклањањем или маскирањем директних и индиректних идентификатора из рукописа и свих додатних материјала.

Уколико постоји било каква сумња да се анонимност може очувати, потребна је писана сагласност за објављивање пре слања рада.

Информисани пристанак свих учесника за учешће у истраживању и/или одобрење надлежног (етичког) одбора потребан је у ситуацији када рукописи извештавају о истраживању које укључује људске учеснике. Студије морају бити у складу са Хелсиншком декларацијом Светског лекарског удружења. За малолетнике је потребно прибавити пристанак законског старатеља и, где је то могуће, пристанак детета у складу са узрастом. Податке који се тичу истраживања на животињама, потребно је ускладити са Директивом ЕУ 2010/63/ЕУ и презентовати у складу са ARRIVE 2.0.

Уколико у раду нема истраживања које би захтевало информисани пристанак свих учесника за учешће у истраживању или одобрење надлежног одбора, потребно је након поднасловa *Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора* навести „није применљиво“. Пример:

Информисани пристанак свих учесника у истраживању/одобрење надлежног одбора

Није применљиво.

* За ближе информације о „*Информисаном пристанку свих учесника у истраживању/одобрењу надлежног одбора*“ погледати *Уређивачке политике часописа* доступне на веб страници часописа.

За писање референци користити АПА (Приручник за публикување, Америчко психолошко друштво) међународни стандард за писање референци. Напомене тј. фусноте могу садржати допунска објашњења или коментаре који су у вези са текстом. Фусноте се пишу у фонту *Times New Roman*, величине 10 pt.

Код АПА стила извор који користимо наводи се **унутар текста**, тако што се елементи (аутор, година издања, број стране на којој се налази део који цитирамо) наводе у заградама непосредно пре тачке и одвајају зарезом.

ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА УНУТАР ТЕКСТА

Уколико се цитира извор написан од стране једног аутора:

Када се у реченици спомиње аутор и наводе његове речи, онда се после имена аутора наводи година издања цитираног текста у загради, а на крају реченице потребно је ставити број стране на којој се налази реченица у тексту из којег наводимо:

Пример:

Како Бесермењи (2007) истиче, „нарочито је присутан проблем загађења ваздуха, који је првенствено последица изразито ниског нивоа еколошке свести, као и недостатка професионалног образовања, у области животне средине“ (стр. 496).

Када се аутор не спомиње у реченици, онда његово презиме, годину издања рада и број стране у раду стављамо у заграде и на крај реченице.

Пример:

Такође, „очекује се да ће сеоски туризам дјеловати као један од алата за одрживи рурални развој“ (Ivolga, 2014, стр. 331).

Напомена: Ако је цитат настао парафразирањем или резимирањем, податак о броју стране није неопходан.

Пример:

Животна средина представља све оно што нас окружује, односно све оно са чиме је директно или индиректно повезана човекова животна и производна активност (Хамидовић, 2012).

Уколико се цитира извор написан од стране два аутора:

Између презимена аутора ставити „и“ или „&“, у зависности да ли се аутори спомињу у реченици, или не.

Примери:

Чодри и Гупта (2010) наводе да чак 75% сиромашних у свету живи у руралним подручјима, а више од једне трећине руралних подручја налази се у сушним и полусушним регијама. Стога се „рурални развој сматра сложеном мрежом у којој се мобилизују ресурси и у којима се контрола процеса састоји од међуигре локалних и спољшњих сила“ (Папић & Богданов, 2015, стр. 1080).

Уколико се цитира извор написан од стране 3–5 аутора:

Приликом првог навођења таквог извора навести све ауторе:

Пример:

(Џвијановић, Матијашевић Обрадовић & Шкорић, 2017)

Код каснијих навођења овог извора навести само првог аутора и додати *и др.*

Пример:

(Џвијановић и др., 2017)

Уколико се цитира извор написан од стране 6 и више аутора:

При првом и сваком даљем навођењу навести само првог аутора и додати *и др.*

Пример:

(Савић и др., 2010)

Уколико се цитира текст чији је аутор организација:

Када је аутор текста нека организација, онда њен назив треба ставити у заграду као аутора тог текста. Ако организација има познат скраћен назив, тада ћемо тај скраћени назив написати у угластој загради, после пуног назива, у првом навођењу, док свако следеће навођење треба обележити овим скраћеним називом.

Пример:

Прво навођење: (Serbian Academy of Sciences and Arts [SASA], 2014).

Каснија навођења: (SASA, 2014).

Уколико се цитира текст чији аутори имају исто презиме:

Код аутора са истим презименом користити иницијале имена како би се избегла конфузија.

Пример:

Став који је изнео Д. Савић (2017) презентован је ...

Уколико се цитира више референци истог аутора из исте године:

Ако имамо две или више референци од истог аутора, из исте године, онда се после податка о години додају словне ознаке „а“, „б“, итд.

Пример:

(Драгојловић, 2018а)

(Драгојловић, 2018б)

Уколико постоји два или више текстова у једном цитату:

Када се наводи два или више текстова у једном цитату, онда се у загради наводе презимена аутора оригиналних текстова по реду објављивања и раздвајају се тачка-зарезом.

Пример:

Очигледно је да је живот и рад у руралним подручјима одувек био повезан са специфичним материјалним и симболичким односима према природи (Milbourne, 2003; Castree & Braun, 2006).

Уколико се цитира чланак из новина са наведеним аутором:

Пример:

У *НС уживо* (Драгојловић, 2021) објављено је да...

У списку коришћених референци ову референцу писати у следећем стилу: Драгојловић, Ј. (2021). Анкетирани Новосађани за враћање смртне казне у Устав. *НС уживо*, 22. јануар.

Уколико се цитира чланак из новина без наведеног аутора:

Пример:

Објављено у *Политици* (2012)

У списку коришћених референци ову референцу писати у следећем стилу:
Политика. (2012). Стражевица готова за два месеца. 1. фебруар.

Уколико се цитира лична кореспонденција:

Пример: Према тврдњама Николића (2020)

У списку коришћених референци ову референцу писати у следећем стилу:
Николић, А. (2020). *Писмо аутору*. 21. новембар.

Уколико се цитира текст у штампи:

На крају референце, а пре тачке, обавезно додати „у штампи“.

Уколико се цитирају судске одлуке, пракса Европског суда за људска права, и други извори из домаће и међународне судске праксе:

Референца треба да садржи што потпуније податке: врсту и број одлуке, датум када је донета, публикацију у којој је објављена.

Пример у тексту:

(Решење Вишег суда у Београду – Посебног одељења К.По1 бр. 276/10 од 26. јануара 2012. године)

Пример у тексту: (Vorodin v Russia, par. 166).

Напомена:

Извори из судске праксе не наводе се у списку коришћене литературе. Пуна референца из судске праксе наводи се у фусноти. Приликом цитирања праксе Европског суда за људска права наводи се и број поднете представке.

Пример за референцу у фусноти:

Како се наводи у Решењу Вишег суда у Београду – Посебног одељења К.По1 бр. 276/10 од 26. јануара 2012. године. *Интермех* (2012). *Билтен Вишег суда у Београду*, 87, стр. 47.

Vorodin v Russia, представка бр. 41867/04, пресуда ЕCHR, 6. 2. 2013, par. 166.

Уколико се цитирају закони и други прописи:

Када се цитира законски текст или други пропис, у тексту навести пун назив закона или другог прописа и годину када је закон или пропис ступио на снагу.

Пример:

(Законик о кривичном поступку, 2011).

(Правилник о садржини одлуке о спровођењу поступка јавне набавке од стране више наручилаца, 2015).

Ово правило важи и за законе или друге прописе који се више не примењују.

Пример:

(Кривични закон Републике Србије, 1977)

Када се цитирају међународни прописи, у тексту је довољно навести скраћени назив документа уз навођење његовог броја и године када је усвојен.

Пример:

(Регулација бр. 1052/2013) или (Директива 2013/32)

Уколико се цитира текст непознате године издања или рада непознатог аутора:

У раду се ова врста текста цитира тако што се на месту где би требало да стоји година наводи *н.д.* (непознат датум).

Пример:

Њихов значај за парламентарне процесе је немерљив (Острогорски, н.д.).

Ако се у рукопису користи рад непознатог аутора, навешће се наслов рада који се цитира, уз годину, ако је позната.

Пример:

Све нам то потврђује и мешовита, објективно-субјективна теорија (Елементи кривичног дела, 1986, стр. 13).

Важна напомена:

Цитирани извори (без обзира на којем су језику писани) не преводe се на енглески. Наслов цитираног извора у верзији рада на српском језику у ћириличном писму не преводи се на енглески језик.

Примери:

1. Матијашевић Обрадовић, Ј. (2017). Значај заштите животне средине за развој екотуризма у Србији. *Агроекономика*, 46(75), стр. 21–30
2. Јовашевић, Д. (2017). *Кривична дела убиства*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања
3. Уредба о еколошкој мрежи Владе Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 102/10
4. Закон о туризму. *Службени гласник РС*, бр. 17/19

На крају сваког текста, у одељку под насловом *Литература* обавезно је навести списак свих цитираних референци по алфаветском редоследу. Наслови на страним језицима који почињу са одређеним или неодређеним члановима („a“, „the“, „Die“, итд) ређају се као да члан не постоји. Листа референци треба да садржи само радове који су објављени или прихваћени за објављивање.

Уредништво инсистира на референцама новијег датума, о чему ће се посебно водити рачуна приликом одабира текстова за публикавање, а на крају сваке референце обавезно је навођење DOI броја, уколико га цитирана референца садржи. Уколико цитирана референца не садржи DOI број, аутор се може позвати на URL адресу.

Пример навођења референце са DOI бројем:

Počuša M. & Matijašević Obradović, J. (2018). The Importance of Evidence Collection in Procedures for Criminal Acts in the Field of Economic Crime in Serbia. In: Meško, G., et al. (eds.), *Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: From Common Sense to Evidence-based Policy-making* (pp. 671–681). Maribor: Faculty of Criminal Justice and Security and University of Maribor Press. DOI: 10.18690/978-961-286-174-2

Пример навођења референце са URL адресом:

Милосављевић, Б. (2015). Правни оквир и пракса примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података у Републици Србији У: Петровић, П. (уред.), *Посебне мере тајног прикупљања података: између закона и судске праксе* (стр. 5–33). Београд: Београдски центар за безбедносну политику. Приступљено 15. 1. 2021. https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/posebne_mere_tajnog_prikupljanja_podataka_-_vodic_.pdf

Примери коришћених референци које се наводе на крају:

Литература

1. Агенција за привредне регистре. *Привредна друштва*. Приступљено 10. 1. 2021. <https://www.apr.gov.rs/o-agenciji.1902.html>
2. *California Secretary of State*. Приступљено 15. 12. 2020. <https://www.sos.ca.gov/business-programs/>
3. Дукић-Мијатовић, М. (2011). Корпоративно управљање и компанијско право Републике Србије. *Право – теорија и пракса*, 28(1–3), стр. 15–22
4. Драгојловић, Ј., & Бингулац, Н. (2019). *Пенологија између теорије и праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
5. Драгојловић, Ј. (2021). Анкетирани Новосађани за враћање смртне казне у Устав. *НС уживо*, 22. јануар
6. Gopalsamy, N. (2016). *A Guide to Corporate Governance*. New Delhi: New Age International
7. Jesover, F., & Kirkpatrick, G. (2005). The Revised OECD Principles of Corporate Governance and their Relevance to Non-OECD Countries. *Corporate Governance: An International Review*, 13(2), pp. 127–136. DOI: 10.1111/j.1467-8683.2005.00412.x
8. Милосављевић, Б. (2015). Правни оквир и пракса примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података у Републици Србији У: Петровић, П. (уред.), *Посебне мере тајног прикупљања података: између закона и судске праксе* (стр. 5–33). Београд: Београдски центар за безбедносну политику.

Приступљено 15. 1. 2021.https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/posebne_mere_tajnog_prikupljanja_podataka_-_vodac_.pdf

9. Počuča M., & Matijašević Obradović, J. (2018). The Importance of Evidence Collection in Procedures for Criminal Acts in the Field of Economic Crime in Serbia. In: Meško, G., et al. (eds.), *Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: From Common Sense to Evidence-based Policy-making* (pp. 671–681). Maribor: Faculty of Criminal Justice and Security and University of Maribor Press. DOI: 10.18690/978-961-286-174-2
10. Regulation (EU) No. 1052/2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur), OJ L 295 of 6/11/2013
11. Шкорић, С. (2016). *Утицај пословног имена привредног друштва на његово пословање – докторска дисертација*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
12. Шкулић, М. (2007). *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду; ЈП Службени гласник
13. Уредба о еколошкој мрежи Владе Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 102/10
14. Вељковић, Н. (2017). *Индикатори одрживог развоја: Србија и свет*. Приступљено 22. 10. 2017. <http://indicator.sepa.gov.rs/o-indikatori>
15. Законик о кривичном поступку. *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14 и 35/19

**Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Универзитет Привредна академија**

Нови Сад, Гери Кароља 1
Тел.: 021/400-499,
021/469-513, 021/469-518
www.pravni-fakultet.edu.rs